

NOVE  
**RIJEČ**

ČASOPIS ZA

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

Nakladnici:

**Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica  
NIU „Hrvatska riječ“, Subotica**

Za nakladnike:

**Katarina Čeliković  
Ladislav Suknović**

Glavni i odgovorni urednik:

**Tomislav Žigmanov**

Izvršna urednica:

**Katarina Čeliković**

Savjet časopisa:

**Neven Ušumović (Umag), Mirko Sebić (Novi Sad),  
Stjepan Blažetin (Pečuh), Helena Sablić Tomić (Osijek),  
Petar Vuković (Zagreb), Darko Vuković (Novi Sad)**

Uredništvo:

**Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović,  
Ljubica Vuković Dulić, Klara Dulić Ševčić**

Grafičko oblikovanje:

**Darko Vuković**

Ilustracije u ovom broju:

**Darko Vuković**

Lektura:

**Katarina Čeliković, Ivana Petrekanić Sič**

Korektura:

**Mirko Kopunović**

Priprema i prijelom:

**Thomas Šujić**

Tisak:

**Simbol, Petrovaradin**

Naklada:

**500 primjeraka**

**ISSN 2334-8208**



ČASOPIS ZA  
KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

br. 1-2

Subotica, prosinca 2022.

## SADRŽAJ

### I. HRVATSKO PUČKO PJESNIŠTVO *LIRA NAIVA*

**Katarina Čeliković**  
Od *Lire naive* do antologije  
hrvatskoga pučkog pjesništva 11

**Marija Bajić**  
Život svoj 16

**Đula Milodanović**  
Grob starog salaša 16

**Ilija Žarković**  
Garancija 17

**Katarina Firanj**  
Smiraj 17

**Josip Dumendžić Meštar**  
Križ 18

**Ivan Andrašić**  
Kraj vandrovanja 18

**Ivan Tumbas**  
Cincokrt 19

**Mariška Pravdić**  
Ime u ajeru 19

**Josipa Dević**  
Suza 20

**Anita Đipanov Marijanović**  
Rič 20

### II. IZ SUVREMENE KNJIŽEVNE PRODUKCIJE

**Jasna Melvinger**  
Distisi za dobar dan i laku noć 23

**Tomislav Žigmanov**  
Lajčina prazna putna torba 29

**Lajčo Perušić**  
Ukradena dolina 35

III. KNJIŽEVNA SUSRETANJA – BRANKOVA NAGRADA		Nauči da govoriš Barbara Delač (biografija)	<b>61</b> <b>62</b>
<b>Darko Baštovanović (priređio)</b> Izbor iz pjesništva dobitnika „Brankove nagrade“ – recentno srpsko pjesništvo (2011. – 2021.)	<b>41</b>	<b>Kristina Milosavljević</b> Ana, ti i ja Uteha Smederevo Kristina Milosavljević (biografija)	<b>63</b> <b>64</b> <b>64</b> <b>65</b>
<b>Željko Janković</b> Lonesome death of Thomas Bernhard Branhme The River murders Željko Janković (biografija)	<b>43</b> <b>44</b> <b>44</b> <b>44</b>	<b>Đorđe Ivković</b> Paterica Eden Kako naći jug Đorđe Ivković (biografija)	<b>66</b> <b>66</b> <b>67</b> <b>67</b>
<b>Goran Živković</b> On the road – kafana za migrante Goran Živković (biografija)	<b>45</b> <b>46</b>	<b>Jelena Marinkov</b> Trebalo s tebe oljuštiti stvrdnuti preliv od mesečine Porodični album Arioni Jelena Marinkov (biografija)	<b>68</b> <b>68</b> <b>69</b> <b>70</b>
<b>Anja Marković</b> Posle rata Jutro na salašu Proleće i pokreti promena Anja Marković (biografija)	<b>47</b> <b>47</b> <b>47</b> <b>48</b>	IV. IZ ĐAKOVAČKOG KNJIŽEVNOG PROSTORA	
<b>Danilo Lučić</b> Povratak gradu Reći ćeš mi Leto II Danilo Lučić (biografija)	<b>49</b> <b>49</b> <b>50</b> <b>51</b>	<b>Tatjana Iles</b> Imaginacija panonskog prostora u prozama Adama Rajzla	<b>73</b>
<b>Jelena Blanuša</b> St. Hubert Jelena Blanuša (biografija)	<b>52</b> <b>53</b>	<b>Mirko Ćurić</b> Definiranje nepostojećeg konteksta <i>Luka Vincetić:</i> <i>Liturgovi bolji dani, pjesme</i>	<b>86</b>
<b>Srdan Gagić</b> Potop Na mestima gde je dovoljno hladno Neptun Srdan Gagić (biografija)	<b>54</b> <b>54</b> <b>55</b> <b>56</b>	V. USUSRET 150. OBLJETNICI ROĐENJA A. G. MATOŠA	
<b>Stevan Tatalović</b> Vetar sam uvio u pelene U potrazi Lašeku Stevan Tatalović (biografija)	<b>57</b> <b>57</b> <b>58</b> <b>59</b>	<b>Lajčo Perušić</b> (s Matošem razgovarao) Matoševo sjećanje za budućnost – U povodu 150. godišnjice rođenja Antuna Gustava Matoša	<b>97</b>
<b>Barbara Delač</b> Tomorrowland Koliko daleko um seže	<b>60</b> <b>61</b>	VI. GRAĐA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI	
		<b>Miša Brajac</b> Na Badnje več	<b>121</b>

VII. KRITIČKA IŠČITAVANJA HRVATSKE  
KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI

**Vladimir Nimčević**

Mladi hrvatski književnici između dvaju  
svjetskih ratova u Subotici **129**

**Dalibor Mergel**

Prinosi proučavanju pučkog pjesništva  
starčevačkih Hrvata u prvoj polovini  
XX. stoljeća **161**

**Zlatko Romić**

Didino novo ruho  
Uz ediciju Izabranih djela  
Balinta Vujkova **167**

VIII. TRAGOVI UMJETNIKA

**Tatijana Gareljic**

Robert Frangeš-Milhanović **173**

**Ljubica Vuković Dulić**

Gustav Matković **186**

IX. HRVATSKA KNJIGA U 2021. GODINI

**Neven Ušumović**

Hrvatska knjiga u 2021. godini **193**

**Nevena Baštovanović**

Knjiška produkcija Hrvata u Srbiji  
2021. – 2022. **211**

X. ČITANJA KNJIŽEVNE PRODUKCIJE

**Darko Baštovanović**

Mladen Franjo Nikšić, *A ča :*  
*izabrane i nove pjesme* **221**

**Davor Bašić Palković**

*Nova nada – Lira naiva 2018.* **222**

**Ivana Andrić Penava**

*Priče iz Gradića Petrovaradinske*  
*tvrđave* **223**

**Darko Baštovanović**

Antun Kovač, *Nietzschega previše* **225**

**Nevena Baštovanović**

Mirko Kopunović, *Tragovi krunice* **226**

**Klara Dulić Ševčić**

*Dani hrvatske knjige i riječi : zbornik*  
*radova s međunarodnog znanstveno-*  
*stručnog skupa 2019. godine* **228**

**Davor Bašić Palković**

Dražen Prčić, *Subotica –*  
*Priča o fotografiji* **230**

**Zlata Vasiljević**

*O Šokcima je rič 2 – Kultura Hrvata*  
*bačkog Podunavlja* **231**

**Klara Dulić Ševčić**

Darko Baštovanović,  
*Cijeli cjelovi tuge* **233**

**Sonja Periškić Pejak**

Marija Šeremešić,  
*Ajte s nama : kuvarica* **235**

**Vojislav Temunović**

Josip Jurca, *Katoličke misne*  
*i božićne pjesme* **238**

**Marko Tucakov**

Anto Nedić, *Rimokatolička crkva*  
*„Svi Sveti“ u Kucuri : 160 godina*  
*od izgradnje crkve* **239**

**Klara Dulić Ševčić**

Vojislav Sekelj, *Više, više od riječi*  
*– Sabrane pjesme* **240**

**Zlata Vasiljević**

Zlatko Gorjanac, *Skazaljke* **242**

**Neven Ušumović**

Nevena Mlinko, *Vinjete Bola* **243**

**Davor Bašić Palković**

*Leksikon podunavskih Hrvata*  
*– Bunjevaca i Šokaca, 15. sv.* **246**

**Marko Tucakov**

Ivica Raguž, *Ja služim Bogu, Duhovni život majke M. Amadeje Pavlović* **248**

**Zlata Vasiljević**

O Šokcima je rič 3 – *Kultura Hrvata Bačke, Baranje i Srijema u Republici Srbiji, Republici Hrvatskoj i Republici Mađarskoj* **249**

**Nevena Baštovanović**

Marija Brzić, *Zaveslaj u kraj* **250**

**Zoltan Sič**

Krista Mijatović, Margita Gašparovsky, *Majka Amadeja* **252**

**Nela Skenderović**

Ivana Andrić Penava, *Franjo Štefanović, kralj opere za djecu* **254**

**Ljubica Vuković Dulić**

*Čuvari tradicije: zbornik radova: Seminar bunjevačkog stvaralaštva* **256**

**Zoltan Sič**

Josip Dumendžić Meštar, *Vrckave čigre* **257**

**Spasoje P. Hajduković**

*Stablo staro, vrijeme slavno* **259**

**Vladimir Nimčević**

Dražen Prčić, *Advokat : roman o Subotici* **261**

XI. KULTURNO-DRUŠTVENI

DOKUMENTARIJ

(prosinac 2021. – studeni 2022.) **267**

Zabilježila **Bernadica Ivanković**



s počátku

# Brilje





**HRVATSKO PUČKO  
PJESNIŠTVO *LIRA NAIVA***



Katarina Čeliković

## OD LIRE NAIVE DO ANTOLOGIJE HRVATSKOGA PUČKOG PJESNIŠTVA

Povodom dvadesete obljetnice održavanja Pokrajinskog susreta hrvatskih pučkih pjesnika, nakladnici, ujedno i organizatori, Hrvatska čitaonica Subotica i Katoličko društvo „Ivan Antunović“ Subotica, tiskali su 2022. godine pjesničku zbirku *Život je pisma : antologija hrvatskoga pučkog pjesništva u Srbiji „Lira naiva“ 2003. – 2022.* Izbor, uvodnu riječ, uređenje i lekturu knjige potpisuje Katarina Čeliković, recenzent je Tomislav Žigmanov, likovna oprema djelo je Darka Vukovića, korekturu je uradio Mirko Kopunović, a pripremu za tisak je uradio mr. Ervin Čeliković. Knjiga ima 288 stranica i tiskana je u Štampariji Printex u Subotici.

Antologija pjesama među Hrvatima u Vojvodini, odnosno Republici Srbiji, tek je nekoliko. Iako je pjesništvo na narodnom, hrvatskom jeziku među Hrvatima u Vojvodini prisutno nekoliko stoljeća, prvi se Geza Kikić osmjelio učiniti pionirski pothvat prije pola stoljeća sačinivši antologijski izbor pjesništva objavivši ga pod naslovom *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata* u nakladi Matice hrvatske (Zagreb, 1971.) Nakon ovog reprezentativnog i, po mnogima, nenadmašnog izbora poezije bunjevačkih Hrvata, od samih početaka pa do druge polovine 20. stoljeća, pojavilo se još nekoliko anto-



logija koje prikazuju kraće vremensko razdoblje, a pojavljuju se i u sastavu prikaza proze i eseja.<sup>1</sup>

Suvremeno pjesništvo Hrvata u Srbiji pulsira u nekoliko književnih žila, među kojima je ono već etabliranih pjesnika s objavljenim knjigama poezije, potom pjesnika čije se pjesništvo čita na stranicama književnih i inih časopisa, ali i onih koji su na marginama pjesničkog krvtoka, tzv. pučkih pjesnika. Kako se književno-umjetnička relevantnost ne određuje kvantitetom, zasigurno se može postaviti pitanje potrebe priređivanja antologijskog izbora pučkog pjesništva. Ono se odlikuje višestrukim epitetima koji nas mogu usmjeriti prema njihovu izvoru i razlogu postojanja na književnoj sceni.

Pučko se pjesništvo ne ogleda u neznatnom broju pojedinaca koji pišu „za svoju dušu“ već u organiziranom, godišnjem pjesničkom susretu pod nazivom „Pokrajinski susret hrvatskih pučkih pjesnika“. Ovaj je susret inicirala i pokrenula 2003. godine Hrvatska čitaonica – Subotica u suradnji s Katoličkim društvom (tada Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost) „Ivan Antunović“ s ciljem okupljanja pjesnika koji pišu na svom materinskom govoru, čuvajući narodni, kulturni i vjerski identitet, a koji su do tada javno čitali svoje pjesme samo u okviru crkvenih kulturnih događanja. Cilj je bio okupiti i motivirati pjesnike na pisanje i očuvanje svog govora kao markera hrvatskog nacionalnog identiteta. Ovaj pjesnički susret iznjedrio je dvadeset knjiga u kojima su objavljene pjesme na hrvatskom standardu, ali i na bunjevačkoj i šokačkoj ikavici koja sve brže nestaje. Svake se godine na susretu i u knjizi izabranih stihova okupi prosječno pedesetak pjesnika, od najmlađih do onih koji imaju i objavljene knjige poezije. Od prvog susreta, kada se okupilo petnaest pjesnika poglavito starije generacije, rastao je broj onih koji su tražili svoje mjesto na pjesničkom nebu te je bilo godina kada se blizu sedamdeset takvih pjesnika našlo u knjizi izabranih stihova. No, nisu se sve poslane pjesme našle u zbirkama, nisu svi stihovi zaživjeli, već su na izbornicima bile odluke tko će s koliko pjesama biti zastupljen. Desetak godina izbornica, urednica ove antologije i autorica ovoga teksta, predala je izbornički štamp pjesnicima, osobama iz svijeta književne kritike, kako bi se i na taj način utjecalo na kvalitetu pristiglih pjesama. Tako su se u ovoj ne uvijek laganoj ulozi našli pjesnici Stjepan Blažetin i Željka Zelić te profesorice književnosti Ana Gaković i Klara Dulić Ševčić čiji su pogovori bili kompas za čitanje pučkih pjesnika. Domaćim pjesnicima vrlo brzo su se putem prijateljskih preporuka pridruživali i gosti iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, pa i iz Mađarske, a posebnu je notu davalo i svake godine novo mjesto susreta. Tako su se pjesnici našli u Subotici, Somboru, Golubincima, Monoštoru, Vajskoj, Sonti, Plavni, Beregu, Novom Sadu, Srijemskoj Mitrovici, Zemunu, Žedniku, Gradištu u Hrvatskoj, Maloj Bosni, Surčinu, povezavši mjesta iz kojih su dolazili pjesnici.

Tijekom dvadeset godina u dvadeset je knjiga izabranih stihova 173 pjesnik(inj)a objavilo blizu 2000 pjesama, od kojih je domaćih 132, a gostiju 41. Ova impozantna brojka ipak nije razlogom objave ove antologije.

<sup>1</sup> Više o tome pisao je Tomislav Žigmanov, <https://zkhv.org.rs/rezultati-pretrage/aktivnosti-zavoda/50-godina-od-prvih-antologija-knjizevnosti-bunjevackih-hrvata>.



## Kriteriji za izbor pjesama

Pjesme natopljene zavičajem i jezikom zaživjele su u narodu. Takve, prepoznate u mjestima u kojima pjesnici sudjeluju u crkvenim i kulturnim priredbama, našle su svoje mjesto i bivale živima, a neke u javnom kazivanju i u objavi u periodici (vjerskoj i književnoj). Vođena poznatim preporoditeljskim geslom – Narod u jeziku živi – autorica ove antologije sastavila je popis pjesnika i objavljenih pjesama u dvadeset knjiga izabranih stihova *Lira naiva* i shvatila kako se nalazi na svojevrsnom izvoru i bogatom spremniku pjesničke baštine. Što činiti s tim zatvorenim vulkanom koji krije blago materinskog govora, hrvatskog književnog jezika, bogatu i zatomljenu leksiku, poeziju natopljenu zavičajem? Kako poeziju, do tada marginaliziranu u književnim krugovima, predstaviti kulturnoj javnosti?

Više od stotinu trideset pjesnika iz Vojvodine (Srbije), heterogenih po dobi, naobrazbi, mjestu života, jezičnom i pjesničkom izričaju, pojavilo se jednom ili čak dvadeset puta (njih petero) u zbirka izabranih stihova. Upravo ova ustrajnost i kontinuitet u pisanju pjesama, neopisiva emocija u susretu pjesnika, ponukala je priređivačicu ove antologije sastaviti reprezentativni izbor poezije pjesnika koji se ponosno javljaju svojim osebnim, vlastitim stihovima. Iako je izbor u načelu subjektivan, priređivačica se vodila određenim kriterijima, poštujući osnovne estetske i jezične norme.

U antologiju hrvatskog pučkog pjesništva u Srbiji uvršteno je 103 pjesnik(inj)a, koji su rodom ili življenjem u Srbiji, koji pišu na hrvatskom jeziku: pjesnik(inja) je zastupljen u najmanje tri zbirke, piše hrvatskim književnim jezikom ili dijalektom – bunjevačkom ili šokačkom ikavicom, ali i čakavštinom, pjesme zadovoljavaju estetski kriterij, pjesnik je uključen s jednom ili nekoliko pjesama koje prikazuju njegovu kreativnost u pjesničkom izrazu (rimovani, vezani stih, sonet, slobodni stih). Osim ljepote u izričaju, pjesma je morala biti jasna i imati emociju. Kako je pjesnički susret okupio Hrvate koji žive u Vojvodini, potom i one koji su krajem 20. stoljeća napustili svoj zavičaj te Hrvate iz Beograda, antologijski izbor obuhvatio je tako prostor Srbije, što je vidljivo u zemljopisnoj odrednici antologije.

Cilj antologijskog izbora je trostruki: predstavljanje hrvatskog pučkog pjesništva Hrvata u Srbiji hrvatskoj i srbijanskoj kulturnoj javnosti, ali i Hrvatima u Hrvatskoj. Vrijednost ove poezije je u njezinoj zavičajnosti i jeziku, napose u vrijednosti ikavice kao nematerijalne kulturne baštine, naslijeđa u kojemu hrvatski narod čuva svoju nacionalnu, kulturnu i vjersku opstojnost.

Ukratko, antologija hrvatskog pučkog pjesništva u Srbiji predstavlja 103 pjesnik(inj)a kroz 350 pjesama, obilježenih hrvatskim jezikom, dijalektalnim izričajem u bunjevačkoj, šokačkoj i dalmatinskoj ikavici, zavičajnom tematikom, bogatim leksikom, ljubavlju prema vlastitom kulturnom i duhovnom naslijeđu. Pjesnici su predstavljeni kratkim biografijama. Posebnost ove antologije je u raznovrsnosti i bogatstvu dijalekta kojim se koriste Hrvati u Bačkoj, kako bunjevačkog tako i šokačkog.

Pjesnici su kroz ikavicu uspjeli prikazati raskoš dijalektalne poezije, ne sluteći izvor u velikom Antunu Gustavu Matošu koji je prvi počeo pisati na

dijalektu, stavši uz bok onima koji se bolje snalaze u standardnom jeziku. Uspjeli su pokazati emocije i nijanse u značenjima, najdublje misli, strahove, pitanja, egzistencijalne teme. Nostalgija se provlači kao lajtmotiv, no tematski je iskorak vidljiv u poeziji mlađih autora kojima je ljubav ispunita horizont.

## **Prinos hrvatskih pučkih pjesnika u Vojvodini u očuvanju ikavice, kao nematerijalnog kulturnog dobra**



Hrvati žive na području cijele Autonomne Pokrajine Vojvodine, prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Hrvata je u Srbiji 57 900, a u Vojvodini 47 033. Gledajući regionalno, više od trećine, oko 25 000 ih živi u mjestima u kojima se još čuje i govori dijalekt, riječ je o Hrvatima koji imaju i nekoliko regionalnih i subetničkih imena (npr. Bunjevci i Šokci), a ikavica im je materinski govor. Broj govornika se ubrzano smanjuje, ikavica kao dijalekt je ugrožena i pjesnički se prinos mora mjeriti i ovim segmentom.

Jezik, dijalekti, govori i toponimika iznimno su važan dio nematerijalne kulturne baštine, a time i marker nacionalnog identiteta. Pokrajinski pjesnički susret „Lira naiva“ prerastao je u pokret s ciljem očuvanja ikavice – riječ je o starijem (šokačkom) i mlađem (bunjevačkom) ikavskom štokavskom dijalektu, koji se izvode u okviru obitelji, ali i u formi njegovanja kulturnoga nasljeđa (narodna književnost, recitacije, kazališne izvedbe, dokumentarni filmovi...). Na tom tragu stvaraju i pišu pjesnici zastupljeni u antologiji, koji često u pjesmama upozoravaju na nekadašnje gledanje s podsmijehom na mjesni govor – ikavicu, kojeg se treba odreći. Antologija ima cilj skrenuti pozornost na odnos dijalekta i jezika, na ljepotu materinskog govora kojim se postiže i tematska raznolikost, na kojem se pjevaju i izriču najdublje emocije. Mnogi će se iznenaditi koliko je ikavica u sebi iskonska i autentična, kojom se pjeva u duhu narodne lirike, ali se jednako tako koristi uz standardni jezik čime dobiva na suvremenosti. Jezik se zapravo brani književnošću, u ovom slučaju poezijom!

## Poezija na ikavici u *Novoj riječi*

Naš je časopis do sada objavio više pjesničkih blokova u kojima su autori pisali na svom materinskom govoru. Već u prvom broju 2013. u bloku „Novo žensko pismo Hrvata u Vojvodini“ nalazimo bunjevačku ikavicu kod Blaženke Rudić i šokačku kod mlade pjesnikinje Anite Đipanov udane Marijanović. U drugom broju iste godine, cjelina pod naslovom „Pjesnički glasovi na šokačkoj ikavici“ predstavila je više pjesnika koji se služe svojim materinskim govorom: Josip Dumendžić – Meštar, Marica Mikrut, Željko Šeremešić, Zlatko Gorjanac i Anita Đipanov. „Hrvatski pjesnički glasovi izvan Vojvodine“ (2/2014) pisani su na hrvatskom književnom jeziku, no tragovi bunjevačkog govora prisutni su kod Luke Štilinovića i Stipana Orčića. „Subotički pjesnički krug“ (1-2/2015) u artistskoj poeziji Vojislava Sekelja dobiva na posebnoj vrijednosti, ugrađujući u književni jezik riječi iz svog materinskog bunjevačkog govora kojim se može jasno ukazati pripadnost jednome, hrvatskom jeziku. Sekelj je jedan od utemeljivača kasnije cijeloga pokreta, pisanja pjesama na novoštokavskoj bunjevačkoj ikavici, koja mu je katkada sofisticirana do virtualnosti. Poznat po svojoj dijalektalnoj poeziji i Milovan Miković u ovom bloku koristi sličnu tehniku – u književni jezik uvodi i svoje bunjevačke riječi. Slične postupke nalazimo kod Mirka Kopunovića i Tomislava Žigmanova. U dvobroju za 2017. godinu *Nova riječ* donosi poglavlje „Dijalektalna poezija bačkih Hrvata“ u kojem se na bunjevačkoj ikavici predstavljaju već spomenuti Vojislav Sekelj, Milovan Miković i Tomislav Žigmanov, a pridružene su i Blaženka Rudić i Željka Zelijć. Na šokačkoj ikavici zastupljeni su Josip Dumendžić Meštar, Ivan Andrašić, Željko Šeremešić, Zlatko Gorjanac i Anita Đipanov Marijanović. Iako nije autentična bačka, dalmatinska ikavica živi u pjesništvu Splićanke Josipe Dević koja živi u Subotici. Kako je i za očekivati, u poglavlju „Najmlađi i novi naraštaj hrvatskih pjesnika iz Vojvodine“ u dvobroju 1-2 za 2018. godinu samo se jedna od šest pjesnik(inj)a izrazila na šokačkoj ikavici, riječ je o Jovani Gromović iz Monoštorara. „Duhovna lirika Hrvata u Vojvodini“ u dvobroju 1-2 za 2020. godinu donosi izbor poezije u kojoj se prepliću književni jezik i dijalekt. Tako se na šokačkoj ikavici i u duhovnoj poeziji izražavaju Josip Dumendžić Meštar, Ivan Andrašić, Željko Šeremešić i Anita Đipanov Marijanović, dok se na bunjevačkoj predstavlja samo Tomislav Žigmanov. I drugi pjesnici pišu na svom materinskom govoru iako u spomenutim brojevima našeg časopisa nisu spomenuti. Cilj je bio prikazati kako ikavica pulsira i danas, u generacijskoj lepezi od najstarijih pjesnika do onih mlađih koji još oštire svoje pjesničko pero.

*Nova riječ* prikazom pjesničke zbirke *Život je pisma : antologija hrvatskoga pučkog pjesništva u Srbiji „Lira naiva“ 2003. – 2022.* želi ukazati na važnost njegovanja materinskog govora kojim se mogu na umjetnički način izraziti najdublje emocije. No, onaj važniji, životniji cilj je predstaviti ono što nam je svima pred očima: iako se smanjuje broj govornika, iako je ikavica kao dijalekt ugrožena, moramo uvijek i na svakom mjestu znati kako su jezik, dijalekti i govori iznimno važan dio nematerijalne kulturne baštine, svjedoci nacionalnog identiteta u koji treba ulagati.

## ŽIVOT SVOJ

Život je pisma,  
ako pisme ima.  
Život je srića,  
ako sriće ima.

Život je prah na cvitu  
i cvit u kosi,  
život je u travi i u rosi,  
i vitar i oblak i sunce jarko,  
što sija tako žarko.

Život je poklon mali  
i zato dopusti svakom,  
da živi život svoj,  
na kugli,  
zemaljskoj.

*Marija Bajić (1938. – 2012.), Sombor*

## GROB STAROG SALAŠA

U zelenim njivama  
blizu kraj drumu  
stajao je salaš visok i bili.  
Sjajio se u žitu  
ko biser na svili.

Sa drumu gledali ga ljudi  
divili mu se  
pričali o njemu.  
Čaroban je bio kad zora zarudi.

A sad na tom mistu  
leži grob salaša.  
Bez krova, bez prozora i vrata  
zidovi odronjeni ne bile se više  
sada su crninom zavijeni.  
Ko avet stoje srid njiva zeleni.

Kraj zida raste jorgovan stari  
njiše se na vitru i tiho žali.





Jorgovan žali,  
a ljudi salaš ruše i ostavljaju  
tu svetinju otaca naši.

Oni su volili salaš ko život goli.  
Kad bi ga sada ovakvog vidili  
naši oci bi umrli od boli.

Umisto ljudi plače svakog dana  
zeleno lišće starog jorgovana.

*Đula Milodanović (1938. – 2019.), Subotica*

## **GARANCIJA**

Imao sam sijalicu, petsto svijeća, mliječno bijelu;  
nitko takvu svjetlost nije imao u cijelom selu.  
Odjedared – prestala je da mi sija.  
Šta je bilo?  
Istekla joj garancija!  
Imao sam strašno sjeme – Es Ka Jedan Zemun Polje;  
svaku jesen moj kukuruz od komšijskog rodi bolje.  
Šta je bilo?  
Istekla mu garancija!  
Imao sam za brijanje besprijekornu britvu britku;  
šest mjeseci s mojom bradom uspješno je bila bitku.  
Sad ne može ni krmaču da obrija.  
Šta je bilo?  
Istekla joj garancija!  
Imao sam i djevojku: lijepa, vrijedna i poštena.  
Već sam bio odlučio da mi ona bude žena.  
Noćas vidim: i ona mi manje prija.  
Šta je bilo?  
Šta je bilo?  
Ne znam ni ja!

*Ilja Žarković (1947. – 2009.), Golubinci*

## **SMIRAJ**

Poslidnja ruža u jesenjoj rosi  
Umiva lice, za san se sprema.  
Lišće bagrema zasipa staze  
Na kojoj više koraka nema.

Utihla pisma, nema cvrkuta  
 Magla u halju sakrila pute.  
 Hladne i blatne noći i dane  
 Upija samo minulo vrime  
 I stare kosti, što bol ovaj ćute  
 Čekajuć' smiraj i sat da stane.

*Katarina Firanj (1950.), Sombor*

## **KRIŽ**

Od vajakada napravit  
 ovozemnom potriban  
 ko kruc svagdašnji  
 što glad rastiruje  
 srid atara dreždi.

Vitar samoćom  
 ogrnijo krila  
 na puškomet  
 nazret ne mož  
 salaša bila.

Pladnjom zapare  
 ropac ravnice  
 u nemirnom sumraku  
 okom čeljade traži  
 nemoćno se glasi.

U ocvalom zovu  
 tek pustoš cvita,  
 a on ovinčan slavom  
 suzama škropi,  
 za čovika pita.

*Josip Dumendžić Meštar (1951.), Bođani*

## **KRAJ VANDROVANJA**

Puno krstopuća za mnom ostalo  
 nedostignite daljine  
 nedovatite visine  
 nikada svršiti poroci  
 vandrovke rad vandrovanja



i nedosanjane sanje  
Ko da su odjedamput prida me prostrli  
ćilim od svitlosti daleke zvizde  
na kraj ćilima meriše i diše  
toplina nove gnjizde

*Ivan Andrašić (1955. – 2021.), Sonta*

### **CINCOKRT**

Salaši su zaspali, drima žito,  
procvato je cincokrt visok, pun i žut.  
Misečina zasjala, mriši trava, cvat,  
vitar ljulja krilima rumen mak i vlat.  
Skupili se oblaci nad ravnicom svom,  
padala je kišica i pucao grom.  
Salaši se zgurili, pocrnio put,  
srušio se cincokrt, visok pun i žut.  
Odletili oblaci u daleki kraj,  
na travici se blista sunčev sjaj.  
Ravnicom se razliva tihi bolni plač,  
cincokrt oplakiva jablan mlad i drač.

*Ivan Tumbas (1965.), Subotica*

### **IME U AJERU**

Sidim na tuđoj klupi  
u ladnoj tuđoj varoši  
kraj tuđe reke...  
Razmišljam o tebi, lipoto,  
šarena pregačo cvičom otkana.  
Dozivam ti ime u mislima  
sliku tvoju u suzi tražim  
tuđa reka suze ti nosi  
putuju ti moje misli, ljubo...  
Oduvani ti pupoljci  
silom pokidani s grana  
od vetrova srama  
odi u tuđini procvati.  
Vidim odi puno tvog cvića.  
Bojim se, ostaće o tebi  
zapisi u ajeru,  
al neće imati

ko da ji pročita!  
A negdi daleko cvetaće  
najlipše cviće brez mirisa.

*Mariška Pravdić (1966.), Lemeš*

## **SUZA**

Tisno tilu  
i frižima na srcu!  
Zapela rič.  
Iz duše se,  
ka podan žrvnja,  
u suzu cidi ljubav  
iz tuđine  
na materin i očev prag.

*Josipa Dević (1966., r. u Splitu), Subotica*

## **RIČ**

I oće tako rič, pisma da bude.  
Glasno da podvikne, mrvice od duše da počisti.  
Da udane, zrak plućima da napuni.  
Da se protegne ovdal do beskraj, i nazad.

Ledeni pokrov od sniga još uvijek ji čuva,  
da potrunile ne bi, i mrtve pod stablem učutile.

A oće!  
Ko, nešto bi rekle.  
Oće, al pokrov od leda na ustima još stoji,  
ni meni ni njoj glasa ne da.  
Tek šapat,  
da zemlja ga samo upit može  
ona što krevet svima nam sprima,  
ona što šapat osluhnut može.

*Anita Đipanov Marijanović (1987.), Monoštor*



**IZ SUVREMENE  
KNJIŽEVNE PRODUKCIJE**



Rieci

pante

e



Jasna Melvinger

## ***DISTISI ZA DOBAR DAN I LAKU NOĆ***

U naručju tvom  
neće me pogoditi grom

Tvojih poljubaca da mi je  
izašla bih iz džamije

Čula sam kontrabas  
i pala sam u trans

Šta radiš sam u mraku  
na svome čardaku?

Kao vazduh mi fališ  
ali nemoj da se hvališ

U četvrtak si četvrtkuša  
zadovoljna ti je duša

Nije ovo običan dan  
meni je rođendan

Dodji pa me spasi  
svih ostalih se otarasi

Rodi mi sina  
i budi moja sudbina

Samo za nju  
ja pjevam pjesmu tu

Ostavi me draga  
sklanjaj se s moga praga

Zašto me varaš  
da odlaziš u baraž?

S tobom, brale  
nikad nema šale

Javi mi se u listopadu  
da ne izgubim svaku nadu

Ti si ta baraba  
rekla ti je tvoja baba

Zašto li se kliberiš  
trebaju ti klikeri

Ovo su običaji iz mog kraja  
tri koraka do beskraja

Gdje si da si  
nek ti osmijeh lice krasi

Zavladala je kuga  
ja ostadoh bez najboljeg druga

Dvoje mladih sad se ljubi  
na broskoj palubi

A sada raširi ruke  
i čuvaj moje unuke

Jutarnje bunilo  
tebe je izbezumilo





Rijekom plovi i moj čun  
čeka me obračun

Riziku se ne izlaži  
ostani na plaži

Počni da kmečiš  
da uragan spriječiš

Hohštapleru jedan  
veoma si meni vrijedan

Hodam pješke  
odavde do Beške

Hoće soko sa visine  
da rasturi oblačine

Doletjele rajske ptice  
vele Dosta ljepotice

Danas je Đurđevdan  
pa si svratio u moj stan

Imaš dokaz neoboriv  
da ti nisi kriv

Put te odvodi daleko  
gdje ne teku med i mlijeko

Sad okreni drugi list  
i onda zapleši tvist

Kažeš jao, jao  
još nisam ručao

Tamo gdje se vino pije  
skupile se meraklije

Danas jeste prvi maj  
pa slavimo praznik taj

Narodni karavan  
stigao je na visoravan

Sad ćeš da se nasmiješ  
i čašu da razbiješ

Opet kreni izpočetka  
i prestani da se češkaš

Davnašnje će uspomene  
tvoj svijet da promijene

Ne smeta ti buka sa sokaka  
pa si sišao sa oblaka

Ostavi tu gaduru  
što voli pijanduru

Šta te to tišti  
da toliko vrištiš?

Tupoglavče jedan  
izađi mi na megdan

A sad idemo do Sibira  
gdje te studen iritira

Vrijeme tratiš  
ukorak me pratiš



Batali prazne priče  
i prestani da urličeš

Gdje je moja šubara  
pitao si bumbara

Evo ti pendrek  
da skočiš u jendek

*Petrovaradin, 5. lipnja 2022.*



Susret hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva „Stjepan Kranjčić“ jedini je književni susret za književnost protkanu kršćanskim vrednotama u kratkim književnim žanrovima (poezija, kratka priča, putopis, esej, monodrama) u Hrvatskoj. Nakon raspisanoga natječaja koji je bio otvoren od 15. svibnja do 15. kolovoza 2022., stručni ocjenjivački sud sva je djela, bez znanja o autorstvu, pročitao i odlučio koji će radovi biti nagrađeni, koji javno izvedeni, a koji objavljeni u zborniku. Na natječaj za 14. „Književni Kranj-

čić“ javilo se 134 autora iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Italije i Srbije, i to s 205 radova (113 pjesama, 46 kratkih priča, 10 putopisa, 21 esej i 15 monodrama). Stručni je ocjenjivački sud odlučio da će u zborniku „Istini u pohode“ biti objavljeno 35 radova (16 pjesama, 7 kratkih priča, 5 putopisa, 4 eseja i 3 monodrame), dok će 15 radova biti nagrađeno.

U žanru kratke priče prva je nagrada pripala Milivoju Pašičeku iz Zagreba za priču „Ak negdo vse zna, Bog to zna“, druga nagrada Tomislavu Žigmanovu iz Subotice u Republici Srbiji za priču „Lajčina prazna putna torba“, a treća nagrada Lajči Perušiću iz Zagreba (podrijetlom iz Subotice) za priču „Ukradena dolina“. *Nova riječ* donosi dvije nagrađene kratke priče hrvatskih autora iz Vojvodine.



Tomislav Žigmanov

## LAJČINA PRAZNA PUTNA TORBA

Gledao je kroz otvoreni prozor svojega prostranog neobaroknog salona. S istančanom mjerom za ljepotu unutaršnjeg prostora opremljenog bidermajerskim namještajem. U središtu bočnog, kraćeg zida dominirao je križ s Raspetim u prirodnoj veličini. Zračio je, kao i obično svakoga dana u to vrijeme. Bilo je proljeće. Miran, bez vjetra, dan. Sunčan. I bilo je prošlo podne. Otoplilo je. Nedjelja. Sveti dan.

Gledao je, kao uostalom gotovo uvijek, sabran i miran van. Pogled mu je bio dulje vrijeme zaustavljen na bazenu za vodu, zapravo vodnom spremištu namijenjenom za potrebe vatrogasaca. Bio je ograđen zasadima cvijeća, a podalje uokolo su bili redovi zimzelenog žbunja. Od kada je došao živjeti ovdje – ima tomu već više od dvadeset godina, ovaj bazen bio je dio parkovitog trga ispred zgrade u kojoj je stanovao. Izgrađen je i uređen neposredno nakon vlasti Laze Mamužića, a prema njegovu naumu.

Volio je gledati u vode. Još od djetinjstva, koje je proživio na Rati, sjećao se sada. Oveći salaš *na gredi* im je bio okružen dolovima, koji su osobito s proljeća bili potopljeni vodom. Mirnim vodama stajaćicama, na rubovima zaraslim u ritove. Ni žabe mu nisu smetale. *Dida* ga je učio da njegov unutarnji mir, kojeg mora sam nalaziti, ne bi smjelo remetiti ništa što dolazi izvana, pa ni monotono kreketanje žaba, tih najpostojanijih remetiteljica tišina u bačkoj ravnici. Žabe nije nikada zavolio, no nisu mu smetale.

Fascinirale su ga čistoća i prozirnost tih voda ponad zemalja uokolo salaša, a grozile njezina zamućenost i blatna prljavost. Ne toliko što je bila gadna, nego više stoga što je krila sve. Nije naprosto dala vidjeti što ima u sebi! A bila je bogata životinjama. I uvijek je takav gubitak „nevinosti“ bara „skrivio“ netko drugi. Najčešće a najmanje punoglavci i divlje ptice, a najrjeđe a najviše krave na svojim putovima za ispašu. One su znale pomutiti vodu u cijeloj bari.

Sve je to zamjećivao Lajčo čuvajući stoku po okolnim dolovima od ranog proljeća do kasne jeseni, diveći se gibanjima u prirodi koja uvijek okončavaju u nekoj čistoći. Mutna voda mu je kao dječaćiču izazivala samo negativna osjećanja – i razočaranost i bijes i tugu i razdraženost, zbog ne-

moći da spriječi narušavanje skladova ljepota u prirodi. Ni očev blagi ukaz da će se opet sve smiriti – jer je tako Bog stvorio pa će se i ove vode kraj Bajmaka obistriti, nije ga tješio.

Uživao je u odsjaju Sunca ovoga travanjskog podneva s mirne, no pomalo ustajale i ozelenjene, površine vode u vatrogasnom spremištu. Sada mu nije smetalo što je mutna. Odsjaji Sunca i daljina su to uspješno i vješto skrivali. Navikao se da Sunce, kada je na jugu, ima najljepši odsjaj nad vodom pod *pendžerima* njegova salona na prvom katu zgrade biskupije. Zalasci sa zapada nisu se dali vidjeti – nije bilo odbljesaka na vodi bazena koje su priječile secesijske dvokatnice oko trga.

Mislio je kako sve ima svoje smislove i razloge. Bilo da je riječ o stvorenom od Boga, bilo da se radi o onome što je čovjek načinio. No, ono što je Bog stvorio – ima jasnije dimenzije nevinosti i teže vidljivu korisnost. „Za dokučiti Božji naum u gradnji svrhovitosti svijeta valja imati drugačije perspektive. Šire i dublje. Oko da se tako što vidi, mora imati nepomućene poglede i rakurse sokola. Svrhovitost je stvorena svijeta od čovjeka daleko jednostavnija, pa je lakše i vidljiva. Tu se krije stupica da se čovjek zarobi pogledima koje će pratiti samo očitije i prostije, a što je on stvorio. I supripadajuće im logike. Zasljepljenost samo time pogubna je za čovjeka. Na taj način čovjek zapravo gubi cijeli potencijal osjetila vida...” – razmišljao je Lajčo zagledan u odbljeske Sunca na vodi vatrogasnog bazena.

Obično nije kasnio. Naročito ne na ručak. Nedjeljni pogotovo. Mir je Lajčo krijepio valjanim razlozima kašnjenja gosta. „Virovatno mu se desilo štogod važno kad sad kasni...”. Tako što ga je naučio život salašara. U prirodi ono se prati – svi poslovi se moraju uraditi na vrijeme – kad je za to vrijeme. U odnosima među ljudima, vrijeme vrijedi ako je jedan od orijentira. Samo tada slijede posljedice u vidu reda i pravila, kojih se čovjek ima onda i pridržavati. U protivnom nema struktura, nema organizacija, nema zajednica, nema ustanova, nema planiranja, nema napredovanja...

Sve je to Lajčo primjenjivao i svega se toga pridržavao u svojem radu kada je postao prvim upraviteljem biskupije. Reorganizirao je pastoralnu službu, povratio međuetničku toleranciju i mir u povjereni mu kler, pravno uredio prilike u mjesnoj Crkvi, uspostavio odnos spram državnih vlasti na zavidnu razinu međusobnog poštivanja, osnažio karitativnu djelatnost, bio mecena velikom broju siromašnih, izgradio desetak crkava, inicirao i podržao ključne kulturne procese, školovao mladi svećenički kadar u najelitnijim školama... Vratio je povjerenje u Crkvu koje je bilo uzdrmano i poljuljano. Nije bio siguran da nije negdje pogriješio, bio *nagal*, nepravedan, oštar,... I nije da nije bilo problema, pa i otpora i među klerom, u ostvarajima njegovih zamisli i ideja. „Ovo što se dogodilo u petak, ne može izaći na dobro...”

– Preuzvišeni, stigao je velečasni Blaško. – naglo je prekinula njegova razmišljanja časna Anuncijata, omanja starica vedra lica.

– Neka uđe. – staloženo je, no toplo odgovorio.

– Faljen Isus i Marija, Lajčo.

– Navike, Blaško. Kasniš, nisam naviko da Ti kasniš!

– Zadržavo me svit posli mise. Brine dosta. Ne sviđa mu se ovo.



- A kome bi se nered i nasilje tribali sviđat?
- Nikom, dakako, no moramo razumit njeve strahove.
- Naravno. Ali nama valja pazit da i nas ne obuzmu. Strah je, znaš i sam, miljenik đavla.
- Sve znam, Lajčo, ali život je bogatiji od znanja! Ne mož uvik ono što se zna određivat i raspoloženje čovika. Pogađa čovika i drugo šta od znanja.
- Znam i to, Blaško, ali na nama je zadatak savladati nemire, nepomućen ostati...
- Znam i za to Lajčo, no znam i da to ne mož svaki čovik uvik postignit. Ovaj sad rat velike je nevolje dono, ljudi brinu, podikoji i paničari. Ponovo se javlja klima koja pogoduje potkazivačima, naša stara boljka još iz vrimena Ugarske.
- Da.
- I ova vojska što je sad došla, ne maze naš svit. Nisu nam naklonjeni...
- Blaško, misliš na ovaj povratak starih gospodara?
- Da, od prija i znamo! U mojem Keru nekoliko nji su pohapsili. Divani se da su pojedine i ubili po salašima. Par naši optanata.
- U Bajmaku, javljaju mi, već ima taki slučajeva. Ciljaju na, tako se divani, one koji su nji „izdali“ 1918. A zar je izdaja borba za prava svog naroda?
- Teško je razlučit šta je od tog istina. Znaš to da se od svita ne mož ništa sakrit, a on voli prinosit, pa i nadodavat! Voli bit mali končić u velikim mrežama divana. To ga valjdar drži važnim...
- Da. I to je dobro, dok se takopletu mreže istine. Na tom mi svećenici tribamo više radit...
- Na tom nismo puno radili...
- Zašutjela su obojica. Gledali su u pod pognutih glava.
- Sidi Blaško, da se pomolimo, valja nam ist. – prekinuo je zebnjivu šutnju biskup Budanović.
- Časna Anuncijata je za vrijeme njihova žustra razgovora nećujno uni-jela posudu sa *zlatnom čorbom* i krpicama. Ranije je postavila stol. Blaško je volio *čorbe* koje su časne na biskupiji spravljale. I *kuvano* meso iz čorbe je bilo izneseno. Blaško je volio kokošje noge i vrat, a Lajčo je *zguštom io želdace*. Slijedio je sos od rajčica i kuhano govede meso iz *čorbe*. Usput se *divanilo*.
- Lajčo, ja se ne bojim. Ako i nasrnu na mene, neće bit prvi put da ću dobit batina. No ovo što čujem od drugi da rade po varoši i po salašima našem svitu, liči mi na osvetu.
- Bojim se da si u pravu. Ja još uvik ne možem si priznat da je tako što na djelu. I meni se stvara dojam da se svete.
- Iz njeve perspektive, imaju i razloga. Iz naše ne.
- Da, uvijek su perspektive te koje izazivaju ili bolje dovode do sukoba.
- Al ne razumim tu žestinu u nji!
- Možda razlozi...
- Ne bi smilo tu bit nikaki razloga! Pa zar nisu kršćani?
- Rat sve pomuti...
- I kršćanima?

– Nama ne, ako smim tako kazat, ali znaš da i među nama ima svakakog svita. Ima i oni kojima je naša vira plašt, kojim se prikriva nekršćanska narav.

Časna Anuncijata nečujno je unijela pečenje od pačjeg mesa s pečnim krumpirima i sosom od višanja. S *natkasne*, na koju ju je ranije stavila, uzela je bocu *dunca* od šljiva ringlovki. Blagi smiješak na licu odavao je da je zadovoljna. Na *astalu* je već bio bokal, oznojan malo, podrumski *olađene kevedinke*. Nije se popilo puno. Razgovor je nije previše zanimao, osim što je primijetila da je Blaško, po običaju već, vrlo žustar u *divanu*.

– Na nama je, Blaško, da svojim djelima ili riječima ne dajemo povoda.

– Ja davat neću...

– ... To je dobro!

– Ali, nije da nisam ranije davo! Itekako. A i Ti si Lajčo...

– Ti si više ričima, a ja dilima!

– Al nije bilo na negativni način usmjereno spram nikog. Zar je zalagati se za dobro onih koji su u nepovoljnom položaju i koji se tlaču nešto prije-porno? Tim prije, jer nije bilo usmjereno ni protiv koga.

– Znaš, u pojedinačnim postupanjima i djelovanju lakše je ostvarivati kršćanske vrijednosti. Puno je to teže u radu s velikim brojem puka, sve je tad nikako posredovano, a najteže je u onima u kojima ne sudjeluješ direktno – tako je najčešće kad je rič o odnosu s vlastima, a nemaš preveliku moć utjecati na sadržaje i posljedice toga djelovanja.

– Da, mi smo dosta zabrazdili u drugom i trećem što si spomenuo.

– No posljedice su našeg djelovanja imale dosta toga dobrog u sebi. Daleko više nego onog što nije dobro.

– Ali i to ovisi o zauzetom gledištu, kako si kazo dok smo još ili čorbu! Iz naši je tako, a iz njevi očito nije.

– Važno je uračunati i gledišta neba. Ona nemaju ni trunke sebičnosti u svojim naočalama motrenja i suđenja. Pravednost je samo jedna i nalazi se na nebu!

– One znaju biti ne samo daleke već su za neke i nedohvatljive...

– To nije nepoznato. Takvi sudci su, barem tako kršćani smatraju, naj-nepredniji.

– Vojske i policije znaju u tome često biti prvi.

– Da...

– Kao da nam tako što predstoji...

– Časna, sve je bilo i ovaj put izvanredno! Pofalite glavnu kuvaricu. Ima li štogod slatko?

Časna Anuncijata ušla je na prvi poziv i tiho rekla:

– Znete, preuzvišeni, da nema nedilje bez kakog kolača. Nije ni korizma. Imamo žerbo pitu.

– Meni dva komada. – ko iz topa će Blaško. – Da zaslاديم malo ove gorčine.

– Ja ću se zadovoljit s jednim. Znam da časna Hildegard siče veće komade.

– Znači jasno nam je što nam je činiti. Radimo i dalje sve ko i do sad





– privrženi i posvećeni dobru povjerenog nam stada. Ne dajemo nikaki povoda – ni ričima ni dilima, da se izazove bis novi vlasti ni njeve vojske.

– Odanost kršćanskim načelima i vrijednostima mora svakom svećeniku, a i svakom virniku, bit na prvom mestu uvijek! Osobito u vrime kušnji...

– ... a ovo vrime ih nema mali broj i nisu male!

– Sabranost i mir nas takođe tribaju sve krasiti...

– ... s tim će barem meni biti teže. – nasmije se Blaško. – Vrime je da krenem. Misa mi je još uvijek u pet sati.

– Idi, Blaško. Nadam se da si razumio ono o čemu smo divanili i da ti je bio jasan dogovor.

– Sve sam, Lajčo, razumio. Ne brini. Puno mi je jasnije od one vode u vatrogasnom bazenu ispred tvog pendžera. – nasmije se opet Blaško, uzme šešir, stavi na glavu i ode. Časna ga isprati.

Ostavši sam, Lajčo priđe *pendžeru*. Odsjaja Sunca na vodi bilo je manje i bili su bljeđi. Sunce je poodmaklo. Vrijeme je gospodar svega, pomisli. „Do prije sat vremena, skoro je blještalo, a sad ni polak podnevnog. Kopnit će i dalje i za jedno po sata više neće biti odsjaja. Barem za mene. Iz neke druge perspektive blještiti će, no mrak će zatomit sve, dok opet ne svane i tako u krug. Sve je isto u ritmovima prirode. Prida mnom je sad tek mutna zelena voda ko kadgod na Rati, ali bez žaba. I tišina djetinjstva je ukaljana. Ovdje je remete i nediljom umjetni strojevi – tramvaji i automobili te po koji grajavici čovik. Ko da je svudan sve isto. Bog je uistinu mudar kada je tako stvorio i sazdao svijet“.

Graja i buka su odjednom osnažili ispred biskupove zgrade. Nije vidio o čemu se radi kroz zatvoren prozor, no buka i graja bili su sve jači. Kao da je netko ušao u zgradu. Časne su, čini se od straha, viknule. Biskup je bio miran. Graja i buka dobivali su na jačini i blizini kada je veći broj ljudi hitao po stepenicama koje su vodile na kat. Buka i graja grabili su prema vratima biskupova salona. Vrata su grubo otvorena. Lajčo je stajao tik ispred raspeća. Pred njim su bili mađarski honvedi! S njima je bio i Stipan Pleskovity, njihov vodič. Lajčo ga je znao od ranije iz crkve i po njegovom javnom djelovanju.

– Lajos Budanovity.

– Megtaláltátok őt!<sup>1</sup>

– Ne légy ironikus.<sup>2</sup> – uперivši pušku prema biskupu rekao je vojnik, očito časnik, koji je na ramenima imao dodatnih oznaka.

– Nem voltam és most sem vagyok. Szépen válszoltam a kérdésre.<sup>3</sup>

Budanović je svojim držanjem i odgovorima zapovjedniku honveda izazivao bijes i nervozu Stipanu Pleskoviću.

– Kövessen minket!<sup>4</sup> – oštro i zapovjedno će glavni vojnik, urednih i formatiranih brkova.

U to je u salon ušla uplakana časna Anuncijata.

1 hr. Pronašli ste ga!

2 hr. Ne budi ironičan.

3 hr. Nisam bio niti sam sada. Uredno sam odgovorio na vaše pitanje.

4 hr. Pođite za nama!

– Ne vezessék el. Ő semmiért sem bűnös.<sup>5</sup> – jecajući je glasno govorila.  
– Erről nem maguk döntenek, hanem a magyar bíróság. Mennyen ki, Lajos!<sup>6</sup>

Na iznenađenje sviju, pristupio mu je Stipan i ošamario ga. Svoju lojalnost novim vlastima pred mađarskim vojnicima izveo je do kraja. Lajčo se nije uznemirio.

– Časna, ne brinite. Sve će biti u redu. Triba čovik poštivat tuđu volju. Ja isto znam da nisam kriv, a oni neka mi sude. I pozdravite časnu Hildegard i druge sestre. Recite im da mole za mene.

– Ne beszéljen parasztok nyelvén. Lajos, megyünk ki!<sup>7</sup>

– Megértettem és szándékozom ki menni. Nem kell kiabálnija. Engedje meg hogy vigyem a bőröndöt.<sup>8</sup>

– Nem lesz rá szüksége!<sup>9</sup>

– Amire nekem szükségem van, maguknak nem kell tudniuk...<sup>10</sup> – i uslijedi novi, narednikov pljesak po licu biskupa. Biskup, znajući za igru moći i agresiju nervoznih, mirno pođe prema vratima, a produlji do kuta pokraj njih gdje je stajao prazan kufer, koji su mu roditelji darovali kada je zaređen za svećenika. Znao je da njegova praznina zrcali punim odsajjima njegovih sjećanja, od kojih će nastaviti živjeti.

<sup>5</sup> hr. Nemojte ga voditi. On nije ni za što kriv.

<sup>6</sup> hr. O tome nećete vi suditi već mađarski sudovi! Izlazite van, Lajose!

<sup>7</sup> hr. Prestanite govoriti na tom jeziku seljaka. Lajose, idemo van!

<sup>8</sup> hr. Razumio sam i kanim izaći van! Ne morate vikati. Dopusnite mi samo da uzmem kufer.

<sup>9</sup> hr. Neće vam biti potreban!

<sup>10</sup> hr. Ono što je meni potrebno, vi ne biste trebali znati...



Lajčo Perušić

## UKRADENA DOLINA

Oči suzne, podbuhle, mutne, ugašene odavale su Ivanovu dušu zahvaćenu depresijom što su je izazvali novonastali događaji u njegovu kraju. Dok je sjedio na klupici ispod granate murve u dvorištu svoje kuće, hladni jesenski povjetarac nesmiljeno mu je parao uši poput škripavog stroja za struganje drva. Dok je tako vjetar fijukao uokolo, on je sjedio posve miran, pognute glave, obuzet čudnom zebnjom oko srca. Tjedni su prolazili otkako je Stanka, njegova miljenica, dobila posao u Gospiću, županijskom središtu i otišla iz sela za poslom u Hidroelektroprivredu Like. Baš u zao čas, jer se u to vrijeme pronijela vijest da će započeti radovi na izgradnji hidroelektrane Kosinj na slivu rječica Lika-Gacka i uskoro početi potapanje svih sela u njihovoj dolini. Ivan je to smatrao čistom krađom najljepšeg dijela ozemlja Like, nikako se s time nije mogao pomiriti i otada mu oči nisu više sjale njegovim veselim mladenačkim sjajem. Ubila ga nečija odluka da se ova vjekovno mirna, ponosna sela s radinim ljudima unište.

Ivan, po lokalnom nazivu Jiva, tražio je mir u kući, u svojoj sobi, najčešće u svom krevetu. Ali, mira niotkuda. Predvečer jedne srijede, kad se majka Katica vratila iz polja, čula je od strane Jivine sobe, od njegova kreveta na kojem je ležao, muklo hroptanje, pa uzastopni hropac poput deranja kartonskog papira, a onda na mahove izdisaj kao fijuk stare parne lokomotive. Jiva je ležao u teškoj vrućici, majka mu je tužnih i suznih očiju ledenim ručnikom kvasila čelo. Nakon ovog otužnog saznanja da će njegov zavičaj Gornji Kosinj i okolna sela uskoro biti potopljeni vodenim pokrovom obližnjih rijeka, vruć kao žeravica, prošapće tankim naboranim usnama majci:

– Zašto se Stanka morala baš u Hidri zaposliti?

Zatim, zatraži svježega zraka. Udahne duboko nekoliko puta, smiri se, nagne glavu na desnu stranu jastuka i zadrijema.

– Samo da mu mogu pomoći, samo da mogu na bilo koji način! – jecala je Ivanova majka.

Dok je drijemao, disao je prilično glasno do granice hropta, a onda bi u mah počeo nešto govoriti, frfljati nešto slabošim glasom, nerazumljivo, tiho, na čas kao da govori sa svojom Stankom, na čas kao da govori samo-

me sebi. Mama Katica je zaključila da nešto sanja, nešto burno, rastrgano, nesuvislo. Stavila mu ruku na čelo, bilo je vrelo, obliveno kapljicama znoja. – Nije korona, hvala Bogu! Tà, liječnik ga je testirao. – tješila se gospođa Katica.

Ivan je opet nešto zamrmljao, zatim okrenuo glavu na drugu stranu i čvršće zaspao. Gospođa Katica je zaključila da pored svega ima nade da joj se sin izvuče iz ove bolesti, tuge i depresije.

\* \* \*

Onoga sudbonosnog dana kada se skupina Kosinjana na čelu s načelnikom sela i župnikom okupila ispred crkve sv. Antuna, odjednom su ugledali kako iz smjera općine Perušić u Gornji dolazi HEP-ov automobil i u njemu već tko zna po koji put čovjek za vezu, gospodin Dobroslav. Ljudi su shvatili da njegov dolazak usred radnoga dana ne sluti na dobro.

– Ovo postaje jako ozbiljno. – komentirao je jedan od njih cupkajući s nogu na nogu od uzrujanosti.

Cijelo selo je bilo odlučno prosvjedovati da se ove ličke ljepote ne smiju prelići vodama obližnjih rijeka Like i Gacke i drugim rječicama i pritokama makar i za potrebe gradnje novog Hidroenergetskog sustava. Bez jasnog i javnog objašnjenja, riječi o opravdanim namjerama ili bilo što, što bi išlo u prilog obrani njihove doline, okolnih sela, crkve i kulturnih spomenika iz prošlih stoljeća, nije se moglo ostati ravnodušnim. Slogan je bio: „Ne damo naša vjekovna ognjišta!“

Kosinjska dolina sa svojim rijekama, koliko povijesna pisma odaju znati, bila su ugodna za život još u prapovijesno doba raznim plemenima, od kojih je znano ilirsko pleme Japoda, a u Srednjem vijeku, prije više od pet stotina godina ova je dolina darovana ovim ljudima naše ličke povijesti za preživljavanje i uživanje, za oranje i sadnju, košnju i jematvu za hranu sebi i blagu svojemu. Ravnica je ove ljude hranila i othranila, mlijekom napajala, usjevima zdravima održavala, plodnošću ih tješila, sušom žalostila, na životu do danas održala. Ona ih je učila i naučila čitati, slova slagati, glagoljati, pisati i tiskati. Hrabri muževi, na zaslužnom mjestu knez Anž Ivan Frankopan, tamo je osnovao tiskaru da glagoljskim znakovima, slovima kojim se glagoljalo pišu glasove besjeda, potiču uljuđenost skromnih i marljivih kosinjskih ljudi davši tako cijeloj hrvatskoj naciji pečat ranopovijesne kulture na slavenskom jugu. I baš se u njihovoj dolini kosinjskoj prvi puta zanjihala kolijevka pismenosti u Hrvata. U ovoj Kosinjskoj tiskari nastali su libri na hrvatskom jeziku *Misal po zakonu rimskoga dvora* (1483.) i *Glagoljski brevijar* (1491.) i tako Hrvati upisaše svoj jezik, katoličku vjeru i domovinu u povijest svijeta.

– Kako samo može biti drzak. Dosta je da ga samo pogledaš, odmah počinje pričati brzinom rakete dok ga nasilno ne prekineš, ne isključiš iz strujnog kruga, kao iz zidne utičnice. – započne Stipa gledajući HEP-ov automobil i u njemu gospodina Dobroslava kako se približava.

– U stvari – nastavi susjed Mijo – gospodin Dobroslav je dobar čovjek, znamo mu i ime i obitelj iz Perušića, njegov hitri govor je njegova osobina,



ali ga treba samo dobro poznavati i ponekad mu dati priliku da se napriča do mile volje. To ga smiruje.

– Što se više razmaše – uključi se Petar – tim je bolje volje, mio kao dragi kamen. Onda bi prešao na pravu temu, onu radi čega bi došao u naše selo, tek, dakle, nakon što ispuše svoj temperament. – veselim smijehom potvrdi svoj stav.

Okolišni krajolik općine Perušić, u kojoj stoluje i vjekovni Kosinj, Božjim darom je bajkovit, nedosanjan čar prirode. Uokolo krajobraza poredani su kao đerdan tihi, lagani brežuljci okićeni slikovitim seocima što blagim zavojima opkoljuju Kosinj i čine izvorni ugođaj cijeloj općini. Njezina prepoznatljivost odlikuje se dobrodušnim ljudima, starom kulom što je preko petstotina godina odolijevala turskim nasrtajima, i po rječicama Like i Gacke što se podno zazelenjenih obronaka brdašaca liju kao dvije sestrice. Ljudi ovdje u skromnim, pretežno kućama od kamena, udaljeni jedni od drugih na korak-dva, i oni podalje po brdašcima, žive svoj prirodni mir i blagoslov. Život proživljavaju baveći se poljodjelstvom i stočarstvom, neki u Perušiću u drvnjoj industriji i drugim djelatnostima ili u Gospiću, djeca im pohađaju školu, vjekovima se mole dragome Bogu, krštavaju se i vjenčavaju u svojoj župnoj crkvi, s tek ponegdje malo asfalta združeni su uskim puteljcima u jednu seosku zajednicu. Seljani, zabrinuti za svoju budućnost, pitali su se u teškoj nedoumici:

– Gdje ćemo i od čega mi živjeti kad nas potope?

Dok se gospodin Dobroslav vozio prema Kosinju bio je nemiran, proživljavao je teret savjesti, žal pri srcu što im baš on mora saopćiti onu, za njih najtežu vijest u životu. Bilo mu je žao tih ljudi širokogrudnih, bogatih ljudskom dušom i Božjim mirom. Znao je da se u dolini puno radilo u polju, ljeti po žezi, uz znoj i prašinu, zimi u borbi sa snježnim nedaćama, ali to je njihov zavičaj, život, baština. Cijeli život. Tko bi samovoljno napuštao ovu ljepotu?! Tko bi dopustio da im je netko otme?!

Kada je gospodin Dobroslav konačno stao pred okupljene Kosinjane što stajaše ispred crkve, ovoga puta nije imao riječi napretek, nije ga trebalo „isključiti iz utičnice u zidu“, isprva je samo šutio, gledao u pod kao da se došao ispričati zbog „krivice“ za koju nije kriv. Čudno je buljio u pod kao da očima nešto traži ili da potpuno nesiguran razmišlja što učiniti, a seljani su s velikom znatiželjom čekali što će reći. Čekali su tko će prvi izgovoriti onu sudbosnu riječ koju svi znaju, koja Kosinjanima lomi srce, zaustavlja dah, zasuzi oči, ušutkava nadu.

– Sporazum o pripremi i provedbi strateškog projekta Hidroenergetskog sustava je potpisan. – izusti jedva čujnim glasom gospodin Dobroslav i sam skrhan izgubljen u nevjerici.

Bez riječi, a da nikoga nije ni pogledao u lice, okrene se i jedva čujnim pozdravom ode prema automobilu. Nitko od prisutnih nije imao nikakvih pitanja, primjedbi niti prijedloga.

Vijest o konačnoj odluci Vlasti da će se potopiti Kosinjska dolina, njihova sela, zavičaj, uspomene, sretne ljubavi, radosti rađanja, veselja vjenčavanja, žalosti nad grobovima, baština hrvatske kulture, identitet i život, dotukla ih je do kraja.

\* \* \*

Mama Katica je u svojoj kući cijelo vrijeme bdjela uza sina Ivana, duša joj se stezala pri pomisli na muku koju on proživljava. Osjećala je muku njegove duše i tijela. Toplim čajem mu je kap-po-kap vlažila usne. Hrapavi šumovi iz grla, grč i zadiha mu nisu prestajali. Niti njezin plač niti jecaj. Na vratima se odjednom pojavila njegova Stanka zabrinuta za njegovo zdravlje. Gladila ga je po čelu, tješila ga ozdravljenjem, pričala mu o njihovu budućem zajedničkom životu u nekoj drugoj sretnijoj životnoj sredini. Ivan međutim nije reagirao na njezine riječi, gledao ju je blijedim očima bez sjaja u njima.

Odjednom je u zanosu uzbuđenja počeo vikati kako on neće nikuda ići, ostat će u svojoj dolini, polju, u svojoj kući sa svojim blagom makar budu cijelu dolinu pretvorili u jezero. Ostat će iznad ili ispod vode, ali neće se maknuti iz svoga sela. U jakom zanosu mu se zavrti u glavi, a od slabosti zatvori oči i zaspe.

Pred jutro Ivan se naglo probudio, kao iz bunila, zakolutao očima po sobi, a zapravo iz teško proživljenog sna. Sav znojan pogleda majku, zazove Stanku, a ruke mu zadržću poput pruta. Cijelo tijelo mu se pretvorilo u drhtavac. Ukućani su ga pokušavali smiriti, ali nije išlo. Uzdrhtalost živaca, srca, duše bila je jača od njegove snage. Tek je potihom izustio:

– Majko, hoće li stvarno potopiti našu dolinu? Naše selo, kuću, školu, crkvu, livade, polja, ptice, snove, pjesme, moju i Stankinu ljubav, uspomene? Moj zavičaj?

Zatim se obrati Stanki:

– Stanka, ja ostajem ovdje, ovdje u svojoj dolini!

Majka Katica se na te riječi sruši na stolicu, Stanka prisloni glavu uz njegovo vlažno čelo i gorko zajeca.

Jiva se više nije budio.



**KNJIŽEVNA SUSRETANJA  
BRANKOVA NAGRADA**





# IZBOR IZ PJESNIŠTVA DOBITNIKA „BRANKOVE NAGRADE“

RECENTNO SRPSKO PJESNIŠTVO (2011. – 2021.)

priređio: Darko Baštovanović

Nastavljajući praksu prikazivanja suvremenoga pjesništva drugih naroda s kojima Hrvati u Republici Srbiji žive u kulturnome doticaju, u dvobroju 1-2 za 2022. godinu Časopis za književnost i umjetnost *Nova riječ* prikazuje pjesništvo dobitnika „Brankove nagrade“ u posljednjih deset godina, od 2011. do 2021. godine.

„Brankova nagrada“ predstavlja jednu od najprestižnijih nagrada u području pjesništva koju dodjeljuje Društvo književnika Vojvodine za najbolju prvu pjesničku knjigu autora do trideset godina. Sama nagrada nosi ime po znamenitome srpskome romantičarskome pjesniku Branku Radičeviću, koji je svoj plodni stvaralački život završio smrću s 29 godina i tri mjeseca. Do sada je nagrada, utemeljena 1954., dodijeljena 67 puta i predstavlja jednu od najprestižnijih nagrada koju mladi pjesnik može dobiti za knjigu na srpskome jeziku. Ovu su nagradu dobivala i neka od najvećih imena pjesničke scene u Srbiji i Vojvodini, čija su djela određivala tokove suvremenog srpskog pjesništva i čije su prve nagrađene pjesničke zbirke bile nezaobilaznim smjerokazima svih daljnjih pjesničkih gibanja i pulsiranja diljem, usudit ćemo se reći, i širega europskoga kulturnoga prostora. Prvi dobitnik „Brankove nagrade“ spomenute 1954. godine bio je veliki vojvođanski pjesnik Vasko Popa sa svojom zbirkom *Kora* (Novo pokolenje, Beograd, 1954.), koja je na pjesničkoj sceni negdašnje Jugoslavije izazvala tektonske promjene pjesničkih i širih umjetničkih stremljenja, ali istodobno utječući i na cjelokupne europske tendencije tadašnjega modernizma. Istina, u ono vrijeme postojanja takozvanoga srpsko-hrvatskoga jezika ova je nagrada dodjeljivana i pjesnicima iz drugih republika, te su se tako kao dobitnici među istima našli i Tito Bilopavlović (1967.) i Dražen Katunarić (1984.). No, u današnjim suvremenim kontekstima „Brankova nagrada“ nastavlja svoje postojanje i na srpskoj pjesničkoj sceni ona je jedna od najznačajnijih valorizacijskih praksi vrednovanja mladih stvaralaca.



e



u t i s i n i

e

Ri  
Je  
ci



Željko Janković

## **LONESOME DEATH OF THOMAS BERNHARD**

Danima je pisao poeziju na gladan stomak.  
Sada me podseća na još uvek živog morskog psa  
koji se odnekud pojavio na operacionom stolu.  
Ipak, malo ćemo da odugovlačimo  
sa presađivanjem organa.  
Čovek u susednoj bolničkoj sobi  
koji nestrpljivo očekuje svoje novo srce,  
još uvek, začudo, ima sasvim dovoljno snage da mrzi ajkule.  
Potpuno ga je sludela  
ova deplasirana, hirurška ekstravaganca.  
Sada ih, kaže, ima čak i u Bodenskom jezeru.  
Dakle, osvetiću se, post mortem,  
onima koji su o ljubavi pisali koristeći najobičnije mastilo.  
Da, biće to moja skromna, zagrobna užina...  
Ali, neću ih buditi noću, sakrivajući se  
iza belih, satenskih zavesa,  
niti ću im se plaziti u ogledalu.  
Sve je to poprilično otrcano.  
Pustimo ih, neka svake večeri na miru  
operu svoje zube.  
Poigravaću se sa njihovim manuskriptima,  
i to u trenucima kada ih budu pakovali.  
Zamislite: pesnici u svojim objavljenim  
radovima zatiču vezane stihove.  
Gospode, pa oni su verovali u slobodu,  
a ne u patvorenu geometrijsku pravilnost.  
Kada ih opije miris sveže štamparske boje,  
dokusuriće ih sadržaj dopisivanih reči.  
Ali, šta da se radi, to će nalagati zakoni metrike...  
T. S. Eliot je rekao da nijedan stih nije slobodan  
za čoveka koji želi da uradi dobar posao.  
U pravu je, ti ljudi zaista dišu punim plućima...  
Najzad, spiritizam je obezvređen, i zaista mi je žao  
što će daktilografi pretežno završavati u ludnicama.

## BRANHME

najdalekosežniji pogled je ujedno i najtužnija uspomena  
oni zaslužuju jedno drugo

### THE RIVER MURDERS

osetićeš blizinu vode  
putem koji je sada već progutala vegetacija  
ne vraćaj se ukoliko nas ne pronađeš tamo gde si nas ostavio  
pokušaj sa pustinjom i gvožđem



**Željko Janković** (Pančevo, 1983.), pjesnik. Do sada je objavio dvije zbirke poezije, *Karl Ginter u dvostrukoj ekspoziciji* (Šumadijske metafore, Mladenovac, 2010) i *Pusti duša da govori* (Pressing, Mladenovac, 2019.). Za zbirku *Karl Ginter u dvostrukoj ekspoziciji* dobio je „Brankovu nagradu“ za 2011. godinu. Istodobno s ovom je zbirkom pjesama pobijedio i na festivalu „Šumadijske metafore“ godinu dana ranije, a nakon toga je dobio i regionalnu nagradu „Aladin Lukač“ koju dodjeljuje Kulturni centar Novi Pazar, za zbirku poezije autora do 27 godina pisanu na srpskom, hrvatskom, bosanskom i crnogorskom jeziku.



Goran Živković

## **ON THE ROAD – KAFANA ZA MIGRANTE**

1. *Naše oči su odvratno velike...*

Pijemo pepeo i koka-kolu  
dok hodamo plažom  
između rafala i znaka „dobrodošli“  
u spasilačkim brodovima  
pecamo radioaktivne sardine  
sakupljamo odeću i novčanike  
onih koji su sinoć stigli  
do obale obećane zemlje.

2. *Zapadna Evropa!*

U tvojim očima mi smo besmrtnici...  
Spavamo jedni preko drugih  
u parkovima za reciklažu plastike  
fontanama punim beskućnika  
posmatraš skitnice pune deviza  
kako iskašljavaju prah tomahavka  
umesto doručka  
raširenih nogu  
se izležavaju po uranijumskim oblacima.

4. *Zar je tolika sramota umreti na kućnome pragu?*

Koga  
nekoliko miliona  
fakultetski obrazovanih  
đubretara na ničijoj zemlji  
govori tri jezika  
guta pljuvačke pune baruta  
i spušta glavu  
dok gubitnici marširaju ulicama  
bacaju ruže sa balkona  
i bombone iznad masovnih grobnica.

**BAJATO I SLATKO**

Tamo preko puta  
hotela sa sedam zvezdica  
gavrani su ključali kazaljke  
na iskopanim peronima  
vazduh je mirisao na urin  
kafa, jaka i slatka  
trideset minuta  
na najprljavijem mestu megapolisa  
osećam se bolje  
nego sve ove zlatne godine  
koje sam prespavao nagrađen  
u fiokama izdavača  
trideset minuta  
punim plućima  
kao galeb na deponiji zapadne Evrope.



**Goran Živković** (Niš, 1984.), pjesnik, po obrazovanju diplomirani ekonomist. Do sada je objavio dvije zbirke pjesama, *SPALIPAČITAJ* (Niški kulturni centar, Niš, 2012.), za koju je 2012. godine dobio „Brankovu nagradu“, i zbirku *Psihoslajdovi* (Treći trg, Beograd, 2017.) Dugo se bavio fotografijom, kao član foto kluba FON iz Niša. Smatra se jednim od najkvalitetnijih suvremenih *slam* pjesnika u Srbiji, čiji koncept podrazumijeva izgovaranje stihova bez papira, uz pratnju instrumenata i različite multimedijalne efekte. Na Međunarodnom književnom festivalu u Novome Sadu tri puta je osvajao nagradu publike za najboljeg *slam* pjesnika za 2011., 2013. i 2015. godinu. Na Beogradskom festivalu poezije i knjige „Trgni se! Poezija“ 2017., u kategoriji za drugu neobjavljenu zbirku poezije, nagrađen je za rukopis *Psihoslajdovi*.



Anja Marković

### **POSLE RATA**

Razbijeni mozaik cveta  
kao rana u vodama oka.  
On je raspuklo ogledalo sveta  
po čijoj površini  
bezglasno nariču  
crveni karmini.

### **JUTRO NA SALAŠU**

Bez hleba.  
Život mu se razvukao kao Panonija  
i svaki dan je postao ponedeljak.  
I svaki ponedeljak se razvukao kao život,  
beskrajno ravan.  
Prazan.  
Čvrsto se držao za cev pištolja.  
Izazivački,  
jezikom ju je golicao,  
čekajući da mu kine u lice.

\*

Pucanj je opet rasterao ptice.

### **PROLEĆE I POKRETI PROMENA**

Prelomiće se praskozorje o promene.  
Tvoja topla šaka i pustoš  
koja se klati na vetru.

Napolju su ljudi.

Sutra će iscepati gradove  
kao papirne ždralove  
i darivati deci strahove umesto uspavanki.  
Nezване promene. Svejedno je  
ko je na koga pucao i čiji to karavani odlaze  
pod senku tuđeg hlada.  
(to se već sto puta ponovilo)

U međuvremenu,  
 kao da se ništa nije dogodilo,  
 u prelomu promene praskozorja  
 poslednji sumrak svanuće  
 u nama.

\*

(ljubav se danas ne sme prećutati)



**Anja Marković** (Beograd, 1988), pjesnikinja. Diplomirala je srpski jezik i književnost na Filološkom fakultetu Sveučilišta u Beogradu. Do sada je objavila pjesničke zbirke *Napolju su ljudi* (SKC Kragujevac, Kragujevac, 2012.), za koju je 2012. godine dobila „Brankovu nagradu“, i zbirku *Kowloon* (Kontrast, Beograd, 2016.). Pjesme su joj prevedene na engleski i slovenski jezik.





Danilo Lučić

### **POVRATAK GRADU**

Ponekad  
to bude sve što vidim

: starac na suncu i golubovi u njegovoj ruci

: dete sa igračkom pre nego što će poderati kolena  
: žena koja nosi mleko u najlon kesi

i tada pomislim  
: Ti si dobar čovek.

Ponekad  
grad se pretvori u vetar i prekine sa rekom  
tek tada se mogu setiti  
: neko je krvario za svaku stopu Terazija  
i primane su molitve za njega kod svih bogova  
pa su ga opet gradila tela u noćima pred vešanja  
jer postoji oko u kome je ovaj grad zrno  
                        tvrdo zrno soli  
, ono će jednako da niče  
, i u Novom mestu  
, i na Novom groblju  
, ono će uvek znati kako da niče u nama

kada dođemo da uzmemo ono po šta smo došli  
ono će uvek znati

: možemo li da se vratimo

### **REĆI ĆEŠ MI**

ne znam ni sam šta ću te pitati  
kada se prvi put budemo sreli

možda  
: da li u tvom gradu teče reka kraj tvoje kuće  
ima li puno vrabaca po dalekovodima  
daju li vam pekari kasno u noć da probate prve kifle koje ispeku  
da li te je na trgu ikada čekao dečak sa biciklom  
u kojeg si se zaljubila

da li je i on bio zaljubljen u tebe  
da li se odselio  
ili umro

voleo bih ako bi na ruci nosila prsten koji ti je majka poklonila  
a oko struka vezan jedan od onih tankih kožnih kaiševa  
i pogledala me očima što su preživele groznice i čekanja

ničim opravdano slutim da će na ulicama biti jako hladno  
možda  
: kiša će padati već nedeljama,  
i mrznuće u ogledala barice  
a ti ćeš znati kako u potpeticama da letiš preko njih

i šta još?  
ne znam  
verujem da ćeš mi ti dalje reći

## **LETO II**

reči se propinju, ržu kad im priđem  
odbijaju me  
umotane u suknenu maglu

došaptavaju se kletvama  
iznutra  
na moje čelo

tada se oseti koliko je sve prokrvljeno mislima  
hođanje  
sedenje  
slušanje  
pogled na nečije bele butine  
sve ulice postanu nizbrdice, na svim licima se topi vosak

jun je probušio moju lobanju i tu maglu iz dubokih,  
nemuštih šuma

pustio na grad  
i sad sve njome pritisnuto  
levitira Severu  
noć mi ne pada na reči  
nego ih vitla mislima  
po konturama meseca



## **SLABOST (OD) GRADIVNIH ELEMENATA**

negde u meni čovek stoji pred zidom  
i ovako misli

- ovaj zid visok je devet metara  
dugačak je mnogo više nego što je raspon mojih ruku

ja ne znam ništa o njemu, kakav je, ko ga je ovde stvorio

i kako sam došao do njega

ali mislim da bi dete moglo da ga drži nad svojom glavom

možda jama možda livada i šuma možda grad sa rekom  
a možda tamo neko misli isto kao ja –

negde u meni čovek stoji pred zidom  
i misli o zidu



**Danilo Lučić** (Beograd, 1984.), pjesnik i prozni pisac. Završio osnovne i master studije na Filološkom fakultetu Sveučilišta u Beogradu, na katedri za srpsku književnost. Objavio je dvije zbirke pjesama, *Beleške o mekom tkivu* (SKC Kragujevac, Kragujevac, 2013.), za koju je osvojio „Brankovu nagradu“ za 2013. godinu, i zbirku *Šrapneli* (Arite, 2017.). Uređuje portal za književnost i kulturu glif.rs, a urednik je u izdavačkoj kući Kontrast izdavaštvo. Bavi se fotografijom i video formatima, objavljuje poeziju i prozu u tiskanoj i elektronskoj periodici. Živi i radi u Beogradu.

Jelena Blanuša

## **ST. HUBERT**

za tobom  
urlaju krda  
malih, okruglih rekvijema  
na noćnom, ohladnelom  
drumu.

ispred tebe  
put za točkove,  
da ga naprave.

a unutra mnogo  
mnogo dima  
nekoliko izbledelih nada  
i mnogo prostora

(tu su nekad  
izvetrile želje)

i cilj kome ideš  
svakog dana  
napred – nazad  
napred – nazad

jednom ćeš kasno stići.

jutrom  
u sebi ušuškavaš san  
pružaš ruku  
psuješ zvuk

videla si noć

modrim nogama  
sitniš stare papuče  
praviš mesta za pod

prostorije su grobnice  
jutrom postaju crkve –  
moliš se za pet minuta



oblačiš preširoke košulje  
on te na vratima čeka.  
spomenik loših izbora  
neoborivi dokaz  
svih strahova od promene

na kraju uvek  
zajedno odete.  
vraćate se rastavljeni.

•

subotom pre podne  
pališ svetla  
osvetljavaš dan

krečiš zidove u budavo  
i strašno se  
bojiš ponedeljka

a najgore je  
uplašiti se četvrtka  
tad dolazi najgore vreme

neki kažu  
izmaknuće se Zemlja

ti još uvek čekaš  
vreme bez  
nedelja.



**Jelena Blanuša** (Kikinda, 1987.), pjesnikinja. Doktorandica je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beogradu. Objavila je do sada pjesničku zbirku *Pseudoton* (Banatski kulturni centar, Novo Miloševo, 2014.) za koju je 2015. godine dobila „Brankovu nagradu“. Za ovu zbirku je 2014. godine dobila i regionalnu nagradu „Aladin Lukač“ koju dodjeljuje Kulturni centar Novi Pazar, za zbirku poezije autora do 27 godina pisanu na srpskom, hrvatskom, bosanskom i crnogorskom jeziku. Dobitnica je druge nagrade „Stevan Sremac“ za ciklus pjesama na natječaju „Bal u Elemiru – Sremčevi dani“ 2014. godine. Kao članica i predstavnica pjesničke grupe „Poeziranje“, pobjednica je i *Evropskog Fejsbuk pesničkog festivala*, čiji je, nakon toga, postala član prvostupanjskog žirija.

## POTOP

jutro je poplavilo grad naše mesto pod stratusima  
 duboko dole plutaju pijanci pekari  
 iskolačenih očiju. deca. žene sa vodenim lotosom  
 u kosi šire se kao svemir umrlim sisama.

šuškaju podbule bradavice zagušljivi stešnjeni sokaci  
 staju u načeta prsa postaju veliki slani bezdan  
 žubore telesne šupljine, žubore krovovi  
 veliki šiljati radari mračne duboke lešine

neko cvili: *sve teče*. sve je opet tiho.  
 nad našim umornim dvorištima  
 po našim prljavim skalpovima  
 velike bele vekne kao grobovi  
 svetle pod nervoznim mesecom

nekad su nas tako dobro  
 plašili potopima. danas je strah  
 način. svi znaju  
 čega će se plašiti sutra  
 ne strepimo kad voda do grla  
 vazduh do nozdruva  
 sasvim duboko usnule miruju naše truleži  
 svi smo tu, najzad, sumrak  
 svi smo voda

## NA MESTIMA GDE JE DOVOLJNO HLADNO

na mestima gde je dovoljno hladno  
 ptice imaju zadebljale podlanice  
 ljudi nose velike teške jakne  
 sneg se nikad ne topi  
 mape su ravne i sumorne  
 kažu da je pod ledom nestao svet

bezoblični pejzaži ne ostavljaju dovoljno  
 prostora za nesuglasice. samo se  
 kao veliko teško slepilo  
 navuče svetlost na oči i zalede  
 vrhovi trepavica. tu se zadesimo



dlanove grejemo na termos boce  
misliva ponekad ka zavičaju  
lutamo i tiho prebiramo sve svoje  
zločine.

mada nas brzo prođe.

lako se prepustimo zaboravljanju.

## NEPTUN

sada smo daleki od sunca – onako kako bi mogao pomisliti  
astronaut-amater  
ko je ikad plovio zna: svemir je dostupan online.  
pripisujemo mu osobine  
i čudi mora, tektonsku nervozu zemlje upakujemo  
u prostor osvojen tekstom.

progutaš poslednje drvo i kažeš:  
idemo unutra, ničeg važnog nema napolju  
trbuhe ogrćemo vegetacijom napuštajući prigradska polja  
poslednja uspomena biće: dugo čekan februar  
rastapa matičnjak u netom  
ključaloj vodi; nad šoljom kondenzuje atmosferu,  
već u proleće mlade,  
jestive koprive neprimetno napuštaju okućnicu,  
a s njima i mi i naše  
oplođene oranice povlačimo se u sigurnost sobe.

a posle: naša se sanjiva lađa sudari s mesecom,  
naša se sanjiva leđa poviju pod  
niskim plafonom. muzika s tihog planeta nastani se u kuku  
i kutku i tabanima  
i razrookim ramenima obnoć dugo igramo  
pod slanim molekulima vode.  
u ritmu, uronimo nepovratno ka dnu, sabijemo želju i zvuk,  
tražeći vertikalne analogije mrtvom kožom i nozdrvama  
u mogućem prepoznavanju slobode

## SRETANJA

nema bitne razlike (ni jasnog razgraničenja)

između velikih i malih sretanja,  
gde god da su počinjala i ma kad završavala.  
pružili smo ruke u prolazu i videli svetlost  
dva zagrljena muškarca, dve uplakane žene  
deca oko stola sa sitnim kolačima  
anđelina sa dve sise na dlanovima.  
sve je moralo da se desi.  
svet se izgradi u svakom razmenjenom pogledu  
dodir ga oblikuje po boji i mirisu  
potom ruši.  
svaki odlazak, oboren nos  
zbogom, više se nikad nećemo sresti na ovom mestu  
iako su mesta sve što ostaje,  
iako se samo po njima raspoznajemo.



**Srđan Gagić** (Novi Grad – Bosna i Hercegovina, 1988.), književnik. Osnovne i master studije književnosti završio je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Do sada je objavio dvije pjesničke zbirke, *Deca u izlogu* (Ratkovićeve večeri poezije, Bijelo Polje, 2015.), za koju je dobio „Brankovu nagradu“, i *Prelazno doba* (Treći Trg, Beograd, 2016.), koja je nagrađena na natječaju za poeziju Beogradskog festivala poezije i knjige. Pjesme su mu prevedene na engleski, ruski, rumunjski i slovenski jezik. Priredio je panoramu bosanske, crnogorske, hrvatske i srpske poezije *Meko tkivo: izbor iz nove poezije regiona*, koja je objavljena u izdanju Kluba A302 Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Objavljuje i kratku prozu i književnu kritiku.





Stevan Tatalović

### **VETAR SAM UVIO U PELENE**

Posle onog govora  
Eho postaje jednak šapatu,  
Razgovor je zabranjen na ulici  
Nepromenjenu tišinu probila je policijska sirena  
U svojoj svojoj spasiteljskoj moći  
U svetu ukinutih sloboda najlakše je biti sudija  
Bez tužioca  
Bez advokata  
Branitelj je ista osoba  
Poštovanje vrhovnog zakona  
Vrhovni zakon samoograničenja i pristojnosti  
Zbog koga ne smemo da bacimo ni jedan kamen  
Pobuna je ustupila mesto mirnim protestima  
Kazne su posvuda  
Kazna je rep koji se vuče za nama  
Kazna je monarhističko štivo  
Anarhija nam je ostala kao kusur

### **U POTRAZI**

Razglas mi je rekao da sam čovek diskursa  
Moj grad je prepun napuštenih trafika  
Moj grad je sazidan od polupanih stihova  
I litara mineralne vode  
Ulivene u kreč i zidove  
Razglas me nije slagao, rekao mi je da moram da se odlučim  
Krenuo sam putem i  
Zagledao pod kapuljače svakog prolaznika  
Koji mi je išao u susret  
Znao sam koga tražim  
Ali nisam znao šta da mu kažem  
Nisam znao ko može da potpiše papir koji nosim  
Poziv na revoluciju  
Spisak zahteva

## LAŠEKU

Gledaš me naslonjen na štap  
 Koji te štiti kao gromobran  
 Sa urezanim inicijalima i gumenom izolacijom  
 Čekaš da ti se izvinim u ime svih sujetnih kojota  
 filozofskog fakulteta  
 U beogradu koji su ti zatvorili vrata pred nosom  
 Dok si avangardno bežao od najljepše zemlje na svetu  
 I kulture zbog koje spokojni evropljani ne mogu da spavaju

Plaše se, Lašek

evropa je otišla do đavola  
 I jedino što sa njom tamo ide jesu mravi izbeglica

Neko je sinoć ugasio svetlo u parizu, Lašek  
 Na nekoliko sati ceo grad  
 Bleskala je rotacija  
 Metaforičnog horora  
 Tri boje, plavo  
 Tri boje, belo  
 Tri boje, crveno  
 Najpatriotskija zastava na svetu  
 Našla je svoj grb u naličju dželata  
 Jedinog koji strahuje od prošlosti  
 Maskiranog u crnu kapuljaču smrti  
 Pokrio je usta slanom maramom na kojoj je pisalo da  
 Jedino su dželati spokojni  
 Ponovo su dosledno dosledni i dostojanstveni  
 U najvažnijem pitanju koje postavljaju nekom svom  
 gospodu bogu

Da li je srećan  
 Vidim da ti jesi  
 Vidim te kako sediš sa Gombrovičem, jašete konje i plešete  
 u sred šlezijske prerije  
 Daleko od evropskih prestonica nekulture pijete pivo, Lašek

Pijete pivo i gledate kako se gasi evropski dan  
 Poput evropskog sna o neprebijenosti granica  
 i oduvanosti dugova

evropa je bolesna, Lašek  
 Merio sam joj temperaturu svako veče  
 Nije padala ispod trideset devet  
 Buncala je govornim činovima  
 Neke nejasne birokratske reči

Niko joj nije rekao da  
Leka nema  
Nema više ni mita, Lašek  
U evropu su krenuli ljudi putem svile  
Nepovratnim tragom modernosti  
Nedovršenog političkog uređenja  
Koje završava na jedinom pravom mestu  
U ekstazi smrti



**Stevan Tatalović** (Beograd, 1987.), književnik. Piše poeziju, akademske i istraživačke članke. Do sada je objavio pjesničku zbirku *Ustupanje mesta* (Treći trg i Čigoja štampa, Beograd, 2016.), za koju je u 2017. godini dobio „Brankovu nagradu“.





bez gravitacije koordinisane margine transcendencije  
eat sleep rave repeat  
freaking fucking  
bauk

## **KOLIKO DALEKO UM SEŽE**

dan otpočinje surfom na elektromagnetnom talasu  
frontalno prema atlasu, centralno desničarski filtriranom  
ti si u pjesmi, kritički, s nasladom, jezikom je, ona te zavodi  
san otpočinje surfom na /enter/ elektromagnetnom talasu  
dešava se /searching/ izvan vidnog polja, prostora,  
vanmaterično  
droga u bananama, erotična ekonomija, idila ludila, dualizam,  
threesome, zamišljam, mogla bih umrijeti,  
zamišljam poetizovano  
cvijeće, zemlja /prozori se otvaraju, refleksije sebe-se  
prelamaju/  
dnevnik je cenzurisana monodrama samoljublja, pišem si ti  
ostaje 26 hiljada rezultata, barbare delač, koja je  
i santa barbara,  
šta joj se hoće, likuje, google me kao alchajmer, selektivno  
širenje vidika sa dvogledom naopačke nije slučajna greška  
doza banalnosti u ovim stihovima je klišeizirana i  
svaka slučajnost sa izvornim događajima je namjerna

## **NAUČI DA GOVORIŠ**

obožavam materijalistički  
da opipavam riječ  
razvlačim je kao žvakaću gumu  
i ispljunem kad se očekuje  
na sveopšte zaprepašćenje  
ipak, diskretnost je manir fotelja  
manikir krupnih prstiju  
kažu, to ćeš tamo gdje si naučila  
dok podvaljuju sinonime u novoj  
ekskluzivnoj ambalaži koja se reciklira  
i uključuju centrifugu,  
posmatram kako blijede pojmovi,  
koji su obećavali  
baloni od sapunice,

koji sve brže nestaju, i nemam  
za šta da se uhvatim  
u vrtlogu citata izvučenih  
iz nečije utrobe.



**Barbara Delač** (Kotor – Crna Gora, 1994.), pjesnikinja. Diplomirala je na studiju moderne i savremene teorije umjetnosti. Finalistkinja je Ratkovićevih večeri poezije (Bijelo Polje) i Rukopisa (Pančevo). Objavila je pjesničku zbirku *Tomorrowland* (Narodno pozorište Timočke krajine – Centar za kulturu „Zoran Radmilović“, Zaječar, 2018.) za koju je 2018. godine dobila „Brankovu nagradu“. Laureatkinja je 32. Festivala mladih pjesnika u Zaječaru te je pobjedom na ovom natječaju osigurala tiskanje svoje prve pjesničke knjige.



Kristina Milosavljević

**ANA, TI I JA**

ana stanuje između šavova  
na mom stomaku

ana je omamljenost  
način na koji  
jagodice njenih prstiju  
prelaze preko izmučenih  
gramofonskih ploča

ana je distorzija gitare  
istrgnuta iz moždine  
bačena lavovima  
na televiziji javljaju  
ima preživelih  
ana je čas  
u kom se nisam ubila

ana je najbolje mesto  
u bioskopu  
ana je sažaljenje i davanje  
novca beskućnicima

ana je utabana ljubav  
koju sečem sankama  
ana se ljuti kad zaželim  
udobnost  
umesto nesigurnog zagrljaja

i pažljivo čuva  
intimne redove  
koje su svi osim nje  
pročitali

ana ne postoji  
samo je zamena za ime  
koje mnogo teže  
izgovaram

## **UTEHA**

obgrli me svojom kosom  
 i poništi sivilo  
 prazničnih nedelja  
 kad su sve slabosti u punom jeku  
 zajedničko svratište  
 ukrašeno lampicama

## **SMEDEREVO**

kući dolazim na svakih mesec dana  
 misleći da sigurno postoji neko  
 ko mi se raduje  
 i brže-bolje pomazim svoje pse  
 komšijama kažem dobar dan  
 iako možda i nije tako dobar  
 ni za mene, ni za njih  
 na pitanje kako si?  
 svi odgovaraju kratko i jasno  
 zar drugačije sme da bude  
 ko sam ja  
 da od njih zahtevam istinu  
 i kako mogu da se nosim  
 s tuđom teskobom  
 dok se preko ograde dobacujemo  
 rečima  
 kao loptom  
 kad smo bili klinci  
 samo što cveće sada nije ugaženo  
 i nema babe da viče na nas  
 kako vreme prolazi  
 postajemo sve mlađi  
 realnost je bojanka  
 koja pati  
 od neizlečive monohromatske bolesti  
 boje smo potrošili sanjareći  
 sklupčani ispod  
 najslađe trešnje u kraju  
 jaku groznicu  
 kao nekad  
 gasim na majčinim grudima  
 i dok mi kroz glavu prolaze reči  
 bele kao linija na autoputu  
 koju ne smeš da pređeš





pokušavam da ispričam sve  
baš sve  
što mi se dogodilo  
u tih mesec dana  
protesti, lutanja, besparica  
nove nudle s ukusom Mediterana  
nevoljno upamćene oči iz autobusa  
oktobarski broj jugoslovenske kinoteke  
i svirka  
na kojoj sam u zagrljajima stranaca  
pronašla ljubaznost  
ali ne вреди  
jedina komunikacija su  
sinhronizovani otkucaji naših srca  
dok silim svoje misli  
ti si već zaspala  
rano  
jer ujutru radiš  
a ja se ionako vraćam u Beograd

ti me poznaješ najbolje  
od svih neznanaca  
vidimo se za mesec dana



**Kristina Milosavljević** (Smederevo, 1997.) pje-snikinja. Studira na Fakultetu za specijalnu edu-kaciju i rehabilitaciju u Beogradu. Objavila je pjesničku zbirku *Piši kad stigneš* (PPM Enklava, Beograd, 2019.) za koju je 2019. godine dobila „Brankovu nagradu“. Dobila je nagradu „Sme-derevski Orfej“ za 2018. godine u Smederevu. Jedna je od organizatora poetskih večeri „Mladi i zeleni“.

Đorđe Ivković

## **PATERICA**

vidim iz kreveca kako je otac dugačak i kako se dugačko budi  
u trenutku kada ga veliko jutro postaje svesno  
a sunce curi paradajz njemu na jaja  
on širi nozdrve i uvlači u sebe dan

uvlači i uvlači celom svojom dužinom:  
voz vazduha, prahove mrtve kože  
plakar, parket i blago ispod daske  
prozore i svetlost i sve sve  
noge svoje duge do vilica i pljosnato srce od spavanja

jedino ostalo kao jadac u ovoj uplašenoj rupi sam ja  
pošteđen iz ljubavi il' gađenja  
a tako sam hteo u toj njegovoj unutrašnjoj sobi

da živim da se ne rodim

## **EDEN**

jutro velikog slova, kratkog vrata, dete i otadžbina  
vremena, sjajna heftalica noći dana  
da! da! jutro! kad je ležećem čoveku srce mehurić  
u spermi libele  
usud, drusli patuljak, zdepasti pozitivist, pušta ptice iz slavine  
ženke čoveka mese telo a mužjaci se dive velikom spolovilu  
jutro! ispada mi sok iz mesa u čast, erekcije i živote:  
hajdemo u vinklu!  
ah, da, jutro je to! vrt je osisao  
kija dan i hvata se slina i sukrvica hladnoće koju će  
izgaziti đonovi najvrednijih i najvrednijih pijanaca  
čujem ponovo ptice što varniče note i vidim mesec  
kao belu sekiru što pada mesto bele glave iz peračeve  
ciganske ruke  
hladan dnevni mesec kao ringla, sunce se ogleda  
u njemu kao u bari:

vidi se život duplo  
vid je ognjeni aparat, vid je jedino čulo koje se čuje i sluša  
ali, jutro!  
hoću jutro bez gnosticizma i bez skepse molim:  
tu je jutro zasigurno pored vazduha



noćno vreme je daleko sa kostima, iz usta nam sad  
ispada krtina  
verujem verujem kao jutrenje i prerana smrt  
verujem kao ožiljak laktu, rana detetu  
Jutro!  
i na kožu svetlosni izlaze rakovi

## KAKO NAĆI JUG

gde je mnogima toplije i gde pljunu na zemlju nikne grožđe

prvo biti zahvalan što ga gledaš sa vrha severa  
zatim skoncentrisano pljunuti uvis  
tamo gde pljuvačka pada –  
pada na jug!

A ako nemaš pljuvačku ili srca  
prospi vodu za sobom dok izigravaš putovanje na jug  
voda će prema tradiciji straha i neznanja krenuti za tobom  
(jer sujeverje veruje u tebe koliko god ti ne veruješ u njega)  
sliti se glatko, glečerski, dakle, prema jugu

sledi je tada, vodu

a sever, kad ga se zaželiš  
ogorčeno videćeš da se istopio!

taj zli  
zli jug



**Đorđe Ivković** (Beograd, 1990.), pjesnik. Osnovne studije završio je na Filološkom fakultetu Sveučilišta u Beogradu na smjeru za srpski jezik i književnost. Objavio je zbirku pjesama *Višnje, trešnje* (Treći trg, Beograd, 2019.) za koju je u 2020. godini dobio „Brankovu nagradu“.

Jelena Marinkov

### **TREBA S TEBE OLJUŠTITI STVRDNUTI PRELIV OD MESEČINE**

Iskopali smo ponor među nama dečjim lopaticama za pesak  
 Mesto metka oproštajni poljubac u slepoočnicu  
 Dođe mi da te uhvatim za rever i izvedem iz stvarnosti,  
 kao što je moj pokojni deda izvlačio šalterske službenike  
 kroz otvore na pregradnom staklu –  
 aktivnost kojom se izbijaju zubi,  
 vezivanje u ostavi, iz koje se ne izlazi stolecima  
 Uneli smo ogrev za zimu, povlačimo se  
 u svoje individualno ložište,  
 koje je nalik na vlgvam zarobljen zagasitom skicom mesečine  
 Kad se jednom budemo prenuli iz hibernacije,  
 iznova ćemo se pronaći u izlivima obuhvatanja  
 Žica otkinuta s bandere vrištaće varnice kroz maglu  
 Bio bi to najlepší kratak spoj na svetu,  
 s najapsurdnijim posledicama,  
 Samo da nije pravilno izoliranih provodnika  
 i rešenja o merama zaštite u instalacijama  
 Koje treba proslediti  
 Neimenovanoj

### **PORODIČNI ALBUM**

I bolje što nemaš mnogo porodičnih fotografija  
 U očima svojih predaka makar nisi videla zlu nameru  
 Svest o puštanju žilica u tvoje izopačenosti i poroke  
 U tvoj glasni govor, masnu kosu, sklonost da zavidiš,  
 bangave prste na nogama  
 Makar ne vidiš kako se smeju na slikama  
 jer su ti se kolektivno posrali u život  
 Sipajući u tvoje korito svoje podzemne vode

## ARIONI

Ne mogu te oterati, uvek se vraćaš,  
ranjiva, obavijena tek sluzavim plaštom  
Po svetlom tragu prepoznam da si bila u bašti,  
odustavši od otmice i vezivanja za stablo bora  
Bolećivost je nerazmrsivo svojstvo,  
poput razdvajanja puževa golaća  
Ne isplati se posegnuti za osećanjima,  
piti iz iste čaše, negovati uzajamnost  
Gledaj u kožu ispred sebe  
Sanjam stado krava, grla uplašeno prelaze put  
dok putnici nestrpljivo čekaju u automobilima  
da prođe ta gomila koja nekritički sledi, po navici  
Preglasno mukanje koje traje zauvek –  
tako zamišljam pakao  
Svežanj računa za kablovsku, to su meseci, godine,  
inertna svakodnevnica, čorbe iz kesice,  
to su stolovi za kojima sam te ubeđivao i razuveravao  
Još samo jedan dan, moliš me sada  
Dok zaranjamo u neposlušni rastanak,  
otkrivamo da dubine imaju slojeve  
Pomisao na sreću s drugim izaziva vrtoglavicu,  
slabost u nogama i nagon za povraćanjem  
Paralizovana mašina za fantaziranje se pokvarila  
Ali taj neko će razumeti stvari kojima se baviš  
Biće visokoobrazovan, mirisaće na naš neuspeh  
Zbog moje porodice piješ lekove za smirenje  
Mojoj majci ne nosiš cveće  
Razdvajaju nas ograde od kaktusa  
s pustinskih planina Južne Amerike  
Uplašene alpake šetaju nam kroz snove  
Još samo jedan dan,  
pre no što prohodamo po tim slojevitim dubinama  
Sneg zatrpava poligone plodnosti, vidiš li obeležen cilj?  
Kontraceptivne pilule od tvojih su najnika načinile lenjivce  
koji se za tropske grane jedva drže svojim troprstim kandžama  
Posmatram kako naizmenično plačeš i moliš,  
a onda se danima ponašaš kao da sam  
dekorativna pepeljara iz Makarske  
koja već četiri godine visi na zidu  
Osećam: ne moram da ti dobacujem spasonosni kanap –  
upotrebila bi uže da me osedlaš  
Zbog svih onih ljubičastih sutona  
koji su se provukli neposmatrani

jer smo žicama bili vezani za kauč i dosadne filmove,  
 zbog presečenih električnih kablova i  
 nesrečno razbijenih čaša za dezertna vina,  
 zbog sobnih biljki koje su umrle klanjajući nam se  
 Ne isplati se ne isplati se ne isplati se  
 Imati još jedan dan



**Jelena Marinkov** (Kikinda, 1993.), književnica. Diplomirala je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Master studije završila na istom fakultetu. Bavi se znanstvenoistraživačkim radom, objavljuje radove u znanstvenim časopisima i zbornicima, književnu kritiku, poeziju i prozu u periodici. Objavila je pjesničku zbirku *Karantin u paklu* (Književna radionica Rašić, Beograd, 2021.) za koju je 2021. godine dobila „Brankovu nagradu“. Prethodno je dobila nagradu „Đura Đukanov“ 2015. godine za zbirku priča *Ispuštene priče*, nagrade „Bal u Elemiru“ za humoriističko-satiričnu priču 2017. godine i prve nagrade na natječaju za najbolji esej o Disu 2020. Njen rukopis poezije bio je u užem izboru za nagrade mladim pjesnicima „Mladi Dis“ i „Mak Dizdar“ 2020. godine.



**IZ ĐAKOVAČKOG  
KNJIŽEVNOG PROSTORA**

# Ri Je ci

BRZE  
OD





Tatjana Ileš

# IMAGINACIJA PANONSKOG PROSTORA U PROZAMA ADAMA RAJZLA

## Uvod

Čitanja imaginacije prostora zapisanih u proznim tekstovima suvremenog hrvatskog književnika Adama Rajzla omogućile su, među ostalim, promjene koje je donijela postmoderna i tzv. prostorni obrat koji je krajem 20. i početkom 21. stoljeća potaknuo kulturno-geografska istraživanja i u polju književnosti. Panonski je prostor upravo onaj iz kojega proizlazi autorova književna imaginacija, a iz kojega čitamo zadane geografske, ali i metaforičke topose književne geografije Rajzlovih proza. Drugim riječima, tematiziranje kulturno-geografskog prostora (ali i specifičnoga vremena) donosi uvid u omeđeni kulturni krajolik iz kojega se nastoji dešifrirati cjeloviti „simbolički horizont“ (Mitchell).

## Uvodno kontekstualiziranje

U radu pod naslovom „Imaginacija panonskog prostora u prozama Adama Rajzla“ donosimo promišljanja o književnosti kao kulturološkome tekstu koji svoja „čitanja“ doživljava i iz kulturno-geografskoga fokusa. Dinamiku odnosa među temeljnim pojmovima književnosti, prostora i imaginacije, vezujemo i uz kulturnu geografiju, kao subdisciplinu čijom će se znanstvenom aparaturom razložiti književni tekst, pozicionirati ishodišnim mjestom propitivanja, analiziranja i interpretiranja regionalno-geografskih i diskurzivnih kodova situiranih u odabranim proznim tekstovima – romanu *Zvonik Eve Šimunove* (2008.), romanu *Martin Tišljer* (2018.) te zbirci priča *Diljske priče* (2019.).

Suvremeni hrvatski književnik Adam Rajzl rođen je 1948. u selu Dragotinu u blizini Đakova, a svoj je radni vijek proveo kao novinar i učitelj hrvatskoga jezika i povijesti u Slavoniji.

Granice i međe geografije i književnosti zamućuju se i lako prelaze, napose u povratnome svojstvu rečene dinamike – kada književnost kao dio

baštinske kulture provocira kulturno-geografska istraživanja ukazujući na književno-umjetničke tekstove kao nove zone znanstveno-istraživačkoga interesa kulturnih geografa, napose one regionalno označene, i u geografskom i u interkulturnom, ali i u smislu definiranja (regionalnih) kulturnih identiteta.

Panonski je, ili nešto uži slavonski, prostor upravo onaj iz kojega proizlazi autorova književna imaginacija, a iz kojega čitamo zadane geografske, ali i metaforičke *topose* književne geografije analiziranih proza.

Treba također napomenuti kako ovdje nije riječ isključivo o tzv. književnoj geografiji, specijaliziranoj grani kulturne geografije koja književna djela tumači interpretacijom krajolika ili drugih geografskih fenomena,<sup>1</sup> već o interdisciplinarnim utjecajima, dvosmjernoj komunikaciji različitih diskursa iz kojih će se pokušavati bolje razumjeti prošlost, tumačiti sadašnjost i predvidjeti budućnost specifičnih kulturnih praksi.

Granična područja, kao i prekogranični dodiri te kulturološka pretapanja obilježavaju onaj dio književnosti za koji se može reći kako (možda) nije u samom središtu filoloških zanimanja, a niti pripada kakvome ovjerenom centru u geografskom smislu. Drugim riječima, u radu se prepoznaju različiti tipovi kulturnoga identiteta u prostorima uz administrativnu granicu pa se posebna pozornost u analizama usmjerava prema propitivanju na koji način *kontaktnost*, odnosno dodiri specifičnosti različitih kulturnih nasljeđa (hrvatsko, mađarsko, njemačko...), uz geografsku određenost, utječu na oblikovanje (regionalnog) književnoga teksta.

## Kultura, prostor, književnost

Kultura i prostor neodvojivo su povezani. Prostornom se omeđeno-sti, koju definiraju simboli i znakovi, stvarni i imaginativni obzori, posebice izdvajaju društveno-kulturna kolektivno prepoznatljiva mjesta – (kulturni) krajolici.

Američki je geograf J. K. Wright još 1947. „predložio da geografija proširi svoj istraživački obzor tako da osim temeljnoga formalnog i sistematiziranog znanstvenog znanja obuhvati i ‘neformalnu geografiju’, tj. znanje o prostoru sadržano u putopisima, časopisima i novinama, književnoj prozi i poeziji, na slikarskim platnima”.<sup>2</sup> Sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća humanističkim se zaokretom u geografiji, napose kulturnoj, fokus pomiče prema proučavanju čovjekove prostorne imaginacije i subjektivnosti pri tumačenju okoliša te razumijevanju krajolika kao teksta. Interpretiranja i „čitanja” krajolika pokazala su se produktivnom preokupacijom kulturnih geografa iz kojih proizlaze tumačenja kulturnoga krajolika kao palimpsesta (Meining 1979.) ili pak knjige u kojoj nedostaju stranice ili su ju uređivali ljudi nečitkoga rukopisa (P. Lewis 1979.), a takav krajolik nije jednostavno dešifrirati, niti iščitavati.

1 Usp. L. Šakaja. 2015. *Uvod u kulturnu geografiju*. Zagreb: Leykam international, str. 254. Za usp. vidjeti i A. Bilić. 2018. *Slavonska književna geografija: iz atara ratara i bečara*. Zagreb – Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Centar za znanstveni rad u Vinkovcima.

2 Isto, str. 83-84.

*Krajolik kao tekst* u samom je središtu istraživanja nove kulturne geografije: „Krajolik se poima kao tekst koji se stvara, kontinuirano dopisuje, preispisuje i interpretira na različite načine. Unutar takva razumijevanja krajolik je istodobno materijalan i simboličan proizvod ljudskih predodžbi i praksi”.<sup>3</sup> Tekstualnosti krajolika u kulturno-geografskom smislu pridružit će se i poimanje *kulture kao teksta*, pri čemu kulturu valja shvatiti veoma široko kako bi obuhvatila različite prakse, diskurse i fenomene proučavanoga korpusa. Drugim riječima, radi se o povezivanju proučavanja književnosti s proučavanjem kulture, a time i geografskim proučavanjima, koja su do sada bilo prvenstveno u domenama nekih drugih znanosti. Čitanje i interpretiranje bit će osnovne metode u znanstvenom pristupu i analizi književnosti kao kulturno-geografskoga teksta koji se pak razumijeva dijelom sveukupne kulture. Ako je kultura kao tekst, onda poput teksta može imati i svoju poetiku. Spajanje termina „poetika” i „kultura” u sintagmu „poetika kulture” pretpostavlja interdisciplinarni odnos te prijenos značenja u oba smjera, a kultura shvaćena kao tekst nudi velik izbor objekata za interpretaciju i analizu, znakova prošlih kultura, simboličke i diskurzivne reprezentacije određenoga razdoblja, u kojemu je onda književnost tek jedan dio, jedan diskurs u *megadiskursu* proučavanoga prostorno-vremenskoga objekta istraživanja. I pojam krajolika (na poziciji termina kultura) u skladu s koncepcijama nove kulturne geografije može funkcionirati unutar ovako postavljenih odnosa.

Kao reakcija na spomenuti prostorni zaokret u disciplini, sedamdesetih se godina pojavila tzv. humanistička geografija: „Humanistička geografija postiče razumijevanje ljudskoga svijeta proučavajući odnose ljudi s prirodom, njihovo geografsko ponašanje, ali i njihove osjećaje i ideje u odnosu na prostor i mjesto”<sup>4</sup>, koja se osobito bavi odnosima upravo prostora i mjesta kao središnjih objekata svoje discipline.

Prostor kao središnji pojam pozitivističke geografije okrenute prostornim analizama u humanističkoj je geografiji razumijevan onim Drugim, u odnosu na pojam mjesta. Naime, kada se u dio prostora ugrađuje značenje i povezuje se s njim, prostor postaje mjestom, odnosno: „nediferencirani prostor postaje mjesto kad ga bolje upoznamo i dodijelimo mu vrijednost”.<sup>5</sup> Drugim riječima, i mjesta imaju identitet, koji se utemeljuje na tri osnovna faktora – fizičkom prostoru, aktivnosti u tom prostoru i značenju, koje se konstruira čovjekovim iskustvom.

Humanistička geografija u disciplinu tako uvodi niz novih pojmova poput *osjećaja mjesta*, *topofilije*, *obitavanja*, *bezmjesnosti*, a od kojih ćemo neke kao alate u analiziranju izabranih tekstova koristiti kasnije u tekstu.

Britanski teoretičar kulture Raymond Williams krajem sedamdesetih godina 20. stoljeća razrađuje teoriju kulturnog materijalizma odmaknuvši se od marksističkoga modela baze i nadgradnje, ističući kako je i kultura pro-

3 Isto, str. 13.

4 Yi-Fu Tuan. 1976. „Humanistic Geography”. *Annals of the Association of the American Geographers*, br. 2: 266.

5 Yi-Fu Tuan. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis – London, str. 6.

izvodna, ona producira značenja i vrijednosti – u *kulturi se kao načinu života* istodobno, dakle, isprepliću estetika i etika te ekonomika i politika. Kulturnim geografima je, kako piše Laura Šakaja, „bio zanimljiv upravo naglasak kulturnoga materijalizma na vezi kulturnoga krajolika s njegovim povijesnim okolnostima, uključujući društvene, ekonomske i političke kontekste i odnose moći“, a prema kojima D. Cosgrove nešto kasnije definira krajolik kao „način viđenja“, a poimanje krajolika uvjetovano je pozicijom vlasti/ moći nad određenim prostorom.<sup>6</sup> Konceptija *krajolika kao načina viđenja* u kulturnoj je geografiji značajno pridonijela iz triju aspekata: a) kada se govori o načinu viđenja, razumijeva se *kulturna predodžba*, a što je kulturnoj geografiji otvorilo put prema proučavanju kulturnih krajolika prikazivanih u medijima poput slikarstva, književnosti, fotografije, filma ili uglazbljenih tekstova; b) krajolik se može vidjeti/čitati/interpretirati mnogostruko, a što ovisi o prostorno-vremenskom te društvenom kontekstu u kojemu se krajolik izgrađuje/prikazuje/interpretira<sup>7</sup>; c) svojim je znanstvenim tezama autor otvorio pitanja nepristranosti akumuliranoga geografskog znanja te kulturnih konteksta koje je disciplina pozicionirala kao objektivne.<sup>8</sup>

Za daljnja istraživanja posebice nam se značajnima pokazuju prva dva prinosa Cosgroveova tumačenja kulturnoga krajolika kao načina viđenja, odn. konstruiranih kulturnih predodžbi koje pronalazimo u različitim umjetničkim praksama, posebice književnim tekstovima, te činjenica da je poimanje kulturnoga krajolika uvezano prostornim, vremenskim i brojnim drugim društvenim silnicama unutar konteksta u kojemu ga se promatra, neodvojivo od pozicije moći.

Kako bismo u dijelu rada koji će se baviti kulturno-geografskom i filološkom analizom teksta pokazali kojim smo se teorijskim utemeljenjima vodili, potrebno je ukratko reći i o značajnim utjecajima kulturnih studija na novu kulturnu geografiju. Naime, možda i najznačajniji teorijski utjecaj na razvoj nove kulturne geografije ostvarili su upravo kulturni studiji, ponajprije svojim tezama o nehomogenosti kulture i pluralnosti društva uvodeći u prostor geografskih istraživanja društvene prostorne prakse svakodnevnoga života. Za reći je i kako se nova kulturna geografija ne odriče krajolika kao jednog od temeljnih fenomena svoga proučavanja pa na tragu razumijevanja *krajolika kao načina viđenja*, krajolik postaje „depo kulturnih značenja“, odnosno „kulturni vizualni oblik“, a što je zahtijevalo i nove metode proučavanja. Tako iz povijesti umjetnosti u geografiju ulazi tzv. ikonografska metoda – ikonografija kao interpretacija vizualnih oblika. Svojim je radovima u tom smislu na novu kulturnu geografiju najznačajnije utjecao povjesničar umjetnosti Erwin Panofsky, napose njegova „konceptija ikonološke interpretacije vizualnih prikaza“ koja je analiziranu vizualnu građu interpretirala unutar društvenoga konteksta u kojemu je nastala, nastojeći

6 Isto kao pod 1, str. 114-115.

7 Treba opet naglasiti kako Cosgrove proučavanje kulture vezuje uz proučavanje moći, zaključujući kako dominantna društvena skupina oblikuje krajolik vlastitim viđenjem svijeta koje potom pretvara u društvenu normu.

8 Isto pod 1, str. 122.

„prikazati značenje slike kao očitovanje specifične kulture (Čačinović 2002, 178), dakle nastoji dešifrirati cjelovit ‘simbolički horizont’ (Mitchell 1986, 2)”. Nova kulturna geografija tako ikonografsku metodu koristi u interpretaciji krajolika, i fizičkih, ali i „krajolika prikazanih na slikama, na platnu ili papiru te opisanih u književnim djelima”, imajući na umu politički i ideološki kontekst i u stvaranju i u interpretaciji toga krajolika.<sup>9</sup>

Za ukazati je ovdje primjerice na tekst<sup>10</sup> Dubravke Oraić Tolić „Matoševa ideja i umjetnička praksa krajolika” (2014.) u kojemu autorica analizira i interpretira Matoševe krajolike u njegovoj putopisno-feljtonističkoj prozi te piše kako je njegov kulturni krajolik *genius loci* ispunjen uspomenu, sjećanjima i simbolima koji naviru iz kulturnih tragova zabilježenih u prostoru starih dvoraca, vladara, književnih djela i znamenitih ljudi važnih za nacionalni identitet”. Stvarno putopisno iskustvo je bitno, ali nije presudno: „Važna je simbolična vrijednost krajolika kao identitetskoga prostora osobe i nacije”.<sup>11</sup>

Na ovom se primjeru iz hrvatske nacionalne književne baštine, a Matoševo djelo zasigurno ulazi u rečenu kvalifikaciju, može vidjeti autoričin pristup interpretiranju kulturnoga krajolika filološkom znanstvenom aparaturom, ali i interdisciplinarnim zahvaćanjem u antropološke i sociološke sfere. Ono što se pak ponajbolje ilustrira ovim primjerom jest neodvojivost književnoga teksta i reprezentacije kulturnoga krajolika u tome tekstu od specifičnoga političkog i društvenog konteksta u kojemu je književni tekst nastao.

Od kulturno-teorijskih kretanja s kraja 20. stoljeća za ovu prigodu treba posebice podsjetiti na teorijsku misao Jean-Francois Lyotarda i Michela Foucaulta koja učvršćuje poziciju prostornosti u postmodernističkoj teoriji. Lyotard raskida s metanarativima i kritizira mogućnost „univerzalne istine” usmjeravajući interes prema pluralnosti i partikularnosti, a što u fokus geografske znanosti vraća pojmove poput mjesta, regije i lokalnosti, ali usmjerene u novom pravcu:

„Naime, teza o postojanju na jednome prostoru različitih kulturnih kodova (...) potkopava postavku tradicionalne kulturne geografije o homogenosti (čak i „uvjetnoj”) kulturnih regija, o postojanju definiranih kulturnih areala. Stoga nova kulturna geografija nije svoj interes usmjerila na regionalno omeđivanje, nego na međe između društvenih grupa koje supostoje u istom prostoru. Time je dakle prenijela težište s proučavanja kulturnih areala prema heterogenosti, multikulturalnosti, polifoničnosti prostora”.<sup>12</sup>

Za kulturno-geografsku je znanost osobito važna bila Foucaultova misao da bi se znanost umjesto izučavanja *općeg* i *univerzalnog* trebala

<sup>9</sup> Usp. pod 1, str. 130-133.

<sup>10</sup> Dubravka Oraić Tolić. 2014. „Matoševa ideja i umjetnička praksa krajolika” na: <https://www.matica.hr/kolo/435/matoseva-ideja-i-umjetnicka-praksa-krajolika-24008/> (posjećeno 10. prosinca 2021.).

<sup>11</sup> Isto pod 1, str. 141.

<sup>12</sup> Pojam imaginativna geografija prvi je upotrijebio teoretičar književnosti E. Said pišući o orijentalizmu. Edward W. Said, *Orijentalizam*, Konzor, Zagreb, 1999.

okrenuti *specifičnom i lokalnom*. Umjesto inzistiranja na sustavu, predlaže se fokus usmjeriti na detalje. Odras Foucaultovih teza primjećuje se i u društvenim i humanističkim znanostima, posebice filologiji, a što ćemo kasnije pokazati u analizi izabranih prozних tekstova Adama Rajzla.

## Imaginarno – stvarno, regionalno panonsko

Do sada smo govorili o odnosu kulture/književnosti i prostora/krajojlika, ali važan čimbenik u razumijevanju tzv. oprostovene povijesti, kako piše Dubravka Oraić Tolić (2013.), jest odnos imaginarno – stvarno. Važno je naglasiti da je na primjeru izabranih proza Adama Rajzla ta oprostovena povijest regionalnoga, slavonskog, odnosno panonskog predznaka.

Suvremeni filozof<sup>13</sup> Predrag Finci (2009.) u knjizi pod naslovom *Imaginacija* polazi od postavke kako imaginacija ima svoja vlastita pravila, jezik, načine i puteve interpretacije – u umjetnosti, filozofiji, životu. Imaginacija tako prethodi svakoj slici, određuje kodove, mogućnosti i značenja, a odnos između stvaraoaca/umjetnika i receptora/publike je kompleksan. Autor zalazi u područje ne samo estetike i filozofije već i psihoanalize, te podsjeća čitatelje koliko je imaginacija nužna, kako za stvaranje tako i za recepciju djela, koje bez imaginacije onog koji gleda ostaje neshvaćeno, promašeno.

Ovdje ćemo podsjetiti na još jedan kulturno-geografski pojam vezan uz (regionalni) kulturni identitet, ali i književnost i ine umjetnosti te popularno-kulturne prakse kao resurse za znanstvena istraživanja kulturnih geografa. Riječ je o *imaginativnoj geografiji*.<sup>14</sup> Edward W. Said tako piše: „Naše predodžbe o svijetu strukturiraju imaginativne geografije odnosno reprezentacije mjesta: ljude koji ondje žive, krajolike, kulturu i prirodu što ih nalazimo u udžbenicima, putopisima, novinama, časopisima, na televiziji i Internetu, na stranicama književnih djela i fotografijama, na kazališnim daskama te na slikarskim i filmskim platnima. Imaginativne se geografije generiraju i reproduciraju i u svakodnevnoj osobnoj komunikaciji: putem cirkulacije stereotipa, klišeja, viceva”.<sup>15</sup> Konceptija imaginativne geografije

13 Isto pod 1, str. 274.

14 Duboko ukorijenjeni negativni stereotipi svako malo se reaktualiziraju pa je tzv. imaginarni limes prema Drugome veoma teško probiti.

15 Ovdje donosimo definiciju Darija Čepe koju nudi za bolje razumijevanje odnosa nacionalnog i lokalnog/regionalnog identiteta: „Izgradnjom nacionalne države i pojavom nacionalnog identiteta regionalni, lokalni ili zavičajni identiteti nisu nestali, već su postali manje dominantni u novoj identitetskoj matrici. Drugim riječima, valja naglasiti kako je fokus upravo na konceptu kolektivnih identiteta, na svjesnosti pojedinca o pripadnosti određenoj društveno-političkoj zajednici koja se s obzirom na postojanje zajedničkih obilježja razlikuje od neke druge skupine. Kolektivni identitet razumijevamo dakle kao identitet skupine pojedinaca, odnosno zbroja njihovih individualnih identiteta, nadograđenih zajedničkim osjećajem pripadnosti, bliskosti i povezanosti, a ta je slojevitost kolektivnoga identiteta ujedno i njegovo veoma bitno obilježje. Tako pojedinac ili skupina u isto vrijeme mogu pripadati različitim identitetima – regionalnim, gradskim, seoskim, nacionalnim”. (Dario Čepo, „Od nacionalnoga k supranacionalnom: europski identitet i Europska unija”, na: <http://tripalo.hr/knjige/Nacldent/cepo.pdf> (posjećeno 10. prosinca 2021.)

zamućuje granice između realnog i percipiranog svijeta pa tako predodžbe prostora i mjesta, Drugih i njihovih kultura zrcale predrasude i umišljaje autora tih „geo-imaginacija“ pokazujući ujedno odnose moći između promatrača i njegova objekta promatranja. Književni je tekst prijemčiv stvaranju upravo takvih predodžbi o prostoru kojega tematizira te omogućuje uspostavljanje imaginativnih granica između „nas“ i „njih“ koristeći se najčešće stereotipiziranjima.<sup>16</sup>

Imaginativna je geografija, dakle, društveno konstruirana prostorna predodžba vidljiva u različitim materijalnim oblicima, od slika i geografskih karti, zastava i grbova pa do kompjutorskih igara i nazivlja ulica, ali je i projekcija vlastitoga identiteta uspostavljenog u odnosu s Drugim – mjestom, regijom, kulturom – materijalizirajući se u osobnim i kolektivnim društvenim akcijama pa tako i u stvaralačkoj gesti poput pisanja književnih tekstova.

Prema rečenome, i stvaralačka imaginacija prostora Adama Rajzla nužno je omeđena granicama stvarnog geografskog područja kojem autor pripada i s obzirom na svoj individualni, ali i kolektivni regionalni kulturni identitet.<sup>17</sup>

Humanistička književna geografija, osim konkretnih geografiji zanimljivih podataka koje pronalazi u književnome tekstu, a nasljeđujući Yi-Fu Tuana, naglasak stavlja na povezanost čovjekove subjektivnosti i emocija s prostorom i okolišem, zanima ju atmosfera koju u djelu stvara pisac te značenje mjesta o kojem piše. Laura Šakaja podsjeća kako je „ključni pojam humanistički orijentirane književne geografije osjećaj mjesta (*sense of place*) koji naglasak stavlja na subjektivna iskustva i afektivne odnose prema mjestu te povezuje mjesto s identitetom, privrženošću, pripadnošću“.<sup>18</sup>

Početkom devedesetih godina 20. stoljeća intenzivira se i proučavanje književne baštine tzv. regionalnih pisaca, a književni izvori ulaze i u geografske regionalne studije unoseći dinamičnost u prikazu socijalnih obrazaca, preferencija i problematike te time doprinose boljem razumijevanju kulture, društva i kulturnih krajolika.

\*\*\*

Kada u kontekstu ovoga rada govorimo o kulturno-geografskom makro (kulturnome) krajoliku polazimo od termina *kulturni areal* (Gavazzi), definiranoga kao kontinuirano ili diskontinuirano područje s ujednačenim prirodnim uvjetima u kojima različite ljudske zajednice (društva) žive na sličan način, te ga uspostavljamo kao specifičan kulturno-geografski prostor. U prozama Adama Rajzla riječ je o panonskome kulturnom arealu unutar kojega jasno prepoznajemo mikro-prostor njegove autorske preokupacije, a to je u pravilu Dilj gora te naselja oko nje.

<sup>16</sup> Isto pod 1, str. 256-257.

<sup>17</sup> Adam Rajzl. 2019. *Diljske priče*. Bizovac : Ogranak Matice hrvatske u Bizovcu, str. 11.

<sup>18</sup> Isto, str. 14.

Vinko Brešić u knjizi *Slavonska književnost i novi regionalizam* (2004.) ukazuje na neke značajke ovoga kulturnog areala, a uspostavljene s obzirom na analizu književnih tekstova. Kao temeljni svjetonazor panonskoga življa Brešić izvodi prirodu – zemlju i ravnice, dok čovjeka prepoznaje kao naivno dijete iste te prirode, sklono strastima, mekoputnosti, rasipnosti, ravničarskoj melankoliji. U poetičkom smislu, autori se iscrpljuju u temama i motivima zavičaja, doma i pejzaža, lokalnih običaja, života na granici, nostalgiji za prošlošću, smrti, žena, osjećaju usamljenosti. Brešić također naglašava kako je riječ o baštinicima srednjoeuropske tradicije te germansko-slavenskih kulturnih veza.

U izabranim prozama prepoznamo nabrojene karakteristike panonskoga čovjeka i prostora, te smo prema nekima od označica specifičnih za taj regionalni prostor načinili analizu. Prema rečenome, četiri su temeljne tematske preokupacije u imaginaciji panonskoga prostora Adama Rajzla: 1. priroda/krajolik; 2. narodni običaji i folklor; 3. zanimanja i radna oruđa; 4. slavenska mitologija i narodna vjerovanja.

## Motivi iz prirode i prirodni krajolik

U književnome tekstu Adama Rajzla, kao važna obilježja autorske imaginacije panonskoga prostora prepoznamo i motive iz prirode te prirodni krajolik kulturno-geografskoga prostora koji je u literarnom fokusu. To su prije svega motiv šume, odnosno hrasta, oraha, zemlje te dragotinskih brda i Dilj gore.

Možemo na ovome mjestu reći kako u motivima zemlje, posebice šume, odnosno drveća poput hrasta ili oraha iščitavamo i drevnu poveznicu sa slavenskom ili starohrvatskom mitologijom, što u jednu ruku može biti točno, ali treba naglasiti kako je u panonskim prostorima, posebice u tematiziranom mikro-prostoru, drvo ili šuma oduvijek bilo u fokusu čovjeka koji je od tog drveta živio i prehranjivao obitelji. Drugim riječima, na ovome mjestu ne odbacujemo ulogu slavenske mitologije u prozama Adama Rajzla, jer ćemo se kasnije upravo toj podtematici opet vratiti, no ukazujemo i na gospodarsku važnost zemlje, šume i drveta kao izvora preživljenja na ovim prostorima, ali i svijest o istinskoj prožetosti ljudskoga bića s prirodom, a što može biti i snažniji poticaj za Rajzlovu literarnu imaginaciju toga prirodnog krajolika. Panonac je suštinski vezan upravo za navedene motive iz prirode koji formiraju njegov primarni prirodni i duhovni krajolik, a kojega upravo zajednica koja se dugoročno ukotvila na tom prirodnom prostoru svojim djelovanjem pretvara i u prepoznatljiv kulturni krajolik, s obilježjima slavonskoga, šokačkog kulturnog identiteta, odnosno panonskoga kulturnog areala:

„Danima su mještani s dragotinskih brda radili u Lipovačkoj šumi na proredi. U mladoj su gustoj šumi odvajali grab što su ga kasnije odvozili konjskim zapregama na kolima i slagali u metrice u dvorištima za grijanje zimi. Ostavljali bi mlado hrašće, cer, bukvu i divlje trešnje. I tako danima. U podne sjeli bi u hladovinu starih hrastova da odmore“.<sup>19</sup>

<sup>19</sup> Isto, str. 187. Dubravka Težak, pogovor.



Duboka antropološko-kulturološka povezanost čovjeka i zemlje, odnosno šume, razvidna je u prozama ovoga autora i zauzima središnje mjesto u njegovoj literarnoj imaginaciji panonskoga prostora, no treba reći kako je upravo ta povezanost i u temeljima mentaliteta slavonskoga/panonskog čovjeka te se on toga odnosa, relacije zemlja – duša veoma teško ili uopće ne odriče, barem za života:

„Mato, morat ćemo na doranu“, ponovi Bara. ‘Ne možemo više vako. Pripisat ćemo zemlju nome ko nas dorani i sarani. Zaslužio je.’

‘Nikada!!!’ opsuje Mato. ‘Ja da dadem svoju zemlju?! Ne! Ne može to bit! Nek raste korov, al’ ja je ne dam! Moja je! Neću više da čujem da to divaniš.’

Mato krene u dvorište nahraniti kokoši kukuruznim zrnjem i sruši se. ‘Neće morat nikom na doranu’, bacivši grudu zemlje na hrastov lijes, prošapta Fila Remenar“.<sup>20</sup>

Naslovom pogovora Rajzlove zbirke *Diljske priče*, „Rajzlova himna slavonskoj prirodi i životu“, možemo zaokružiti prvu skupinu literarnih motiva koji okupiraju prozu ovoga autora. Naime, Dubravka Težak u tome tekstu u njegovim pripovijetkama prepoznaje: „specifični slavonski mikrokozmos sa svojom poviješću, tradicijom, kulturom, jezikom i, nadasve, vjerom u snagu zemlje“.<sup>21</sup>

## Narodni običaji i folklor

Kada u predgovoru Rajzlovu romanu *Zvonik Eve Šimunove* čitamo zapis kritičarke Vlaste Markasović, koja zamjećuje bogatstvo diskursa kada je riječ o etnološkome sloju u romanu i brojnost detalja iz slavonskoga tradicijskog života, razvidna je autorova upravo do u detalje upućenost u slavonsku/panonsku svakodnevicu ruralnoga čovjeka pa tako i onu folklornu: „Zanimljive su rekonstrukcije pojedinih običaja, recimo procesije na groblju o Velikoj Gospi, pogrebnih običaja uz koje autor citira i vrlo staru pogrebnu pjesmu ‘Zbogom dragi roditelji, braćo, sestre, prijatelji...’, koju bilježe i zapisivači iz 19. st., podizanja majskog drveta, običaja vezanih uz odlazak u vojsku i sl.“<sup>22</sup>

Za primjer ćemo navesti jedan svadbeni i jedan pogrebni običaj, a koje se i danas može prepoznati u tradicijski organiziranim svatovskim svečanostima ili pak pri pogrebima u Slavoniji: „Djevojke su, bacivši preko krova sočnu zrelu crvenu jabuku s ružmarinom za oproštaj od djetinjstva, rodnog sela i mladosti, svatovskim kolima otišle udajući se...“<sup>23</sup> Uz riječi već spomenute pogrebne tužbalice, navodimo i kretanje pogrebne povorke:

„Čak je župnik Štamberger morao mahnuti rukom da pogrebnici s crnim zastavama i križem s otarkom odmah krenu. Iza njih krenula su djeca s

20 Adam Rajzl. 2008. *Zvonik Eve Šimunove*. Predgovor V. Markasović. Đakovo – Osijek: Matica hrvatska Ogranak Đakovo – DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, str. 10.

21 Adam Rajzl. 2018. *Martin Tišljer*. Zagreb : Alfa, str. 85.

22 Isto kao pod 20, str. 323.

23 Isto kao pod 20, str. 10.

vijencima i muškarcima. Lijes s Anom, budući da je bila mlada, nisu htjeli voziti saonama, nosili su ga na nosilima mladići iste visine i mijenjali se više puta. Koračali su u parovima, s lijeve i desne strane. Na desnom ramenu svaki je mladić imao pričvršćenu malu bijelu ručno vezenu maramicu<sup>24</sup>.

Kako vidimo iz navedenih primjera, tradicijski folklor te narodni običaji koje pronalazimo u izabranim prozama Adama Rajzla također su prepoznatljiva obilježja panonskoga regionalnog prostora.

## Zanimanja i radna oruđa

Svakodnevní poslovi na zemlji i oko zemlje te specifični zanati, ali i načini kako se ti poslovi odvijaju u području nekog kulturnog areala važni su čimbenici kojima se, među ostalim, taj areal i određuje. Prema tome, i poslovi koji se tradicionalno tijekom godine obavljaju u panonskom kulturnom arealu potvrđuju Rajzlovu prozu kao mjesto imaginacije panonskoga prostora. Markasović tako piše: „Svakodnevní poslovi vrlo su precizno rekonstruirani jer autor ima zavidno znanje o tradicijskom životu, pa se u romanu može saznati kada i kako se pekla rakija, kako se bralo grožđe (...) kada se sije pšenica prema narodnom vjerovanju (...)”<sup>25</sup>.

Kada je riječ o zanimanjima koja pronalazimo u prozama ovoga autora, jedno se posebno ističe, a to je zanimanje drvodjelca, stolara, odnosno *tišljera*. Taj je zanat odredio sudbinu Rajzlova oca pa tako onda i autorovu, a o tome najpreciznije čitamo u romanu *Martin Tišljer* kojega možemo čitati i kao svojevrsnu autobiografsku prozu. Specifičnost zanata, ljubav prema određenim vrstama drva i obradi drveta čitamo kao još jedno od obilježja kulturno-geografske pripadnosti upravo panonskome prostoru:

„Volio je jasenove što se pod udarcem sjekire lako cijepaju, lipu, bukvu, divlje trešnje i bagrem od kojeg je pravio bačve i druge drvene posude za grožđe i šljive, vino i šljivovicu. Od mladoga gloga pravio je držalice za motike, grablje ili ašove, a od mladog jasena kosišta za kose što će u rana rosna jutra kositi travu i nakon vještih zamaha nizati je u otkose. Od mladoga graba izrađivao je držalice sjekira oštrog sječiva što će cijepati hrastove, cerove, bukove i grabove cjepanice nakon prvog udarca”<sup>26</sup>.

## Slavenska mitologija i narodna vjerovanja

Treba reći i kako autor u *tkivo preciznih naznaka prostora* (Kravar, 2005: 16) uvodi motive bića i pojava iz slavenske ili starohrvatske mitologije te narodna vjerovanja.

U pogovoru zbirke *Diljske priče* piše Dubravka Težak kako u isto vrijeme i opisi diljskih sela i krajolika, šuma, lenija i livada, prašnjavih putova, ali i narodnih vjerovanja u vile, vještice, uroke u ovim prozama doživljavamo ve-

<sup>24</sup> Isto kao pod 21, str. 84-85.

<sup>25</sup> Isto kao pod 19, str. 189.

<sup>26</sup> Isto kao pod 17, str. 127.



oma realistično: „sva ta folklorna duhovna ornamentika zapravo pridonosi autentičnosti i uvjerljivosti beletriziranoga Rajzlova svijeta koji zato ostavlja dojam etnološke dokumentarnosti“.<sup>27</sup>

Primjerice, u priči *Vatrenjaci*, autor opisuje jedno od vjerovanja raširenih među pukom svoga kraja: „O vatrenjacima, vatrenim kuglama, fenjerašima ili svjetlonočkama, kako su ih još zvali, tog se ljeta na diljskim brdima uporno pričalo. Janja Filina uvjeravala je kako svake noći iz lipovačkog groblja vatrenjaci izlaze iz grobova, dolaze na žitne njive, hodaju, potičavaju, zastaju, a kad prođe ponoć i približi se jutro, ponovno se vraćaju u groblje. Iza njih nema nikakvih tragova osim polegnutog žita i trave u livadama“.<sup>28</sup>

U priči naslovljenoj *Bijeli konj* autor tematizira život seoskoga osobejnaka, povučena seljanina, travara i ljekarnika:

„Marin je koraćao poljima, obilazio obale rijeke, zavlacio se u najskrovitije dijelove šume, vadio korijenje. I davno u mladosti ništa mu nije pomoglo. Mlada mu je žena ipak umrla. No, skupljanje biljaka nastavio je dalje. I tako godinama. – Znam kako ćemo saznati je li Marin vištac i jel se druži s vješticama! – povjerljivo je šaptala Marija Zvonareva. – Evo šta trebaš učiniti da ti se vještica sama pojavi na vratima: na Svetu Luciju iscipaj drvo brista u triske. I suši ih pored peći da posluže za odlaganje vatre. I tako sve do badnjeg jutra. Umjesto dječaka koji kao položaji čestitaju Badnjak, Adama i Evu, sigurno će se pojaviti žena. Zatražit će trišća za odlaganje vatre. Znaj, to je vještica!“<sup>29</sup>

Ili, kada se sredinom 20. stoljeća protagonisti romana *Martin Tišljer* ne znaju nositi s bolešću jednoga člana zajednice: „Stara kuma Kata Krivićeva, bez Ružina znanja, čak je bacila žeravice u svetu vodu i počela bajati: – Neko ga je ureko, ne sluti na dobro, komadići žari mi tako govore. – povjerila se snahi, udovici Mandi“.

U opisima narodnih bajanja i tehnika za prepoznavanje vještica čitamo i višestoljetnu baštinu narodnih vjerovanja, baš kao i neiskorijenjeno praznovjerje te tragove starohrvatske mitološke baštine. Možemo se, dakle, složiti s Dubravkom Težak kada u pogovoru spomenute zbirke kaže kako proze Adama Rajzla „čine antropološku i sociološku fresku slavonskog sela s njegovom prirodom i duhovnom nadgradnjom“.

U drugome dijelu ovoga poglavlja vidimo kako se analizom Rajzlove proze potvrđuje početna teza o imaginaciji panonskoga prostora u književnome tekstu, nužno označenom kulturno-geografskim krajolikom, prostorom kojim je autor fizički okružen, ali i imaginacijom toga prostora koji se nalazi duboko usađen u njegov duhovni život iz kojih onda proizlazi autor-ski specifična književnost s regionalnih predznakom.

<sup>27</sup> Isto, str. 133.

<sup>28</sup> Isto kao pod 21, str. 64-65.

<sup>29</sup> Tomislav Žigmanov i knjigom pod naslovom *Izazovi – sabiranja, sumjeravanja, tumačenja: studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnoga zagraničja* (Pečuh – Osijek – Subotica, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj – Oksimoron – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2012.) kontinuirano pridonosi boljem razumijevanju književnog, kulturnog i povijesno-geografskog prostora granice i zagraničja, pišući ponajprije o književnim i knjiškim temama.

## Zaključak

Temeljnim pojmovima kulturne geografije kojima smo prolazili kroz izabrane tekstove razumijevali smo: prostor, krajolik, imaginaciju, regiju. U tom se smislu propitivalo pitanje granica i dodira književnoga medija i geografskoga prostora, ali i prostora kulture unutar kojega se takvi odnosi uspostavljaju. Filološka analiza, interdisciplinarni pristup te literarno-geografski pogledi prema književnim temama kao onima koje ostaju u naslijeđe, ali i onima koje književnost preuzima iz zajedničkog kulturno-geografskog areala i ugrađuje u korpus nacionalne književnosti i kulture, nude aktivan znanstveni odnos spram sabiranja, sumjeravanja i tumačenja, kako piše Tomislav Žigmanov, književnoga teksta kao „živog tijela“ unutar nacionalnog kulturnog prostora. Onoga koji će činiti mjesto razlike, u kojemu će se zrcaliti sadašnjost i kojim će se predviđati budućnost opstojnosti – i književnosti i kulture u suvremenom društvu.

Drugim riječima, literarno tematiziranje kulturno-geografskog prostora (ali i specifičnoga vremena) donosi uvid u omeđeni kulturni krajolik iz kojega se nastoji dešifrirati cjeloviti *simbolički horizont* (Mitchell), upravo na način kako smo pokazali da to čini Adam Rajzl u analiziranim prozama.

## Literatura

Bilić, Anica. 2018. *Slavonska književna geografija: iz atara ratara i bećara*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Centar za znanstveni rad u Vinkovcima, Zagreb – Vinkovci.

Čepo, Dario. „Od nacionalnoga k supranacionalnom: europski identitet i Europska unija“, na: <http://tripalo.hr/knjige/NaIdent/cepo.pdf> (posljednji pristup: 10. prosinca 2021.).

Finci, Predrag. 2009. *Imaginacija*, Antibarbarus, Zagreb.

Ileš, Tatjana. 2019. *Kulturnom geografijom kroz književnu baštinu*, Naklada Ljevak, Zagreb.

Oraić Tolić, Dubravka. 2014. „Matoševa ideja i umjetnička praksa krajolika“, na: <https://www.matica.hr/kolo/435/matoseva-ideja-i-umjetnicka-praksa-krajolika-24008/> (posljednji pristup: 10. prosinca 2021.).

Rajzl, Adam. 2019. *Diljske priče*, Ogranak Matice hrvatske u Bizovcu, Bizovac.

Rajzl, Adam. 2018. *Martin Tišljer*, Alfa, Zagreb.

Rajzl, Adam. 2008. *Zvonik Eve Šimunove*, Matica hrvatska Ogranak Đakovo – DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo – Osijek.

Said, Edward W. 1999. *Orijentalizam*, Konzor, Zagreb.

Laura Šakaja, 2015. *Uvod u kulturnu geografiju*, Zagreb, Leykam international.

Tuan, Yi-Fu. 1976. „Humanistic Geography“, *Annals of the Association of the American Geographers*, br. 2.



Yi-Fu Tuan, 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*, University of Minnesota Press, Minneapolis – London.

Žigmanov, Tomislav. 2012. *Izazovi – sabiranja, sumjeravanja, tumačenja: studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnoga zagraničja*, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj – Oksimoron – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Pečuh – Osijek – Subotica.

# DEFINIRANJE NEPOSTOJEĆEG KONTEKSTA

**Luka Vincetić: *Liturgovi bolji dani*,  
pjesme, vlastita naklada, Trnava, 1978.**

Zbirka Luke Vincetića *Liturgovi bolji dani*<sup>1</sup> danas više ne nosi epitet kontroverzne zbirke. Prije zaboravljene ili nedovoljno valorizirane. Zbirka sadrži 29 pjesama, autorov kratki proslav na „klapni“ ovitka knjige te bilješku o piscu napisanu u prvom licu i otisnutu na stražnjoj unutarnjoj strani korica. Knjiga je ilustrirana s devet ilustracija, koje su rad samog autora, rađenih manirom geometrijskog simbolizma, s bilješkom ispod svake ilustracije, *paratekstom* koji čini cjelinu s pjesmama u knjizi i pripadajućim ilustracijama. Također, ove ilustracije opremljene bilješkama, možemo doživjeti i kao samostalne umjetničke tvorevine (neke vrste kratkog pjesničkog stripa, ako takva kategorija postoji?). Knjiga je dimenzija 20x12 cm, crne boje s bijelom trakom pri dnu na kojoj su ispisani naziv zbirke i ime autora. Knjigu je tiskala 1978. „Tipografija“ iz Đakova, u vlastitoj nakladi Luke Vincetića, a kao mjesto izdavanja navedena je Trnava, selo u kojem je Luka Vincetić službovao kao župnik do svoje smrti 1998. Kao i mnogi Đakovčani, Luku Vincetića sam osobno poznao, ali sam s njim i osobno surađivao u *Đakovačkim novinama*<sup>2</sup> od rujna 1993. do svibnja 1994., kada su se ove novine ugasile. Bio sam urednik kulturne rubrike tih prvih postkomunističkih novina u Đakovu, a Luka Vincetić je bio stalni

1 Luka Vincetić. 1978. *Liturgovi bolji dani*. Trnava : vlastita naklada.

2 Mirko Ćurić: „150 godina novinarstva u Đakovu“, (*Sjeverni obzor* br. 4, Slavonski Brod 2004.): „Prve prave postkomunističke novine bile su *Đakovačke novine*. Izlaze od 17. rujna 1993. do 28. svibnja 1994., u 14 brojeva, a glavni urednik bio je prof. Branko Špoljar. *Đakovačke novine* bile su prve gradske novine u demokratskoj Hrvatskoj i gledajući sveukupno 14 brojeva ovog dvo-tjednika, koji se ponekad, zbog nestašice sredstava, pretvarao u 'povremenika', valja ocijeniti u povijesti đakovačkog novinarstva pozitivnim doprinosom. Ove novine su bile prve, nakon 45 godina, koje su pisale demokratski, iznoseći različita mišljenja i stavove, otvarajući svoje stranice najrazličitijim političkim opcijama, a i sam sastav uredništva bio je idejno vrlo šarolik, sastavljen od stranačkih ljudi različitih profila, kao i onih nestranačkih. Izdavač prvih osam brojeva bio je SDP-ovac Tomo Matković i njegovo poduzeće „Press commerce“. Glavni urednik lista bio je Branko Špoljar, urednik sporta Miro Šola, politike Mile Ljubičić i urednik kulture, pisac ovih redova, bili su nestranačke osobe, a članovi uredništva bili su SDP-ovac Željko Malević (saborski zastupnik od 2000. do 2003.), HSLŠ-ovac Ivica Šutalo (saborski zastupnik od 1993. do 1997.), HDZ-ovci Marko Perić (gradski vijećnik od 1990. do 1997.) i Nikola Bičanić (umro 2003.). Najpoznatiji suradnik novina bio je svakako svećenik Luka Vincetić“.

kolumnist. Dolazio je nekoliko puta na sastanke uredništva, obavezno pušeći svoju lulu, koja je već tada bila anakronizam, pa sam ga imao prigode približe upoznati. Vjerujem da se upravo on zauzeo kod Sorosove fondacije koja je tada bila aktivna u Hrvatskoj, da pomogne *Đakovačke novine*, koje su bile zaista nadstranački ili višestranački list, ali od sve pomoći stiglo je tek jedno skromno računalo (nekadašnja 386-ica) s piscem. Lokalne novine nisu bile posebno zanimljive velikoj, „bjelosvjetskoj“ zakladi...

U tom kratkom, romantičarskom razdoblju „života i smrti“ *Đakovačkih novina*, doznao sam kako je Vincetić i pjesnik te je napisao jednu zbirku pjesama koju je vrlo teško nabaviti. Riječ je o zbirci *Liturgovi bolji dani* koju sam nakon smrti Luke Vincetića dobio od nekadašnjeg ravnatelja đakovačke Gradske knjižnice Željka Mandića, baš kao i dr. Goran Rem i dr. Helena Sablič Tomić koji su ga uvrstili kao autora u dvije knjige.<sup>3</sup> Osim njih, samo sam u nekoliko tekstova Drage Pilsela<sup>4</sup> mogao pročitati spomen na njegov pjesnički rad, odnosno na jedinu njegovu zbirku.<sup>56</sup>

Luka Vincetić rođen je Štitaru 1939., a umro 2. srpnja 1998. od trećeg srčanog udara. Završio je Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, za svećenika je zaređen 1964. Trnavačkim župnikom postaje 1970. i na toj službi ostaje do smrti 1998. *Glas Koncila* u rubrici „Naši pokojnici“<sup>7</sup> o Vincetiću piše da se „osim svećeničkom službom bavio pisanjem, novinarstvom i političkim radom“. Svoje tekstove Vincetić je objavljivao u velikom broju različitih novina i časopisa (Pisel u svom nekrologu nabraja *Kanu*, *Danas*, *Glas Slavonije*, *Oklo*, *Bumerang*, *Pečat*, *Feral*...). Rade Dragojević ga u *Zarezu*<sup>8</sup> svrstava u skupinu „liberalnih svećenika i novinara“ zajedno s Brankom Sbutegom, Dragom Piselom, Ivanom Grubišićem, Bonom Zvonimirom Šagijem, Annemarie Grünfelder... Hrvatski helsinški odbor Vincetićevim je imenom sunazvao jednu od svojih godišnjih nagrada. Riječ je o Nagradi HHO „Sulejman Mašović – Jovan Nikolić – Luka Vincetić, za promicanje međureligijskog dijaloga“.

Hrvatsko novinarsko društvo, na sjednici Izvršnog odbora u srpnju 1998.<sup>9</sup>, donijelo je odluku o tiskanju knjige tekstova pokojnog Luke Vinceti-

3 U *Đakovačkoj čitanci* (Đakovo, 2000.) i *Slavonskom tekstu hrvatske književnosti* (Zagreb, 2003.).

4 „...Vodio je malu, siromašnu župu, i najviše je želio imati nadu, uvijek, svagdje i trajno u mir i u bolje dane sa svojim župljanima i prijateljima, a ne novce, kako je sam napisao u jednoj pjesmi. Ta se pjesma našla u pjesmarici *Liturgovi bolji dani*, objavljenoj 1978., a koju nije smio javno dijeliti jer su mu tako poručile mjesne crkvene vlasti. Pjesme su značile opasnost za 'duhovnu žabokrečinu' protiv koje se taj čovjek borio. Bile su 'previše angažirane', kao i on sam, zbog čega se više trošio i zbog čega je, kako se uglavnom događa s takvom vrstom ljudi, otišao s ovoga svijeta 'prerano'....“

5 Drago Pisel. „O imaginaciji, drhtaju i duhovnom nespokoju – ili kako ostati na površini života. U spomen don Luke Vincetića (1939–1998)“. *Nova prisutnost*, vol. VII, br. 3, 2009., str. 447.-454. <https://hrcak.srce.hr/48027>. (pristupljeno 11. travnja 2022.).

6 *Glas Koncila* 12. srpnja 1998., str. 14.

7 Rade Dragojević. „Pojmovnik hrvatske crkvene stvarnosti“, *Zarez* od 24. 10. 2002., br. 90.

8 Izvor web stranica HND-a [www.hnd.hr](http://www.hnd.hr).

9 U knjizi Marina Srakića *Bibliografija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije*, Đakovo 1982.,

ća, ali koliko mi je poznato, do danas (2022.) ta knjiga nije ugledala svjetlo dana, niti je iz kratke vijesti jasno na koje se tekstove Luke Vincetića odluka odnosila. Tako zbirka *Liturgovi bolji dani* ostaje jedina samostalna Vincetićeve knjiga,<sup>10</sup> a njegova ostavština još čeka revalorizaciju i objavljivanje najvažnijih tekstova. Luka Vincetić je jedan od aktera knjige dr. Marina Srakića o biskupu Stjepanu Bäuerleinu<sup>11</sup> kao jedan od potpisnika *Bijele knjige* protiv biskupa Stjepana Bäuerleina, koja je imala veliki odjek ne samo u crkvenoj već i u široj javnosti.

Vratimo se knjizi *Liturgovi bolji dani*. Ponajprije, je li ta knjiga bila zabranjena, kako tvrdi Pilsel, a to je, vjerojatno, čuo od samog Vincetića? Sličnu tezu o zabrani te knjige čitamo i u *Slavonskom tekstu hrvatske književnosti*.<sup>12</sup>

Pokušao sam među svećenicima nekadašnje Đakovačke biskupije (početkom 2000-ih) doznati što se sa zbirkom dogodilo i je li knjiga bila zabranjena. Ponajprije, činilo mi se spornim mogućnost da u tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji Crkva zabrani raspačavanje neke knjige koju nije sama objavila, u ovom slučaju riječ je o knjizi izdanoj u nakladi autora. Vjerojatno je Vincetić mogao knjigu raspačavati i bez odobrenja svog biskupa jer dozvolu za tiskanje od njega i nije tražio, niti financijsku potporu. Nešto drugo su odnosi unutar mjesne crkve, jer je, s obzirom na sadržaj, jasno da tada (pa i danas) za crkvene vlasti ta knjiga nije mogla biti prihvatljiva. Zbirku Luke Vincetića uredno navodi dr. Marin Srakić, sadašnji đakovački biskup u svom opsežnom radu *Bibliografija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije*,<sup>13</sup> objavljenom 1982., a pripremanom, bez sumnje, nekoliko godina. Također, isto izdanje navodi u svojim *Sabranim djelima*<sup>14</sup> objavljenima tri desetljeća kasnije (2013.).

Zašto Srakić nije prešutio ovu knjigu ako je zabranjena nekoliko godina ranije? Zašto knjigu spominje? Zašto 1982. izaziva zanimanje potencijalnih čitatelja spram nečega u Biskupiji zabranjenog prije samo četiri godine?

Prema tvrdnjama nekoliko svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije, koji pamte događaje oko ove knjige, a dobro su poznavali i pokojnog biskupa Ćirila Kosa i pokojnog župnika Vincetića, knjiga nije bila službeno

pod rednim brojem 873, Vincetić se navodi kao suautor knjižice (zajedno s Antunom Šimićem) *Aljmaškim hodočasnicima Majci Božjoj od Utočišta*, Aljmaš, Tisak Iskra, Vinkovci, 1966., str. 24.

10 Marin Srakić. 2013. *Cruce et labore – križem i radom*, Biskup Stjepan Bäuerlein i Đakovačka i Srijemska biskupija (1951. – 1973.), *Sabrana djela* mons. dr. sc. Marina Srakića, nadbiskupa đakovačko-osječkog u miru sv. XII., Đakovo: Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat.

11 str. 344.-345. „... koji dočekuje strukovnu (crkvenu, jer je pozivom svećenik) zabranu svoje prve knjige pjesama...“.

12 Pod rednim brojem 1109, u poglavlju 82-1 „Pjesništvo“ navodi: Vincetić, Luka. *Liturgovi bolji dani, Pjesme*, Trnava, *Tipografija* Đakovo, 1978., str. 47+/1/ + ilustrirao autor. Privatna naklada.

13 *Plodovi prošlosti – zalog budućnosti*, Prigodni predgovori, sjećanja na naše predšasnike te bibliografija svećenika Đakovačko-osječke i Srijemske (nad)biskupije, *Sabrana djela* mons. dr. sc. Marina Srakića, nadbiskupa đakovačko-osječkog u miru sv. XII., Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo 2013., str. 520.

14 Nema veze s onom Šuvarovom, iako je naslov istovjetan.





zabranjena, ali je Vincetiću bilo sugerirano da knjigu ne raspačava jer je oćjenjeno da se u nekim dijelovima kosi sa službenim ućenjem Crkve. Dakle, ćini se da izrićite zabrane nije bilo. Reći će se: nije šija nego vrat, ali ipak... Vincetić je mogao, na vlastitu odgovornost, prodavati knjigu, ali se, izgleda, povukao iz razloga koje danas više ne moćemo doznati. Ostaje otvoreno pitanje što bi bilo da Vincetić nije poslušao biskupa i nastavio distribuirati knjigu, što mu, ponavljam, u socijalistićkoj Jugoslaviji Crkva nije mogla zabraniti? Na ova pitanja nemamo odgovor, ali moćda postoji negdje u Nadbiskupijskom arhivu i, opet moćda, u dnevnicima koje je Ćiril Kos godinama vodio, koji joć nisu znanstveno obraćeni odnosno dostupni istraćivaćima. Tada ćemo znati više. Zbirka je i ovako i onako doćla u ruke mnogih ljudi, ali se njome zapravo nitko nije, barem koliko je piscu ovih redaka poznato, nije ozbiljnije bavio osim ranije spomenutih autora. Ponoviti je kako je to šteta. Svaka je pjesnićka zbirka u prvom redu umjetnićka, odnosno jezićna tvorevina, sredstvo komunikacije pjesnika s ćitateljima i zajednicom kojoj se obraća. A to nisu samo svećenici ili vjernici tadaćnjše Ćakovaćke i Srijemske biskupije, već su autorove nakane bile mnogo ambicioznije: on nudi ne samo sliku svijeta u kojem obnaća svoju župnićku službu (ona je vidljiva i naglašena u tekstu), već daje vlastitu viziju Crkve kakvu priželjkuje, odnosa unutar Crkve kakve bi htio doćživjeti, ali nudi i neke vlastite univerzalne vrijednosti, koje se nekim crtama ne slaću ne samo s hijerarhijom unutar mjesne Crkve već i s onim što naućava Katolićka Crkva ili barem s tumaćenjem kakvo imaju njegovi poglavari.

Spomenuli smo već kako je Vincetić doćao u sukob s Crkvom potpisavši tzv. Bijelu knjigu<sup>15</sup> 1968.,<sup>16</sup> s joć devetoricom svećenika. U životopisu na kraju knjige *Liturgovi bolji dani* Vincetić navodi kako je potpisivanje *Bijele knjige* „najpametnija stvar, koju sam u svom petnaestogodićnjem svećenićstvu ućinio“, pa je s obzirom na stavove Crkve o tom dokumentu, i ta tvrdnja kontroverzna. Vincetićeva zbirka nema odobrenje Biskupijskog ordinarijata,<sup>17</sup> tiskana je u vlastitoj nakladi i vlastitim sredstvima, a od samog proslova Vincetić ulazi u otvoreni obraćun s ljudima koji tada vode mjesnu crkvu. On sebe proglašava „tradicionalistom“, svoju knjigu „angaćmanom u Rijeći“, odnosno „kritikom postojećeg crkvenog ‘tapkanja u mjestu’“. Knjigu Vincetić otvoreno posvećuje, i onda i danas, za svećenika vrlo nekonvencionalno, gospoći N., „prijateljici i krććanki, koja me u našim dugim i ćestim razgovorima pratila...“.

Vincetić navodi u proslovu da je zbirku pisao dvije godine. Vidljivo je kako je zbirka pomno slagana, kako su pjesme iznimno dotjerane, dobro usklaćdene s ilustracijama i porukama koje nose. Vincetić je zaista već u pr-

15 U to vrijeme bio je kapelan u Vinkovcima.

16 Recimo za nećto ranije izdanu knjigu đakovaćkog župnika Stjepana Ivića *U susret vjećnosti : poboćzne popijevke Josipa St. Ivića župnika đakovaćkog u m.* (Đakovo 1973.) postoji takvo odobrenje. Izdano je pod brojem 2711/73. od 19. rujna 1973.

17 Krećimir Bagić. „O metafori, poeziji i koje o ćem joć“, *Vijenac*, br. 694, Zagreb, 8. listopada 2020.; <https://www.matica.hr/vijenac/694/o-metafori-poeziji-i-koje-o-cem-jos-30797/>, (pristupljeno 14. travnja 2022.).

voj zbirci pokazao zavidno pjesničko umijeće i ona se, bez sumnje, može mjeriti s najuspjelijim hrvatskim pjesničkim zbirkama u vrijeme kada je nastala. U *Slavonskom tekstu hrvatske književnosti* dr. Goran Rem i dr. Helena Sablić Tomić zapisuju o ovoj zbirci kako je to „gusta tkanina stihova iz sedamdesetih, zavodljiv ispis lucidne i ludističke refleksivnosti, intenzivno antropološke“, odnosno kako „ispisuje osobitu preosjetljivost na uljubene antropolojske znakove zavičajnog unticiteta“.

Unatoč navedenim ilustracijama, riječ je u prvom redu o pojmovnom pjesništvu, koje je, ako ne dominantan, onda njemu suvremen hrvatski pjesnički model u vrijeme nastanka ove zbirke. U raspravi *Pretvorba slikovnog u pojmovno pjesništvo* Ante Stamač je 1976. nastojao povući što oštriju granicu između dviju konkurentnih poetika oblikovanih pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća. Za tzv. slikovno pjesništvo ustvrdio je da „odustaje od značenjske dovršenosti pa preciznosti cjeline“ te da „teži biti sigmatičkim, zbiva se kao nesputana proizvodnja bitno metaforičkih preskoka unutar globalno odslikane zbiljske zgrade; po svom osobnom udjelu *bitno je emocionalno*. Pojmovno je pjesništvo pak svojevrsna reakcija na takvu paradigmu, ono „teži biti oslonjeno o strogo semantičku relaciju“ pa je i „strože upućeno prema iskažljivoj predmetu, prema zrcalnu odsliku zbilje, rušeći metaforu; *bitno je racionalno*“;<sup>18</sup> tumači Bagić razliku slikovnog i pojmovnog pjesništva. U taj se model nesumnjivo uklapa Vincetić, koji je tu racionalnost naglasio i sažetim izrazom. Bira riječi vrlo pomno i racionalno.

Prva pjesma u zbirci, „Bolji dan“, ima samo tri stiha. Prvi stih je samo jedna riječ: Slobodan!: na taj način Vincetić jasno poručuje s kojih pozicija želi govoriti: lirski subjekt kaže dalje, „ima moć da Dugu Noć“ progna u „Bolji Dan!“.

Druga pjesma „Mir s vama“ ima 13 stihova a tematizira, ironijski, odnos biskupijskih ustanova prema pjesničkom subjektu koji kaže: „novaca / nemam da ih pošaljem Ekonomatu Biskupije...“

Pjesnik uzvišeno tvrdi kako ima „nadu, uvijek i svugdje, trajno / u mir“, a iz Biskupije mu (opet ironijski diskurs) poručuju kako će oni od takve filozofije (financijski) „skrahirati“.

„Ulazna pjesma“ vraća se duhovno-religijskoj tematici, pjesnik pita Gospodina što će nam „dan okovan / na pragu ljubavi / Čovjeka / od svj'eta / raspetog za nas?!“.

18 Camilo Torres je kolumbijski svećenik koji je napustio svećenički poziv i pridružio se kolumbijskoj gerili. Torres je šezdesetih godina 20. stoljeća pokušao ujediniti ljevičarske struje u Kolumbiji kao odgovor na konsolidaciju desnih struja. Torres je brzo postao glas nezadovoljnih Kolumbijaca. Uvidjevši kako unutar katoličke kurije ne može ispunjavati svoju zadaću, napustio je svećeničku službu i prihvatio „jedino silu kao sredstvo revolucionarne borbe“. Pristup Camilu Torresu je otežan zbog krajnjih suprotnih stavova koji pridonose legendi o *Che Guevari u svećeničkoj halji*, kako Torresa često nazivaju. Za jedne je Torres izdajnik i licemjer, dok za druge predstavlja mitskog junaka koji je ustao protiv socijalne nepravde. Cilj je ovoga rada predstaviti razloge koji su nagnali Camila Torresa na pristupanje gerili. U radu su također, koliko je to bilo moguće, obrađene specifičnosti latinskoameričkog prostora. Zbog brojnih usporedbi s Che Guevarom, u radu su predstavljene i neke dodirne točke koje spajaju ova dva gerilca.; <https://povijest.net/camilo-torres/> (pristupljeno 14. travnja 2022.).

Pjesma „Ispovijedam se“ govori o pjesnikovu odnosu prema ženi koju naziva (gradacijski) Sestrom, Prijateljem i na kraju Čovjekom. Pjesma kojom dominira motiv putovanja predstavlja Vincetićeve sukob s tradicionalnim crkvenim odnosom prema ženi i celibatu, a svojim stilom pomalo podsjeća na Ujevićevu „Svakidašnju jadikovku“ (... Od nemila do nedraga / udaren...). Završava pjesnik (pomalo prkosnu) ispovijed zbog: „žara / (još) celepsa / pijanog od budućeg svijeta“. Možda onoga, citirati je stih iz Vincetićeve pjesme, „kada prođe slobodno s ženom!“.

Pjesma „Gospodine smiluj se“ opet je ironijski intonirana prema „hrvatskom nacionalizmu“, koji je u to vrijeme (sedamdesete godine 20. stoljeća, nakon *Maspoka*) meta ne samo pjesničkih prigovora kakav je Vincetićeve, već stvarne represije koja se okomila na mnoge stvarne ili oglašene „hrvatske nacionaliste“. Lirski subjekt moli Gospodina da se smiluje Svome slugi „Š(t) efu, katoliku i Hrvatuu“, koji se hvali da svaki dan „moli krunicu i navija / za Dinamo!“. Moli se i za „Sluge tame“, tamne prošlosti.

Pjesma „Slava“ posvećena je Camilu Torresu,<sup>19</sup> Kolumbijcu, svećeniku i profesoru sociologije na Socijalnom fakultetu Sveučilišta u Bogoti. Godine 1965. priključuje se kolumbijskim gerilcima i pogiba 15. veljače 1966. U ruci mrtav čvrsto je držao pušku br. 5088554. Pjesma zorno pokazuje Vincetićeve svećeničku netipičnost, odnosno nadahnuće marksističkim shvaćanjem svijeta, u kojem je revolucija jedini način promjene nepravednih društvenih odnosa. Vincetić opravdava svećenika koji uzima pušku u ruke i provodi nasilje, pače njegov lik u pjesmi dobiva herojske dimenzije.

Pjesma „Zborna molitva“ obraća se kritički „Učiteljima Zakona“, nedostojnim svoje funkcije, koje uočava šetnjom kroz „povijest i utopiju“ te im lirski subjekt prorokuje: „Jao vama, učitelji Zakona / Po Kristu Gospodinu našemuu.“.

Naravno, kritika stanja unutar Crkve nije novost u hrvatskoj književnosti: treba podsjetiti na slavnu glagoljašku pjesmu „Svit se konča“, ali ovdje dolazi iz jedne male župe pored Đakova, od osobe s imenom i prezimenom, ali i medijskim prostorom u ondašnjim svjetovnim novinama.

Čitanje drugog Pavlovog pisma Rimljanima tematizira čovjekov hod kroz povijest, čovjeka kao zoonpolitikona.<sup>20</sup> Na neobičan način „pretrčava“ kroz povijest „od praoca Abrahamaa“, preko otkupljenja svijeta „krvlju Njegovom“ do – Internacionale!

U „Psalmu čileanskih rodoljuba“ ponovno se vraća u Južnu Ameriku. Psalm prikazuje muke zatvorenika Pinochetova režima, ali i njihove pro-ročke prijetnje kako će jednog dana „prstima raskoliti jabuku mira / i zatvoriti tvoj krug / zlikovčee naše Zemlje, Pinochet“. I ovdje Vincetić ima sluha za patnje čileanskog naroda, za nadolazeću revoluciju, otvarajući neka pitanja: kako tih sedamdesetih godina 20. stoljeća lirski subjekt osluškuje patnje

<sup>19</sup> U fusnoti ove pjesme Vincetić pojam zoonpolitikona tumači na sljedeći način: animalrationale, toolmaking, praksi, u povijesti razmišljanja o čovjeku različita shvaćanja o njemu; društveno biće, razumska životinja, životinja koja pravi oruđe, praksa.

<sup>20</sup> To doduše i nije posve novo u poeziji. Pjesnik A. A. Blok u svojoj poemi „Dvanaestorica“, na čelo kolone revolucionara stavlja – Krista.

zatvorenika u Čileu, a ne diraju ga zatvorske patnje njegovih sunarodnjaka, koji su htjeli provesti nacionalnu revoluciju u hrvatskom društvu.

„Otkrivenje Ivana Apostola“ je pjesma inspirirana Ivanovom Apokalipsom. Pjesnik se stavlja u Ivanovu ulogu. Vidi četiri čovjeka na konjima – „Crna, Bijela, Crvena i Žuta.“ Anđeo mu kaže da napiše: „Dojašiše / Četiri Čovjeka / u Jeruzalem / iz Babilona / među svete. / Među milijarde.“

Pjesma „Alelujst“ opet ironijski progovara o Crkvi, ovaj put o isusovačkom redu i njihovom pastoralnom radu. Žena kojoj muž pije dolazi kod oca isusovca i ovaj ju uvjerava da mora hvaliti Boga i biti radosna unatoč muževim problemima jer je „žena drugo ime za žrtvu“. Što bi bilo, pita se isusovac na kraju pjesme, s vašom dječicom „da i Vi pijete“.

Pjesma „Iz Evanđelja po Mateju“ Isusa smješta u naše vrijeme. Lirski subjekt se pita s kime usporediti ovaj naraštaj? Ivana Krstitelja nazivahu luđakom, a Ivana (Dobrog) „Naivčina / mason / komunist / ali mudrost opravdaše njezina djela“. Vincetić brani koncilске reforme i Ivana XXIII.

Pjesma „Vjerujem“, s crkvenog stajališta možda i najprotuslovnija, i po svom sadržaju, ali i po svojoj strukturi. U početnoj i završnoj strofi pjesnik iznosi svoje *Vjerovanje*, ali dok je u prvoj ono, za svećenika, očekivano vjerovanje „u jednog Boga / u Trojstvo / i sve istine / kako o tome rekoše apostoli / oci u Niceji i nedavno papa Pavao Šesti“, a zaključna strofa donosi neočekivane stihove (koji doduše proizlaze iz druge strofe što ju omeđuju prvo i drugo „vjerovanje“). Lirski subjekt zaključuje: „Vjerujem stoga / i u Oktobar 1917., / u Jugoslaviju 1943. / u svijet 1977. puta 7 / i pravovjerju mome nema kraja ni konca.“

Čini mi se kako je ova, tematikom socijalna pjesma, ključna pjesma zbirke, ali ne samo zbirke: ona kao da izlaže temeljni model Vincetićeve svećeničkog, publicističkog i pjesničkog rada: pokušaj spajanja nespojivog – Isusa Krista i Oktobarske revolucije.<sup>21</sup> Da stvori, barem kod nas, nepostojeći ili barem pseudopostojeći kontekst (prisutan kod Kocbeka, Rittiga i sl.) u kojem su ujedinjeni marksizam i kršćanstvo. Neuspjeli je to životni projekt svećenika, novinara i pjesnika Luke Vincetića. Oni zaljubljeni u Oktobar nisu zbog njega zavoljeli Krista, niti se dogodilo obratno. Očito su ta dva konteksta nespojiva u jednu cjelinu, ma što svojim tekstom pokušavao Vincetić koji u pjesmi „Vjerujem“, kroz sudbine seljaka i koji mukotrpno rade u biskupijskim/spahijskim vinogradima u Trnavi, slabo plaćeni i ponižavani, vidi razloge zbog kojih vjeruje u Oktobar i Jugoslaviju (avnojevsku, nastalu 1943.). Smatra da je najvažniji razlog što ljudi 1977. žive bolje nego prije stotinu godina, upravo u boljševičkoj revoluciji, koja se iz Rusije kasnije prelila u veliki dio Europe i svijeta. Luka Vincetić je previdio ono što danas tvrde mnogi objektivni povjesničari, spomenimo dr. Andreja Zubova<sup>22</sup> iz Moskve, profesora u Institutu za međunarodne odnose u Moskvi. O odnosu Oktobarske revolucije prema vjeri i Bogu kaže sljedeće: „Prvo, to je borba protiv Boga i protiv svetinja. Novi mučenici, kojih je dakako sto puta više od onih

21 Andrej Zubov. „Formula pomirenja“. *Hrvatska revija* 3/2004., Matica hrvatska, Zagreb.

22 Na kraju pjesme Vincetić piše „moje nećakinje, djevojčice od tri godine“, što je vjerojatno *lapsus calami*, pogreška koju je, mislim, nenamjerno učinio.



koji su danas kanonizirani, ruševine crkava, uništavanje manastira – sve rječitiji govori samo za sebe. Bio je to rat protiv Boga i svetinja. Nije to bio rat protiv Ruske pravoslavne crkve, pogotovu ne protiv njenih ekscesa i stvarnih slabosti, već rat protiv božanskog načela i protiv savjesti, koja je Božji glas u čovjeku.“

Katolička Crkva i socijalistički režim bili su na posve suprotnim stranama, ideološki neprijatelji, jer je marksizam smatrao vjeru opijumom za narod, a svojim članovima branio prakticiranje vjere. Stoga pomalo neobično, i utopijski, zvuči pjesma „Vjerovanje“: Isus i Oktobar nisu mogli, niti će moći zajedno, osim u Vincetićevoj pjesmi.

Pjesma „Molitva vjernika“ je pjesma koja emotivno i gorko progovara o problemu i danas aktualne ekonomske emigracije i odnarođivanja emigranata, a u središtu je pjesnikova nećakinja Mija, dijete rastavljenih roditelja, „djevojčica od tri godine“, koju se moli da jednog dana postane „čovjek, / koji ima muža i djecu. / I još jedan / hobby / k tome...“, a njeni je odvođe u Njemačku gdje će zaboraviti domovinu i materinski jezik, mjesto „gdje teče Sava, / gdje klasa žito i / gdje se njišu kukuruzi...“.

Pjesma „Privatno“, sastavljena od devet stihova i samo 22 riječi, još je jedna od paradigmatičkih pjesmama ove zbirke te, kao i u slučaju pjesme „Vjerujem“, i cijeloga Vincetićevega života. Navesti je cijelu pjesmu:

*Puknut će  
nebo,  
past će Zvijezde, Sunce i Mjesec  
u očaj,  
maknut će se Zemlja  
s puta  
kad on  
prođe slobodno  
sa ženom.  
(„Vjerujem“)*

Što god tko mislio o celibatu, unutar Rimokatoličke Crkve nije došlo do promjene koju priželjkuje lirski subjekt, koji je zbirku posvetio gospođi N. „prijateljici i kršćanki, koja me u našim dugim i čestim razgovorima pratila...“.

Pjesma „Svet“ opet kritički progovara o situaciji u mjesnoj Crkvi, o dva svećenika: jednom koji mora „tenkirati Opela“ i „otići na utakmicu u Zagreb / svaki petnaesti dan“ i drugoga kojeg ne zanima nogomet, nema novaca i želi jedino nabaviti „đip“ da može doći do svojih vjernika nedjeljom.

Kratka „Prikazna pjesma“, sastavljena od samo četiri stiha, priziva socijalnu jednakost, „da bude svud / kruh i vino na svakom stolu.“

Slična je pjesma „Prikazanje“, u kojoj se kruh i vino pravedno dijeli „bratski i sestriinski...“, „djelo ruku naših... i Njegovih.“


Temeljni motivi pjesme „Tajna vjere“ su ćelija, rešetke pauk, paukova mreža: „...hoće da volim / rešetke i paučinu?!“, pita se pjesnik i dodaje kako

zamišlja „sunce / i znoj / s pleća mokrih, crnih, ispucalih od jare nebeske...“. Optimistično, na kraju pjesme, čeka sunce na izlasku da „zagrije dlanove u toplom domu“ koji je života oaza lirskom subjektu.

Pjesma „Privilegium reservatum“ je ljubavna, petrarkistički intonirana pjesma, s temeljnim motivom cvjetova narcisa, koji su „blijedi od stida“, kaže pjesnik, „što nisu, draga, na tvom / stolu.“

„Spomen na jednog kolegu“ je pjesma ironijski intonirana, s uporabom jedva prikrianih vulgarijama, o bivšem kolegi koji ima bučkuriš u glavi i modri pred profesorovim uredom, ali je uspio „Kaligula“, „na Grebivjetru“, podići sebi u čast „hram Dupiderov“ i platiti ga njemačkim Golfom.

Zaključno, ova, u najvećoj mjeri nepročitana i nepoznata te proturječna zbirka Luke Vincetića, zaslužuje pozornost čitatelja i više od četrdeset godina nakon objavljivanja. Posebno je zanimljiva i vrijedna kombinacija parateksta i teksta. Zbirka, njen koncept i izvedba, odaju autora koji poznaje pjesnički zanat i koji svojim pjesničkim i grafičkim djelom ne samo da upozorava na negativnosti u svom svijetu (svećeničkom), već pokušava oblikovati ili sudjelovati (što je činio supotpisnički *Bijelom knjigom*, primjere) u preoblikovanju konteksta koji bi pomirio njegovo zvanje svećenika s tadašnjim socijalističkim društvom u kojem pjesma nastaje. To je učinak koji ova zbirka ipak nije uspjela, a vjerojatno ni mogla ostvariti.



**USUSRET 150. OBLJETNICI  
ROĐENJA A. G. MATOŠA**



e

**Rieci**

n ove





# MATOŠEVO SJEĆANJE ZA BUDUĆNOST

**U povodu 150. godišnjice rođenja  
Antuna Gustava Matoša  
s njim razgovarao Lajčo Perušić**

U povodu 150. godišnjice rođenja Antuna Gustava Matoša (13. lipnja 1873. – 17. ožujka 1914.) smatrao sam primjerenim popeti se na Gornji Grad u Zagrebu i posjetiti ga, malo porazgovarati s njim o njegovu javnom i privatnom životu, koji je u oba slučaja bio jako buran i nadasve zanimljiv. Našao sam ga na šetalištu Strossmayerova trga kako mirno i staloženo sjedi na svojoj klupi okružen šetačima odjevenim u građansku nošnju njegova doba, također i šetačima moderna vremena 21. stoljeća. Odlučio sam ga probuditi iz njegovih sanjarenja dok je sjedio zagledan u grad Zagreb koji se prostirao ispred njega na dugo i široko, kojega je toliko volio i postaviti mu nekoliko pitanja. Za početak sam mu zaželio:

**– Dobro jutro, gospodine Matoš! Nekako me čudno gledate u ovo rano jutro.**

\* Dobro ti jutro! Gledam te i ne vjerujem da si došao u ovo rano jutro.

**– Gospodine Matoš, 2023. u lipnju je 150. godišnjica Vašega rođenja, poželio sam tim povodom porazgovarati s Vama ako imate malo vremena i strpljenja.**

\* Pitaj, bit će mi drago, vremena imam napretek.

**– Najprije: Kako se osjećate na ovoj tvrdoj klupi na šetalištu nazvanom po imenu Vašeg suvremenika Josipa Jurja Strossmayera? Kako se osjećate u samoći ovdje tijekom tolikih godina ovih prohladnih noći? Možete li ovdje mirno spavati i sanjati? Jeste li umorni od nas prolaznika?**

\* Hvala ti na sjećanju moga 150. rođendana! A kako se osjećam ovdje u samoći? Nije mi dosadno, vjeruj mi. Kakvo spavanje, kakvi snovi? Prošli su

moji snovi, prošle su, sinko, naše mirne i nemirne hrvatske noći. A što tebe iz 21. stoljeća donosi ovamo u Zagreb 19. stoljeća?



– Odmah Vam moram reći da sam zadivljen dobrodošlicom mladih Gradečana u *slavjanskoj* građanskoj nošnji iz Vašega vremena koji su me dočekali na šetalištu ispod ovih starih platanata na Gradecu. Moram Vam priznati da sam skoknuo iz 21. stoljeća k Vama da se malo duhovno osvježim, da malo porazgovaram s Vama, jer kod nas je zavladala velika društvena i duhovna kriza, rat hara, Europa širi svoj šešir ispod kojega se hoće sve zemlje skriti (a u povjerenju ću Vam reći: ona već izgleda kao ostarjela sijeda dama).

\* Kako to misliš?

– **Upravo sam zato odlučio navratiti k Vama da mi Vi osobno ispričate kako je bilo u Vaše vrijeme.**

\* Dobrodošao, sinko! Priđi bliže. Koliko sam čuo, vi ste u 20. stoljeću, premda na surov i krvav način, ostvarili vjekovni san Hrvata za samostalnom državom Republikom Hrvatskom. To je prava stvar! Čestitam vam na tome! To je bio i moj san, i san moga prijatelja Ante Starčevića, oca domovine i brojnih drugih Hrvata tijekom povijesti. A u 21. stoljeću ste napredovali kao narod i država tehnološki, civilizacijski i u materijalnom blagostanju u sklopu Europe, ali, koliko vidim, srce kao da vam je postalo prazno. Kako to? Što je pošlo po zlu?

– **Pogledajte! Stvorena je demokratska i suverena država Hrvatska, politika još nije našla svoj ozbiljni dugoročni smjer, strančarstvo jede energiju naroda, političari fali idejnost, idealizam, humanost, korektnost, tolerancija, a kultura pije samu sebe, vraća se u prošlost 20. stoljeća, postala je beskrvna, svaštarije gutaju pravu umjetnost. Eto...**

\* Ne bih se baš u potpunosti složio s tobom. Ja odavde vidim da je, što se tiče književnosti i kulture općenito, napisano puno vrlo vrijednih i (vele) umnih knjiga, premda nisu dovoljno medijski prisutne u javnosti. Vidim ja puno talentiranih pisaca, pjesnika, dramatičara, glazbenika koji vrlo uspješno djeluju u vašem novom tisućljeću.

S druge strane, uzevši generalno, govoriš o bezidejnoj, površnoj kulturi svoga vremena, ali je ipak dobro što se pišu tolke knjige, doduše na svakovrsne teme, dijelom se pišu i na potpuno nesuvisle teme, pa i kultura općenito postaje snop bezličnih vrijednosti. Dobro je da se pišu knjige. Ja se pitam, čitaju li se te vaše knjige više nego prije, više nego li u moje vrijeme, ili se većinom gleda samo u pametne mobitele? Zaključujem da se prave knjige valjda čitaju iz mobitela, a one manje vrijedne kupe prašinu po knjižnicama? S druge strane kad gledam, vaši književnici, pisci, spisateljci svih vrsta, novinari, dobro su plaćeni, dobro žive, ne kao mi nekada. Vidiš, mi smo se morali samo umjetničkom riječju dokazivati, boriti do zadnjeg zarez a ili stiha da bismo je progurali izdavaču, a onda publici. Produkcija je bila puno manja nego li sada. Teško se od pisanja živjelo. Ah, kad se sjetim toga ...

Što se tiče vrednovanja mojih radova, na odmaku od mojeg a doba, tu vidim hvalevrijedan napredak, proučavaju se moji radovi, vi danas u Hrvatskoj imate objavljena moja *Sabrana djela*, hvala vam, moji suvremenici me nažalost nisu razumjeli, osnovali ste manifestaciju *Dani AGM-a* na kojima govorite moje misli, osnovana je i Knjižnica *Matošev milenij*, sve s istom namjerom.

**– Upravo zato i želim razgovarati s Vama. Od Vašeg vremena, pa do današnjih dana u 21. stoljeću toliko je toga izgovorenoga, napisanoga, pričano o Vama i Vašem vremenu da se danas više ne zna što se to događalo s Vama, kako ste i što pisali, kako ste živjeli kao pjesnik i književnik. Na koncu se pitam: tko je bio onaj pravi Matoš? Vi, glavom i brkovima.**

\* U pravu si, svašta se pisalo i svašta mi se pripisalo. Nije mi bilo lako ni za moja života, a, eto, niti kasnije.

**– Podsjetit ću Vas da je onaj povijesni Antun Gustav Matoš jednom rekao da je on „Bunjevac podrijetlom, Srijemac rodom, a Zagrepčanin odgojem“. Mi Hrvati, posebice Hrvati Bunjevci iz Bačke i cijeloga Podunavlja, ponosni smo na Vas i Vašu pripadnost našoj bunjevačkoj grani.**

\* Jesam rekao, i to je istina, time se ponosim. Ali, ispričat ću ti sve ispočetka. Moj djed Grgur Matoš (1812. – 1899.) bio je podrijetlom iz Hercegovine, živio je u okolici Sinja, bio je učitelj, a po potrebi službe odselio se u bunjevački kraj, u mjesto Kačmar u Bačku, blizu Subotice (selo u današnjoj jugoistočnoj Mađarskoj, op. a.), tamo se oženio mojom bakom Erzsébet Orovecz, Mađaricom. U kući se govorilo hrvatskom ikavicom. Zatim se preselio u Plavnu u jugozapadnoj Bačkoj gdje je djelovao kao učitelj i orguljaš u crkvi sv. Jakova. U Plavni im se rodio sin, moj otac August Matoš (1847. – 1914.), eto, i po njemu sam ja podrijetlom Bunjevac. Moj otac August je kasnije u Đakovu također završio učiteljsku školu, službovao je u Našicama i drugim mjestima. Dok je bio u Našicama upoznao je svoju djevojku Mariju Schams, sudetsku Njemicu (1851. – 1944.), rođenu u Našicama, kći ugled-

nog farmaceuta, i s njom se vjenčao. Posao učitelja je u ono vrijeme zahtijevao po potrebi preseljenje u druga mjesta, tako da se moj otac August sa suprugom Marijom preselio u Tovarnik. Kako je bio živahna duha, glazbeno nadaren, svirao je orgulje i po tome bio cijenjen i poznat. U Tovarniku je eto Augustova supruga Marija 13. lipnja 1873. postala mojom majkom. U Tovarniku sam sljedeći dan i kršten u katoličkoj crkvi sv. Mateja i Bartula po rukama župnika Antuna Matića. I zato sam ja Srijemac rodom.

### – Jeste li imali još braće i sestara?

\* Kada sam imao dvije godine (1875.) otac je ponovno dobio premještaj iz Tovarnika, ovoga puta u Zagreb na učiteljsku školu, što mu je posebno godilo. S nama je, nakon smrti bake Erzsébet i djed Grgur doselio u Zagreb. Nastanili smo se u Tomičevoj ulici 12 (prije izgradnje uspinjače, op. a.), u samome središtu grada. Eto, zato sam ja rekao da sam odgojem i Zagrepčanin. Nakon godinu dana od preseljenja u Zagreb rodila se moja sestra Danica (1876. – 1962.), udana Strzeszewska (Stršeševska), vrhuna umjetnica, pijanistica i operna pjevačica, poslije profesorica u glazbenoj školi u Gundulićevoj ulici. Nastupala je u europskim opernim središtima, bila je pedagoginja u Rigi, Petrogradu i Zagrebu. Imao sam i brata Feliksa koji je rano umro (1877.).

Otac je poslije deset godina podstanarstva u Tomičevoj ulici kupio neku staru prizemnu kuću u Jurjevskoj ulici, tamo je sagradio novu kuću i zaposlio se kao učitelj u gornjogradskoj osnovnoj školi. Kako vidiš, imao sam veselo i zanimljivo obiteljsko društvo. Ipak, svoj glazbeni talent nije zapustio, svirao je orgulje u crkvi sv. Marka, ovdje gore na trgu, a u ostatku slobodnoga vremena podučavao je u glazbi i druge ljubitelje ove umjetnosti. Nakon dvije godine rodio mi se brat Leon (1878. – 1947.). On je bio profesor zemljopisa i violinist, a tek šest godina nakon Leona dobih i brata Milana (1884. – 1960.).

**– Vaš život u Zagrebu, kao dječaka, imao je višestruko značenje. Već ste u toj dobi stjecali iskustva i poznanstva što Vam je kasnije u životu puno značilo. Kako ste proveli vrijeme svoga školovanja u novoj sredini i kako je ono utjecalo na Vaše kasnije djelovanje?**

\* Sa svojih šest godina (1879.) krenuo sam u Opću pučku školu, a s deset godina (1883.) u Srednju klasičnu školu<sup>1</sup>. U isto vrijeme sam pjevao u dječjem zboru u crkvi sv. Katarine i polazio Školu Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda gdje sam naučio svirati violončelo. Očito sam, pored moje sestre i brata, i ja od oca dobio nešto talenta za glazbu. Moram ti reći da baš nisam

<sup>1</sup> Najstariju klasičnu gimnaziju u Republici Hrvatskoj u Zagrebu osnovali su isusovci 1607. na Trgu Katarine Zrinske na Gradecu koju su također pohađali Stjepan Radić, Tituš Brezovački, Jan-ko Drašković, Vatroslav Lisinski, August Šenoa, Vatroslav Jagić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ante Starčević, Miroslav Krleža, Izidor Kršnjavi, Ivan Krstitelj Tkalcic, Tadija Smičiklas, Antun Gustav Matoš, Dragutin Domjanić i drugi.



bio dobar učenik, imao sam pretežno slabe ocjene. Vodile su me neke druge ideje i snovi. To me je kasnije skupo stajalo, jer sam morao ponavljati sedmi razred. A znaš zbog čega? Zbog hrvatskog jezika kod profesora Ivana Broza<sup>2</sup>. Nije mi išlo. Bilo je tu još i drugih predmeta, npr. fizika, ali sam i u drugim predmetima slabo stajao. Poslije sam na nagovor roditelja pokušavao studirati na Vojnomu veterinarskom fakultetu u Beču, ali i to mi je neslavno završilo. S dvadeset godina sam, 1893., kao novak otišao u austrougarsku vojsku, a pošto nisam imao položenu maturu bio sam običan vojnik. Vojna stega i smisao vojništva nikako mi nisu odgovarali, ja sam bio za slobodu bez ograničenja, za slobodoumni način života, premda to ni kasnije u životu nikada nisam mogao potpuno ostvariti. Tako sam već sljedeće godine, nakon osam mjeseci službe, dezertirao. Nisam mogao podnijeti vojnički režim. Eto, dao sam se u bijeg. Najprije sam preplivao Savu, ali prijatelj bjegunac koji je također želio sa mnom prijeći u Srbiju, uplašio se, pa sam se vratio natrag. Poslije smo se ipak obojica prevezli čamcem. Tu nije bio kraj mojih muka. Opet mi se dogodila nesreća da su me vojne vlasti uhitile u Srijemskoj Mitrovici i odvele u zatvor, ali sam i odatle pobjegao i 1894. prvi puta došao u Beograd. Otada se više nisam smio legalno vraćati u Hrvatsku.

#### **– Režim Vam u Hrvatskoj očito nije odgovarao?**

\* Naravno da mi nije odgovarao. Bilo je to vrijeme Austrougarske Monarhije pod čijom je čizmom bila pokorena moja Hrvatska.

#### **– Što je onda dalje bilo? Kuda ste krenuli kao austrijski vojni bjegunac?**

\* Tada sam otišao u Beograd, tadašnju Kraljevinu Srbiju, a u Hrvatskoj je tada vladao, kako sam već rekao, diktator Kluen-Héderváry (1849. – 1918.) koji je provodio nasilnu mađarizaciju. Ja kao Hrvat i „starčevićanac“ to nisam mogao podnijeti. Među Srbima sam živio pun osjećaja slobode, u gradu slobodne kraljevine Srbije, u Beogradu, gdje nikada zbog mojih oprečnih stavova nije dolazilo do sukoba. Radio sam kao novinar, družio sam se s književnicima, boemima, neovisnim novinarima, glumcima, upoznao sam brojne umjetnike i ljude od pera. Pošto sam trebao nekako preživjeti, radio sam razne poslove, svirao sam violončelo na javnim mjestima i dogurao čak do nastupa u orkestru Kraljevskog srpskog narodnog pozorišta, pisao sam članke za novine, držao instrukcije i tako sam zarađivao za život. Uglavnom, osjećao sam se ugodno i korisno. U javnome životu i u literaturi općenito vidio sam kako Srbi njeguju humor, komičnu literaturu, oni se više smiju nego Hrvati, jer su oni slobodniji. Dakle, pisao sam i objavljivao u raznim novinama, čak i sarajevskoj *Nadi* koju je uređivao Silvije Strahimir Kranjčević. Taj čovjek je bio najdivniji pionir hrvatske kulture u Herceg-Bosni. Tamo sam upoznao i Iliju Okrugića Sremca iz Srijemskih Karlovaca, džentlmena i čovjeka od karaktera, tvrdoga liberala, nacionalista, publicista i polemičara.

<sup>2</sup> Hrvatski jezikoslovac i književni povjesničar (1852. – 1893.).



Kuća u Zagrebu u kojoj je Matoš proveo mladost

No, tijekom vremena ni u Beogradu nije sve bilo idealno. Jednom zгодom sam napisao lošu kritiku na jedan srpski roman čime sam se zamjerio književnoj i inoj javnosti i to me je stajalo mjesta u orkestru i dotadašnjeg prihoda, a neki su me čak proglasili špijunom. Dalje sam se snalazio kako sam znao i umio. U Beogradu sam ostao oko tri godine.

Vidiš li s kime ti imaš posla?

**– Nakon Beograda opet ste promijenili adresu. Kamo Vas je dalje vodio put?**

\* Početkom 1898. sam krenuo u Europu. Bio sam u Beču, neko vrijeme sam se zadržao u Münchenu i Ženevi, a polovicom kolovoza sljedeće godine otišao sam u Pariz. Jako sam želio doći u Pariz jer je tamo u moje vrijeme bilo središte europskoga kulturnog života. Tamo sam, da bih preživio, također radio kao novinar, puno sam pisao, uglavnom novinske članke i književnu prozu. Bilo je to moje vrlo korisno iskustvo i uspješno razdoblje života. U Parizu sam ostao pet godina.

**– Bavili ste se i novinarstvom?**

\* Bavio sam se i novinarstvom da nekako preživim, jer od čiste književnosti nije se moglo preživjeti, a nemojmo zaboraviti da je i novinarstvo umjetnost. Ono nas potiče da živimo i stvaramo suvremenost, da tražimo

dio pozitivne stvarnosti. Nastojao sam u tragikomičnosti dnevnih gluposti otkriti i neki povijesni čin, graditi društvenu kritiku. Novinari i u Hrvatskoj su trebali gajiti vještinu struke poput francuskih artista. No, to je teško išlo. Kod nas je vladala sasvim drugačija politička i kulturna atmosfera, kod nas su pjesnici pjevali političke pjesme o onom što nisu mogli ili smjeli u novinskim člancima. Tu mislim na Preradovića, Šenou, Kranjčevića i druge. Meni je bio cilj da stvaram ozračje širokih pogleda hrvatskog slobodoumnog zapadnog kulturnog liberalnog nacionalizma.

**– Boravak u Parizu značio je puno za Vas, ne samo u književnom, nego i u privatnom, ljubavnom životu. Pariz Vam je ponudio i siromaštvo i obilatost, poglavito ljubav, dao Vam obilježje do kraja života. Možemo li znati nešto više o čemu se radi?**

\* Oooo! To je jedna od mojih najdužih, najljepših i najtužnijih životnih priča. (*Usljedio je poduži tajac, pa zamišljeno nastavi*): Bio sam ponesen željom za sretnijim životom, a kao vojni bjegunac u Parizu sam našao ubježište. Bio je to vrlo težak, ali i dinamičan dio moga života. Živio sam u teškoj neimaštini, u vrlo skromnom smještaju, katkada i na asfaltu. Bio sam i gladan, da, baš tako, i prozebao, ali su me dobri ljudi spašavali od najgorega. Pariz je u to vrijeme vrvio kulturnim diletantima, umjetničkim proletarijatom. Među njima su se ipak otkrivali i veliki talenti. Zato je Pariz važan i velik. Višemilijunski Pariz je za mene bio grad svjetlosti, ideal. A onda mi je jednoga dana svanulo za vrijeme održavanja Svjetske gospodarske izložbe od proljeća do jeseni 1900. godine. Tada sam, zaslugom dvorskoga savjetnika Koste Hörmanna, dobio novinarsku iskaznicu kao službenik bosanskoga paviljona i izvješćivao o događajima na izložbi i svemu oko nje za zagrebačko glasilo stranke prava, imenom *Hrvatsko pravo*. Tada mi je napokon malo krenulo na dobro, bolje sam zarađivao, ali mi se sve to brzo istopilo. Poslije sam nastavio vrijeme koristiti vrlo korisno za sebe, zanosio sam se obilazeći biblioteke, galerije, muzeje, kazališta, kavane, parkove. Obožavao sam šetati uz tu Seinu koja me je produhovljivala i očaravala. Dobriša Cesarić je čak napisao pjesmu o meni pod naslovom *Trubač sa Seine* u kojoj problematizira moje siromaštvo. Nakon nekoliko godina uslijedile su ponovno moje nedaće, ali više nisam bio sam. Moji prijatelji u Zagrebu su mi pomagali koliko su mogli, ali za skup život u Parizu je to bila simbolika. Na tome sam im bio od srca zahvalan. Pokrenuli su čak i akciju skupljanja pomoći za mene i druge pisce u sličnome stanju. Bio je to neobičan prijateljski čin prema jednom pjesniku i boemu kakav sam bio ja. Tako je 8. travnja 1903. Otto Kraus, suradnik u *Agramer Tagblattu* u Zagrebu objavio oglas za financijsku pomoć meni i još nekim piscima sirotanima. I jednoga dana, gle čuda, ja dobih neku začuđujuću pošiljku i u njoj 20 kruna od dvije djevojke iz Bjelovara: Olge Herak i Zlate Havliček. Vidjevši to, bio sam iznenađen i toliko sretan da sam im odmah napisao opširnu i srdačnu zahvalnicu. Zatim sam se s Olgom počeo i češće dopisivati.

**– Je li se još netko javljao na apel Otta Krausa za pomoć književnicima u neimaštini? Tko Vam je još pomagao u Vašim teškim životnim trenucima? Možda biskup Strossmayer?**

\* Ne. Od Strossmayera (1815. – 1905.) nisam niti očekivao. Što se mene osobno ticalo, ja sam biskupa Strossmayera, u vrijeme mojih teških životnih prilika, molio za potporu u mom radu i izdavaštvu, no, uvijek me je odbijao. Moram biti pošten i reći da je biskup Strossmayer za svoju Domovinu, Crkvu i biskupiju učinio zaista puno, bez obzira što je bio Nijemac i visoki crkveni značajnik, političar, prosvjetitelj, pionir znanosti, bogati mecena obrazovanja i umjetnosti. Bio je utemeljitelj Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1866.), utemeljitelj sveučilišta u Zagrebu (1874.), poticao je i potpomagao gradnju škola i crkvenih ustanova. Pokrenuo je gradnju katedrale sv. Petra u Đakovu, završene 1882. Dao je također tiskati zbirku makedonskih narodnih pjesama braće Miladinova (1861.), koja je pod njegovim utjecajem objavljena kao *Bugarske narodne pjesme*, radio je na sjedinjenju Katoličke i Pravoslavne crkve. Zbog ovih iznimno velikih i zaslužnih djela za hrvatski narod, slovio je kao najmiliji sin u Hrvata, ali u isto vrijeme za neke i kao najomraženiji. Njega su obožavale žene, držale su ga simbolom hrvatstva, bio je ljubazan, elegantan, poetičan. Po svojim političkim stavovima bio je zanesen jugoslavenstvom i ujedinjenjem pravoslavlja s katoličanstvom, nasuprot idejama Stranke prava. Zastupao je južnoslavensku ideju s ciljem osnivanja savezne države Južnih Slavena. Mene je međutim nosila ideja o potrebi stvaranja samostalne hrvatske države. Ja sam ga jednom čak gnjevan nazvao i Josifom Đorđem Strossmayerovićem (*smijeh*) da bih što bolje ocrtao njegove političke namjere. No, bez obzira na sve to, ja sam ga cijenio kao biskupa, kao rodoljuba, preporoditelja i podupiratelja hrvatske kulture, ali on mene nije. Vjerojatno iz političkih razloga pošto sam ja kao „starčevićanac“ i „pravaš“ bio antiklerikalac.

Koliko znam, Hrvati su, poslije moje smrti 1926. Strossmayeru kao osnivaču Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, kao i za brojna druga djela u kulturi i politici, u zahvalu podigli spomenik iza zgrade HAZU-a u Zagrebu, rad kipara Ive Meštrovića.

**– Točno. Spomenici su njemu u čast postavljeni i u drugim gradovima u Hrvatskoj, primjerice u Đakovu. No, vratimo se na onu donaciju iz Bjelovara dok ste boravili u Parizu. Tko je bila Olga Herak?**

\* Olga Herak (29. studenoga 1884. – ?) je bila učenica srednje škole u Bjelovaru, jedanaest godina mlađa od mene, iz društveno priznate, vojničke, imućne i višečlane obitelji. U Bjelovaru je završila gimnaziju, a višu naobrazbu u Zagrebu. Pred kraj svog školovanja djevojke iz razreda, njezine prijateljice, čule su apel za pomoć slabo stojećim književnicima i odmah prikupile sredstva za književnika Matoša. Dakle, moja neimaština i Olgina i Zlatina inicijativa bili su zaslužni za našu vezu. Uslijedila su intenzivna dopisivanja između mene i Olge i tako je, premda udaljeni jedno od drugoga,





A. G. Matoš s Olgom Herak u Opatiji 1910.  
Zaklada Antuna Gustava Matoša, Tovarnik

proključala naša ljubav. Bio sam posebno ponosan kad me je oslovljavala s „dragi i mili ... Vaša Olga“ itd.

**– Kada ste se konačno sreli sa svojom ljubavi? S Olgom?**

\* Poslije završene gimnazije, Olgina obitelj se odselila u Zagreb, ona je počela studij slavistike i germanistike na Filozofskom fakultetu. Ja kao austrijski vojni bjegunac nisam mogao doći u Zagreb, a silno sam se želio sresti s njome i odlučim se vratiti iz Pariza u Beograd (1904.) odakle bih mogao lakše skoknuti do Zagreba. Nisam imao drugoga izbora, a u Beogradu su me rado dočekali moji stari prijatelji. Pored silnoga nastojanja da se dočepam Zagreba, uspjelo mi je tek 15. lip-

nja 1905. s lažnom putovnicom na ime srpskog političara Dragiše Lapčevića doći u Zagreb i sresti se s mojom najdražom. Bio je to konačno naš prvi susret. Susret Olge i mene. Bili smo presretni. Ali nije sve bilo kako sam ja očekivao. Ispostavilo se da Olgin otac nije bio suglasan s našom vezom, ipak sam ja bio samo obični siromašni književnik i vojni bjegunac. Pravo da ti kažem, ja sam ga u svojoj duši razumio, nije želio da mu kći udajom upadne u moje siromaštvo kao životnu zamku. Ipak, zahvaljujući Olgi i njenoj odlučnosti sačuvala je našu vezu. Kasnije sam uspio još nekoliko puta tajno doći u Zagreb, a definitivno sam, poslije punih trinaest godina izbjivanja iz Hrvatske i Zagreba, legalno došao 28. siječnja 1908., nakon što sam pomilovan objavom amnestije Austro-Ugarske. Bio sam jako sretan, premda me mnogi u zagrebačkim književnim krugovima nisu rado vidjeli. Protivnici su mi govorili da sam emigrant, skitnica, pamfletist, zaljubljen u kapljicu i svašta drugo samo da mi napakoste. Meni je bila namjera da u Hrvatsku unesem, nakon modernizma i impresionizma, i neka suvremena strujanja ekspresionizma što sam upoznao u francuskoj književnoj zbilji/kulturi. U

tome sam bio uporan, držao sam se svojih stajališta. Pisao sam puno, polemizirao, a tada je napokon uslijedilo moje uspješno književno razdoblje.

Što se tiče odnosa između mene i Olge, bili su na zavidnoj visini, ali uskoro su došli i neki potresi u našoj vezi.

### – Kakvi potresi?

\* Bila je to zapravo jedna slučajnost. Jednoga dana sam te 1908. prolazio Frankopanskom ulicom u Zagrebu i ugledao moju Olgu kako šeće s drugim mladićem. Ja sam tada poludio, od žalosti sam podivljao, pobjesnio. Zar je to moja Olga meni učinila? Nisam mogao doći k sebi. Osjećao sam se kao da mi otrovala dušu svojim postupkom.

### – I kako je to završilo? Ostali ste i dalje u vezi?

\* Prijatelji su me nagovarali da se ipak pomirimo, ali, u meni je zavladala golema ljubomora. Za obnovu veze Olga je vjerojatno željela brak, ali ja sam bio siromah, a u to vrijeme je bio na snazi školski zakon iz 1888. koji je propisivao da se učiteljicama u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, koje dobiju stalan državni posao, ne dopušta brak. Naime, djevojke učiteljice su morale obdržavati celibat, a ako bi se udale, morale su napustiti učiteljsku službu. To su ti bila ta neka luda vremena. Ona je naime željela svoj studij završiti i raditi kao profesorica, biti samostalna i slobodna. Unatoč svemu smo ipak uspostavili vezu, vladali smo se dogovorno kao da se ništa nije dogodilo između nas, ali to više nije bila ona ljubav kao prije. Dogodilo joj se da je 1909. po dekretu ministarstva dobila privremeni posao u školi u Opatiji, gdje sam je ja kao svoju zaručnicu posjetio. Sljedeće, 1910. godine je dobila posao i to u Zadru i opet je opravdavala svoj stav o samostalnosti. Posjećivao sam je i tamo i na drugim mjestima gdje je službovala, a onda odjednom ono najljepše. Kad mi se u jednom trenutku približila, nazvala me Gustl umjesto Gustav. To mi je jako godilo, bio sam presretan, to mi je davalo nadu.

### – Kako ste se snašli, odnosno kako ste doživjeli hrvatsku književnu stvarnost kad ste se vratili u Zagreb?

\* Kad sam se vratio u Hrvatsku (1908.) život mi se puno ležernije odvijao. Kao što sam već rekao, nisam baš najbolje primljen u književnom kulturnom krugu. Ipak sam nastojao djelovati na brojne ljude i na one loše utjecaje u kulturi. Čitao sam i pisao o Parizu, razmišljao kako i na koji način bih mogao prenijeti neki svjetski, urbani duh u hrvatsku književnost, obnoviti moj mali Zagreb koji je tada imao samo nekoliko desetina tisuća stanovnika, kako ga odvojiti od dotadašnje književne prakse i u Hrvatskoj započeti novo književno usmjerenje. Vidio sam se u preporodu hrvatske knjige, hrvatskih pjesnika i pjesništva i hrvatskoga čitateljstva. Poput Šenoe i ja sam nastojao odmicati od njemačkog utjecaja u kazalištu i književnosti

općenito. Želio sam francuske autore približiti hrvatskim čitateljima. Možda sam bio previše sanjar, ali tome sam težio.

**– Vratimo se malo na politiku. Poznato je da ste se intenzivno bavili politikom. Koje ste političke stavove zastupali?**

\* U politici sam cijenio „starčevićanstvo“, Antu Starčevića (23. svibnja 1823. – 28. veljače 1896.), političara, publicista i književnika, utemeljitelja Stranke prava (1861.). Cijenio sam ga, između ostaloga i kao političara i kao čovjeka više nego ijednoga drugog Hrvata. Bio je bedem, bio je planina, lički hajduk, dogmatik, čovjek. On je Habsburšku Monarhiju vidio kao glavnog neprijatelja hrvatskoga naroda i protivnika hrvatske neovisnosti. Zbog nje-ga sam se i ja priključio pokretu Stranke prava čiji su članovi, osim Starčevića i mene, bili još i Josip Frank (1844. – 1911.), Eugen Kumičić (1850. – 1904.) i mnogi drugi intelektualci moga vremena. Ante Starčević i Josip Frank su 1894. sastavili prvi politički program Stranke prava. Okosnica programa je bilo nacionalno pitanje, prvenstveno ono etničko. Bilo je to burno vrijeme u borbi za ostvarenje nacionalne slobode. Nacionalna sloboda je bila ideal više generacija.

Kada je 1883. Károly Khuen-Héderváry postao hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban (banovao 1883. – 1903.), dva desetljeća je provodio mađarsku apsolutističku vlast i protuhrvatsku politiku u Hrvatskoj, isključivo u svrhu političkih interesa mađarske velikodržavne ideje. Khuenova je zadaća bila uništiti otpor mađarskoj hegemoniji u Hrvatskoj. Unatoč našoj opredijeljenosti i borbi, godine 1894. je ipak uveden mađarski jezik u realne gimnazije kao obvezatan predmet zbog čega je došlo do bunta hrvatske javnosti. Zgodno je spomenuti kako ga je nakon jednog prijepora 1885. oko njegove krađe hrvatskih spisa iz Budimpešte, saborski zastupnik Josip Gržanić udario usred sabornice čizmom u stražnjicu i taj čin je nazvan „saborski vritnjak“. Iste te godine je u tom duhu sačekan i dolazak cara Franje Josipa u Zagreb na otvorenje nove zgrade Hrvatskog narodnog kazališta i Glazbenog zavoda, ali njegova je glavna svrha zapravo bila dati podršku režimu hrvatskoga bana Khuena-Héderváryja. To je zapravo bila najbolnija politička poruka. Kraljevim dolaskom uslijedili su studentski nemiri, mladi zagrebački domoljubi i studenti iskoristili su prigodu izraziti što misle o banu Khuenu-Héderváryju i općenito o Austrougarskoj Monarhiji i iz protesta su 16. listopada 1895. na Trgu bana Josipa Jelačića spalili mađarsku zastavu.

Tome je uslijedilo hrvatsko-srpsko približavanje, odnosno došlo je do hrvatsko-srpske koalicije s ciljem ostvarenja politike južnoslavenskoga ujedinjenja. Zato trebate čitati povjesničare koji su opisivali političku i kulturnu situaciju, uloge brojnih kulturnjaka i intelektualaca mojega doba.

Ipak se dogodio jedan nesuvisli čin da je spaljivanje mađarske zastave osudila jedna struja unutar Stranke prava pod vodstvom Frana Folnegovića, a što se protumačilo kao osuda toga čina, odnosno trebalo je značiti ispriku Monarhiji zbog spaljivanja zastave. Taj Folnegovićev čin i još brojni drugi događaji koji su slijedili tih burnih dana, bili su dostatni da Ante Starčević,

Josip Frank, Eugen Kumičić, ja i još neki napustimo stranku. Tako se Stranka prava rascijepila.

**– Što je bilo dalje?**

\* Poslije događaja s paljenjem zastave i rascjepa stranke, Josip Frank je, premda nije imao ni slavensko prezime, niti slavensku narav, imao željeznu volju i hrvatsko srce, svima je bio uzor, preuzeo vodstvo stranke i nastavio s radom u čijem je programu bilo zastupljeno nekoliko vitalnih smjerova, primjerice: ujedinjenje i obnova hrvatske državnosti, gospodarska i financijska samostalnost Hrvatske, što je i uspio. Volio je svoju hrvatsku domovinu. Nasuprot ovog Frankovog političkog programa, biskup Strossmayer i njegovi istomišljenici imali su drugačije političke stavove. Biskup je zastupao ideju o jugoslavenskom približavanju, čemu se Frank odupirao. Strossmayer je pogodio pogodbenjaškoj politici Ugarske i Hrvatske, ali njegovo sve-slavensko ujedinjenje dovelo ga je do neuspjeha. „Pravaštvo“ međutim nije htjelo slijediti njegovu ideju jer je ono držalo da Hrvati i Srbi pripadaju istome plemenu, ali su razdijeljeni u dva naroda, dvije povijesti i dva jezika.

**– Često se spominje jedan od Vaših „pravaških“ stavova – zaganjevanje antiklerikalizma. Prvo: što ste htjeli time postići? Drugo: koji su bili razlozi Vašeg kasnijeg istupa i iz Frankove Čiste stranke prava?**

\* Ja i naša generacija „pravaša“ slijedili smo Starčevićeve ideje slobode, antiklerikalizma, čiji izvor potječe iz Starčevićeve idejne privrženosti političkim idejama francuskih nacionalističkih pisaca liberalne provenijencije. Ali, nije u pitanju samo moj antiklerikalizam, ja sam se jako kritički odnosio i prema mnogim znanim i neznanim književnicima i političarima, njihovim idejama koje sam smatrao pogrešnim ili zabludjelim, ali bio sam i tolerantan prema neistomišljenicima, primjerice „domagojevcima“, „naprednjacima“ preko lista *Pokret* koji se pojavio kao reakcija hrvatskih liberala, antiklerikala. Zbog tog mog stava mnogi me nisu voljeli, ali niti sam ja volio mnoge od njih, pa sam došao s mnogima u konflikt, da ne kažem u svađu i čak u neprijateljstvo. Kasnijim ideološkim neslaganjima „pravaška“ stranka je doživjela dva raskola 1908. i 1913. kada se dio „pravaša“ priklonio jugoslavenskom nacionalno-političkom programu, a ostatak „pravaša“, takozvanih frankovaca, okupljenih u Starčevićevoj hrvatskoj Stranci prava, ostao je na čisto hrvatskim nacionalnim pozicijama. Na kraju sam i sâm 1909. istupio iz Čiste stranke prava jer sam se razišao s njezinim vođom Josipom Frankom. Uvidio sam da u Čistoj stranci prava čak i ogranak starčevićanske Mlade Hrvatske skreće u jugonacionalizam. Ja nisam mogao to shvatiti, bio sam tvrd u obrani hrvatskoga državnog prava, suprotno jugoslavenskoj i velikosrpskoj ideji, odnosno hrvatsko-srpskoj koaliciji. Naime, hrvatsko-srpska koalicija, osobito njezin srpski dio, težila je prema ostvarenju jugoslavenskoga političkog programa, odnosno, u sklopu Monarhije, prema predaji *hrvatsko-srpskih* zemalja u zajedničku državu s Kraljevinom Srbijom. Srbi



su namjeravali stvoriti unitarnu jugoslavensku državu s prevagom srpskog elementa u njoj i jedinstvenog književnog jezika sa štokavskom osnovom. Poučen svime što se događa, moj osobni stav u hrvatsko-srpskim odnosima je bio u suglasnosti s Antom Starčevićem, a taj je bio da trebamo zagovarati *političko hrvatstvo* i *kulturno jugoslavenstvo*, a ne nekakvu državnu zajednicu.

**– Čini se da se ova Vaša ideja baš nije sviđala biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. Jeste li zbog toga bili u konfliktu? Izgleda da Vas ni on nije podnosio?**

\* Naravno. I zato kažem, bio sam dosljedan „starčevićanac“, jer je i Ante u svom političkom programu isto zastupao. Mi smo zastupali političku umjerenost na temelju Čiste stranke prava i nacionalne interese u kulturi i gospodarstvu. Premda smo bili u osnovi antiklerikalci, ipak smo priznavali slobodu vjere kao stvar pojedinca, a kad bi ona u kojem slučaju prestala biti stvar pojedinca, tada smo je tretirali kao političko pitanje. Sve druge stranke koje su poistovjećivale vjeru i naciju ugledom na Srbe, nisu bile na našoj strani. Josip Frank kao protivnik projugoslavenske politike pokušavao je hrvatsko nacionalno pitanje riješiti oslanjajući se na utjecajne ljude austro-ugarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda koji je bio sklon tome. Uskoro, 1896., dogodila se smrt 73-godišnjeg Ante Starčevića.

**– Vidimo da ste u politici bili vrlo odlučni, ideološki i stranački određeni. Vratimo se u prvu polovinu 19. st. Kakvo je bilo stanje nacije i kakav je bio Vaš stav po pitanju stvaranja Ilirskog pokreta koji se, istina, dogodio puno prije Vašeg rođenja, a imao je velik utjecaj u hrvatskoj povijesti?**

\* U prvoj polovini 19. stoljeća vodila se borba za hrvatsku suverenost i samostalnost. Narod, običan naš narod, nije mogao podnositi postojeće neprijateljsko stanje i tuđinski utjecaj Pešte i Beča, što je rezultiralo općenacionalnim i kulturnim i političkim buđenjem. Ilirski pokret je nastao i razvijao se od 1830. i dalje, bio je općenarodni preporod, odnosno nacionalno-politički, domoljubni i kulturni pokret. Bilo je tu puno romantičarstva potrebitog narodu za olakšanje duše. Ideološki je on, uz svu svoju isticanu domoljubnost, ipak bio zanesen panslavizmom. Pokret su zastupali Ljudevit Gaj, Janko Drašković, Josip Juraj Strossmayer, brojni mlađi književnici i intelektualci onoga doba, a u početku i mladi Ante Starčević i drugi. U narodnoj svijesti je kipjelo, tražila se nacionalna obnova i Pokret je preuzeo kulturnu i prosvjetiteljsku zadaću poticati domoljubne osjećaje kod običnih ljudi u svrhu ostvarenja političkih ciljeva. Istinski Ilirci – Gaj, Drašković i drugi koji su potjecali iz bogatih grofovskih obitelji, osim što su se zalagali za prosvjetiteljska nastojanja, težili su i ujedinjenju svih južnih Slavena. Po meni je to bio loš izbor, moj je odnos, doduše nekoliko desetljeća kasnije, uvijek bio zalaganje za samostalnu i slobodnu Hrvatsku. Pod jakim utjecaj-

jem Pokreta 1842. je nastala Matica ilirska, ali ne zadugo jer je Pokret 11. siječnja 1843. zabranjen kraljevskom naredbom Ferdinanda I. Unatoč tome, Ivan Kukuljević Sakcinski, (1816. – 1889.) povjesničar, književnik i političar, nakon četiri mjeseca od zabrane, pun hrabrosti, održao je 2. svibnja 1843. prvi zastupnički govor ipak na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru, bez obzira na zabranu hrvatskoga imena. Svojim nastupom je tražio slobodu i samostalnost Hrvatske, a narodni jezik kao službeni jezik. Njegov govor na hrvatskom jeziku izazvao je veliki pozitivan odjek, ali i negodovanje i kod austrijskih i kod mađarskih vlasti. Međutim, Kukuljeviću se kasnije dogodio njegov politički preokret, ali nećemo sada o tome. Nakon revolucije u Mađarskoj 1848. i nakon niza pobjeda protiv ustanika u Habsburškoj Monarhiji, kralj Ferdinand I. (V.) je iste godine postavio Josipa Jelačića Bužimskoga (1801. – 1859.) za hrvatskog bana Trojedne hrvatske kraljevine i vrhovnog zapovjednika sve carsko-kraljevske vojske u Ugarskoj. Ban Jelačić preuzima tada vodstvo u borbi protiv mađarske hegemonije, slama je u svrhu ostvarivanja hrvatskih prava. Već početkom svog banovanja pristupio je uspostavi narodnog jedinstva, ukinuo kmetstvo, uveo hrvatski novac, hrvatski jezik kao službeni i sazvaio Hrvatski sabor. Banovao je do svoje smrti 20. svibnja 1859. Poslije Jelačića, hrvatski ban postaje u narodu omraženi Ivan Coronini, stranac, koji bez znanja hrvatskog jezika opet uvodi režim jake ruke. Poslije njega dolazi Josip Šokčević, sve dalje znaš iz povijesti.

Sada se vraćam na tvoje pitanje: kako sam gledao na Ilirski pokret? Ponovit ću: ja sam se uvijek i svom životu zauzimao za one ideje koje su vodile stvaranju samostalne i slobodne Hrvatske. Nisam bio ni za kakve druge kombinacije, premda nisam bio sudionikom toga razdoblja.

**– Gospodine Matoš! Možemo sada o književnosti i općenito o kulturi Vašeg vremena u Hrvatskoj i Europi? Vaši prvi radovi su bili u prozi, prva pripovijetka *Moć savjesti* je objavljena 1892. kada ste imali 19 godina. Kada ste počeli s prozom? Zašto tako kasno s poezijom (1906.)? Kako je to išlo?**

\* Najprije riječ-dvije o kulturi u Hrvatskoj općenito. U moje vrijeme na političkom i kulturnom polju stajala su dva velika čovjeka: Ante Starčević i J. J. Strossmayer. Obojica klasici obrazovanjem i odgojem, lojalni prijatelji francuske kulture, tvrdoglavi, iskreni. Oko ta dva lika vrtjela se hrvatska stvarnost, moć, katkada i nemoć, a svi mi ostali smo bili manji, njima nedostižni. Bilo je to vrijeme svakojakih turbulencija na svim poljima, politika je trebala prave političare, znanost prave znanstvenike, kultura prave kulturnjake, idealizam prave ideale i idealiste, jer su ideali onaj pravi barometar snage i umne energije naroda. Moj ideal je bio beskrajan, izganički, pun ljubavi prema domovini. Čuvao sam se da nikada ne ostanem bez ideala, bez duha, bez hrane. Moja domovina i moj ideal imali su Olgino lice. Tijekom vremena sam svoju ulogu vidio u preporodu hrvatske knjige, hrvatskih pjesnika i hrvatskoga čitateljstva. Mislim da sam ovime sve rekao. Mi, koji smo se bavili svim time, tražili smo svoju slobodu duha u književnosti, sli-

karstvu, glazbi, arhitekturi, u kulturi općenito. Tragali smo za ostvarenjem svoje slobode po europskim metropolama: u Parizu, Münchenu, Mletcima, Beogradu, Sarajevu i drugim gradovima. Odatle sam crpio snagu za stvaranje veze između Europe i Zagreba. A moje domoljublje? Ono je imalo za ideal nacionalno osamostaljenje od stranih vladara, sanjao sam samostalnu hrvatsku državu i njezin stvarni politički suverenitet.

A sada odgovor na drugi dio tvoga pitanja. Pisanjem sam se počeo baviti kao gimnazijalac, najprije sam se okušao u prozi, a prvu pripovijetku *Moć savjesti* objavio sam u *Vijencu* 1892. Naime, prva i prava opsesija bila mi je ljubav kao ljudski fenomen promatrana u onodobnoj društveno-političkoj stvarnosti. Teme sam birao iz običnog života naših ljudi i njihovih problema. Ovom novelom htio sam naglasiti pošast koja je vladala, tu pošast biste vi danas nazvali trgovanje utjecajem. Dakle, zgrtanje novca pod bilo koju cijenu. Vidiš, bilo je toga i u moje vrijeme. Ja sam nastojao takve pojave javno žigosati. U drugim mojim novelama držao sam se sličnih tema.

No, nisam želio postati samo pripovjedač, već sam želio da moji tekstovi imaju umjetničko obilježje izraza i pisanja s crtama stvarnog života, ma kakav on bio. Naravno da mi je to često bilo zamjerano. Proza mi je više odgovarala, držim da sam se afirmirao kao prozaist. Živio sam od pisanja feljtona opisujući društveno-političke prilike moga vremena, zatim književne kritike, eseje, satire, polemike, putopise. Uvijek sam težio izražavati se realistički, socijalno osjetljivo i pri tome se izražavati na umjetnički način. U putopisima sam upravo želio pisati o ljepotama domovine kako bih emocionalno utjecao na čitatelja, jer krajolici predstavljaju onaj lijepi, emotivni i humani dio čovjeka kojega sam htio u njemu buditi.

### – A pjesništvo?

\* Moje pjesništvo temeljeno je na doživljaju ljepote i forme pjesme. Ljepota je fenomen koji čovjeka drži na jednoj višoj razini čovječnosti, ona odgaja, podiže, a kad je još postavljena u odgovarajuću, sretnu, metričku i ritmičku formu ili stil, kao što je primjerice sonet, tada poezija daje još više ugođaja. Ja sam uglavnom pisao o svojoj voljenoj domovini, sve onako kako je istjecalo iz moga srca, iz velike ljubavi prema njoj. Dok sam bio u inozemstvu, jako sam žudio za domovinom, pjevao o bijelom Zagrebu, o Zagorju, o pejzažima moga kraja. Reći ću ti samo jednu strofu iz pjesme „Kod kuće“: *Duša naša zagorski je kraj / Gdje jadni kmet se muči zemljom starom / Uz pjesmu tica, kosaca i zvona. / O, monotona naša zvona bona, / Kroz vaše psalme šapće vasiona: / Harum–farum–larum–hedervarum / Reliquiae reliquiarum!*

Glavni motivi su mi bili, kao što rekoh, rodoljublje, politička i kulturna pripadnost hrvatskoj naciji, dakle, sve ono što treba biti temelj svake državnosti. Naziv *Hrvatska* nije samo pusto ime, to je vjekovima stvarana kulturna i politička struktura. To je ono za čime čezne svaki čovjek, svaki narod, pa i ja i moj narod. Evo još jedan primjer iz moje pjesme „Gospa Marija“:

*Samo tebe volim, draga nacija, / Samo tebi služim, oj, Kroacijo, / Što si duša, jezik, majka, a ne znamen, / Za te živim, samo za te, amen!*

(Izljev osjećaja prema Zagrebu slušam iz pjesme „Serenada“):

*Ja te volim, jer si ljubav Zemlje / Iz koje niknuh, Hrvatice draga: / Ko Bogomajka na Kamenih vratih / Što dušom sija kada / preko praga / Gričkog bruji mračni Angelus.*

### **– Zašto ste pisali baš samo sonete?**

\* Zašto baš samo sonete? Pravo da ti kažem, pisao sam ih iz jednog trijavnog razloga. Dogodila mi se, naime, jedna bizarna stvar dok sam boravio u Beogradu. Naime, kako sam jako puno pisao, mislim na prozu, počela me boljeti ruka, grčili su mi se prsti. Naravno, pisao sam olovkom ili udarajući u tvrdu tipku pisaćeg stroja, ne kao vi danas tipkovnicom po računalu, a kako nisam mogao stati s pisanjem, počeo sam pisati lijevom rukom, a za to mi je najviše odgovaralo pisati nešto kratko i sažeto. Eto, tako sam počeo s poezijom i to sonetom. Oni su mi se činili najprikladnijim oblikom stihova čiji mi je okvir dopuštao svu moguću slobodu izražavanja. Ako se dobro sjećam, napisao sam ih nešto manje od 60 (točno 57 soneta, op. a.). Pisao sam ja i u slobodnom stihu, u sestini, od kojih je jedna meni najdraža.

### **– Koja je to?**

\* To je pjesma koju sam nazvao „Pjesma jednoj i jedinoj“. Napisao sam je mojoj Olgi.

### **– Možete li mi je izrecitirati?**

\* Pjesma je duga, pa ću ti reći samo nekoliko stihova, a u cijelosti imaš u *Sabranim djelima*.

Pjesma „Jednoj i jedinoj“: *U sjeni tvojoj cvatu moji sni, / Seleno sjetna tisih večeri! / Ti si moj tamjan, kalež, molitva, / Ti si moje sunce, te mi život sja / Od svjetla tvoga kao rosica, / Kad jutrom suzi: / Zdravo, Zorica!*

Evo još jedna strofa iz iste pjesme:

*O, ti si život, ti si muzika, / Tvojom mi dušom plače duša sva, / Suzo i muzo, slatka arijo, / Trudova mojih Zdrava Marijo! / O, ti si miris drugih cvjetova / I sjena, jeka drugih svjetova!*

Sjećam se još uvijek one koju sam među prvima napisao i posvetio Oskaru Dürru<sup>3</sup>, to je pjesma „Maćuhica“. Da ti je iskažem, izrecitiram?

### **– Dakako! Želim. Slušam.**

\* Evo: *Crna kao ponoć, / zlatna kao dan, / Maćuhica čuti ispod rosne vaze, / U kadifi bajne boje joj se maze, / Misliš: usred jave procvjetao san! ...*

<sup>3</sup> Dürr je bio trgovac, dužnosnik minhenskog lokalnog zdravstvenog osiguranja i upravitelj imanja SPD-a, obnašao je dužnost ruskog vicekonzula u Münchenu, vodio je sekciju socijaldemokratskog saveza.





*/ Kao samrt tamna, kao život sjajna / Maćuhica cvate, ali ne miriše / Ko ni njezin susjed, kicoš tulipan. / No u hladnoj nevi čudan život diše, / Zagonetan, dubok, čaroban ko san, / A kroz baršun drhti jedne duše tajna.*

Da nastavim s odgovorom na tvoje pitanje: tematika moje poezije je bila ljubav prema prirodi proživljavajući je kroz simboliku i ljepotu cvijeća i prirode općenito, druge teme su mi bile, ne manje naglašene, nacionalno-rodoljubne. Kao i u prozi, opisivao sam krajolike i ljude, sve u funkciji buđenja rodoljublja. Sjećam se još jedne strofe iz pjesme „Kod kuće“: *Polje, žubor, brežuljak i gaj / Od tajne boli ko da vječno pate / Jer tu se rodi Kovačić i Gaj. / Tu krasni kraj je Gupčev zavičaj / I krvav uzdisaj.*

Ne mogu ti sada sve pjesme govoriti, a puno sam ih i zaboravio, imaš ih u knjižnicama. Moj cilj je uvijek bio, posebice u poeziji, kroz umjetničke izraze isticati ljepotu kao svojstvo kojim mogu poticati pozitivne ljudske vrijednosti. Što se tiče umjetničkih književnih smjerova, u moje vrijeme modernizam je bio dominantan, njemu sam pripadao, ali u kasnijem razdoblju sam odjednom shvatio da modernizam kao umjetnički smjer polako gubi značenje pred dolazećim novim smjerovima s polazištem u antimodernizmu. Tako sam se priklonio simbolizmu kao novom umjetničkom pokretu nastalom u Francuskoj i ekspresionizmu nastalom u Njemačkoj. Nastojao sam kroz svoje doživljaje oslikavati prirodu i ljude, njihova značenja izricati izrazima simbolike, utjecati na duhovnu preobrazbu unutarnjeg stanja čovjeka. Moj osnovni cilj je bio kako u sklopu ovog umjetničkog pravca u potpunosti slobodi izražavati svoje osjećaje bez obzira na reakcije umjetničkih krugova. U tom pravcu nisam ja bio jedini, javljali su se i drugi pjesnici, primjerice, moj mlađi prijatelj Antun Branko Šimić (1898. – 1925.), vrstan pobornik ekspresionizma u hrvatskoj književnosti, pa tako neki kažu da sam ja imao utjecaja na njega i na još neke druge pjesnike koji su u umjetnosti tražili potpunu slobodu početkom 20. stoljeća.

**– Kako je išlo s objavljivanjem Vaše poezije i proze? Čini mi se da baš niste bili omiljeni kod izdavača? Jeste li imali problema? Kakve su bile reakcije izdavača?**

\* Pjesme sam pisao i objavljivao u brojnim časopisima, ali za života nisam uspio objaviti nijednu knjigu pjesama. Objavljivati svoja djela u moje vrijeme nije bilo lako, pače jako teško. Danas su, mislim, puno bolja vremena, ali i danas vrijedi ona *patka* po onoj narodnoj iz moga vremena „Tko je bliže vatre, taj se bolje grije“. Ja sam bio vrlo oštra jezika, nikoga nisam štedio, pa ni izdavače. Možda u tome leži razlog?! Činjenica je u svakom slučaju bila da su se pjesnici morali dokazivati svojim umjetničkim darom, riječju, stihovima, a trebalo je često i puno sreće. Ja izgleda nisam imao sreće. Teško se od pisanja živjelo.

**– Vaš je književni opus velik. Pisali ste nebrojene feljtone, eseje, novele, pjesme... Spomenuli ste svoje tri objavljene knjige za vrijeme**

**svoga života: *Iverje*, *Novo iverje* i *Umorne priče*. Možete nam reći nešto više o njima?**

\* Dakle, na izmaku 19. st. za moga života tiskane su mi tri knjige pripovjedaka: *Iverje* i početkom 20. st. *Novo iverje* i *Umorne priče*.

*Iverje* je moja prva knjiga, objavljena je u Mostaru. U njoj je šest novela koje sam već ranije objavljivao u srpskim i hrvatskim časopisima. Meni je u ono vrijeme bila najdraža novela „Kip Domovine 183“ koju sam vezao na istu priču Pavla Štoosa koju je on napisao 50 godina ranije, a naslov joj je bio „Kip Domovine 1831.“. U njoj je Štoos jadikovao nad nejakim narodnim identitetom. Draga mi je i novela „Moć savjesti“ iz mojih bujnih gimnazijskih dana, zatim „Pereci, friški pereci“... Druga zbirka pripovjedaka je *Novo iverje* koju sam posvetio bratu svoje majke, ujaku Ferdinandu Schamsu, jer mi je on puno pomagao u mojim životnim nepravilnostima. Najdraža pripovijetka mi je „*Camao*“. *Nju držim svojom* najboljom pripovijetkom. U ovoj zbirci sam slijedio simbolizam kao pravac i koristio modernistički pjesnički jezik. U njoj sam iznio svoja autobiografska sjećanja na ranu mladost i djetinjstvo. I još jedna moja pripovijetka mi se jako sviđala, ona „*Nekad bilo – sad se spominjalo*“. *Sve su mi pripovijetke drage jer sam želio kroz razne anegdote prikazati komične zgode u društvu, razbijati monotoniju koja je tada vladala kod nas, za razliku od onih književnika koje zanimaju samo ozbiljne znanstvene teme.*

Treća knjiga su *Umorne priče*. Ovu sam knjigu od 18 pripovjedaka objavio nešto kasnije od one prethodne iz razloga što izdavači nisu bili zainteresirani, knjigu su naime procijenili da neće donijeti prihod. Jedno od iznenađenja sam doživio kad su mi Matica hrvatska i Društvo hrvatskih književnika odbili objaviti knjigu *Umorne priče*, ali i druge moje radove. Navodno, razlog takvog odnosa prema meni bio je zbog mojih oštrih polemika, jer sam se sukobio s gotovo cijelim onodobnim hrvatskim kulturnim autoritetima. To mi je donijelo ozbiljne financijske probleme. Kroz cijelo to vrijeme ja sam ih objavljivao u raznim kulturnim časopisima u Hrvatskoj i Srbiji kako bih se mogao izdržavati. Drage su mi bile i pripovijetke „*Balkon*“, „*Put u Ništa*“, „*Lijepa Jelena*“, „*Cvijet sa raskršća*“, ali i sve ostale. Početkom 20. st. objavljivao sam još neke radove, primjerice „*Ogleda*“, „*Vidike i putove*“ i još neke. Važno je reći da sam cijelo to vrijeme živio iz dana u dan, skromno, a počeo sam već i obolijevati.

No, nakon moje smrti moj brat Milan je sakupio sve moje radove i, uredivši ih, objavio. Još su brojni moji tekstovi objavljeni u više od 50 hrvatskih i srpskih časopisa u kojima sam polemički komentirao suvremene događaje i ljude moga vremena. Polovinom 20. st. (1973.) u Hrvatskoj je JAZU izdao moja *Sabrana djela* u 20 knjiga koje je uredio veliki pjesnik Dragutin Tadijanović.

**– Vas je kulturna javnost Vašeg vremena držala, možda Vi to tada niste tako doživljavali, kao što Vas i mi danas držimo, za izvrsnoga hrvatskoga pjesnika, novelista, esejista, feljtonista i putopisca, pionira**

**hrvatske moderne, posebice pjesnika soneta koje ste počeli pisati početkom 20. stoljeća.**

\* Svi književnici se bave temama kojih je ionako puna literatura, to su opisi o sebi, svojim dosjetkama, a prava književnost tek predstoji kada pojedine skupine književnika prestanu svojatati književnost za sebe i poricati pravo drugima. Dobra je okolnost što ljudi kao nikada do tada nisu toliko čitali i pisali. Napisano je mnoštvo knjiga, tekstova i stihova iz nadahnuća čiste umjetnosti, ali je puno toga napisano i iz potrebe honorara. Već sam ti rekao koje smo probleme imali u našem stoljeću.

**– Jeste li imali uzore? Tko su Vam bili uzori?**

\* Imao sam. Imao sam brojne uzore uglavnom u francuskim književnicima. Novelist Poe je bio genij, od njega sam najviše učio, pa Charles Baudelaire, superiorni Mérimée, satiričar Maupassant, poznati Maurice Barrès, te Maeterlinck i mnogi drugi. Imao sam uzore i u poznatim književnicima europske modernističke i ekspresionističke književnosti moga doba.

**– Još jedno pitanje: jeste li imali hobi u životu? Ili još bolje: jeste li imali vremena za neki hobi?**

\* Hobi u tvom smislu nisam imao nikakav. Ako ti kažem da potječem iz glazbene obitelji, da su mi djed i otac bili orguljaši, jedan u Plavni u crkvi sv. Jakova, drugi u crkvi sv. Marka u Zagrebu, koji je pored toga još držao i večernje sate pjevanja u šegrtskoj školi, onda mi uzmi kao hobi moju ljubav prema glazbi.

Kao što sam ti rekao, imao sam i sestru Danicu, opernu pjevačicu i profesoricu glazbe u Glazbenom zavodu, a i braća Leon i Milan su bili glazbeno nadareni. Nakon svih njih moj otac August je i za mene ostavio nešto glazbenog dara, svirao sam violončelo, a kao književnik sam pisao također glazbene kritike i osvrtne na kazališni i glazbeni život. Svima nama je glazba bila hobi, ali i zanimanje, ne mogu dijeliti ta dva pojma. Jedno vrijeme sam i živio od glazbe, doduše jako skromno, tako da mi je i život bio hobi.

**– Dragi naš Gustave, drago mi je da smo malo porazgovarali o Vašem burnom, plodnom i aktivnom životu. Svaki puta kada prođem ovim šetalištem sjetim se Vaših brojnih stihova, izreka, poruka, novela, pejzaža, domoljubnoga zanosa. Hvala Vam za sve to!**

\* Drago mi je to, posebice mi je drago što toliki broj književnika analizira moje pisanje, što je toliko članaka, knjiga, sabranih djela posvećeno mom radu. To mi daje zadovoljstvo da sve što sam činio iz ljubavi prema domovini i hrvatskoj kulturi nije bilo uzalud.

Prijatelju, mogu li ja sad tebe nešto pitati? Nešto o svome zavičaju? Ja sam bio jako vezan za svoj rodni zavičaj Tovarnik, iako sam u njemu jako

kratko živio. Što je s mojom rodnom kućom? Vidio sam ovdje s mojih visina da postoje neki prijevori. Znaš li ti nešto više?

**– Vaša rodna kuća u Tovarniku, koliko ja znam, počela se obnavljati radi uspomene na Vas kako bismo Vam odali dostojno priznanje za Vaš doprinos kulturi u Hrvata. Cilj toga je želja da naša generacija stvori memorijalni spomenik Vama u čast i hrvatskoj kulturi na diku za buduće naraštaje. To je bila osnovna svrha. U tom procesu dogodila se ružna pojava. Naime, nečiji pokušaj pridobivanja i ovladavanja Vašom kućom imao je za cilj ovladati značenjem i slavom Vaših zasluga i Vašega značenja u hrvatskoj kulturi. Moram reći da se u tim prijedporima nastojalo prisvojiti i raspolaganje nad financijskim učinkom. U provedbi obnove Vaše kuće, njezine registracije, financiranja, kao posljedice su se dogodile i brojne ljudske negativne sklonosti, čak i državno institucionalno nesnalaženje. Ipak, na pragu smo da se spor konačno riješi pozitivno, razumnošću najstarije hrvatske kulturne institucije. Kako vidite, 21. stoljeće u Hrvata je vrlo zanimljivo, na rubu groteske.**

\* Zanimljivo. Jako zanimljivo. Moj život i poslije života stvara i vama probleme kao što sam ih stvarao i ja u svome životu. Meni obnova moje rodne kuće ne treba, a, evo, čini mi se ni vama u visoko civilizacijskom vremenu, u civiliziranoj Hrvatskoj.

**– Još bih Vas nešto pitao. Recite nam nešto o svom zdravlju. Što Vam se to dogodilo da Vam se već u 41. godini života, u najplodnijem i najljepšem dijelu života što čovjek može proživjeti, zadesila teška i kobna bolest? Kako ste se i od čega liječili i gdje ste proživjeli svoje zadnje godine života?**

\* U listopadu 1913. Olga je u Zagrebu polagala ispit iz njemačkoga jezika, a kako sam ti prije rekao, meni se zdravlje već jako pogoršalo, obolio sam na grlo i uho. Morao sam u Rim na operaciju.

Na putovanju za Italiju susreo sam Nikolu Polića, mlađega brata književnika Janka Polića Kamova koji mi je rekao kako sam fizički dosta slabo izgledao, premda sam se ja osjećao jak i snažan u sebi. Ipak nisam gubio nadu, vjerovao sam da će me u Rimu izliječiti. Poslije operacije, nakon koje više nisam mogao ni govoriti, mnogi su govorili da je razlog tome bio pogrešna dijagnoza i operacija. Tada sam u bolničkom krevetu, u sumornu raspoloženju, napisao pjesmu „Notturmo“:

*Mlačna noć; u selu lavež; kasan / Čuk il' netopir / Ljubav cvijeća, miris jak i strastan; / Slavi tajni pir. / Sitni cvrčak sjetno cvrči, jasan / Kao srebrn vir; / Teške oči sklapaju se na san, / S neba rosi mir. / S mrkog tornja bat / Broji pospan sat / Blaga svjetlost sipi sa visina; / Kroz samoću muk / sve je tiši huk: / Željeznicu guta već daljina.*

Sljedeće godine, 1914., po povratku iz Rima u Hrvatsku zaustavio sam se na Sušaku kod Olge gdje je tada službovala i to je bio naš zadnji susret.

Ona je imala 30 godina, a ja 41 godinu. Najbolje godine. Nisam tada ni slutio da mi se približavaju zadnji dani, da će moja skorašnja smrt našu ljubav tako brzo odnijeti u vječnost. Kada sam se vratio u Zagreb, bolest mi je napredovala, uskoro više nisam mogao govoriti, pisao sam ceduljice i tako se sporazumijevao s majkom, ocem i bratom Milanom koji je stalno bio uza me u bolnici Sestara milosrdnica. Ja sam želio vidjeti Olgu i ona je jednom došla u Zagreb posjetiti me, ali sam ipak odbio susret s njom da me ne vidi onako slaboga i ubogoga. Trpio sam i nadao se. No, poslije nekoliko mjeseci, 17. ožujka 1914., oko dva sata u noći, stanje mi se pogoršalo. Još sam htio napisati jednu ceduljicu, ali nisam mogao. Malaksao sam. I izdahnuo. Majka se onesvijestila od tuge, a brat je poduzeo sve što je trebalo oko mene. Sprovod mi je bio organiziran s katoličkim obredom 19. ožujka u 16 sati na Mirogoju, a ispratio me je veliki broj uglednika, prijatelja, običnih ljudi, ali među njima nije bilo Olge, niti njezine sažalnice, niti vijenca s njezinim imenom.

**– Tuga kao da Vas je pratila i poslije smrti. Prešli ste na Mirogoj kod svoga djeda Grgura?**

\* Tada, 19. ožujka 1914., smjestiše me dobri ljudi tamo, tamo gore na Mirogoju, u obiteljsku grobnicu kod moga djeda Grgura. Ali, ja se ni tada nisam dao. Moj duh je ostao ovdje, na Gornjem gradu, na Griču, povrh Zagreba, u sjeni Šetališta J. J. Strossmayera koji me u životu baš nije jako volio. Tu sam i sada, evo, pred tobom, tu na ovoj klupi sjedim od 1978. zahvaljujući kiparu Ivanu Kožariću koji me je ovdje na ovaj način smjestio, a sjedim i u još nekim hrvatskim gradovima. Danju i noću pozdravljam prolaznike, čekam i gledam, možda naiđe i moja Olga, i govorim u sebi:

*Hoće li mi moja draga doć? / Tiha noć; / Pod prozorom mile stojim, / Sčitne zvijezde nebom brojim, / Samo jedne zvijezde nije / Najsajnije, najmilije. / Hoće li mi draga doć?*

**– Hvala Vam, dragi Gustl! Nikada Vas nećemo zaboraviti. Vi ste naš kruh i voda, duh hrvatskoga roda.**

\* Hvala i tebi, sinko! Ja cijelo vrijeme živim s vama i u vama. Vašim čitanjem mojih djela ja dišem, ja živim, bdijem nad našim gradom. Navrati još koji puta.



D

PRVE

R

Č

J

e<sup>e</sup>



**GRAĐA HRVATSKE  
KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI**







Miša Brajac, seljak (Starčevo – Banat)

## NA BADNJE VEČE

### Lica:

Djed JANKO IVANIĆ, seljak star oko 60 godina.

Baka JANA IVANIĆ, seljakinja stara 55 godina.

Unuk STJEPAN TURIĆ, seljački momak, star 20 godina.

Događa se u hrvatskom selu na Badnje večere poslije večere u djedovoj kući.

POZORNICA: Seljačka soba s dva kreveta, na srijedi stol i nekoliko stolica, na jednu stranu vrata, na stolu božićnje drvce i sve kako su odvečerali.

### I. prizor

*Djed i baka.*

*Djed sjedi s jedne strane stola, a baka s druge. Djed zapalio svojoju lulu, a baka uzela molitvenik pa iz njega nešto čita u sebi. Kad se zastor digne, njih dvoje sjede mirno.*

DJED (*nakon kratke šutnje*): Ženo, idi u pivnicu i donesi ona dva pehara vina, spremi čaše, neka je sve tu kada nam dođe unuk Stjepan. Znaš da je on svake godine došao nam čestitati Badnje večere i Kristovo rođenje, pa će za sigurno i ovaj put doći.

BAKA: Pa donijela sam u jedan pehar od onoga vina što smo za Božić ostavili... pa valjda će biti dosta.

DJED: Donesi i onaj drugi, jer ćemo sjediti sve do polnoćne mise, pa da budemo imali dosta. Znaš da je on baš od razgovora... Svi su ti sad ovi mladi sve nekvi filozofi, pa ti svačesa znadu pričati. (*Baka ode, a djed ustane i šeta.*)

## II. prizor

*Djed sam.*

DJED: A sad, kada mi dođe moj unuk Stjepan, dobro ću ga izpitati, kakova to sve oni društva osnivaju. Čujem, da je on baš na tome najviše radio i da je on baš glavni osnivač nekoga ogranka Seljačke Sloge, kako mi reče gospodin župnik jutros, kada sam išao sa rane mise. Pa mi je rekao i to da ga od toga odvratim; da ne ide tim putem, kojim je pošao. A doći će on meni večeras, pa ću mu ja očitati molitvu... i da se on mane te njegove seljačke filozofije, protiv koje je i sam Bog, kako reče vele častni.

## III. prizor

*Djed i baka.*

BAKA: (*ulazi, nosi pehar pun vina i tri čaše, što meće na sto*): Evo vino! Ded nalij u čaše, da pijemo, dok je friško. (*Djed nalijeva i oboje piju.*) A nije još došao Stjepan?! (*Baka sjeda i nastavlja s čitanjem.*)

DJED: Eto, nije još! Valjda su kašnje večerali, pa se zadržao. Al valjda ne će to učiniti da ne dođe, on mora doći... (*Netko zakuca na vratima.*)

DJED: Slobodno.

## IV. prizor

*Djed, baka i unuk.*

STJEPAN (*ulazi obučen u svetčano seljačko zimsko odijelo, skida kapu i pozdravlja*): Hvaljen Isus! U zdravlju više godina dočekali Badnje veče i dan Kristova rođenja. (*Ljubi ruku djedu i baki.*)

DJED: Živ bio, Stjepane!

BAKA: Odloži haljinu i sjedi! Već te čekamo, kako te nema. Gdje si se toliko zadržao?

STJEPAN: (*skida haljinu i sjeda za stol nuz baku*): Uz put sam malo svratio i u našu seljačku čitaonicu da vidim ima li koga.

DJED: Što ti doma rade?

STJEPAN: Hvala na pitanju, svi su zdravi: sjede i čitaju iz knjiga što sam ih danas donio iz čitaonice našeg Ogranka.

DJED: Ma kakovu to čitaonicu i neko društvo Seljačke Sloge imaš ti sa tvojim drugovima ovdje u selu? Ded, Stjepane, reci mi, što je svrha i cilj toga društva: kada ste se vi mladi tako zauzeli, pa ne slušate ni župnika ni nikoga, nego ste se vi sami seljaci skupili da podignete neku kulturu sela. A to trebaš znati, da to bez učenih ljudi ne može ništa biti... Pa još ste tako duboko zašli, kako mi reče gospodin župnik, da je to protiv vjere. Pa znaš, što bi ti ja rekao, da bi bilo najbolje, da se ti toga ostaviš.

STJEPAN: Nije to baš tako, kako ste vi to čuli od gospodina župnika. A možda i on ot (?) tom pogriješno misli. Jer to društvo, kako ga mi po pravilima zovemo Seljačka Sloga, hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo, baš počiva na temeljima svete kršćanske vjere i to baš one prave vjere, za koju je sam Isus Krist kao sin božji umro na križu za spas cijelog čovječanstva. Jer glavna osnova našega društva veli: „Vjera je temelj svake kulture, a seljačke napose.“ Jer kad mi uzmemo da promatramo današnji život, onda vidimo da vjeru niko toliko ne drži, koliko mi seljaci. I baš zato, dragi djede, i jesu ova društva, koja mi seljaci sami osnivamo. Nisu uperena protiv nikoga koji želi da njegov narod, a napose seljački narod bude podignut na najviši stepen kulture i napredka.

DJED: Al', Stjepane, mora ipak da je to protiv gospode kad ne će niti učitelj niti gospodin župnik s vama, nego ste se vi sami skupili i to osnovali!

STJEPAN: Jeste, djede! Mi smo protiv svakoga tko taj naš seljački prosvjetni rad zaprečava, pa bio on tko mu drago: učitelj, župnik ili najveći učenjak. Ali ipak nije baš tako, djede, da neće nitko od učenih ljudi s nama, kako vi to velite? Imamo mi učitelja i pravih filozofa, koji su to i pokrenuli s nama seljacima i osnovali direktne društvo u Zagrebu, pa smo poslije mi počeli osnivati svu silu tih ogranaka po selima. A mnogo su nam pomogla ta naša gospoda, davali upute i što treba za prosvjetni rad na našim selima širom lijepe naše domovine. Istina, da je takvih malo, al to su vam, djede, pravi učeni ljudi, koji su iz seljačkih domova nikli, pa ni sve školske tvornice nisu ih mogle preraditi, nego su se velikim naukom vratili natrag selu i razsijali zdravo sjeme seljačke prosvjete, pa se svi mi radujemo divnoj i obilatoj žetvi. (*Djed nalijeva u čaše vino.*)

DJED: De, sinko, pijmo!

STJEPAN (*uzima čašu, kuca se i veli*): Živili! (*Izpijaju obojica.*)

DJED: Živio, sinko! (*Nakon kratke šutnje*): Ali, Stjepane, poslušaj me, što ću ti reći. Ta gospoda, koja to čine i vas uče – uče vas za njihov račun, pa zato i veli gospodin župnik da se ti toga ostaviš. Jer da je to dobro, ne bi se on tomu protivio. Nego znam ja: vi sad mladići – svi ste postali nekakovi filozofi... sve vi znate bolje i od vaših starijih... nikomu se ne ćete pokoriti, nego što mislite da nije pravo, to vi svakomu kažete, ne gledate je l' stariji ili učeniji, nego to svima skrešete – pa bio to tko mu drago. A to nije...

STJEPAN (*upada živo*): Jest, svakomu treba odmah skresati u brk, tko radi nepravo, jer i mi seljaci smo ljudi, a ne marva, pa da s nama radi kako tko hoće. Zato i podižemo te ogranke i u njima knjižnice i čitaonice, da i seljak jednom progleda i vidi dalje i tu da stekne obrazovanje... A što je najnuždnije, da spozna da je i on čovjek i da je dostojan života, kao svi ljudi, pa i takvoga života kao što živi ta viša klasa, koja živi na narodnoj grbači, jednom riječju, da i seljaku bude bolje i ljepše.

DJED: O tom, sinko, ni snivati nemoj!

STJEPAN: Ne snivam ja, djede, van (?) govorim i radim, kao i svi moji ostali drugovi što rade! Al vi, djede, snivate, a i snivali ste cio svoj život. Jer da ste radili vi to što smo mi sad započeli, mi bi sad uživali plodove vašega

prosvjetnoga rada, a i naš seljački narod bio bi sada već podignut na najveći stupanj kulture što je svijet poznaje.

DJED: Oho, tako veliku zadaću ima to vaše društvo, da postanete svi nekakovi mudrijaši?!

STJEPAN (*vrlo živo*): Da, djede! Hoćemo biti ravni članovi ljudskoga društva. I zato, što ne će ta naša učena gospoda s nama na prosvjetan rad, što bi im dužnost bila, vidite: mi moramo sami. Istina, ići će teže, ali ipak se ide naprijed. Ne ćemo bogme čekati njih, kao što ste ih vi čekali. Pa evo već i smrt vam za vratom, a vi još nikad dočekali niste, pa vam je zato krivo, što ja na tom radim, i nastojite me odvratiti, pa da i ja dočekam starost u izčekivanju, kao i vi! Ne, djede! Mi moramo raditi i moramo sami sebi dobro donijeti, a ne čekati da nam to dobro drugi na tanjuru donese, a mi da samo kušamo!

DJED (*nekako se zamislio*): Pa skoro da je tako, moj sinko! Al de reci, imali li još kakovu zadaću to vaše prosvjetno društvo!

STJEPAN: Da, djede! Ima ih puno, za koje se može reći da su upravo svete. Jedna od tih zadaća je i ova, da se širi pismenost i to takvom snagom da za par godina ne smije biti niti jednog seljaka koji bi bio duševno slijep. Druga zadaće je, da se nastoji na tom da ljudi ne idu sudu puniti džepove svojom krvavom mukom kojekakvim odvjeticima, koji, znate, parnice zavlade, dokle čovjeka do grla ne svuku, nego stvoriti u svakom selu tako zvani „Sud dobrih i poštenih ljudi“ koji će nastojati da i najteže parnice izmire – i to bez i jedne pare. To je, vidite, naš rad, djede! Pa ta protivna gospoda imaju i zašto da se bune na naš tako veliki rad. A onda, hoćemo našoj braći i pomoći savjetom, dobrim djelom, gdje možemo i kako možemo.

DJED (*uzklikne*): To je upravo divota i hvale vrijedno! A imate li vi i pravila za to društvo, koja su odobrena od vlasti?!

STJEPAN (*uz smijeh*): O, da šta nego ih imamo. Evo ih imam baš kod sebe u džepu.

DJED: De ih pročitaj, sinko, da i ja o njima nešto znadem. Ali da mi ih lijepo lagano pročitaš, da ih mogu razumjeti. (*Nalijeva čaše s vinom i veli*): Pij, sinko, bog te živio!

STJEPAN (*uzima čašu*): Živili! (*Izpijaju oboje. – Stjepan vadi pravila Seljačke Sloge, čita ih, a djed i baka slušaju i odobravaju.*)\*

Svrha je ogranka Seljačke Sloge na svom području širenjem znanja, ljubavi i sloge među seljačtvom te podizanjem čovječanske samosvijesti unapređivati i izgrađivati seljačku kulturu.

Tu svoju svrhu postizavat će ogranak Seljačke Sloge tako što će:

Uzdržavati svoju knjižnicu i čitaonicu;

Priređivati zajednička čitanja, predavanja i prosvjetne zabave;

Priređivati posebne tečajeve za nepismene, za računstvo, za okretno čitanje, za obću naobrazbu i za posebne vještine i za odgoj djece, napose sirotčadi; osnovati „sud dobrih i poštenih ljudi“, koji će nastojati da ne bude parnica među seljacima, članovima i nečlanovima, i to tako da ih bez parnice nagodi;

pomagati osirotjelu i zapuštenu djecu;  
dovoditi u sklad školski i kućni odgoj djece, te njegovati prijateljstvo među seljačtvom s jedne, a učiteljstvom i ostalim stručno školovanim ljudima s druge strane;

posebno okupiti omladinu u pjevačke, tamburaške, predstavljačke i druge kulturne saborove;

zanimati se za prosvjetne i gospodarske prilike u svakoj seljačkoj obitelji, te joj u potrebi pomoći savjetom i dobrovoljnim posredovanjem kod kupnje i prodaje, kod zarade (službe) i kod možebitnog namještenja djece u zanat ili trgovinu, u gospodarsko ili visoko školovanje;

pomagati kod osnivanja i vođenja različitih gospodarskih organizacija.

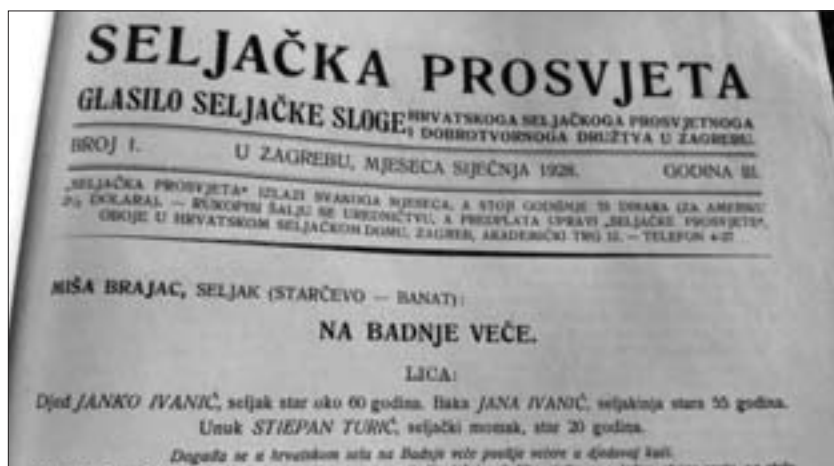
DJED (*kad je Stjepan pročitao, uzkliknu*): Ovo je pravi prosvjetni rad na selu. Sve je u njima, što god za narod treba, a napose za nas seljake. (*Ustane, uze svete vode i poškropi svoga unuka.*) Sinko, Bog te blagoslovio, (*zvoni zvono na polnoćku,*) na tome radu! Uztraj do konca života sa vjerom u Boga u seljačkoj slogi!... Popijmo još jednu čašu vina. Pa će i baka s nama. (*Djed nalijeva i piju sve troje.*)

BAKA: Bog te držao, sinko, čila i zdrava do konca života i stalno na radu za prosvjetu sela!

STJEPAN: Živili, bako, i hvala!

DJED: Sad se možemo spremati pa ići na polnoćnu misu, da se poklonimo malomu Isusu, Spasitelju! (*Spremaju se i izlaze. Kad odu, zastor pada i zvono prestaje zvoniti.*)

Igrokaz Miše Brajca „Na Badnje več“ objavljen je u *Seljačkoj prosvjetiti, glasilu Seljačke sloge Hrvatskoga seljačkoga prosvjetnoga dobrotvornoga društva u Zagrebu*, br. 1 (1928), str. 1-3.





# Rijeci

nas  
napustile





**KRITIČKA IŠČITAVANJA  
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI  
U VOJVODINI**





Vladimir Nimčević

## MLADI HRVATSKI KNJIŽEVNICI IZMEĐU DVAJU SVJETSKIH RATOVA

Diskontinuirani književni razvoj

Književnost bačkih Hrvata, u cjelini gledano, i po motivima, sadržaju i stilu predstavlja sastavni i neodvojivi dio hrvatske književnosti. Njeni začeci sežu u konac 17. stoljeća i obično se vezuju uz djela Mihovila Radnića (1636. – 1707./1709.), predstavnika Franjevačke provincije Bosne Srebrne. Tijekom 18. stoljeća razvija se uglavnom u krugu budimskih franjevaca, koji su snažno nadovezani na ugarske krajeve naseljene pretežno Hrvatima, posebice uz Bačku. Subotički gradski oci (senatori) javljaju se kao mecene djela franjevačkih otaca. Međutim, poslije snažnog uzleta, potkraj 18. stoljeća dolazi do naglog prekida stvaralaštva na hrvatskom jeziku. Naime, u okviru jozefinističkih reformi ukida se većina franjevačkih samostana, koji su predstavljali žarišta hrvatske pismenosti. Posljednje odbljeske zlatnog doba obilježene snažnim franjevačkim utjecajem predstavljaju uradci Grgura Peštalica, franjevca iz Baje. Njegovo najznamenitije djelo je *Slava sadašnji i drugi delijah slavinske krvi dostojna starih uspomena plemenite Bačke* (1790.), koje zapravo u sebi objedinjuje elemente narodnog pjesništva, što se može jasno razaznati po detaljima iz mjesne povijesti (pad subotičkih graničara u tursko zarobljeništvo 1738.).

U narednom razdoblju književnost bačkih Hrvata razvija se uglavnom u krugu svjetovnog svećenstva uz manji utjecaj pučkih pjesnika (Josip Jukić Manić, Stipe Mukić Krunoslav, Stipan Krunoslav Grgić, Solo Stantić, Šime Ivić i drugi). Njihova djela imaju nabožni (molitvenici) ili prigodničarski karakter (poslanice). Ovo razdoblje dijeli izvjesne sličnosti s prethodnim, ali pokazuje i ništa manje upečatljive razlike. Zajednička pojava su samostalno objavljena djela. Međutim, neki stvaratelji, napose mlađe generacije, okupljaju se oko *Bunjevačkih i šokačkih novina* i *Bunjevačke i šokačke vile*, koji su bili takoreći glavna glasila pokreta Ivana Antunovića. Oba lista bila su socijalnog i književnog karaktera i predstavljaju pravi presedan u razvoju bačkog ogranka hrvatske književnosti. Oni su iznjedrili generacije plodnih spisatelja, čija su djela zračila primamljivom snagom dugo vremena nakon njihove smrti.

Najbolji primjer ove epohe je svakako već spomenuti Ivan Antunović, koji se osim u novinarstvu okušao i u samostalnom teološkom, povijesnom pa i beletrističkom stvaralaštvu. Njegova svestrana osobnost i nakon 150 godina budi poštovanje i predstavlja neiscrпно vrelo inspiracije za antropološka istraživanja bačkih Hrvata i dualističke epohe. Poznavatelj nekoliko europskih jezika i iskusni putnik, Antunović i po današnjim mjerilima ispunjava kriterije čovjeka svjetskog kova, iako je svećenički poziv sužavao izbor njegova književnog izričaja i okvir njegova društvenog djelovanja. Bez ikakvog vanjskog poticaja, uzdignuo se iznad svoje učmale malograđanske sredine, dosegnuo stupanj svijesti naprednih europskih naroda, uhvatio veze s matičnom domovinom i upalio luč svjetlosti u svom rodu, kojega su vladajuće strukture namjerno držale u mraku. Antunović je bez dvojbe prometejska figura u bačkih Hrvata. On je prvi predstavnik svoga reda, koji je izašao iz okvira svojih svećeničkih dužnosti, progovorivši jasno i glasno o socijalnim i kulturnim interesima zapostavljenih hrvatskih masa u Ugarskoj. Takav javni nastup iziskivao je osim urođenih i stečenih umnih vrлина i ne malu dozu hrabrosti, koja je bila rijetka u svjetovnih svećenika. Stoga ne treba čuditi što generacije i generacije istraživača kulturne povijesti bačkih Hrvata zastaju pred likom i djelom Antunovića. Kasniji društveni djelatnici su se u pristupu nacionalnom pitanju mahom ugledali na Antunovića.

Nakon ovog razdoblja, koje se može prozvati i obnovom, oživljavanjem odozgo amortizirane hrvatske kulture u Ugarskoj, dosezanjem dometa franjevačke kulture, dolazi razdoblje kada u književna djela bačkih Hrvata prodiru noviteti. Zračenje Zagreba, kulturne prijestolnice Hrvata, kao i drugih kulturnih centara zacijelo se osjećalo i među bačkim Hrvatima, odgajanim iz generacije u generaciju u strogom patrijarhalnom, kršćanskom duhu. Ovaj svojevrsni sudar „tradicionalnog“ i „modernog“ nije u cijelosti tematiziran. Istina, razmatrani su slučajevi nekolicine pisaca, ali više kao izolirane jedinice, nego kao dijelovi šireg konteksta, koji se jasno opaža. Protagonisti ove epohe su generacije rođene pred samu propast Austro-Ugarske Monarhije. Prilike u kojima su oni odrasli bile su znatno različite od onih u kojima su stasavale generacije prvaka bačkih Hrvata: Ivan Antunović, Bozo Šarčević, Pajo Kujundžić, Blaško Rajić i drugi.

Prije svega, poslije 1918. mađarski jezik je prestao igrati dominantnu ulogu u obrazovnom sustavu. Njegovo mjesto su zauzeli srpski i hrvatski književni standardi. Vjerske škole su nacionalizirane, a jedno vrijeme su čak vjeronauk predavali svjetovni učitelji. Osim toga, sadržaji zapadne angloameričke kulture, poglavito filmske industrije, probili su se na tržište Kraljevine SHS s velikim uspjehom. Uхватili su tako dubok korijen da ih ni totalitarni režimi nisu mogli ukloniti, a domaća produkcija zamijeniti svojim djelima. Sadržaji koji su dolazili iz centara pop kulture nisu uvijek bili poučni i čudoredni. Naprotiv, nerijetko su se oštro kosili s tradicionalnim odgojem. Posljedično, u društvu rastegljivog pojma morala pojavile su se brojne devijacije, koje su se odrazile i na književna djela nove generacije hrvatskih pisaca. Kao odgovor na to, katoličke omladinske organizacije (Katolički orao, Križari), katolički tisak (*Subotičke/Hrvatske novine, Klasje naših ravni*,

*Danica*) i kulturna društva (Subotička matica, Hrvatska kulturna zajednica) razvijaju živu agitaciju s ciljem očuvanja tradicionalnih vrijednosti.

## Nove generacije

Zahvaljujući specifičnim okolnostima, između dvaju svjetskih ratova formirana je plejada mladih intelektualaca. Likom, oni su podsjećali na svoje roditelje i praroditelje, ali duhom, oni su pripadali više novom vremenu. Ova pojava, koja bi se mogla opisati kao udaljavanje od izvornih vrijednosti, naročito je izražena kod onih intelektualnih snaga koje su se potpuno okrenule suvremenim kulturnim i društvenim tendencijama, odbacujući pokatkad i smjernost i religiju kao odliku starog vremena. Od predstavnika ove „moderne struje“, koje se mogu nazvati „liberalima“, izdvajaju se po snazi i zastupljenosti: Marica Vujković Cvijin (1900. – 1964.), Joso Šokčić (1902. – 1968.), Barnaba Mandić (1909. – 1985.), Albe Kuntić (1907. – 1997.), Blaško Vojnić Hajduk (1911. – 1983. ), Balint Vujkov (1912. – 1987.), Franjo Bašić (1912. – 1994.), Gustav Breščanski (1912. – 1992.), Marko Peić Tukuljac (1913. – 2010.), Mate Brčić Kostić (1913. – 2010.), Jovan Mikić (1914. – 1944.), Albe Rudinski (1914. – 2000.), Ivan Tikvicki (1913. – 1990.), Antun Vojnić Purčar (1916. – 2000.), Vladislav Kopunović (1917. – 1975.) i Jakov Kopilović (1918. – 1996.).

Nasuprot njih stoje intelektualne snage koje su duhovnu okrpju stjecale pod okriljem crkve i posljedično ispovijedale kršćanski svjetonazor. Njezini najglasniji predstavnici, koji se mogu smatrati „konzervativcima“, ustajali su u obranu tradicionalnih vrijednosti i utemeljenih normi, suprotstavljali se izopačenim novotarijama. Međutim, zruci novog sunca prodrli su i u njihov kutak. Kao tipični predstavnici ove škole razmišljanja ističu se sljedeći pojedinci: Željko Vidaković (1904. – 1926.), Ljudevit Vujković Lamić (1907. – 1972.), Ivan Beneš (1910. – 1986.), Ivan Kujundžić (1912. – 1969.), Ante Jakšić (1912. – 1987.), Marin Šemudvarac (1913. – 1999.), Aleksa Kokić (1913. – 1940.), Marko Čović (1915. – 1983.), Stipan Bešlin (1920. – 1941.), Blaško Ivić (1920. – 1994.) i Ante Sekulić (1920. – 2016.).

Naravno, ova podjela na „liberale“ i „konzervativce“ nije apsolutna i definitivna, nego je okvirna slika o raspoloženju bunjevačke i šokačke inteligencije. Glavni kriterij kod određivanja ideološke pripadnosti bio je krug djelovanja ili medij. Tako su suradnici *Bunjevačkog kola* i *Pravog bunjevačkog kalendara*, odnosno članovi Jugoslavenskog nacionalnog društva „Ivan Antunović“ i Bunjevačkog omladinskog društva (osnovano 1928.), te drugi pojedinci „jugoslavenske orijentacije“ ili „slobodnih shvaćanja“ svrstani u „liberale“, a suradnici *Klasja naših ravni*, *Danice* i drugih katoličkih glasila, te članovi katoličkih i hrvatskih nacionalnih društava u „konzervativce“. Neki „liberali“ su se u daljnjem tijeku svoga književnog razvoja približili crkvi, odnosno tješnje surađivali s njom (Jakov Kopilović), a neki „konzervativci“ su se pak udaljili od katoličkog učenja i prihvatili ideje totalitarizma, koje je crkva jasno osuđivala (Marko Čović).

## „Liberali“

Kao kod svih tipologija, i ovu uvjetuju više tehnički razlozi, nego stvarnost. Predstavnici „liberala“ nisu predstavljali čvrstu kohezijsku cjelinu. Zapravo, od svih navedenih, između sebe su najbolje povezani članovi Bunjevačkog omladinskog društva, u koje su ulazili Barnaba Mandić (predsjednik), Vladislav Kopunović (tajnik) i Franjo Bašić (blagajnik), Jugoslavenskog društva, te redakcija i suradnici književnog lista *Bunjevačko kolo*. Neki su bili članovi omladine Jugoslavenske radikalne zajednice: Marko Peić i Gustav Breščanski, koji su sudjelovali na Bunjevačkoj večeri održanoj u Beogradu 26. lipnja 1937. Zajednički im je pogled na svijet lišen strogog učenja Katoličke Crkve.<sup>1</sup>

**Marica Vujković Cvijin** je rođena 25. svibnja 1900. Roditelji su joj bili Pajo Vujković Cvijin (trgovački pomoćnik) i Gabrijela rođ. Ivić (kućanica). Osnovnu školu, četiri razreda srednje škole i nižu trgovačku školu završila je u rodnom mjestu. Bila je prvo namještenica u Gradskoj knjižnici Subotica. Poslije je prešla u Beograd, gdje je postala privatnom činovnicom. Umrla je 15. studenoga 1964.<sup>2</sup>

Objavila je roman *Tereza se obratila* (Subotica, 1931.) i zbirku novela *Kasno buđenje i još druge novele* (Subotica, 1931.). *Naše slovo* je pohvalno pisalo o njenom romanu *Vera Novakova* (1934.). Hrvatski književni kritičar Ljubomir Maraković ju je uvrstio u svoj prikaz književnosti bačkih Hrvata (objavljen u dvobroju *Hrvatske Prosvjete* 1937.), u koji su od suvremenih književnika ušli još i Petar Pekić, Marko Čović i Aleksandar Kokić.<sup>3</sup>

**Joso Šokčić** je rođen 7. travnja 1902. Otac mu je bio Antun Šokčić, odvjetnički pisar, a majka Teréz Kádár, kućanica. Po rođenju je dobio ime József Denés (Josip Dionizije). Šokčić predstavlja najkontroverzniju figuru na društveno-kulturnoj sceni međuratne Subotice. Bio je član redakcije *Bunjevačkih novina*, koje su bile glasilo Narodne radikalne stranke. Ovdje je objavljivao svoje pjesničke pokušaje. Bio je jedan od osnivača Kulturnog društva u Subotici 1924. Nije se, međutim, usavršavao u lijepoj književnosti, nego se posvetio profesionalnom novinarstvu. Stupio je u redakciju *Bács-megyeyi Naplóa* 1925. i ostao u njoj sve do nasilnog gašenja lista 1941.<sup>4</sup>

Pošto je ispekao novinarski zanat, Šokčić se početkom 1930-ih vratio mučnoj temi bunjevačkog identiteta. Pokrenuo je, po svojoj prilici potporom vlastodržaca, prorežimski list *Neven*, u kojem je zagovarao ideju o Bunjevcima kao četvrtaj naciji. Međutim, razočaran slabim ishodima svoga javnog rada i frustriran odsustvom jače podrške, odrekao se svojih ideja i obustavio list. Istina, objavio je još jedan broj, gdje je pokušao izmiriti hrvatstvo Bunjevaca i probeogradsku orijentaciju. Međutim, pošto ni ovaj put nije dobio

1 *Smotra*, 14. kolovoza 1936., br. 32, str. 1; *Subotičke novine*, 16. srpnja 1937., br. 29, str. 3.

2 MKR 1504/1900, Povijesni arhiv Subotica (u daljnjem tekstu PASu).

3 *Naše slovo*, 8. travnja 1934., br. 2, str. 2; *Subotičke novine*, 29. srpnja 1938., br. 30, str. 3; *Bunjevačke novine*, 15. studenoga 1940., br. 39, str. 3-4.

4 MKR 1081 /1902, PASu; *Bunjevačke novine*, 22. decembra 1924., str. 2.

očekivanu pomoć i razumijevanje, odustao je od daljnjeg uređivanja lista i predao vlasnička prava župniku sv. Roka Blašku Rajiću. Njegovi protivnici mu nisu mogli oprostiti oportunističko držanje za vrijeme diktature Bogoljuba Jevtića (od veljače 1934. do svibnja 1935.), kada se praktički pridružio demonizaciji i progonima Hrvata.

Drugi svjetski rat Šokčić je proveo u izolaciji, koja je podsjećala na neku vrstu dragovoljnog kućnog pritvora. Nije se upuštao, poput nekih bunjevačkih Hrvata, u suradnju s okupatorom. Uostalom, mađarske vlasti nisu imale nimalo povjerenja u njega zbog toga što je pokazivao za vrijeme Karađorđevića otvorene simpatije prema Srbima. Poslije oslobođenja, Šokčić je postao član redakcije *Hrvatske riječi*. Jedno vrijeme je bio namješten u Gradskoj knjižnici. Sastavio je najmanje dva djela, koja su ostala u rukopisu: jedan prikaz povijesti subotičkog tiska i biografiju Boze Šarčevića. Pedesetih godina je razvio akciju za podizanje spomenika Bozi Šarčeviću. Uspio je dobiti podršku Ivana Meštrovića za svoju zamisao. Poprsje je na koncu i urađeno, ali do svečanog postavljanja nije došlo. Šokčić je ostao zagonetna figura. Umro je 20. srpnja 1968. praktički zaboravljen.<sup>5</sup>

Pisao je pjesme, koje su objavljene u *Zemljodilcu*, *Borbi* i *Bunjevačkim novinama*, radikalskim glasilima u Subotici. Godine 1924. objavio je zbirku pjesama pod naslovom *Pesme*. O njima je Evetović izrekao negativnu ocjenu: „To su radovi početnika. Stihovi su mu slabi i jezik pogrešan.“ Okušao se i u prozi. Objavio je dvije novele, *Slatka pogreška* i *Bolničarka* slabe umjetničke vrijednosti.<sup>6</sup>



**Barnaba Mandić** je rođen 10. lipnja 1909. kao izvanbračni sin Mije Mandića i Pauline (Pavke) Nimčević. Upisan je u matičnu knjigu rođenih tek 28. kolovoza 1918. Otac ga je priznao tek 20. lipnja 1930. Do tada je nosio materino prezime. Završio je Žensku učiteljsku školu u Subotici. Pučka kasina ga je kao uspješnog učenika nagradila 25. srpnja 1926. Međutim, po tvrdnju Laze Stipića, završni ispit poslije završene četvrte godine Mandić je položio slabom ocjenom. Nakon toga, bio je učitelj u Zlatnom kraju. Navodno, kod evaluacije rada dobio je slabu ocjenu i prijetio mu je premještaj iz Subotice. Međutim, narodni zastupnik Mirko Ivković Ivandekić je intervenirao i Mandić je premješten u Žednik. Laza

Stipić konstatira: „Barnaba je dosada najviše uspio zbog toga što je sin našeg uvaženog starješine čika Mije.“<sup>7</sup>

5 Dévavári 2020: 81-82.

6 *Zemljodilac*, 11. siječnja 1924., br. 2, str. 2; *Borba*, 20. lipnja 1924., br. 12, str. 3; *Isto*, 18. juli 1924., br. 16, str. 2; *Isto*, 25. srpnja 1924., br. 17, str. 2; *Bunjevačke novine*, 1. siječnja 1925., br. 1, str. 2; *Isto*, 16. siječnja 1925., br. 2, str. 3; *Isto*, 20. veljače 1925., br. 7, str. 2.

7 MKR 891/1918, PASu; *Hrvatske novine*, 25. srpnja 1926., br. 30, str. 2; *Naše slovo*, 11. srpnja 1937., br. 173, str. 3; *Naše slovo*, 20. srpnja 1937., br. 174, str. 2.

Rano je prepoznao svoj spisateljski talent. Radi njegovog usavršavanja priključio se pokretu mladih bunjevačkih intelektualaca koji su osnovali Jugoslavensko društvo „Ivan Antunović“ i pokrenuli časopis *Bunjevačko kolo*. Također je s ocem uređivao *Pravi bunjevački kalendar*. Objavljivao je uglavnom bunjevačke pripovijetke.<sup>8</sup>

Međutim, Mandićeva aktivnost nije ostala vezana samo uz kulturu. Uključio se i u društveni život Subotice, u kojem je također imao izvjesnog uspjeha. Tome su doprinijele specifične prilike nastale u Subotici nakon svibanjskih izbora 1935. Ovi izbori ne samo što su reafirmirali političku težinu oporbe, koju su činili članovi bivše Hrvatske seljačke stranke i Samostalne demokratske stranke (hrvatski Srbi), nego su donijeli kraj diktatorskoj vladi Bogoljuba Jevtića. U Subotici je oporbeni kandidat Joso Vuković Đido pobijedio vladinog kandidata. Uslijedilo je novo doba, ispunjeno hrvatskim aktivnostima i sadržajima. U Subotici je osnovana Hrvatska kulturna zajednica, koja je objedinila sva hrvatska kulturna društva u Bačkoj. Održano je niz javnih priredbi od kojih se svakako po grandioznosti izdvaja proslava 250. godišnjice dolaska jedne skupine Bunjevaca 15. kolovoza 1936.

Kao reakcija na to, prorežimski krugovi u Subotici po direkcijama odozgo osnivaju svoja društva, koja također priređuju svoje programe. Tako je 21. veljače osnovana u II. krugu (Bajnat) u ulici Paje Kujundžića (danas Braće Radić) u domu mlinara Lojzije Vujkovića Bukvina I. (prva) Bunjevačka čitaonica 1938. Godinu dana kasnije, 20. ožujka 1938., osnovana je i II. (druga) Bunjevačka čitaonica u Segedinskim vinogradima. Predsjednik prve čitaonice je postao Lojzija Vujković Bukvin, a druge Barnaba Mandić. Po osnutku bunjevačkih čitaonica pokrenuta su i glasila: književni list *Glas* i *Bunjevački kalendar* za 1939., koji su izašli na Božić 1938. Prikazujući sadržaj ovih publikacija, člankopisac *Subotičkih novina* (Ivan Kujundžić), osvrće se na Barnabu Mandića: „Ko je uopće kada čuo za Barnabu Mandića. Niko nikada. Pa ipak se takav jedan učitelj trpa u red bunjevačkih vođa!“<sup>9</sup>

Poslije Drugoga svjetskog rata bio je od 1950. ravnatelj Osmogodišnje škole br. 3 (Golubova škola) u Subotici. Poslije toga, do umirovljenja je radio u specijalnoj školi. Umro je 25. studenoga 1985. Sahranjen je na Bajskom groblju 28. studenoga. Sprovodne obrede je vodio vlč. Andrija Kopilović, koji je održao oproštajni govor. Zahvalio je pokojniku na odgoju mladih generacija, kao i na radu na očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Međutim, posljednji oproštaj od Mandića ostao je urezan u uspomeni mnogih po jednom detalju, koji je neuobičajen za bunjevačke sahrane. Kod polaganja lijesa u grobnicu, članovi Subotičkog tamburaškog orkestra pod ravnanjem Stipana Jaramazovića izveli su tri pjesme.<sup>10</sup>

**Albe Kuntić** je rođen 8. prosinca 1907. Njegovi roditelji su bili Mihajlo Lazar Kuntić i Terezija r. Vidaković.<sup>11</sup> Njegova mati je dolazila iz plemenite hr-

8 Evetović 2010: 597-598.

9 *Neven*, 19. veljače 1937., br. 6, str. 2; *Subotičke novine*, 13. siječnja 1939., str. 3.

10 *Bačko klasje*, 25. prosinca 1985., str. 20.

11 MKR 3728/1907, PASu.



vatske obitelji Vidaković. Umro je 20. rujna 1997. u Beogradu (općina Savski venac). Okušao se u poeziji, ali osim nekolicine pjesama objavljenih u mjesnoj periodici, nije odmaknuo dalje na tom polju. Više uspjeha je imao u publicistici. Godine 1930. je postao tajnik Bunjevačke prosvetne matice i objavio brošuru *Bunjevac Bunjevcima i o Bunjevcima* kao odgovor na knjigu *Povijest Hrvata u Vojvodini* Petra Pekića. Međutim, kritika nije uvijek blagonaklono gledala na njegove početničke radove. Tako *Subotičke novine*, glasilo crkvenih i vjerskih krugova u Subotici, pišu: „G. Albe Kuntić je jedan od najmlađih bunjevačkih inteligenata. On će, kako je talentiran, tek kroz višegodišnje iskustvo moći da piše članke, kojima će zadiviti ‘zaticane’.“ Njegove ekstremne tvrdnje o identitetu Bunjevaca često su ga dovodile u neprijatne situacije, gdje je ili bivao ignoriran, ili ismijavan. Neistomišljenici su ga zvali „bunjevačkim Srbinom“.<sup>12</sup>

Drugi svjetski rat Kuntić je proveo kloneći se bilo kakve pogibelji, što je bilo u oštroj suprotnosti s njegovom proklamiranom spremnosti na žrtvu. Ipak, ostao je vjeran stavovima koje je ispovijedao između dvaju svjetskih ratova sve do svoje smrti. Pedesete i šezdesete je posvetio pripremanja za jednu studiju u kojoj je namjeravao izreći posljednju riječ znanosti o bačkim Hrvatima. I kada je plod njegovih dugih napora, *Početak nacionalnog preporoda bačkih Bunjevaca* (1969.), konačno ugledao svjetlost dana, imao je ograničeni uspjeh. Zapravo, veću popularnost joj je donijela sama sudska zabrana nego novinska reklama i sadržaj koji je pružala. I sa znanstvene i s čisto faktografske točke gledišta ova knjiga nema naročitu težinu. Ipak, Kuntić je ostao tvrditi da su Bunjevci zapravo samo pokatoličeni Srbi. Kao dokaz tvrdnji da Srbi mogu biti i katolici, a ne samo pravoslavni, naveo je jednom prigodom primjere Ivana Đaje (član SANU-a, profesor Beogradskog univerziteta), Ive Čipika (književnik) i naravno Ive Andrića.<sup>13</sup>

**Blaško Vojnić Hajduk** je rođen 3. veljače 1910. na Verušiću, na salašu Vece Šarčevića. Otac mu je bio Tomo, zemljoradnik, a mater Terezija rođ. Prčić.<sup>14</sup> Osnovnu školu je završio u rodnom gradu, a srednju u Varaždinu 1932. Upisao je Pravni fakultet 1934. Između dva svjetska rata je surađivao u *Bunjevačkom kolu*, *Bunjevačkom kalendaru* i *Našem slovu*. Objavljivao je nekad pod punim imenom, a nekad pod pseudonimom (Blašković, Pajda, Olikin). Izdao je dvije zbirke pjesama *Pupoljci* (1934.) i *Kapi srca* (1935.). Jedna je ostala u rukopisu: *Po panonskom blatu* (1939.). Okušao se i u prozi.

<sup>12</sup> *Subotičke novine*, 26. srpnja 1930., br. 16, str. 1; *Dnevnik – Književni prilozi*, 12. siječnja 1930., str. 3; *Jugoslavenski dnevnik*, 19. travnja 1931., br. 101; *Hrvatski dnevnik*, 24. studenoga 1940., br. 1643, I izdanje, str. 12.

<sup>13</sup> *Somborske novine*, 6. prosinca 1957., br. 184, str. 5; *Politika*, 17. travnja 1970., str. 11; *Isto*, 16. svibnja 1970., str. 6; *Isto*, 20. prosinca 1990., br. 51, str. 5.

<sup>14</sup> MKU 424/1910, PASu.

Pisao je novele iz života seljaka: *Tinkin Gabor*, *Kao Sergej Jesenjin*, *Gabriš i druga majka*. O njegovoj poeziji pisao je Antun Vojnić Purčar u *Našem slovu* (1935.). Početkom 1939. imenovan je za gradskog dnevnika. <sup>15</sup>

Odmah nakon oslobođenja Subotice listopada 1944. postao je ravnatelj subotičke Gradske knjižnice. Na tom položaju je ostao sve do odlaska u mirovinu 1966. Surađivao je u *Hrvatskoj riječi* (kasnije *Subotičkim novinama*). Ondje je objavljivao svoje pjesme, ali i izvještaje iz knjižnice i prikaze knjiga. Pisao je o knjizi *Bajka o mravljem caru* Balinta Vujkova, prvom originalnom književnom djelu ovoga pisca objavljenom poslije rata. Dobio je niz priznanja: priznanje Društva bibliotekara Srbije za posebne zasluge na unapređenju bibliotekarstva, Oktobarsku nagradu Subotice 1966., pohvalnicu Kulturno-prosvjetne zajednice Subotice 1968., nagradu Zajednice matičnih biblioteka Vojvodine 1968. i priznanje *Subotičkih novina* za višegodišnji rad i zalaganje na unapređenju i razvoju informativne djelatnosti u Subotici 1969., priznanje za predani rad Društva bibliotekara Srbije (uručeno prigodom proslave četvrt stoljeća postojanja društva) 1972., pohvalnicu Mjesne zajednice Ker za uspješnu suradnju na polju društveno-političkog rada 1974. itd. Godine 1976. je postao član i suradnik Matice srpske u Novom Sadu. Prilikom postavljanja spomenika Bozi Šarčeviću 1971. napisao je feljton o ovom znamenitom prvaku hrvatskog prepoređa u Subotici. Umro je 24. rujna 1983. <sup>16</sup>

**Balint Vujkov** je rođen 26. svibnja 1912. <sup>17</sup> Po rođenju je dobio ime Balint László (Balint Vladislav). Njegovi roditelji bili su Franjo Vujkov (krojački pomoćnik) i Jelena rođ. Poljaković Kovačev. Rano je ostao bez oca, koji je poginuo u Prvom svjetskom ratu (1915.). Osnovnu školu (1919. – 1923.) i gimnaziju (1923. – 1931.) je završio u Subotici. Potom je studirao na subotičkom Pravnom fakultetu (1931. – 1936.). Radio je kao pravnik u banci i odvjetnički vježbenik u više odvjetničkih pisarni do 1944. <sup>18</sup>

Sa skupinom bunjevačkih intelektualaca pokrenuo je 1933. književni časopis *Bunjevačko kolo*. Također je surađivao u *Našem slovu* i *Nevenu*. *Subotičke novine* su pratile njegove početne pjesničke radove i kritički se osvrnale na njih. Krug oko *Bunjevačkog kola* su nazivale *plaćenom sirotinjom marksističkih agitatora*, a Vujkovu su zamjerale tematizaciju besprizornih motiva u poeziji: „G. B. Vujkov je onaj, kojemu su uvijek razne orgije na jeziku, jer čega je srce puno o tom lajoš laje.“ Zauzvrat, Vujkov je ove napade okarakterizirao kao „ciglarske“: „Kao neki rifkabilski bojovni krik, bez obzira na Kristovu; ljubi bližnjega, skočio je popovski organ, da obara. More, ako ste momci od pera, dajte argumentovanu kritiku, a ne dreku. Nije pero kao

<sup>15</sup> *Naše slovo*, 28. travnja 1935., br. 57, str. 2; *Isto*, 26. veljače 1939., br. 241, str. 3; *Isto*, 14. lipnja 1939., br. 248, str. 4; *Isto*, 30. srpnja 1939., br. 251, str. 2-3; *Isto*, 15. kolovoza 1939., br. 252, str. 2; *Isto*, 31. kolovoza 1939., br. 253, str. 3; Evetović 2010: 606-609.

<sup>16</sup> *Hrvatska riječ*, 14. srpnja 1946., br. 164; *Isto*, 22. svibnja 1953., br. 21, str. 4; *Subotičke novine*, 2. travnja 1971., br. 14, str. 8; *Isto*, 9. travnja 1971., br. 15, str. 8; *Isto*, 16. travnja 1971., br. 16, str. 8; *Isto*, 22. prosinca 1972., br. 51, str. 5; *Isto*, 30. rujna 1983., br. 39, str. 3.

<sup>17</sup> MKR 1368/1912, PASu.

<sup>18</sup> *Žig*, 13. kolovoza 1994., br. 3, str. 9; *Isto*, 27. kolovoza 1994., br. 4, str. 9.



pravljenje valjaka.“ Međutim, *Subotičke novine* su nastavile donositi riječi kritike, ali i uvrede na račun Vujkova i njegovog društva. Vujkov međutim nije ostao dužan „klerikalcima“. Prijavio je vlastima da namjerava pokrenuti mjesečnik pod nazivom *Bunjevačko-šokačka vila*. Časopis na koncu nije izašao, ali je Vujkov na formalan način osujetio svojim kritičarima planove za pokretanje časopisa istog imena.<sup>19</sup>

Do konca tridesetih Vujkov je prešao s poezije na prozu. Počeo je sakupljati i obrađivati narodne pripovijetke. Upravo mu je ovaj sakupljački rad donio najveće priznanje i prepoznatljivost u krugovima književnih kritičara i to još prije 1945. Također je i sam pisao prozna djela. Još 1939. je započeo svoj roman *Hajka u zatvorenom krugu*, koji je izlazio poslije rata u nastavcima u *Hrvatskoj riječi*. Na prijelazu iz 1930-ih u 1940-e je čini se počeo uviđati svoje zablude u vezi s tumačenjem bunjevačkog identiteta. To je bilo vrijeme kada je i Joso Šokčić, urednik *Nevena*, javno priznao da je pogriješio što je godinama dovodio javnost u zabludu tvrdeći da su Bunjevci posebno pleme. Humoristični list *Žackalo* je tom prigodom pisao: Gg. Joso Šokčić i Vujkov Balint su dobili dozvolu da osnuju novi red, koji će nositi naziv Braća nacionalno-politički pokajnici.<sup>20</sup>

Drugi svjetski rat 1941. Vujkov je dočekaao kao vojnik Kraljevine Jugoslavije raspoređen na granici s Mađarskom. Međutim, obrana se završila potpunim porazom i rasulom vojske Jugoslavije. Cijele jedinice zajedno s časničkim korom, umjesto u borbenoj gotovosti, nalazile su se u paničnom povlačenju. Većina vojnika je jednostavno, uslijed kroničnog nedostatka komunikacije, bila odsječena od glavnine vojske. Vujkov je bio među takvima. Mađarske vojne vlasti su ga držale kao taoca po ulasku u Suboticu 12. travnja 1941. Od sigurne smrti spasio ga je odvjetnik Károly Kovács, otac poznatog mađarskog pjesnika iz Vojvodine i prevoditelja s hrvatskoga Károlya Ácsa (izvorno Károly Kovács) (1928. – 2007.). Ilegalno je surađivao s pokretom otpora u Subotici. Zbog toga su ga mađarske vlasti osudile na prinudni rad, tako da je kraj rata dočekaao u nacističkom logoru u Austriji.<sup>21</sup>

Poslije Drugoga svjetskog rata Vujkov je bio suradnik *Hrvatske riječi*. Ovdje objavljuje svoje prozne radove, među kojima i *Hajku po zatvorenom krugu*. Također je sudjelovao u političkom životu. Bio je zamjenik prvo zastupničkog kandidatu (pred izbore za Ustavotvornu skupštinu 11. studenoga 1945.), a onda i zastupniku Grgi Luliću. Uključuje se u rad Hrvatskog kulturnog društva 1946. Također ulazi u predsjedništvo Saveza kulturno-prosvjetnih društava Vojvodine 1948. Godine 1951. izdaje svoju prvu knjigu pripovjedaka pod naslovom *Bunjevačke narodne pripovjetke. Knjiga prva* u nakladi *Hrvatske riječi*. Drugi dio je izašao u Novom Sadu pod naslovom *Hrvatske narodne pripovjetke* u izdanju Bratstvo-Jedinstvo, 1953. Bunjevačke

19 *Subotičke novine*, 25. prosinca 1934., br. 13, str. 4-5; *Naše slovo*, 27. siječnja 1935., br. 44, str. 3; *Subotičke novine*, 3. veljače 1935., br. 2, str. 4; *Isto*, 3. veljače 1935., br. 2, str. 8; *Isto*, 3. veljače 1935., br. 2, str. 8.

20 *Neven: izvanredno izdanje za mjesec srpanj* 1939.; *Naše slovo*, 6. prosinca 1939., br. 259, str. 4; *Bunjevačko žackalo*, 10. svibnja 1940., str. 2; Evetović 2010: 609-618.

21 *Žig*, 27. kolovoza 1994., br. 4, str. 9; *Isto*, 10. rujna 1994., br. 5, str. 10.

pripovijetke su stekle veliku popularnost i mnogo nakladnika se ponudilo da ih tiska. Tako su 1957. u Zagrebu izašle Vujkovljeve *Hrvatske narodne pripovijetke, bunjevačke* u izdanju Sloge, a 1958. u Subotici izlaze *Šaljive hrvatske narodne pripovijetke (bunjevačke)* u nakladi Rukoveti. Subotički nakladnik Zenit mu 1960. objavljuje *Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine*, a Osvit 1963. knjigu *Do neba drvo : hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine*.

Dakle, već početkom 1950-ih Vujkov je opravdao glas sakupljača narodne baštine, kojega je stekao još prije rata. Od samostalnih djela pažnju književne kritike je izazvala njegova *Bajka o mravljem caru*, koja zapravo predstavlja refleksije na logorske dane.<sup>22</sup>

U izdanju Mladinske knjige iz Ljubljane izlazi izbor iz jugoslavenske narodne proze, u koji ulazi veliki broj Vujkovljevih pripovijedaka. Iste 1961. u Budimpešti se pojavljuje izbor jugoslavenskih narodnih pripovijedaka pod naslovom *Az aranyhajú királylány* (Kraljica zlatne kose), u koji je uvršten izvjestan broj Vujkovljevih pripovijedaka. Na temelju brojnih i kontinuiranih rezultata i priznanja postignutih na književnom polju Vujkov je 1962. dobio Oktobarsku nagradu grada Subotice.<sup>23</sup>

Od 1966. do 1973. godine bio je sudac Okružnog suda u Subotici. U to vrijeme pada njegov rad na organiziranju društvenog života subotičkih Hrvata. Kruna njegovih napora na tom polju je bio osnutak Hrvatskog prosvjetnog društva „Bunjevačko kolo“, koje je utemeljeno početkom 1970. Ovo društvo ga je iste godine predložilo za Vukovu nagradu, koju je i dobio 1971. Početkom sedamdesetih Vujkov je zabilježio još dva krupnija književna postignuća. Godine 1971. u izdanju Matice hrvatske pojavljuju se hrvatske pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke pod naslovom *Cvjetovi mećave*. Nedugo potom pojavljuje se još jedna zbirka pripovijedaka *Prašina po dugama* u izdanju subotičkog Osvita. Međutim, upravo u to vrijeme dolazi na udar režima koji dovodi u pitanje njegove i književne i društvene aktivnosti. Sumnju u njega su još više pojačavale njegove veze s krugovima hrvatskih disidenata okupljenih oko Matice hrvatske. Zbog toga su Vujkov i njegovi suradnici odlukom komunističkih vlasti odstranjeni ne samo iz Bunjevačkog kola, nego i iz svih sfera društva. Sudski procesi su bili samo formalno pokriće za već unaprijed donesenu presudu bunjevačkoj inteligenciji u Subotici. Vujkov je nakratko rehabilitiran 1980-ih, kada se ponovno javlja u kulturnom životu Subotice. Međutim, ubrzo nakon toga je umro, 23. travnja 1987. godine u 75. godini života.<sup>24</sup>

22 *Hrvatska riječ*, 9. studenoga 1945., str. 1-2; *Isto*, Božić 1945., br. 104, 105, 106, str. 4; *Isto*, 23. srpnja 1946., br. 171; *Isto*, 7. kolovoza 1946., br. 184, str. 2; *Isto*, 25. prosinca 1946., br. 289, str. 5; *Isto*, 4. lipnja 1948., br. 23; *Isto*, 2. studenoga 1951., br. 44; *Isto*, 22. svibnja 1953., br. 21, str. 4; *Subotičke novine*, 13. listopada 1989., br. 41, str. 14; *Žig*, 10. rujna 1994., br. 5, str. 10; *Isto*, 24. rujna 1994., br. 6, str. 11.

23 *Subotičke novine*, 10. listopada 1962., br. 42 str. 7; *Žig*, 8. listopada 1994., br. 7, str. 11.

24 *Subotičke novine*, 23. siječnja 1970., br. 3, str. 7; *Isto*, 6. ožujka 1970., br. 9, str. 7; *Isto*, 30. listopada 1970., br. 43, str. 7; *Hrvatski tjednik*, 30. srpnja 1971., br. 16, str. 18; *Subotičke novine*, 17. ožujka 1972., br. 11, str. 6; *Isto*, 17. studenoga 1972., br. 46, str. 3; *Isto*, 17. studenoga 1972., br. 46, str. 3; *Isto*, 30. travnja 1987., br. 17, str. 25; *Žig*, 22. listopada 1994., br. 8, str. 11; *Isto*, 5. studenoga 1994., br. 9, str. 11; *Isto*, 19. studenoga 1994., br. 10, str. 11; *Žig*, 3. prosinca 1994., br. 11, str. 11.

**Franjo Bašić** je rođen 2. prosinca 1912. u Subotici.<sup>25</sup> Otac mu je bio Ambrozije, a majka Marija rođ. Vidaković-Hadnađ. Pučku i srednju školu je završio u rodnom gradu. Godine 1934. upisao je Pravni fakultet u Subotici, ali ga nije završio. Zajedno s bunjevačkim intelektualcima pokrenuo je 1933. književni časopis *Bunjevačko kolo*. Zastupljen je u zbirci pjesama *Pupoljci* (1934.), koju je objavio zajedno s Blaškom Vojnićem Hajdukom i Balintom Vujkovim. Od 1937. radio je kao službenik u Vojnom odsjeku u subotičkoj gradskoj upravi. Zarobljen je u travanjskom ratu 1941. i odveden u zarobljeništvu u Njemačku. U rodno mjesto se vratio u svibnju 1943. Sudjelovao je u pokretu otpora. Nakon oslobođenja Subotice 11. listopada 1944. postao je član Komande mjesta za grad Suboticu. Godine 1945. bio je isljednik u Narodnoj miliciji u Bačkoj Topoli. U Suboticu se vratio 1946. i radio kao gradski službenik do odlaska u mirovinu. Umro je 10. ožujka 1991.<sup>26</sup>

**Gustav Breščanski** je rođen 26. kolovoza 1912.<sup>27</sup> Otac mu je bio Stipan Breščanski, a majka Anđelka Cvijin. Pisao je kratke priče za *Jugoslavenski dnevnik*, koje su zapravo refleksija na sve zastupljeniju zapadnjačku kulturu među mladima Subotice i općenito Jugoslavije.<sup>28</sup> Međutim, Breščanski je poznatiji po svojim antropološkim i povijesnim napisima o Bunjevcima objavljenim u radikalskom glasilu *Zajednica*. Bio je tajnik Omladine Jugoslavenske radikalne zajednice i u tom svojstvu vodio je bunjevačku omladinu u Beograd na tzv. Bunjevačku večer 26. lipnja 1937. Poslije 1941. slabo je zastupljen u javnosti. Umro je 10. srpnja 1992.<sup>29</sup>

**Marko Peić Tukuljac** je rođen 4. srpnja 1913. u Mirgešu.<sup>30</sup> Njegovi roditelji su bili Gabor i Veronika. Osnovnu školu je završio u Mirgešu, a građansku školu i Državnu trgovačku akademiju u Subotici. U književne tokove je ušao preko časopisa *Bunjevačko kolo*, kojega je pokrenuo zajedno s bunjevačkom inteligencijom 1933. Također je surađivao u *Bunjevačkom kalendaru*, *Nevenu*, *Našem slovu* i *Bunjevačkim novinama*. Pisao je prozu i pjesme. Njegove pjesme odlikuju fatalizam i pesimizam. Novele su inspirirane narodnim životom: „Bolesna nana“, „Pravi ideal“, „Jesen“ i „Zimski dah“. Pisao je za već spomenute *Bunjevačko kolo*, *Neven*, *Naše slovo* i *Bunjevačke novine*. Bio je politički akti-



25 MKR 3171/1912, PASu.

26 Žigmanov 2004: 72-73; Evetović 2010: 619-620.

27 MKR 2225/1912, PASu.

28 *Jugoslavenski dnevnik*, 21. kolovoza 1931., br. 221, str. 7; *Isto*, 3. srpnja 1932., br. 166, str. 12; *Isto*, 26. rujna 1933., br. 224, str. 2; *Isto*, 31. kolovoza 1934., br. 154, str. 10; *Isto*, 27. rujna 1933., br. 225, str. 4.

29 MKR 3045/1913, PASu; *Zajednica*, br. 6, srpnja 1937., str. 60-64; Evetović 2010: 620.

30 1746/1913, PASu.

van. Sudjelovao je na Bunjevačkoj večeri u Beogradu 26. lipnja 1937., koju je organizirao Mjesni odbor Jugoslavenske radikalne strane. Tom prilikom je s Gustavom Breščanskim, tajnikom Omladine JRZ-a, predstavljao bunjevačku omladinu i održao predavanje o povijesti bačkih Bunjevaca.<sup>31</sup>

Peić Tukuljac je interesantna i kontroverzna figura u povijesti bačkih Hrvata, koja je slabo proučavana, iako je imao veliku težinu. On je možda jedan od rijetkih koji je i za vrijeme rata bio kulturno aktivan u Subotici. Objavio je 1943. *Bunjevačke narodne pisme*. Poslije Drugoga svjetskog rata surađivao je u *Hrvatskoj riječi*. Ušao je i u gradska tijela vlasti po principu ravnopravne zastupljenosti Srba, Hrvata i Mađara. Jedan je od osnivača HKUD-a „Bunjevačko kolo“ 1970. Njemu se pripisuje u zaslugu osiguranje prostorija društva u zgradi bivše tvornice trikotaže „Bosa Miličević“. Međutim, zbog rastućih pritisaka na članove Matice hrvatske, Peić Tukuljac je podnio ostavku na položaj potpredsjednika Skupštine općine Subotica, koja je usvojena na sjednici Skupštine općine 2. studenoga. Do 1990. je s Grgom Bačlijom skupljao građu za bunjevačku etnografiju. Prvi plod njihovih dugogodišnjih napora je *Rječnik bunjevačkog govora*, koji je izašao u izdanju Matice srpske. Tijekom 1990-ih izašle su knjige o drugim segmentima bunjevačke etnografije (prezimana, umotvorine itd.). Jedan je od utemeljivača Bunjevačke matice, koja je osnovana uz potporu Socijalističke partije Srbije 1995. Umro je 6. listopada 2010.<sup>32</sup>

**Mate Brčić Kostić** je rođen u Subotici 10. veljače 1912. Roditelji su mu bili Nesto Brčić Kostić i Marija Horvat Aljmaški. Suradivao je u *Bunjevačkom kolu*, gdje je objavio novelu „Žarko“. Međutim, nije nastavio usavršavati svoje književno pero, nego se posvetio pitanjima iz matematičke struke. Umro je u Zagrebu 19. svibnja 2010.<sup>33</sup>

**Jovan Mikić** je rođen 13. svibnja 1914. u Opovu. Kršten je u katoličkoj crkvi u Opovu 24. svibnja 1914. Njegovi roditelji su bili prosvjetni radnici Aleksandar Mikić iz Titela i Darinka Alimpić iz Sombora. Mikići su podrijetlom bili šokački Hrvati. Aleksandar Mikić je rođen 10. prosinca 1882. u Titelu kao sin Antuna Mikića i Ane Világ. Kršten je 11. prosinca u mjesnoj katoličkoj crkvi. Toša Iskruljev ovako predstavlja Aleksandra Mikića: „On je po plemenskim osjećajima Hrvat“. Šokčić piše da je Aleksandar Mikić rođen u „čestitoj šokačkoj porodici u Titelu“. Aleksandar Mikić je prešao u Suboticu listopada 1919., gdje je dobio namještenje državnog učitelja. Odmah je stupio u redove Bunjevaca Nevenaša, koji su ga prihvatili kao svog sunarodnjaka. Jedno vrijeme je bio salašarski učitelj. Koncem prosinca 1920. je imenovan školskim nadzornikom za salaške škole.<sup>34</sup>

31 *Naše slovo*, 11. srpnja 1937., br. 173, str. 2; *Zajednica*, br. 6, srpnja 1937., str. 57-60; *Subotičke novine*, 25. svibnja 1990., br. 21, str. 11; Evetović 2010: 631-632.

32 *Subotičke novine*, 10. studenoga 1972., br. 45, str. 3; *Dnevnik* (Novi Sad), 30. listopada 1990., str. 18; *Isto*, 20. lipnja 1991.; *Isto*, 25. lipnja 1991., str. 13; *Subotičke novine*, 28. juni 1991., br. 26, str. 11; *Isto*, 4. srpnja 1997., br. 26, str. 5.

33 MKR 392/1902, PASu; Evetović 2010: 646.

34 MKR 69/1882., Rimokatolička crkva Uznesenje Bogorodice u Titelu; MKR 27/1914 Rimokatolička crkva sv. Elizabete Ugarske u Opovu; *Neven*, 1. studenog 1919., br. 248, str. 1; *Isto*, 28.

Gimnaziju i pravo Jovan Mikić je završio u Subotici. Suradivao je u *Bunjevačkom kolu*. Ovdje je tiskao svoje pjesme i novele pod pseudonimom Ivan Jerkov. Pjesme su ljubavnog i socijalnog karaktera. Novele pak odlikuje realizam. Obrađuju socijalne teme i duševna stanja stradalnika. Mikić se, međutim, nije nastavio usavršavati u književnosti, nego je svoje slobodno vrijeme posvetio atletici, gdje je zabilježio zavidne rezultate. Bio je član la-koatletske sekcije Jugoslavenskog atletskeg društva. Ovdje je suradivao s Ljudevitom Vujkovićem Lamićem, Lazarom Orčićem, Ivanom Malagurskim, Gavrom Čovićem i Andrijom Kujundžićem, o kojima je imao samo riječi hvale. Ipak, karijeru je gradio u području znanosti. Travnja 1939. postavljen je za asistenta na Visokoj ekonomskoj komercijalnoj školi Eksportne akademije u Beogradu. Oženio je Kseniju Lota Frank (1916. – 1996.). Aktivno je sudjelovao u Narodno-oslobodilačkom pokretu. Prije nego je prozvan Spartakom, zvali su ga Bata. Poginuo je prilikom oslobođenja Subotice 11. listopada 1944.<sup>35</sup>

**Albe Rudinski** je rođen 21. prosinca 1913. Otac mu je Franjo Rudinski, trgovac svinjama. Bio je jedan od pokretača i suradnika *Bunjevačkog kola*. Objavljivao je pod pseudonimima K. Dalberski, M. R. M. i Mirjan M. Mihovilov. Diplomirao je na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu 1939. U Beogradu je doktorirao na temu *Tuberkuloza peradi* (1961.). Koncem sedamdesetih otišao je u mirovinu. Umro je 2. studenoga 2000. Sahranjen je na Kerskom groblju.<sup>36</sup>

**Ivan Tikvicki Pudar** je rođen 31. siječnja 1913. u Subotici. Njegov otac Ivan Tikvicki bio je željeznički radnik, a majka Marija rođ. Zvekanović kućanica. Rano je ostao bez oca koji je poginuo u Prvome svjetskom ratu. Odrastao je s majkom i dvjema starijim sestrama, Cecilijom (ud. Mamužić) i Antonijom (ud. Vojnić Hajduk). U Subotici je završio gimnaziju i diplomirao na Pravnom fakultetu (1936. ). Suradivao je u *Bunjevačkom kolu*. Ovdje je tiskao svoju novelu *Ujak Dašo*. Radio je kao odvjetački vježbenik do ulaska mađarske vojske u Suboticu. Za vrijeme okupacije interniran je u logor za prinudni rad. Poslije oslobođenja postao je sudac u Okružnom sudu. Nadimak Pudar je dobio zbog svoje sklonosti prema slikanju u prirodi, vinogradu i voćnjaku. Umro je 15. prosinca 1990.<sup>37</sup>

**Antun Vojnić Purčar** je rođen 10. lipnja 1916. Umro je 13. veljače 2005. Otac mu je bio Sive (Silvester), a majka Janja rođ. Miković. Njegov stariji brat je bio Franjo (1913. – 1996.), otac književnika Petka Vojnića Purčara (1939. – 2017.). Završio je 4 razreda srednje škole. Suradivao je u *Bunjevačkom kolu*. Zajedno s Balintom Vujkovim pokrenuo je 1936. list *Stvaranje*. Izašao je jedan broj, a drugi je zaplijenjen u rukopisu prilikom Purčarevog uhićenja.

prosinac 1920., br. 285, str. 3; *Jugoslavenski dnevnik*, 21. listopada 1931., br. 282, str. 1-2; *Neven*, 15. rujna 1939., br. 32, str. 3.

35 *Jugoslavenski dnevnik*, 27. travnja 1933., br. 98, str. 5; *Neven*, 30. travnja 1939., br. 17, str. 4; *Isto*, 28. svibnja 1939., br. 21, str. 3; *Radio vesti* (Subotica), 25, 26, 27. prosinca 1944., br. 50, str. 7; *Subotičke novine*, 12. travnja 1979., br. 41, str. 5.

36 *Žig*, 18. studenoga 2000., br. 103, str. 5.

37 MKR 315/1913, PASu; Kikić 1971: 339; Vuković Dulić 2013: 133; Evetović 2010: 649.

Poslije Drugoga svjetskog rata bio je utemeljitelj i glavni urednik *Hrvatske riječi*, koja je izlazila od 1945. do 1956., prvo kao dnevni list, a na koncu kao tjednik.<sup>38</sup>

**Vladislav Kopunović** je rođen 2. siječnja 1917.<sup>39</sup> Po rođenju je dobio ime Károly László. Otac mu je bio Lojzije Kopunović, a majka Anna rođ. Atyánski. U *Bunjevačkom kolu* (3-4/1935) objavio je socijalnu novelu „Oluja“. Umro je u Novom Sadu 12. travnja 1975. (Bačić 217: 78).

**Jakov Kopilović** je rođen 9. srpnja 1918. Otac mu je bio Stipan, a majka Marija rođ. Knapec. Odrastao je u subotičkom kvartu Ker. Pohađao je tamošnju osnovnu školu. Siromaštvo ga je primoralo da poslije završenih nižih razreda gimnazije i male mature prekine svoje školovanje i posveti se rješavanju egzistencijalnih pitanja. Obavljao je brojne fizičke poslove. Između ostaloga, radio je u subotičkom tramvaju kao konduker. Razredne ispite je privatno položio i tako završio svoje srednjoškolsko školovanje. Suradivao je podjednako s liberalima i s konzervativcima. *Klasje naših ravni* iz 1938. objavilo je prvu njegovu pjesmu. *Naše slovo* (poluslužbeno glasilo Jugoslavenske radikalne stranke) također je ustupilo prostor za njegove pjesme.<sup>40</sup>

Međutim, stjecajem okolnosti, četrdesetih je godina potpuno prešao u „konzervativce“. Mađarska okupacija prisilila ga je da se preseli u Zagreb. Ondje je studirao pedagogiju i filozofiju, a poslije i slavistiku na Filozofskom fakultetu. Suradivao je u Jeronimskoj *Danici*, *Hrvatskoj misli* (Sarajevo), *Hrvatskoj mladosti* (Zagreb), *Obitelji* (Zagreb) i drugim listovima. Diplomirao je 1954. jugoslavistiku, ruski i francuski jezik. U međuvremenu je već stekao reputaciju renomiranog pjesnika. Hrvatska književna kritika tada gleda na njegovo pjesništvo kao na autentični umjetnički izričaj bačkih Hrvata. Tako Julije Šolčić, pišući o Kopilovićevom pjesništvu, ne odolijeva: „Jakov Kopilović je poseban slučaj čovjeka i pjesnika, koji je u svome dosadašnjem životu prošao vrlo mučan i čudan put, boreći se za bolji i ljepši život i promijenivši različna zvanja.“ Možda upravo zbog tih egzistencijalnih tegoba, koje su Kopilovića pratile od samog početka, njegova postignuća izazivaju utoliko veće divljenje kod stručne publike. Nedvojbeno, teško životno iskustvo oblikovalo ga je kao originalnog pjesnika, koji na vjerodostojan ali dostojanstven način predstavlja svoju sredinu i vrstu.<sup>41</sup>

Po slomu okupacije vratio se u rodni grad gdje je radio kao prosvjetni radnik. Od 1945. je predavao u gimnaziji. Od 1950. do 1953. obnašao je dužnost ravnatelja tzv. Golubove škole (OŠ „Matko Vuković“). Od 1954. do 1948. angažiran je u više škola. Zdravstveno stanje mu se pogoršalo te je od 1968. do umirovljenja 1971. obnašao dužnost ravnatelja Gradske knjižnice. U to vrijeme priključuje se novim kulturnim strujanjima subotičkih Hrvata, istina, u ograničenom opsegu zbog slabog zdravlja. Ipak, usprkos tim te-

38 *Žig*, 27. kolovoza 1994., br. 4, str. 9; Kecić 1979: 426, 445.

39 MKR 5/1917, PASu.

40 *Naše slovo*, 30. srpnja 1939., br. 251, str. 3; *Naše slovo*, 31. kolovoza 1939., br. 253, str. 3.

41 Šolčić 1955: 113; Ivančić-Hemar 2017: 57.

gobama, pokazao je da ima potencijala dobaciti dalje od pjesničke slave i renomea kod književne kritike. Upravo na prijelazu iz 1960-ih u 1970-e za slobodne hrvatske intelektualne krugove on je postao pars pro toto (dio za cjelinu). Drugim riječima, Kopilović biva viđen ne samo kao netko tko umije dočarati duh svoje sredine, nego i kao netko tko progovara u njezino ime, izražava njezine najdublje želje. Utoliko više su komunistički krugovi nalazili razloge za strah i zebnju u njegovim nezlonamjernim riječima danim *Hrvatskom tjedniku* (glasilo Matice hrvatske): „I reći ću Vam što mi je na srcu: kao negdašnji maratonac, neću Hrvatsku koju možeš pretrčati u jedan dan.“<sup>42</sup>

Vlastodršci su u Kopilovićevom slobodnom rezoniranju zapravo vidjeli volju njegovih bačkih sunarodnjaka. Zbog toga je isključen iz svih partijskih radnih organizacija i umirovljen. Ostatak sedamdesetih prošao je u znaku izopćenosti iz društva. Prostor za djelovanje pružali su mu crkveni krugovi. Sluge režima su neblagonaklono gledale na spregu crkve i bunjevačkih disidenata. Kada se Kopilovićevo ime našlo na programu jedne čisto crkvene svečanosti (Dužijance) 1983., lokalni ali i beogradski mediji su udarili na uzbunu. I ovoga puta je Kopilović u medijima percipiran ne kao netko tko govori u svoje ime, nego kao simbol satiranog ali nesatrtog slobodarskog duha bačkih Hrvata, čije je uskrснуće iz pepela. Kritika koja je tada izrečena protiv njega poprimila je maliciozne i paranoidne crte.<sup>43</sup>

Crne prognoze vlastodržaca o sudbini Jugoslavije, koje su se mogle čitati između redova medijskih napada na Kopilovića i druge hrvatske prvake u Bačkoj, ipak su se obistinile. Međutim, vrijeme je opet potvrdilo da bački Hrvati, nasuprot uvriježenom mišljenju aparatčika, nikada nisu predstavljali opasnost po integritet države ili po međunacionalne odnose u Subotici. Naprotiv, dva puta su podizali državu iz pepela, koju su neodgovorni elementi doveli na rub opstanka. U ratnom vihoru, koji je zahvatio narode bivše Jugoslavije, Kopilović je u očima slugu režima prestao predstavljati prijetnju. Tako su nastali uvjeti za njegovo ponovno pojavljivanje u javnosti. Književni klub „Miroljub“ predstavio je 24. listopada 1994. zbirku Kopilovićevih pjesama *Moja dužijanca*. Zbirku su predstavili svećenik Lazar Ivan Krmpotić i student filozofije Tomislav Žigmanov. Nažalost, Kopilović nije mogao dugo uživati u plodovima svoje pobjede nad vremenom i sustavom, koji su njegova elementarna ljudska prava gazili s ciničnim zadovoljstvom. Umro je 18. studenog 1996. Ipak, njegovo djelo ga je nadživjelo.

## „Konzervativci“

**Željko Vidaković** je rođen 5. travnja 1904. u Subotici. U maticu rođenih upisan je kao Dezső Béla Elemér. Otac mu je bio Marko Vidaković, gradski policijski komesar, izdanak plemenite obitelji Vidaković, a majka Katarina Palić. Diplomirao je 26. lipnja 1926. na Pravnom fakultetu u Subotici.

42 *Hrvatski tjednik*, 15. listopada 1971., br. 26, str. 12-13.

43 *Subotičke novine*, 21. siječnja 1972., br. 3, str. 4; *Isto*, 26. kolovoza 1983., br. 34, str. 4; *Nova Hrvatska*, 11. rujna 1983., br. 17, str. 6.

Tom prilikom *Neven* je uputio Vidakoviću čestitke na postignutom uspjehu i poručio mu: „Željko, imajte uvijek na umu da ste sin bunjevačkog Hrvata, da ste cvjet na grančici bunjevačkoj, koja se daleko odvila od hrvatskog stabla svog. I stoga baš bunjevački Hrvati i trebaju što više dobrih i poštenih sinova, koji će ih voditi boljem životu. Zahtjevamo od Vas samo jedno: Budite Hrvat do groba svog!! Bog Vas živio na mnogaja ljeta!!“ Kao odvjjetnički vježbenik započeo je praksu u uredu Emila Havasa, uglednog subotičkog odvjetnika.<sup>44</sup>

Bio je bolećive prirode. Početkom 1926. teško je obolio i morao se operirati. Tjedan dana pred izbore od 11. rujna 1927. izvršio je samoubojstvo.<sup>45</sup> Tom prigodom *Neven* je pisao: „Njegovo je ime usko vezano sa ovim našim nacionalno prosvjetnim pokretima i nije bilo ni jedne akcije a da naš Željko nije bio na čelu iste. Svud i svagdje! Neumoran i vazda veseo! Bio je još od svojih 18 godina vodja i duša hrvatske omladine. Hrvat od glave do pete!“<sup>46</sup>

Objavio je dvije novele u *Danici*: „Iz šokačkog sela“ i „Ledena vila“. Njegov pseudonim je bio Želimir Želimirović. Bio je društveno aktivan. Jedan je od osnivača društva hrvatskih akademičara „Antunović“, čiji je cilj bio – „da okupi sve bunjevačke akademičare, koji se misle i osjećaju hrvatski“. Rujna 1925. mjeseca izabran je na glavnoj skupštini većinom glasova za predsjednika društva. Tom prigodom je održao govor: „Mi smo Hrvati. Mi smo akademičari svjesni naše zadaće, koja nas čeka na prosvjetnom polju; posao je težak, ali mi akademičari ne ćemo klonuti. Hrvatska nam svijest nalaže, da radimo što više, da naš mili rod naučimo istinski poštivati i ljubiti sve ono, što je hrvatsko. Ja Vas uvjeravam, da me u ovom radu ne će, niti može itko spriječiti. Ja toliko ljubim svoj hrvatski rod, da sam za njega voljan žrtvovati i sam sebe i sve što imam.“<sup>47</sup>

**Ljudevit Vujković Lamić** je rođen 12. kolovoza 1907. Otac mu je bio Roko Vujković Lamić, a mater Klara rođ. Kujundžić.<sup>48</sup> Maturirao je 1926. Studirao je pravo u Subotici. Priključio se 1920-ih katoličkim Orlovima (subotička sekcija) i uznapredovao čak do predsjednika. *Neven* donosi nekoliko komičnih zapažanja s proslave pedesetgodišnjice Pučke kasine 5. i 6. svibnja 1928. u Subotici, koja se odnose i na Vujkovića: „I moramo opetovati, da su oni Orlovi, koji su tamo nakićeni sa značkama i orlovskim kapama onako orlovski lumpovali, stajali pod komandom gosp. Moce Vujkovića Lamića i pod nadzorom samoga odgovornoga urednika H. N. Miška Prčića.“ Posljedično, razvila se rasprava između *Nevena* i *Hrvatskih novina*, koji su bili glasila dviju suprotstavljenih političkih frakcija. *Neven* je poručio *Hrvatskim novinama*: „Nemojte kriviti za vaš neuspjeli rad drugoga. Ovi su Orlići odgoj

44 *Neven*, 1. srpanj 1926., br. 26, str. 4; *Hrvatske novine*, 3. srpnja 1926., br. 27, str. 3; *Hrvatske novine*, 17. srpnja 1926., br. 29, str. 3.

45 MKR 1045/1904, PASu.

46 *Neven*, 8. rujna 1927., br. 37, str. 3.

47 *Neven*, 1. listopada 1925., br. 35, str. 3; Evetović 2010: 591-592.

48 MKR 2421/1907, PASu.



Ive Prčića, Laze Prčića, Vece Čovića i Moce Vujković Lamića. Kaki majstori takav i plod. Nismo mi krivi, što ovi apostoli orlovskih ideja nisu u stanju da stvore nešto valjano i dobro, što mladež pod njihovom rukom drži, da će ona samo tako vršiti svoju kat. svetu dužnost, ako u svojoj 18 godini banči noću po noćnim lokalima lupajući čaše i flaše.<sup>49</sup>

Sudjelovao je na brojnim svečanostima, koje je priređivala Katolička Crkva. Tako je 14. ožujka 1931. sudjelovao na svečanoj akademiji u slavu pjesnika Ante Evetovića Miroljuba u Subotici. Recitirao je Miroљubovu pjesmu „Moje zvanje“. Na Euharistijskom kongresu u Starom Bečeju 14. kolovoza 1937. održao je predavanje „Natrag Kristu, natrag katolicizmu“.<sup>50</sup>

Međutim, opseg njegova javnog djelovanja pružao se i izvan kruga crkve. Na polju atletike zabilježio je više uspjeha. Često je odlazio na vježbalište pored Somborske ceste radi pripreme za razna natjecanja. Čuveni atletičar Jovan Mikić je pisao da Vujkovića smatra „najboljim jugoslavenskim dugoprugašem“ poslije Ive Krevsa iz Ljubljane. Na profesorskom kongresu, održanom u Subotici 1938., nastupio je s radnjom o bunjevačkim običajima. Međutim, njegov uradak je u završnoj redakciji „doživio silno škartiranje“. *Subotičke novine* tvrde da se urednik vodio motivom da zatomi hrvatstvo Bunjevaca.<sup>51</sup>

Poslije Drugoga svjetskog rata njegov društveni angažman je u porastu. Na skupštini Hrvatske kulturne zajednice održane 10. lipnja 1945. u prostorijama Pučke kasine izabran je za tajnika društva i u tom svojstvu je potpisao pozdravni brzojav Josipu Brozu Titu, predsjedniku vlade DF Jugoslavije. Prigodom svečanog otvaranja Hrvatskog narodnog kazališta u Subotici 28. listopada 1945. predao je u ime Hrvatske kulturne zajednice lovor-vijence glumcima, koji su izvodili predstavu „Matija Gubec“ Mirka Bogovića. Na godišnjoj skupštini Hrvatskog kulturnog društva, održanoj 15. prosinca 1946., izabran je za blagajnika društva.<sup>52</sup>

**Ivan Beneš** je rođen 3. prosinca 1910. Njegovi roditelji su bili Mijo Beneš i Krista Šević. Gimnaziju je započeo u Subotici, a završio u Travniku. Pučka kasina ga je još kao gimnazijalca nagradila za postignuti školski uspjeh 1928. Teologiju je studirao u Strasbourgu i Zagrebu od 1930. do 1934. Kao bogoslov primio je 18. ožujka 1934. sveti red đakonata od Franje Salisa, biskupa i generalnog vikara Zagrebačke nadbiskupije. Zaređen je za svećenika 1. srpnja 1934. Od 1934. do 1935. je bio župni vikar u Subotici. U društvenom životu javlja se nakon povratka u Suboticu 1935. sa studija. Od 1935. do 1941. bio je predsjednik i duhovnik Katoličke udruge „Bunjevačko momačko kolo“. Također je izabran u privremeni odbor podružnice Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ u Subotici 1938. Govorio je na prvom saboru kulturnih udruga Hrvata iz Bačke i Baranje, kojega je sazvala Hrvatska kulturna zajednica 12.

49 *Bunjevačko-šokački kalendar za prostu godinu 1927*, str. 103-105; *Hrvatske novine*, 4. travnja 1928., br. 8, str. 6; *Neven*, 31. svibnja 1928., br. 22, str. 2.

50 *Subotičke novine*, 14. ožujka 1931., br. 7, str. 3; *Isto*, 20. kolovoza 1937., br. 34, str. 1.

51 *Jugoslavenski dnevnik*, 27. travnja 1933., br. 98, str. 5; Evetović 2010: 593-597.

52 *Slobodna Vojvodina*, 11. lipnja 1945., br. 120, str. 1; *Hrvatska riječ*, 30. listopada 1945., str. 2.

siječnja 1941. U to vrijeme pada i njegov angažman u *Subotičkim novinama*. Objavljivao je prijevode malih pripovijesti katoličkog pisca Pierrea Ermita. Pisao je i sam kratke humorističke priče, ali i prikaze književnih djela i publikacija. Objavljivao je pod pseudonimom Mister John.<sup>53</sup>

Po povratku mađarskih vlasti bio je jedan od rijetkih bunjevačkih svećenika kojega okupatorske vlasti nisu podvrgnule surovom diktaturi. Međutim, ipak je i on platio obol zbog svoje bliskosti s krugom oko Ljudevita Budanovića, tako što je premješten iz Subotice. Od 1942. do 1943. bio je župni vikar u Miljkutu, a od 1942. do 1943. u Bajmaku. Od 1944. do 1946. je bio upravitelj bajmačke župe. U tom svojstvu je dočekao i kraj rata. Od 1946. do 1985., kada je umirovljen, bio je župnik župe u Lemešu. Napisao je povijest župne crkve u Lemešu od njezina osnutka 1752. do 1985. (*Historia parochiae domus*), čiji se rukopis čuva Župnom uredu crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Lemešu. Umro je 15. studenoga 1986. u Subotici.<sup>54</sup>

**Ivan Kujundžić** je rođen 2. lipnja 1912. Njegovi roditelji su bili Grgo i Paulina rođ. Stantić. Osnovnu naobrazbu je stekao u salašarskoj Sudarevoj školi na Verušiću i u Subotici u Kerskoj školi. Gimnaziju je pohađao u Zagrebu, Osijeku, Subotici i Travniku. Bio je jedan od učenika koje je Pučka kasina nagradila za postignuti školski uspjeh. Od 1930. do 1934. je studirao bogosloviju u Zagrebu. Diplomirao je prije vremena, s 22 godine, pa je zaređen posebnom dozvolom pape i ordinarija (1934.). Nakon ređenja bio je vjeroučitelj u subotičkim osnovnim školama (1934. – 1936.), a zatim u Državnoj muškoj gimnaziji u Subotici (1936. – 1941.). Također je radio u uredu Bačke duhovne oblasti.<sup>55</sup>

Usporedo sa svećeničkim dužnostima, obavljao je i kulturnu misiju među svojim pukom. Surađivao je u *Subotičkim novinama*, *Danici* i *Klasji naših ravni*. Štoviše, bio je stvarni urednik *Subotičkih novina* od 1935. do 1941., koje su pod njegovim agilnim i predanim rukovodstvom doživjele pravi preporod. Osim vjerskih sadržaja donosile su i izvješća o kulturnim aktivnostima hrvatskih društava u Bačkoj, ali i prikaze, kritike i osvrtne na književna i znanstvena djela, koja su se ticala bunjevačko-šokačkih Hrvata. Međutim, posebnu vrijednost im donose odlučni i argumentirani odgovori na provokacije koje su dolazile sa stranica prorežimskih glasila *Nevena* Jose Šokčića i *Bunjevačkih novina*, čiji je formalni urednik bio Ivan Poljaković. Većinu ovih članaka polemičke prirode napisao je zapravo sam Kujundžić. Oni su znanstveno utemeljeni, ali nose i izvjesnu dozu humora, što je razumljivo, s obzirom na to da su bili namijenjeni za širi puk.<sup>56</sup>

Drugi svjetski rat je donio bunjevačkoj inteligenciji patništvo ovidijanskih razmjera. Na udaru mađarskih vlasti su se našli ne samo pojedinci, koji

53 MKR 3195/1910, PASu; *Hrvatske novine*, 25. srpnja 1926., broj 30, str. 2; *Subotičke novine*, 31. ožujka 1934., str. 8; *Subotičke novine*, 26. siječanj 1936., str. 7-8.; *Subotičke novine*, 8. srpanj 1938., br. 27, str. 6.; *Dan*, 14. siječnja 1941., str. 5; *Subotičke novine*, 17. siječanj 1941., br. 3, str. 1.

54 Krmpotić 2005: 5-6.

55 MKR 1476/1912, PASu, Čeliković, Bušić 2019: 20-24.

56 Evetović 2010: 621.

su imali udio u događajima 1918., nego i svi oni koji su disali slobodnim duhom i pokazivali zavidan stupanj nacionalne svijesti. Među onima koji su bili primorani ratne dane provoditi izvan svog zavičaja bio je i Kujundžić. Njegova ratna golgota počinje s Travanjskim ratom 1941. Od trenutka kada je obukao srbijansku uniformu kako bi služio kao vojnički svećenik, do trenutka kada je odveden u njemački zarobljenički logor u Doboju, prošlo je, eventualno, tjedan dana. Bilo je općeg rasula i jugoslavenske vojske i društva tih prvih ratnih dana. Kasnije je opisao te dane u jednoj svojoj pripovijetci, koja je objavljena u prvom broju *Klasja naših ravni*.<sup>57</sup>

Poslije oslobođenja Subotice, Kujundžić, nasuprot Rajiću i još nekolicini katoličkih svećenika, nije pokazivao spremnost za suradnju s komunističkim vlastima. Slijedio je primjer svog biskupa Ljudevita Budanovića, koji se držao po strani događaja i vodio računa samo o interesima svoje pastve. I Budanović i većina ostalih svećenika su znali da ju vlastodršci, i pored svih neslaganja s Katoličkom Crkvom, ipak moraju poštovati, dijelom zbog unutarnjih razloga, jer je masa naroda ostala vjerna svojim duhovnim pastirima, a dijelom i zbog odnosa s Vatikanom, o kojima je ovisilo i mišljenje međunarodne javnosti. Uostalom, mnogi nositelji vlasti i članovi Komunističke partije poticali su iz katoličkih obitelji. Iako su predstavljali prva pokoljenja sinova i kćeri koji su se iz partijskih razloga distancirali od crkve, ipak su osjećali dužno poštovanje prema svećenstvu, koje je iz generacije u generaciju, još od franjevačkih vremena (17. stoljeća) stajalo u čvrstoj sprezi s njihovim obiteljima. Iz svih tih razloga za vlastodršce je razračunavanje s crkvom bio teško izvodljiv zadatak, kako sa čisto tehničkog tako i moralnog razloga. Ipak, iz ideoloških razloga i reputacije među komunističkim država, on je morao biti izveden. Drugim riječima, netko je od svećenika ipak morao platiti cijenu „socijalističkih reformi“. Jedan od žrtvenih jaganjaca je bio i Kujundžić.

Izbor žrtve i unaprijed pripremljena optužba možda ne odražavaju realne prilike. Međutim, one zorno oslikavaju namjere vlastodržaca. Oni su htjeli ukloniti svaku prepreku, čak i onu simboličnu, koja im je stajala na putu provođenja općih reformi. Kujundžić je poslije Drugoga svjetskog rata bio vjeroučitelj u subotičkoj gimnaziji. Zacijelo je uživao izvjesno povjerenje novih vlasti. Inače ne bi smio raditi u prosvjetnoj ustanovi. Nije blagonaklono gledao na vlasti, ali nije ni javno nastupao protiv njih. Njegov disonantni glas dopirao je do komunista samo posredno, preko njegovih učenika i doušnika. Stoga je upitno koliko su autentični iskazi svjedoka. Kujundžić je vjerovao u moć demokracije, a u komunistima je vidio samo rušitelje svih demokratskih normi. Komunisti ga doista za ovakvo držanje nisu mogli ni smijeniti iz škole, a kamoli kazniti, jer ono nije bilo u opreci s pozitivnim zakonskim normama. Štoviše, Kujundžić je samo koristio svoje demokratsko pravo, koje mu je kao i svakom drugom pojedincu bilo zajamčeno.

Nasuprot optužbama, koje su mu komunisti pripisivali, Kujundžić nije organizirao nikakav destruktivan i antidržavni rad. Naprotiv, Kujundžić je posvetio sve svoje kreativne snage obnovi inventara Matice subotičke, ko-

57 Kujundžić 1942: 47-48.

jega su okupatorski vojnici uništili. Osnovao je u tom smislu 1946. Bunjevačku knjižnicu Ivana Kujundžića. Također je napisao studiju o Mihailu Radniću, prvom bunjevačko-šokačkom piscu (1945.) i *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata* (1946.), koje je objavila Subotička matica. Prema tome, komunističkim vlastima nije preostalo drugo nego da pomoću fabriciranih dokaza predstave Kujundžića kao opasnog po poredak i društvo.

Kujundžić je konačno uhićen 10. listopada 1947. pod optužbom da je bio član ustaško-križarske terorističke organizacije. U montiranom procesu 1948. tužitelj nije imao izravnih i čvrstih dokaza za Kujundžićevu krivnju. Pozivao se na iskaze svjedoka, koji su bili naručeni i kontradiktorni, te na antikomunistički pravac *Subotičkih novina* i Kujundžićev boravak u NDHZ-iji. Za zločine koji su mu pripisivani mogli su odgovarati bački Hrvati, koji su ratne godine proveli u Zagrebu i drugim mjestima Hrvatske. Međutim, Kujundžić je morao biti osuđen po svaku cijenu zbog uklanjanja potencijalnih disonantnih tonova i slanja jasne poruke javnosti što čeka onoga tko diše slobodnim duhom. Tako je Kujundžić osuđen na 13 godina zatvora. Zatvorske dane je služio u kaznionama u Srijemskoj Mitrovici i Nišu. Ipak, kazna mu je smanjena i u Suboticu se vratio 1954. Ne treba isključiti mogućnost da je u tome izvjesnu ulogu imao i Vatikan.<sup>58</sup>

Godine robije jamačno su imale posljedice po njegovo zdravlje. Međutim, ako je tijelo bilo slomljeno, njegov duh sigurno nije. Kujundžić je ostatak života proveo u započetom radu na uvećavanju Bunjevačke knjižnice. U intervjuu za *Hrvatski književni list* 1969. objašnjava kako su na djelu izgledali ovi herkulski napor: „Vidite, bilo je i takvih situacija u mojoj sakupljačkoj karijeri, da nisam pitao za cijenu, ako je nešto trebalo nabaviti. Tada bih davao koliko je netko tražio, otkidajući sebi od ustiju. 1946. osnovao sam i svoju prepisivačku školu mladih bunjevačkih djevojaka. One su mi rukom prepisale sva naša rijetka djela. Njihov je idealizam nenaplativ u tom radu!“ Do 1969. sakupio je veliku količinu gradiva te je počeo razmišljati ne o jednoj, nego o nekoliko studija: Jeronimsko društvo i Podunavski Hrvati, biografije Stjepana Vilova, Lovre Bračuljevića, Ljudevita Budanovića, Blaška Rajića i drugih znamenitih bunjevačkih Hrvata. Međutim, uspio je objaviti samo dvije bibliografije: *Izvori za povijest bunjevačkošokačkih Hrvata* (1968.), koja je objavljena u nakladi Matice hrvatske, te *Bunjevačko-šokačku bibliografiju*, koja je uvrštena u *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (odjel za suvremenu književnost, knjiga 355, str. 667-769). Iznenađna smrt 23. svibnja 1969. ga je spriječila u realizaciji ostalih divnih ideja. Međutim, iza sebe je ostavio koristan materijal, koji može poslužiti mlađim generacijama kao osnova i naputak za istraživački rad.<sup>59</sup>

**Ante Jakšić** je rođen 22. travnja 1912. u Beregu. Otac mu je bio Antun, a majka Marija rođ. Pivar. U rodnom mjestu je završio osnovnu školu (1920. – 1925.). Gimnaziju je pohađao u Subotici (1925. – 1928. ), Travniku (1929.) i Somboru (1930. – 1932.). Za vrijeme svog boravka u Somboru objavio je

58 *Hrvatska riječ*, 19. ožujka 1948., br. 12, str. 2.

59 *Hrvatski književni list*, lipanj 1969., br. 14, str. 15.

pjesnički prvijenac *Biserni đerdan* (1931.). Također je surađivao u *Jugoslavenskom dnevniku* (Subotica) i somborskom tjedniku *Danica*. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1932. do 1937. U Zagrebu je objavio zbirku pjesama *U dolini zaborava* (1936.), prijevod romana *K sreći*, ruske katoličke književnice Nadežde Aleksandrovne Lappo-Danilevske (1936.) i lirsku novelu *Marija* (1937.). Nakon završenog studija radio je kao profesor hrvatskog jezika u više mjesta. Do Drugoga svjetskog rata predavao je u Travniku (1937. – 1938.), Korčuli (1939.), Tuzli (1939. – 1944.). U Travniku je objavio zbirku pjesama *Zov proljeća i mladosti* (1938.). Između dva svjetska rata surađivao je u listovima: *Bunjevačko kolo* (1933. – 1934.), *Klasje naših ravni* (1935. – 1944.), *Subotičke novine* (1936., 1939., 1941.) i *Subotičkoj Danici* (1933. – 1941.).<sup>60</sup>

Drugi svjetski rat ga je zatekao u vršenju prosvjetarske službe u Tuzli. Kasnije je prešao u Osijek (1944. – 1945.). Čak ni u vremenu ispunjenom ratnom psihozom njegov kreativan duh nije zamro, kako to obično biva s književnicima. Naprotiv, poput Belgijanca Hergéa, i Jakšić je ostvario nekoliko krupnijih postignuća u ovom razdoblju obilježenom destrukcijom i padom kvalitete umjetničkih sadržaja. U Tuzli je objavio zbirku pjesama *Pod sape-tim krilima* (1941.), koja oslikava položaj umjetnika u totalitarnom režimu. U Zagrebu je objavio roman *Šana se udaje* (1943.), koji je izlazio u nastavcima u *Subotičkim novinama* prije rata. Kasnije je prešao u Osijek, gdje je radio u tamošnjoj gimnaziji. Ovdje je objavio dva romana: *Maturant* (1944.) i *Pod teretom ljubavi* (1944.), koji je u prvo vrijeme izlazio kao književni dodatak lokalnog *Hrvatskog lista* u nastavcima. U istom listu objavio je članak o Aleksi Kokiću, koji je imao odjeka u Bačkoj. Također je pisao o kulturnim prilikama bunjevačkih i šokačkih Hrvata. Tako je lipnja 1944. tvrdio da se njegovi sunarodnjaci u Bačkoj mogu oduprijeti asimilacijskim nasrtajima: „Mi se ne bojimo, da bi se Bunjevci i Šokci mogli pretopiti u tudjinštinu, jer se mi nemamo ni kulturno ni poviestno čega stidjeti, jer smo mi toliko duševno jaki, da će se od nas odbijati svak opasan nalet i da ćemo očuvati čistu hrvatsku dušu, čistu hrvatsku misao.”<sup>61</sup>

Poslije rata, radio je kao profesor u Belom Manastiru (1945. – 1946.), Slavanskom Brodu (1946. – 1952.), Gospiću (1952. – 1953.), Subotici (1953. – 1956.), Karlovcu (1956. – 1962.) i na koncu u Zagrebu (1962. – 1970.). Tijekom ovog dugog razdoblja, prirodno, objavio je niz knjiga što poezije što proze: *Elegije* (Subotica, 1954.), *Hod pod zvijezdama* (Subotica, 1955.), *Osamljeni mostovi* (Zagreb, 1962.), *Pred vratima tišine* (Zagreb, 1963.), *Pjesme o Sinu čovječjem* (Zagreb, 1965.), *Pod pješčanim satom* (Zagreb, 1975.), *Molitve pod zvijezdama* (Zagreb, 1979.) Suradivao je u periodici bačkih Hrvata: *Subotičkoj Danici* (1946., 1971. – 1972., 1984. – 1987.), *Rukoveti* (1960., 1963.) i *Bačkom klasju* (1982.). Također je zastupljen i u domovinskom tisku: *Marulić* (1968. – 1987.), *Marija* (1969. – 1984.), *Danica* (1967. – 1986.) Umro je 30. studenoga 1987. U Zagrebu jedna ulica nosi njegovo ime. U Bunje-

60 *Jugoslavenski dnevnik*, 2. listopada 1932., br. 243, str. 10; *Isto*, 11. prosinca 1932., br. 301, str. 8; *Danica* (Sombor), 8. ožujka 1934., br. 6, str. 2; Evetović 2010: 621-630.

61 *Hrvatski list*, 11. lipnja 1944., br. 134 (8199), str. 6; *Naše Novine*, 18. kolovoza 1944., str. 4.

vačkom kolu u Subotici je 10. kolovoza 1995. u organizaciji Instituta „Ivan Antunović“ priređena književna večer posvećena Anti Jakšiću. Na njegovoj rodnoj kući u Bregu postavljena je 2004. spomen-ploča. Jakšić je možda jedan od najvećih umjetničkih stvaratelja iz redova šokačkih Hrvata.<sup>62</sup>

**Marin Šemudvarac** je rođen 14. siječnja 1913. u Baču. Osnovnu školu je završio u rodnom mjestu, a gimnaziju u Subotici i Travniku. Nakon mature upisao je bogosloviju u Zagrebu, koju je završio 1936. Zaređen je za svećenika 29. lipnja 1936. Njegova Mlada misa u rodnom Baču pretvorila se u pravo slavlje. Suze radosnice tekle su iz očiju veselih Šokaca-Hrvata, kada su na kolodvoru ugledali svog rođenog sina mladomisnika vlč. gosp. Marina Šemudvarca. Kao kakvog kneza pratili su ga u svečano narodno odijelo odjeveni konjanici, staro i mlado iz čitavog sela. Uoči same Mlade mise mali se dječaci i djevojčice u bogatoj šarolikoj nošnji natjecali tko će ljepše pozdraviti svoga novog pastira duša. Svaka njihova riječ izvirala je iz toploga srca i nježni se djetinji glasovi miješali sa smirenim mladomisnikovim riječima: *Jer me ostaviše otac i majka moja primio me je Gospodin* (Ps 26)<sup>63</sup>.

Po ređenju bio je kapelan katedralne crkve sv. Terezije. Kada je tijelo Paje Kujundžića preneseno 9. kolovoza 1936. u novu grobnicu u okviru 250-godišnjice glavne seobe Hrvata-Bunjevaca, Šemudvarac je obavio blagoslov. Propovijedao je na Mladoj misi Alekse Kokića 1937. Tom prilikom je rekao: „Istina je da je zasluga svećenika velika što su se Bunjevci i Šokci očuvali u svim neprilikama, ali ne treba podcjenjivati ni rad svjetovnjaka, što vrši kada budemo, štoviše, kada budemo svi skupa i svećenici i laici u skladu radili, svanut će narodu bolja budućnost.“ Godine 1936. postao je kustos Subotičke matice. Kada je 1938. Paulinum započeo svoj rad na odgoju novih pokoljenja bogoslova, Šemudvarac je imenovan za njezinog prefekta. Radi profesionalnog usavršavanja, iste 1938. upisao je Filozofski fakultetu u Zagrebu (prirodne znanosti i kemiju).<sup>64</sup>

Pisanjem se počeo baviti još kao gimnazijalac. Po imenovanju za kapelana katedralne župe Terezije Avilske, postao je stalni član uredništva *Subotičkih novina*. Suradivao je u periodici katoličke provenijencije: *Subotičkoj Danici*, *Obitelji*, *Hrvatskoj straži*, *Klasju naših ravni*, te u dječjoj enciklopediji *Znanje i radost*. Pisao je manje novele, koje su rasute po časopisima. Po vrijednosti se izdvajaju: *Smrt djeteta*, *Na uzničkom groblju*, *Svoj na svome i Pismo na seoske ravni*.<sup>65</sup>

Ratne prilike spriječile su ga da se vrati u Suboticu i započne rad u Paulinumu. Umjesto toga, ostao je u Zagrebu kao profesor Nadbiskupske klasične gimnazije, gdje je predavao prirodne znanosti i kemiju. Također je predavao prirodopis u gimnaziji otaca dominikanaca u Zagrebu. U Suboticu

62 Balažev 2011: 22-24; *Klasje naših ravni*, prosinac 1944., str.157-158; *Subotičke novine*, 18. kolovoza 1995., br. 33, str. 5.

63 *Subotičke novine*, 28. lipnja 1936., br. 6, str. 3; *Subotičke novine*, 12. srpanj 1936., str. 3; *Hrvatska straža*, 11. kolovoza 1936., br. 183, str. 11; Evetović 2010: 162-163.

64 *Subotičke novine*, 16. srpnja 1937., br. 29, str. 3; *Subotičke novine*, 22. srpanj 1938., br. 29, str. 4.

65 *Klasje naših ravni*, prosinac 1944., str. 162-163; Evetović 2010: 630-631.

se vratio tek 1962. Imenovan je profesorom i ravnateljem Biskupijske klasične gimnazije Paulinum, dakle četvrt stoljeća nakon predviđenog vremena je vršio tu službu. Od 1971. pa sve do odlaska u mirovinu 1991. bio je župnik crkve sv. Roka u Subotici. Do smrti (9. lipnja 1999.) je živio u svećeničkom domu „Josephinum“ u Subotici.<sup>66</sup>

**Aleksa Kokić** je rođen 14. listopada 1913.<sup>67</sup> Njegov otac je bio Ivan, a majka Ana (Nanika) rođ. Miković. Još kao mladić je pokazivao veliki umni potencijal. U rodnom mjestu je završio osnovnu školu. Pohađao je isusovačku klasičnu gimnaziju u Travniku. Potom je upisao Bogoslovski fakultet u Zagrebu. Njegov uspon počinje s proslavom 250. godišnjice dolaska jedne skupine bunjevačkih Hrvata u Suboticu kolovoza 1936. Tom prigodom je na zgradi Pučke kazine otkrivena spomen-ploča, koja je sadržala stihove Kokićeve pjesme *Za ljepšu budućnost*: „Hrvati smo bili uvijek, ostat ćemo i dalje Hrvati...“. Publika je oduševljeno klicala autoru. Pred svoju Mladu misu izdao

Zagreb, 13. III. 1940.

Dragi kolego!

Evo konačno sam ipak dospio ispuniti svoje obećanje. Pretipkao sam neke starije svoje pjesme o majci, a dodao sam i dvije sasvim nove još netiskane. Ona pod naslovom "Dječanje na nanu" kazim dati u "Hrvatski ženski list".

O ~~nekim~~ majci imam još možda dvije pjesme u zbirci "Klasovi pjevuju" /str. 24. i 77./, no to nije tako važno, da se za to znade. Osim toga sam se slovačkoga preveo nekoliko pjesama o majci od mladih slovačkih pjesnika Jana Maranta, Rudolfa Fabry-a i Rudolfa Dilonga. Konačno imam dvije pjesme za govorni zbor prigodom majčina dana "Majnice, ljubim te" i "Majčice, ti si nam sve", koje su po pučkim školama već više puta s prilično uspjeha uvedene.

Neke će mi pjesme o majci ovih dana i uglažbiti.

Eto to bi bilo nešto podataka za Vaš studij poezije o majci. Nije ovo gornje sve tako važno i možete mirno ispustiti što god hoćete. Napiso sam samo zato, što ste me zamolili. A molbe svojih prijatelja uvijek rado izvršavam. Posebno Vaše molbe.

Do viđenja!

Knogo Vas pozdravlja  
Vaš ođani



66 *Subotička Danica* za 2000, 264-265.

67 MKR 2622/1913, PASu.

je zbirku pjesama *Klasovi pjevaju* (prosina 1936.), koja mu je donijela veliku popularnost i reputaciju među njegovim sunarodnjacima. Čuveni književni kritičar Ljubomir Maraković se pozitivno očitovao o Kokićevoj poeziji: „Za razliku od drugih literarnih Bunjevaca o kojima sam govorio, g. Kokić pjeva pravilnim čistim jezikom, ulazeći potpuno u intimni ton suvremene lirike, lak, gladak, prirodan. Pjesnički mu je rječnik suptilan i bogat, izražavanje suvereno sigurno; premda mu je to prva zbirka, on nije početnik, već gotov pjesnik izrazit, krepak, bogat: potpuna ličnost.“

Zaređen je 29. lipnja 1937., a 11. srpnja odslužio je svoju prvu svetu misu. Mladomisnikov manuduktor je bio Ferdo Rožić, zagrebački kanonik i predsjednik književnog društva sv. Jeronima. Asistirao mu je Ivan Kujundžić, a subđakon je bio Albe Šokčić. Za vrijeme mise je pjevalo crkveno društvo „Sv. Cecilija“ pod dirigiranjem Mateja Jankača i uz pratnju Albe Vidakovića. Prvo je služio kao kapelan u crkvi sv. Roka, gdje je bio duhovnik radnika križara. Godine 1938. razriješen je kapelanske službe radi upisa na Filozofski fakultet u Zagrebu (grupa za hrvatski jezik i književnost). Upisao je slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u jesen 1938. Na njegovo mjesto u crkvu sv. Roka je došao Stipan Ognjanov, kapelan u Tavankutu. Održao je prigodni govor na posveti zastave HKD-a „Miroljub“ 14. kolovoza 1938. Iste godine je objavio svoju drugu zbirku pjesama *Zvona tihe radosti*. Početkom 1939. godine objavio je s Markom Čovićem brošuru o bunjevačko-šokačkim Hrvatima, koju je izdalo HKD „Sv. Jeronim“. Dana 2. kolovoza 1939. je otputovao u Slovačku radi boljeg upoznavanja slovačkog jezika i književnosti. Vojni rok je počeo služiti 13. kolovoza 1940. Međutim, po stupanju u vojsku njegovo zdravlje se toliko naglo pogoršalo da je morao biti operiran. Nažalost, nedugo potom je umro od postoperacijskih komplikacija (17. kolovoza). Pokopan je u Subotici 23. kolovoza na Bajskom groblju.<sup>68</sup>

Kokić je umro mlad, ali ga je njegovo djelo nadživjelo. Ubrzo nakon njegove smrti Hrvatska kulturna zajednica osnovala je prosvjetnu zakladu Alekse Kokića. Ovaj fond je primio brojne donacije, od kojih su možda vrijedni spomena 10.000 dinara ministra Bariše Smoljana. Do travnja 1941. održano je nekoliko priredbi koje su bile posvećene prerano ugaslom pjesničkom geniju. Već u nedjelju 6. listopada 1940. u Gradskom kazalištu u Subotici je održana komemoracija u čast A. Kokiću. Priređivač je bila Hrvatska kulturna zajednica, a na programu su sudjelovali muški i ženski sastav HPD-a „Neven“. Marko Lipozenčić je recitirao Kokićeve pjesme „Ljudi nizine“ i „Za ljepšu budućnost“. Dvorana je bila prepuna gostiju. Među uglednim gostima bili su roditelji, braća i sestre pokojnika, te biskup Ljudevit Budanović. Komemoracije su održavane čak i u Zagrebu, gdje je Kokić imao krug poštovatelja.<sup>69</sup>

68 *Subotičke novine*, 4. lipnja 1937., br. 23, str. 2-3; *Isto*, 16. srpnja 1937., br. 29, str. 3; Maraković 1937: 324; *Subotičke novine*, 29. srpanj 1938., br. 30, str. 4; *Hrvatska revija*, br. 4, 1939., str. 222; *Hrvatski narod*, 24. veljače 1939., br. 3, str. 7; *Obzor*, 13. travnja 1940., br. 85, str. 2; Nikolić 1941: 461-466; Zelić 2017: 4-6.

69 *Obzor*, 27. rujna 1940., br. 223, str. 3; *Hrvatski dnevnik*, 3. listopada 1940., br. 1591, I. izdanje, str. 12; *Hrvatski dnevnik*, 9. listopada 1940., br. 1597, I. izdanje, str. 12; *Hrvatska straža*, 11. listo-



**Marin Radičev** je rođen u Beregu 26. travnja 1914. Srednju školu je pohađao u Somboru i Travniku. Upisao je i završio Pravni fakultet u Zagrebu. Po završetku studija, posvetio se sudačkom zvanju. Bio je sudac kotarskog suda u Osijeku. Suradivao je u *Obitelji*, Svetojeronimskoj i subotičkoj *Danici*, *Subotičkim novinama*, *Omladini*, *Seljačkom ognjištu* i drugim hrvatskim časopisima. U svojim novelama opisuje život šokačkih Hrvata u Beregu. Pisao je također prikaze knjiga. Po osnutku pododbora Hrvatske kulturne zajednice (subotička organizacija) u Zagrebu, ušao je u njega zajedno s Ivom Kovačevim, također iz Brega. Nestao je na Križnom putu 1945.<sup>70</sup>

**Marko Čović** je rođen 17. prosinca 1915.<sup>71</sup> Njegovi roditelji su bili Ivan Čović (gradski dostavljač) i Janja rođ. Stipić. Njegov stariji brat Gavro je bio jedan od hrvatskih omladinaca koji su izvjesili hrvatsku zastavu na toranj Gradske kuće u Subotici 10. studenoga 1918. Imao je tri sestre, koje su doživjele zrelu dob. Marija (1901. – 1926.) i Mara (1911. – 1997.) su bile časne sestre, a Jaga (1906. – 1926.) je bila učiteljica. Čović je odrastao u obitelji vjernika. Stoga je njegova pojava u radu Subotičke matice potpuno prirodna. Ova ustanova je doista okupljala mlade snage koje su bile vezane uz Crkvu. Međutim, Čovićev život i književnost ne odražavaju u potpunosti život jednog uzornog katolika. To možda najbolje svjedoči njegov mladenački roman *Doktor filozofije*, koji pokazuje snažne utjecaje ruske škole antisemitizma, ali, paradoksalno, i hollywoodske filmske produkcije, koju su pokrenuli upravo – Židovi.<sup>72</sup>

Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1940. (odsjek slavistika) gdje je stekao veliki broj obožavatelja. Uredio je *Liriku hrvatskih sveučilištaraca* (1939.), koju je izdao Sveučilišni pododbor Matice hrvatske. Međutim, književnost i crkva nisu bili jedini prostor gdje je Čović bio aktivan. Također se javljao u sportskom životu Subotice. Na njegovu inicijativu je osnovan Hrvatski nogometni podsavez u Subotici. Bio je u deputaciji Bunjevaca koja je posjetila Vladimira Mačeka, predsjednika Hrvatske seljačke stranke, u Zagrebu 20. veljače 1937. Deputaciju je predvodio Mihovil Katanec. Mačeka je pozdravio seljak Đeno Šokčić iz Đurđina, a Marko Čović mu je uručio primjerak *Klasja naših ravni*, u kojoj je stajala sljedeća posveta: *Vodo, čuj želje naše, / Naših ravni glas: / Uz sudbinu svih Hrvata / Veži Ti i nas!* Čović je također održao govor u kojem je pozvao Mačeka da kod pregovora s beogradskim vlastima ima u vidu i Bunjevce i Šokce. Prigodom Dana hrvatske knjige u Subotici, koji su održani u prostorijama Subotičke matice 1939., Čović je održao predavanje o temi „Hrvatska knjiga“. Održao je niz predavanja za zagrebački radio početkom 1941. na temu povijesti, književnosti i narodnih običaja bačkih Hrvata. Po ukidanju komesarske

pada 1940., br. 232, str. 6; *Hrvatska straža*, 17. listopada 1940., br. 237, str. 4; *Hrvatski dnevnik*, 8. studenoga 1940., br. 1627, I. izdanje, str. 9.; *Hrvatski dnevnik*, 10. veljače 1941., br. 1720, II. izdanje, str. 12.

70 *Subotičke novine*, 25. studenoga 1938., str. 4; *Isto*, 3. ožujak 1939., br. 9, str. 4; *Klasje naših ravni*, prosinac 1944., 11; Čović 1975: 243.

71 MKR 2127/1915, PASu.

72 Usporedi Evetović 2010: 649-652; Bušić 2006: 53-55.

uprave u Matici hrvatskoj početkom travnja 1941. Čović je preuzeo uredništvo nad najpoznatijim književno-umjetničkim mjesečnikom *Hrvatska revija*. Pod njegovim uredništvom u veljači 1943. izašao je broj revije posvećen njemačkoj umjetnosti. Zastupljeni su u reprodukciji radovi sljedećih umjetnika: Hubert Netzer, Fritz Klimsch, Arno Breker, Karl Hennermann, Fritz Finsterer, Herbert Böttger, Rudolf Hermann Eisenmenger i Hans Happ.<sup>73</sup>

Jednostavno rečeno, Čović je kontradiktorna figura, koja možda najbolje oslikava ideološku dezorijentiranost omladine, pripadnika nižih slojeva 1930-ih. On se takoreći nalazio na raskrižju međusobno suprotstavljenih sfera utjecaja, a da to ni sam nije zamijetio. Naprotiv, prihvaćao je elemente učenja različitih škola kao sklop jedne jedinstvene, ograničene i harmonične cjeline, koju je poistovjećivao s pravom životnom filozofijom. Njegovi umni kapaciteti bili su bez svake sumnje iznadprosječni. U mladosti je čitao ruskog klasika Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, koji mu je služio u izvjesnom smislu kao uzor. Kao dokaz tomu najbolje služi njegov već spomenuti roman prvijenac *Doktor filozofije* (1937.). Iako je izašao u samonakladi, izazvao je interesiranje ne samo u Subotici, nego i izvan nje. Privukao je pažnju hrvatskih književnih krugova, ali i Matice srpske i hrvatskih Srba, što je, mora se priznati, potpuno za očekivati, jer glavni junak ovoga romana Lajčo Stipić odražava mnoge osobine junaka Dostojevskog, posebice Raskoljnikova iz *Zločina i kazne*. Obojica protagonista dijele mnoge zajedničke crte, od kojih su možda najmarkantnije idealizam (vjera u isplativost umnog napora, supremaciju dobra nad zloćom), ali i njegov antipod: razočaranost u svijet, koji je okorio u mediokritetu i materijalizmu. Vedrijih motiva su njegove novele sabrane u knjizi *Žito zove* (1941.) naklade Matice hrvatske. Neke od njih su prevedene na njemački i objavljene u njemačkom časopisu *Stimmen aus dem Südosten* (Glasovi s jugoistoka) nakladnika Deutsche Akademie (München) pod doslovnim prijevodom *Das Getreide ruft*.<sup>74</sup>

Ako su književna djela najbolje ogledalo jednoga pisca, onda je Čović čovjek male, pa i malomještanske sredine, koji upoznaje veliki i široki svijet ideja. Nažalost, vrijeme za odabir je suviše kratko, a konačan izbor je – kao i u slučaju Raskoljnikova – bio pogrešan, fatalistički. Zbog svojih veza s vladajućim strukturama u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, Čović je morao izbjeći iz Jugoslavije i provesti ostatak svog života u emigraciji. Međutim, jugoslavenski režim ga je praktički 1960-ih oslobodio svake odgovornosti za zločine u NDH-ziji. Možda najbolji pokazatelj je okolnost da je uvršten u *Leksikon jugoslavenskih pisaca*, kojega je 1971. godine izdala Matica srpska. S druge strane, Čović nije zastupljen u *Književnosti bačkih Hrvata* Ante Sekulića (1970.), niti u *Antologiji proze bunjevačkih Hrvata* Geze Kikića (1971.),

73 *Subotičke novine*, 26. veljače 1937., br. 9, str. 1; *Hrvatski narod*, 9. veljače 1939., br. 1, str. 8; *Hrvatski narod*, 26. svibnja 1939., br. 16, str. 2; *Neven*, 15. rujna 1939., br. 32, str. 4; *Subotičke novine*, 24. siječanj 1941., br. 4, str. 4. *Hrvatski narod*, 19. veljače 1943., br. 661, I. izdanje, str. 2.

74 *Subotičke novine*, 14. svibnja 1937., br. 29, str. 2; *Subotičke novine*, 28. svibnja 1937., br. 22, str. 2; *Subotičke novine*, 4. lipnja 1937., br. 23, str. 2-3; *Obitelj*, 25. srpnja 1937., br. 30, str. 569; *Mežarić* 1937: 551-552; *Wurster* 1937: 397; *Maraković* 1937: 323-324; *Vasiljev* 1938: 61; *Hrvatska revija* 1941 14/9: 507; *Korner* 1942: 64-67; *Korać* 1974: 460.

što možda najbolje pokazuje koliko je strah bio izražen u bačkim Hrvatima. Čak četvrt stoljeća nakon Drugoga svjetskog rata bunjevačka inteligencija je strahovala od kolektivne krivnje. Međutim, to nije spriječilo jednog Blaška Vojnića Hajduka da sastavi natuknicu o Marku Čoviću, koja je prošla cio proces redakture. U isto vrijeme, na drugom kraju svijeta, u Brazilu, Marko Čović je pisao svoje memoare, uspomene na 1930-e i 1940-e. Oni su konačno objavljeni 1975. godine, ali ne u Brazilu, koji nije dozvoljavao manjinama tiskanje knjiga na materinskom jeziku, nego u Europi (München-Barcelona). Njihov naslov je simptomatičan *Nejugoslavenska Jugoslavija*. Ovom knjigom, koja bi se mogla nazvati hrvatskim, pa čak i jugoslavenskim *Ex Ponto*-om, pisac objašnjava paradoksalno uređenje međuratne Jugoslavije. Vrijeme je pokazalo da je ova knjiga bila zapravo Čovićeva labudova pjesma. Umro je 12. travnja 1983. u Sao Paulu.

**Stipan Bešlin** je rođen u Monoštoru 4. siječnja 1920. Otac mu je bio Marko, a majka Marija rođ. Pašić. Njegova obitelj je pripadala srednjoj klasi. Rano je ostao bez oca, tako da su skrb za njega i njegovog mlađeg brata Marina preuzeli mater i djed. Osnovnu školu je završio u Monoštoru. Gimnaziju je pohađao u Somboru. Međutim, isključen je iz petog razreda navodno zbog govora protiv kralja. Zbog toga je peti razred morao završiti privatno u Državnoj realnoj gimnaziji u Vukovaru. Međutim, nije uspio položiti i šesti razred. U toj nakani je otišao u Zagreb. Tamo se kao pitomac Omladinskog doma salezijanaca spremao na polaganje ispita za šesti i sedmi razred. No, bolest (tuberkuloza) ga je primorala da se vrati u rodno mjesto. Da nevolja bude veća, njegova obitelj je u međuvremenu osiromašila i nije mu mogla priuštiti liječenje. Posljedično, Bešlin je umro u cvijetu mladosti, 7. travnja 1941.<sup>75</sup>

Njegova prerana smrt izazvala je veliku žalost njegovih sunarodnjaka. Oni u njoj nisu vidjeli samo gubitak još jednog života, nego jednog genija, koji se čak nije stigao ni dokazati. Njegov vršnjak Marko Čović u svojim uspomenaма piše da „je sasvim sigurno da su Bešlinovu preranu smrti izazvali, i prouzrokovali, i pospješili jugoslovenski progoni“. Vinko Nikolić, koji je najbolje poznao Bešlina, slojevitije predstavlja njegov slučaj: „Umro je previše mlad, prerano, a da bi mogao ostaviti obilatije i bogatije pjesničko djelo, pogotovo u onakvim životnim prilikama koje je on proživljavao, teško pateći, izbačen iz škole, neizlječivo bolestan, s jedinom životnom radošću, što je imao svoju nenu Mariju, kojoj se tako iskreno i sinovski u svojim čestim i dugačkim pismima jadikovao; a bio je tako užasno svjestan svoje teške bolesti, kojoj je jedino ozdravljenje smrt, i to skora, brza smrt.“<sup>76</sup>

Pisanjem se počeo baviti još u nižim razredima srednje škole. Uglavnom se usavršavao u poeziji. Međutim, okušao se i u prozi i književnoj kritici. Prvu pjesmu „Molitva Gospi“ je objavio u *Krijesu* 1933, listu domagojskih srednjoškolaca. Nakon toga se javlja s pjesmama većinom vjerskog karaktera u hrvatskom tisku pretežno katoličke provenijencije, ali i književnim

<sup>75</sup> Evetović 2010: 656; Šeremešić 2005: 14-15.

<sup>76</sup> Nikolić 1943: 66-68; Čović 1975: 331.

časopisima i političkim glasilima: *Danica* (1934.), *Subotičke novine* (1934., 1935.), *Anđeo čuvar* (1934. – 1937.), *Borovo* (1935., 1936.), *Kolo mladeži* (1934., 1935.), *Subotička Danica* (1935., 1936.), *Svetište sv. Antuna* (1938.), *Hrvatska revija* (1939., 1940.), *Savremenik* (1939., 1940.), *Hrvatski dnevnik* (1939.), *Seljačka omladina* (1939.), *Hrvatska prosvjeta* (1939. – 1941.), *Klasje naših ravni* (1935.) i drugdje. Međutim, u književnost je ušao kada je Blaž Jurišić tiskao njegovu pjesmu „Sombor“ u *Hrvatskoj reviji* (1939.). Pred smrt je pripremio za tisak zbirku pjesama *Tamna cesta*, koja je ostala u rukopisu. Navodno, nalazila se u vlasništvu književnog kritičara Vinka Nikolića, koji je napisao topao nekrolog o Bešlinu (objavljen izvorno u *Hrvatskom narodu*, pretiskan u *Klasju naših ravni*). Šaljiva priča iz seoskog života „Bana Jela Jelićeva“ iz Bačkog Monoštora (*Subotičke novine*). Posljednja njegova objavljena pjesma je bila, ironično, „Što imamo od života?“<sup>77</sup>

**Blaško Ivić** je rođen 9. veljače 1920. Otac mu je bio Stipan, gradski bilježnik, a majka Jelena rođ. Moravčik. Osnovnu i srednju školu (gimnaziju) je završio u rodnom gradu. Kao srednjoškolac surađivao je u *Subotičkim novinama*, *Subotičkoj Danici* i u subotičkom šaljivom listu *Žackalo*. Pisao je novele, crtice i pučke igrokaze. Osim toga, istraživao je narodne običaje, pjesme (na ikavici) i igre. Od 1936. do 1939. igrao je za NK „Bačka“. U Zagrebu je upisao Poljoprivredno-šumarski fakultet. Po ulasku mađarskih snaga u Suboticu 1941., prešao je, kao i mnogi drugi hrvatski srednjoškolci i visokoškolci, u Zagreb, gdje se uključio u tamošnji kulturni život. Bio je aktivan u Društvu bačkih Hrvata. Apsolvirao je započeti studij poljoprivrede i upisao pravo.<sup>78</sup>

Poslije Drugoga svjetskog rata obnašao je odgovorne dužnosti u raznim privrednim institucijama: Zavod za voćarstvo i preradu voća (Čačak), Seljačka radna zadruga na Paliću, Povjerenstvo za poljoprivredu i šumarstvo (Subotica), Tajništvo za poljoprivredu i šumarstvo kotara Subotica, Poljoprivredni kombinat Palić (Palić-Subotica), Privredna komora (Subotica), Zavod za ekonomiku i privredni razvoj i Ekonomski institut (pri Ekonomskom fakultetu u Subotici) i druge. Stručnost i iskustvo kvalificirali su ga za republičkog inspektora za kontrolu voćnoga i sadnoga materijala i sjemenske robe u Subotici (1957.) Također je radio u srednjoj poljoprivrednoj školi u Subotici (prvo kao profesor, a zatim kao ravnatelj). Bio je član mnogih odbora. Sudjelovao je na brojnim međunarodnim stručnim skupovima o voćarstvu. Dobitnik je Oktobarske nagrade Skupštine općine Subotica 1968. (za područje poljoprivrede) i drugih stručnih priznanja. Preselio se u Zagreb 1989. Umro je 17. rujna 1994. u Zagrebu. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u Bjelovaru.<sup>79</sup>

**Ante Sekulić** je rođen 16. studenoga 1920. u Tavankutu. Njegovi roditelji su bili Šime i Julka r. Pavlić. Osnovnu školu je završio u Subotici, a srednju u Somboru i Subotici. Još kao srednjoškolac bio je aktivan sudionik kulturnih događaja, koji su se odvijali u okviru crkve. Također je bio član organizacija

<sup>77</sup> *Hrvatska revija* 1941 14/11: 607; Nikolić 1943: 66-68.

<sup>78</sup> Evetović 2010: 657-659.

<sup>79</sup> Blaževski 1971: 263; Ivić 2010: 89-90.

koje su isto tako stajale u svezi s crkvom: Bačko okružje križara, Subotička matica i Društvo bačkih Hrvata (Zagreb). Suradivao je u *Subotičkim novinama*, *Danici* i *Klasju naših ravni*. Pisao je pjesme uglavnom religioznog sadržaja, te novele, koje nose moralne poruke i odišu ljubavlju za zavičajem („Pošao je u tuđinu“, „List je pao s grane“, „Zaboravljeni cvijet“). Pred rat je izdao svoj književni prvijenac – zbirku pjesama *Sin nizina* (1941.).<sup>80</sup>

Drugi svjetski rat je proveo u Zagrebu. Suradivao je u zagrebačkoj periodici katoličke provenijencije: *Obitelj*, svetojeronimska *Danica*, *Hrvatska mladost* itd. Diplomirao je 1946. hrvatski i latinski jezik i književnost. Doktorirao je s temom „Govor bačkih Hrvata“ 1947. Naredne 1948. je osuđen na šest mjeseci strogog zatvora s prinudnim radom. Optužen je naime da je u siječnju 1946. godine u Zagrebu u zajednici s Pešutom, Dulić Josipom i Vidaković Pericom organizirao četvorku „čiji je cilj bio borba protiv NOP-a, protiv osnovnih načela, a naročito protiv bratstva i jedinstva naših naroda“. Nakon odslužene kazne, radio je kao srednjoškolski profesor u brojnim mjestima Hrvatske (Sinj, Pazin, Virovitica, Delnice). Prosvjetarsku karijeru je zaokružio kao profesor Pedagoške akademije u Rijeci.<sup>81</sup>

Međutim, početkom siječnja 1972. je suspendiran s riječkog sveučilišta zbog šovinizma i nacionalizma. Uz to je uhićen i proveden u istražni zatvor u Subotici. Komunistički sud ga je osudio na dvije i pol godine strogog zatvora i dvije i pol godine zabrane javnih nastupa nakon izdržane kazne. Nesretni splet okolnosti nije ga međutim obeshrabrio od daljnjeg bavljenja znanostima. Do 1990. objavio je niz članaka i ishode svojih istraživanja s temama vezanim uz bačke Hrvate i crkvenu povijest. Kruna njegovih znanstvenih napora je svakako antropološka studija *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca* (1986.), koja je doživjela tri prerađena i dopunjena izdanja: *Bački Bunjevci i Šokci* (I. izd., 1989.; II. izd. 1990.) i *Bački Hrvati, narodni život i običaji* (1991.). Kada je 1991. postalo aktualno pitanje bunjevačkog identiteta, za zagrebački *Vjesnik* je dao sljedeću izjavu: „Neka se prizna da ima Bunjevaca, ali to znači da tada treba označiti bunjevački jezik, lijepu hrvatsku ikavicu. Tada im treba stvoriti knjige na tom jeziku, treba im otvoriti takve škole. Da li bi Srbi tada time dobili?“ Nakon propasti komunističkog režima, njegovi doprinosi su dobili veću cijenu i publicitet. Izabran je za dopisnog člana HAZU-a (razred za filološke znanosti) 30. siječnja 1997. Umro je 18. ožujka 2016. u Zagrebu. Pokopan je 22. ožujka na Mirogoju.<sup>82</sup>

## Zaključak

Generacije bunjevačkih intelektualaca koje su rođene između 1900. i 1920., a svoje književne početke zabilježile bilo 1920-ih ili 1930-ih, pokazuju višestruk napredak u odnosu na ranije generacije, koje su odrasle i odgoje-

80 Evetović 2010: 659-660.

81 *Hrvatska riječ*, 19. ožujka 1948., broj 12, str. 2; Kikić 1971: 233.

82 *Vjesnik*, 7. siječnja 1972., str. 5; Sekulić 1996: 107; *Subotičke novine*, 5. travnja 1991., br. 14, str. 6; *Hrvatska riječ*, 25. ožujka 2016., br. 675, str. 30-31.

ne u mađarskom duhu. Čak i oni koji su osnovnu i srednju naobrazbu stekli u Mađarskoj prije 1918., bili su zahvaćeni kulturnim strujanjima iz Zagreba i Beograda, kojima je put prokročio ulazak Subotice u Kraljevinu SHS. Oni koji su rođeni u prvom desetljeću 20. stoljeća uviđaju neodrživost identiteta, kojega im je prosvjetni sustav Mađarske usađivao s tendencijom asimilacije. Njihovi životi tijekom 1920-ih i 1930-ih su ispunjeni potragom za novim identitetom i s tim u svezi novim sadržajima. Čak dugo godina nakon povijesne 1918. oni pokazuju krizu identiteta, koja se ogleđa kroz njihova djela, ali i životne odluke. Identitetska ambivalentnost i nekonzistentnost, samo su neke od karakteristika koje se mogu čitati između redova njihovih radova. Međutim, oni se mogu smatrati dijelom omladine 1930-ih i to ne samo na temelju suvremene definicije mladosti, koja obuhvaća katkada dob do 35 godina. Naime, upravo su oni trasirali put mlađim generacijama kao neka vrsta prijelazne generacije iz mađarske omladine u jugoslavensku odnosno hrvatsku.

S druge strane, oni intelektualci koji su rođeni u drugom desetljeću 20. stoljeća pokazuju mnogo veći stupanj samopouzdanja. To je i logično, s obzirom na to da su prošli u cjelini ili većim dijelom kroz nov sustav naobrazbe, koji je uključivao čisto jugoslavenske sadržaje. Osim toga, oni su odrasli u sredini koja se do njihovog punoljetstva znatno izmijenila u odnosu na vrijeme kada su Suboticom carevali gradonačelnik Károly Biró i njegovi suradnici na zadatku asimilacije bačkih Hrvata. Oni su mnogo manje opterećeni balastom prošlosti, kojega je ostavila višestoljetna austro-ugarska uprava. To se razvidno vidi iz njihovih književnih početaka. Njihov stvaralački opus odlikuju ne samo motivi vezani uz ljubavni ciklus ili religiju, nego i socijalne, pa čak i metafizičke, etičke i druge teme filozofske prirode.

Od trenutka kada je nastava na materinskom jeziku proklamirana na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. studenoga 1918., kao vrhovni princip u razvoju daljnjeg obrazovanja u Vojvodini, pa do trenutka kada su generacije rođene u drugom desetljeću 20. stoljeća dovoljno stasale da se upuste u književne vode, prošlo je u prosjeku 15 godina. Kao dokaz tome najbolje služi časopis *Bunjevačko kolo* pokrenut 1933. Ovo je doista bio prvi hrvatski književni list u Vojvodini. Naravno, nije predstavljao jedini književni medij, jer su prije njega postojale književne rubrike u kalendaru *Danica* i u *Subotičkim novinama*. Nasuprot *Bunjevačkom kolu*, mada ne i izravno suprotstavljeno njemu, stajalo je *Klasje naših ravni*, koje je bilo uglavnom časopis mladeži okupljene oko katoličkih organizacija. Njegov nastanak je uvjetovan, naravno, realnom i internom potrebom za pokretanjem jednog književnog lista, mada ne treba isključiti i pretpostavku da je predstavljao na neki način reakciju na izazove izvana: *Bunjevačko kolo* i njegov krug suradnika.

Kako god tumačili pojave hrvatskih književnih časopisa u Subotici 1930-ih, jedno je sigurno. Intelektualci obiju struja, i liberalci i konzervativci, nalazili su se i pored svih svojih načelnih razlika na manje više istom stupnju svijesti i kulturnog razvoja. Naravno, bilo je pojedinaca koji su bili znatno iznad prosjeka. Ivan Kujundžić je bez sumnje bio jedan od njih. Njegovo

znanje francuskog jezika, suvremenih književnih tendencija, ali i književne teorije, kvalificirali su ga za književnog kritičara. Uostalom, dokaz tome su njegovi nebrojeni prikazi književnih djela ne samo konzervativaca, nego i liberalaca. I pored svoje očite pristranosti u pogledu ocjenjivanja svojih protivnika, Kujundžić je bez sumnje utemeljitelj književne kritike u bačkih Hrvata. Naravno, i Balint Vujkov je također pisao književne ocjene, osvrte i prikaze, ali oni zaostaju po broju i sveobuhvatnosti u odnosu na Kujundžićeve. Kujundžić je možda prvi bunjevački književni kritičar, koji je u kritičko razmatranje uključio književna djela koja ne pripadaju religijskom žanru.

Do pojave Ivana Kujundžića *Subotičke novine* su bile namijenjene samo za reklamu djela koja su odgovarala potrebama crkve i duhovnog odgoja. Drugim riječima, Kujundžić je protegnuo pojam književnosti bačkih Hrvata i na krug književnika koje je kritizirao, pa čak i vrijeđao, a da toga ni sam nije bio svjestan. Ovaj slučajni potez ili neželjeni učinak je zapravo imao duboke posljedice po daljnje sagledavanje književnosti bačkih Hrvata. Zacijelo je utjecao na povjesničare književnosti: Matiju Evetovića, Gezu Kikića i Antu Sekulića, koji bez ikakve dvojbe u svoje književne prikaze uvrštavaju kako konzervativce, tako i liberale. S druge strane, liberalci uzvraćaju učinjenu gestu. Tako je Blaško Vojnić Hajduk napisao niz biografija bunjevačkih književnika za *Leksikon jugoslavenskih pisaca* Matice srpske. Među tematiziranim književnicima nalaze se i neki koji su u to vrijeme i dalje predstavljali, sa stanovišta komunističkih vlasti, prijetnju po cjelovitost jugoslavenskog društva i države. Ipak, i u uvjetima totalitarizma, koji je poticao podjele između crkvenog i svjetovnog, svijest o cjelovitosti i ograničenosti književnosti bačkih Hrvata je opstala sve do danas, kada se uopće ne pravi ideološka razlika između Alekse Kokića i Balinta Vujkova.

## Literatura

Smrt mladoga pjesnika Stipe Bešlina (Uredništvo), *Hrvatska revija* 14/11: 607.

Bačić, Slaven. 2005. Bačić, Slaven, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 4* (Bu). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo.

Bačić, Slaven. 2017. Kopunović, Ladislav, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 13* (Ko–Kr). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 58–59.

Balažev, Marina. 2011. Jakšić, Ante, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 11* (J). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 22–24.

Blaževski, Jordan. 1970. *Jugoslovenska poljoprivreda 1939–1969*. Beograd: Interpress-plasman.

Bušić, Krešimir. 2006. Čović, Marko, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 5* (C–Ć): 53–55.

Čeliković, Katarina; Bušić, Krešimir. 2019. Kujundžić, Ivan Ivanica, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 14* (Ku–Kv). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 20–24.

Čović, Marko. 1975. *Nejugoslavenska Jugoslavija i Hrvati*. Knjižnica Hrvatske revije: München, Barcelona.

Dévavári, Zoltán (2020), *Iratok a holokauszt szabadkai történetéhez (1941–1944)*. Szabadka: Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 81-82.

Evetović, Matija. 2010. *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. Subotica: Hrvatska riječ.

Ivančić, Jasna; Hemar, Eduard. 2017. Kopilović, Jakov, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 13 (Ko–Kr). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 57-59.

Ivić, Miroslav. 2010. *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 10 (I). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 89-90.

Kecić, Danilo. 1979. *Presuda Državnog suda za zaštitu države članovima Komunističke partije Jugoslavije za Vojvodinu od 2. juna 1937*. Istraživanja 8: 421-478.

Kikić, Geza. 1971. *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*. Zagreb: Matica hrvatska.

Korać, Stanko. 1974. *Hrvatski roman između dva rata*. Zagreb: August Cesarec.

Korner, Jeronim. 1942. Književni lik Marka Čovića. *Klasje naših ravni* IV/1: 64-67.

Krmpotić, Lazar Ivan. 2005. Beneš, Ivan, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 3 (Be–Br). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 5-6.

Kujundžić, Ivan. 1942. Susret sa slobodom. *Klasje naših ravni* IV/1: 47-48.

Maraković, Ljubomir. 1937. Bunjevci. *Hrvatska Prosvjeta* 6-7: 316-324.

Mežnarić, Ivica. 1937. Roman seljačkog sina. *Hrvatska revija*, br. 10: 551-552.

Nikolić, Vinko. 1941. Aleksa Kokić. *Hrvatska revija* 14/9: 461-466.

Nikolić, Vinko, 1943. Pjesme mrtvog pjesnika Stipe Bešlina. *Klasje naših ravni* V/1: 66-68.

Sekulić, Ante. 1996. *Naš velikan graditelj povijesti Juraj Utišinović Martinušević: 1482. – 1551*. Jastrebarsko: Slap.

Šeremešić, Marija. 2005. Bešlin, Stipan, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 3 (Be–Br). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 14-15.

Šoltić, Julije. 1955. *Gore, more i ravnice: prikazi iz suvremene hrvatske književnosti*. Zagreb: Vlastita naklada.

Vasiljev, Spasoje. 1938. *Letopis Matice srpske*, knj. 349, sv. 1 (siječanj 1938.): str. 61.

Vuković Dulić, Ljubica. 2013. Uporni slikar – Ivan Tikvicki (1913. – 1990.). *Nova riječ* 2: 133-142.

Wurster, Antun. 1937. Čović Marko: Doktor filozofije. *Život* 18: 397.

Zelić, Željka. 2017. Kokić, Aleksa, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 13 (Ko–Kr). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo.

Žigmanov, Tomislav. 2004. Bašić, Franjo, u: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 2 (B–Baž). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 72-73.



Dalibor Mergel

## PRINOSI PROUČAVANJU PUČKOG PJESNIŠTVA STARČEVAČKIH HRVATA U PRVOJ POLOVINI XX. STOLJEĆA

Nastanak Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a kasnije i Jugoslavije označio je početak posve novog razdoblja za Hrvate na našim prostorima. Očekivanja konstitutivnih naroda bila su opravdano velika. Starčevački su Hrvati u političkom pogledu u doba Austro-Ugarske bili doista neprimjetni. Ukoliko je među njima i postojao sloj inteligencije ili bar nekolicina pojedinaca koji su se na bilo koji način izdvojili iz uskih okvira svoje sredine, svi su oni podlegli mađarizaciji i tako zatajili pripadnost svom narodu. Pismenih i nacionalno osviještenih hrvatskih seljaka bilo je u Starčevu i prije Prvoga svjetskog rata, nalazili su se na popisima pretplatnika *Danice*, godišnjaka Svetojeronimskog društva, a pojedinima je na adresu stizao i zagrebački tjednik *Prijatelj naroda*. Čini se da je jačanju hrvatskog nacionalnog identiteta umnogome pridonio događaj iz 1919. godine kasnije poznat pod nazivom Starčevačka republika. Tada je došlo do pobune Hrvata koji su oštro odbili pozive za novačenje upućene im od novih mjesnih vlasti. Umorni od rata koji se tek završio smatrali su da vojničke odore moraju ravnomjerno biti podijeljene svim mještanima, a ne samo jednoj nacionalnoj skupini. Nakon tih burnih događanja dolaze dvadesete godine kada Mišo Brajac (1900. – 1990.), sin starčevačkih ratara, u političkom i kulturnom smislu artikulira interese svojih sunarodnjaka i pokreće brojne inicijative za njihovo uključenje u društveni život hrvatske zajednice. Brajčevo je osobno ustrajavanje u svemu tome igralo veoma veliku ulogu. Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ tih godina dobiva podružnicu u Starčevu kao i „Hrvatski radiša“. Prva udruga davala je stipendije mladim studentima, a druga skrbila o namještanju naučnika u trgovine i obrte. Brajac je predano radio na širenju utjecaja Hrvatske seljačke stranke u Banatu iza čijih je ideoloških načela čvrsto stajao. Stoga je pored zastupanja partijskih interesa u Starčevu inicirao osnutak ogranaka njezinih kulturno-prosvjetnih i ekonomskih udruga poput Seljačke i Gospodarske sloge. Njihove su aktivnosti nesumnjivo utjecale na sve naraštaje artikulirajući darovite pojedince i okupljajući ih. Intenzivni društveni angažman Hrvata koji je od strane seljačkog pokreta u Starčevu

bio potican u međuraću nastavio se i poslije Drugoga svjetskog rata kroz njegovanje folklornog nasljeđa, nogometa, dramske i likovne umjetnosti. Među pionirima pučkog stvaralaštva koji su svoje talente uspjeli izraziti uz potporu i prosvjetiteljski duh Seljačke sloge su pjesnici Joso Barašević i Franjo Mikić.

## Umjetnička duša i borac za slobodu

Joso Barašević (1908. – 1942.) bio je jednim od šestero djece starčevačkog ratara Nikole Baraševića i Magdalene Špelić. Riječ je o obitelji Baraševića klimenačko-hrvatskog podrijetla koja je u Starčevu uslijed dugogodišnjih ženidbenih veza s ovim mjestom prešla iz susjednog sela Omoljice. Josu je bio u braku s Perležankom Anom, djevojački Keglović. S njom je imao sina Nikolu Baraševića (1934. – 1999.), kasnije uglednog pančevačkog liječnika. Od mladenačkih dana Josu je bio uključen u društveni i vjerski život lokalne hrvatske zajednice. Njegov se lik može prepoznati na fotografiji Crkvenog hrvatskog pjevačkog društva u Starčevu iz 1925., a glumio je i u predstavama Seljačke sloge. Jedna od njih donijela je nadimak po kome su supruga i on postali poznati u svom mjestu, a i šire. Naime, zbog glavne uloge u kazališnom komadu „Seoska lola“ izvođenom u Starčevu prozvan je „Lolom“, a njegova žena „Lolinicom“. Budući da se ona bavila ugostiteljstvom, dio Starčeva u kom je imala svoj lokal i danas se naziva „Kod Lolinice“. Potpuna je nepoznanica da se Josu Barašević okušao i u pjesničkim vodama. Njegova je domoljubna i nacionalnim nabojem nadahnuta pjesma objavljena u *Domu*, političkom listu i službenom glasilu Hrvatske seljačke stranke. Spjevao ju je s 19 godina, a stihovi koji slijede među ostalim promiču vrijednosti koje i danas mogu biti uzorom.

### **JA SAM RODA SELJAČKOG !**

*Ja sam roda seljačkog,  
Častnog, poštenog,  
Naroda sam hrvatskog,  
Vrijednog radinog.*

*Domovinu ljubim svoju  
I sav ljudski rod,  
A rodbinu ljubim moju  
Kano mornar brod.*

*Domovino moja draga,  
Budi sretna Ti,  
Ti si puna rajskog blaga,  
Ljubimo Te svi!*



*Domovino, draga mati,  
Ti zemaljski cvijet,  
Za te sve ću žrtvovati,  
Na tvoj oltar svet.*

Ja sam roda hrvatskog  
I hrvatski sin,  
Ja sam roda seljačkog –  
Pravedan sam svim.

Ljubim otca, mene mati,  
Slobodan mi duh,  
Banatski smo mi Hrvati,  
Seljački nam kruh.

Ja sam roda seljačkog,  
Vazda ponosan,  
Iz kraja sam banatskog,  
Hrvatom sam znan.

Ljubim selo, zelen-gore  
I sve seljačko,  
I Jadransko naše more,  
More hrvatsko.

Ja sam drugu vjeran drug  
Kao pčela radu,  
Volim knjigu, volim plug,  
Šarenu livadu.

Mlad još jesam, istina,  
Al' ću biti star,  
Cvjetat će domovina,  
Kroz godina par.

*Ja sam roda seljačkog,  
Vrijednog, radinog  
Naroda sam hrvatskog,  
Častnog, poštenog!*

*U STARČEVU (Banat), prosinac 1927.  
Joso Barašević*

Baraševićev je život prerano i nesretno završen, a uspomena na njegov tragični kraj trajno je ostala zabilježena na spomen-ploči u predvorju Mjesne zajednice Starčevo na kojoj su imena nastradalih u Drugom svjetskom

ratu. Joso je zbog svojih antifašističkih stavova i komunističkog ideološkog opredjeljenja završio u zloglasnom logoru „Banjica“ u Beogradu gdje je ubijen 1942. godine.

## Tvorac starčevačkog deseterca

Franjo Mikić (1889. – 1946.) rođen je u Starčevu kao sedmo dijete Jure Mikića i Magdalene Vidoš. Njegov je otac u južni Banat doselio iz Lađevca kraj Slunja šezdesetih godina 19. stoljeća negdje u vrijeme gradnje župne crkve svetog Mauricija koja na istom mjestu stoji i danas kraseći središte Starčeva. Franjina majka bila je Hrvatica iz Glogonja čija je obitelj Vidoš također podrijetlom s područja Korduna kao i starčevački Mikići, no, Vidoši su naseljeni u okolici Pančeva još koncem 18. stoljeća. Odrastanje Franje Mikića obilježilo je doba austro-ugarske vladavine koja je, kada je on već stasao za ženidbu, provodila snažnu mađarizaciju i potirala slavenske nacionalne pokrete među kojima i hrvatski. Godine 1908. Franjo prvi brak sklapa s Marijom Kolaković iz Omoljice s kojom nije uspio zasnovati obitelj. Druga žena bila mu je Magdalena Stana (1891. – 1945.), udovica Tome Bogdanića poginulog u Prvome svjetskom ratu. Ona mu je izvanbračno rodila sina Paju čiji potomci i dalje žive u Starčevu noseći prezime Stana uz obiteljski nadimak (špicname) Mikić.

Najstariji Starčevci i danas pamte talent Franje Mikića da u svakoj prigodi sastavi pjesmu i izražava se u stihu premda je ovaj pučki pjesnik preminuo prije gotovo osamdeset godina. Malo je pisanih tragova koji govore o njegovoj darovitosti. Jedan od njih sačuvao je Franjin rođak Anton Deninger, a u okviru prigodnog napisa objavile su ga *Starčevačke novine* u srpnju 2017. godine. Riječ je o poetičnom pismu koje je Franjo Mikić tijekom Drugoga svjetskog rata poslao sinu Paji i njegovim starčevačkim drugovima s fronte. U spomenutom lokalnom mjesečniku sadržaj pisma prenesen je ovako:

„Ovo pismo iz Banata, pozdravlja te sine tata i želim vam zdravlje svima kol'ko god vas tamo ima. Bili Srbi il' Hrvati ja ću sve vas pozdravljati. Sve po redu pozdrav svima, ali prvo moga sina, nek ga milost božja prati. Drugi pozdrav šaljem ćati, nek i njega bog poživi, to komšiji mome lvi. Treći pozdrav šaljem Marku, vašem drugu to Poljaku, koji mi je pismo pis'o da rod od sad više nismo. A četvrto isto taki uručite vašim Bati, Blaženića (*ostatak reda je nečitak prim. aut.*), da mu majka suze roni, baba Ane još i više svakog dana suze briše i moli se višnjem bogu, da unuka vidit mogu odmah bi mi lakše bilo. Tome, dete jagnje milo, da l' će bajka doživiti i da l' će te još viditi. Veruj bajka muči muku, poslaće ti jednu šunku, kobasica i rebara. Sad pozdravi još drugove Blaženića Tome sina, da su Rusi do Berlina. U Berlin će skoro ući, pa će Nemce sve potučiti i Hitlera pokoriti. Tad će vama lakše biti, svak će onda da zapeva. Sad nek pozdrav primi Steva, sin tutora crkvenjaka, i njegova plače majka. Iz oka joj suza rosi, a tata mu kesu nosi, š njom po crkvi kupi pare k'o Frgelckot (?) u nju da je. Kad novaca on nakupi nek se k sinu on

uputi, u hajziban neka plati da vas može pohađati u Mađarsku zemlju tuđu. Pozdravite mladog Buđu to ako je još tu s vama, groznicu mu ima mama, u krevetu leži ona, a tata mu kod balona. Nuz balon se Pajo drži, dva kazana baš sad prži, rakija je dobra jaka, to vam pozdrav iz Banata.”

Vođa seljačkog pokreta u Starčevu Mišo Brajac u svojim je sjećanjima na tzv. Starčevačku republiku naveo kako je Franjo Mikić napisao pjesmu o tim događanjima koja su se zbila u proljeće 1919. godine, ali da su zapisi nestali. U ulomku o tome izdvojenom iz Brajčevih zabilježki nalazi se sljedeće:

„Franjo Mikić koji je pisao pesme o zbivanjima u našem selu Starčevu, sve je to u narodnom desetercu spevao i napisao. A za vreme okupacije od strane Nemačke 1941. g. sve spalio od straha. A to je Franjo Mikić spalio i uništio 30. jula 1941. g. kada su u našome selu hapšeni komunisti od strane nemačke okupacione vlasti. Meni je to Franjo sam rekao odmah toga dana kada je to učinio. Franji Mikiću odmah sam rekao: ‘Ej, Franjo, nisi to trebao učiniti! Franjo, šteta, šteta! Što to učini, što to nisi dao nekomu od tvojih rođaka ili meni doneo da se to sačuva?!’ Odgovorio mi je kratko: ‘Strah me je i za mene i za tebe, a i bilo koga od mojih. Eto, razmislih o svemu i spalih sve!’ Posle Drugog svetskog rata Franju Mikića sam nagovarao da to ponovo, tu pesmu napiše, ako može. Obećao mi je da će napisati. Da li je napisao ne znam, da li ima njegov sin Pajo Mikić-Stana koji živi u Starčevu i to ne mogu potvrditi. Pitao sam ga: ‘Pajo, imaš li što pesama od tvoga oca?’ Odgovorio mi da on nema ništa od tih pesama. Franjo Mikić je stalno patio od tih posledica sve do svoje smrti i nije ostario. Franjo Mikić je ubrzo umro posle toga razgovora sa mnom, iznenadnom smrću.”

Da je Mikićevim poetskim izričajem dominirao epski stil pokazuje i njegova pjesma koja se 1927. našla u listu *Dom*. On ju je sačinio u povodu rođendana Stjepana Radića.

### **ČESTITKA SELJAČKOMU VOĐI**

*Oj, Radiću, vođo od Hrvata,  
Čestitku ti šaljem iz Banata.  
Petdes't i šest sad godina ci'jeli' –  
To me, vođo, od srđca veseli.  
Zahvaljujem dragom, milom Bogu,  
Što ti, vođo, čestitati mogu.  
Da si živ, zdrav, veseo i cio,  
I godina mnogo poživio.  
Jer kad čujem, da te netko kara,  
Čini mi se, da mi srdce para.  
Iz oka mi bistra suza rosi,  
Ti, naš vođo, zaslužio to si,*

*Da te narod slavi i poštuje,  
A ne da te i grdi i psuje,  
Jer naš Stipe mudro svim barata –  
Primi pozdrav iz ravnog Banata.*

*Sastavio Franjo Mikić, seljak  
Starčevo kod Pančeva, 7. lipnja (juna) 1927.*

Zanimljivo bi i za daljnju analizu veoma korisno bilo doći do još nekih pjesama Franje Mikića. Jedna od njih navedena je u znanstvenoj publikaciji pod nazivom *Prilozi proučavanju narodne poezije*, jednom od najboljih europskih folklorističkih časopisa svoga doba koji je izlazio u Beogradu u razdoblju od 1934. do 1939. godine. U njegovoj stalnoj rubrici „Bibliografija“ koju je uređivao Branko Milaković u knjizi II., svesku 1-2 objavljenom 1935. na stranici 285. na popisu epskih pjesama nastalih u 1934. je i Mikićeva pjesma od 12. siječnja 1934. koja se zove „Jezovita tragedija Dr. Milenka Lazića iz Vladimirovaca“. Zbog nejasnih oznaka uz referencu za sada nije moguće pronaći gdje je točno pjesma objavljena. Pretragom u to vrijeme relevantnih časopisa posvećenih pučkoj nematerijalnoj baštini te privatne ili obiteljske arhivske dokumentacije vjerojatno bi se pojavilo poneko do sada nepoznato Mikićevo djelo. Riznica pučkog poetskog stvaralaštva banatskih Hrvata tako bi bila značajno nadopunjena, a pjesme napisane u prvoj polovini 20. stoljeća bi se potom mogle objaviti zajedno s onima nastalim iz pera suvremenih autora.

Zlatko Romić

## DIDINO NOVO RUHO

UZ EDICIJU IZABRANIH DJELA BALINTA VUJKOVA

Svakoj književnosti, bila ona bogatija ili skromnija, prethodilo je usmeno narodno stvaralaštvo. Zapravo, ako malo šire pogledamo i na samu umjetnost, stvar je ista: autorskoj glazbi prethodile su obredne igre s primitivnim instrumentima, bez harmonije ali zato bogate ritmom, nijema kola, prastare uspavanke i pjesme koje se zovu narodnima; davno prije nastanka remek djela likovne umjetnosti čovjek je crtao po špiljama, bojio toteme i pisanice... Tako je, dakle, i s književnošću: prije no što se netko sjetio potpisati se nakon što je nešto napisao, ljudi su iz naraštaja u naraštaj, „s koljena na koljeno“, pričali svojim potomcima sage, skaske, basne ili bajke, prenosili narativnu povijest putem epskih ili lirskih pjesama, praveći tako temelje za razvoj kasnije nastalih vlastitih nacionalnih književnosti.

Isti je, naravno, slučaj i s hrvatskom književnošću, napose ako se promatraju njezini rubni dijelovi: mnogo prije no što se u Karaševu ili Gradišću, među Bunjevcima ili Šokcima pojavila prva pismena osoba, ulogu „književnika“ imali su usmeni pripovjedači, ponekad (iako mnogo rjeđe) i pjevači. Slijedeći tu crtu nije nelogično zaključiti kako su i prve pismene osobe nastale na „koljenima svojih djedova“, odrastajući uz slušanje njihovih priča. Uostalom, svjetska književnost i umjetnost općenito puna je takvih primjera: Richard Wagner je inspiraciju za svoju glazbenu tetralogiju *Prsten Nibelunga* pronašao u starogermanskoj mitologiji; Halldór Kiljan Laxness oduševio je svijet svojim romanom *Islandsko zvono* (za koji je 1955. dobio Nobelovu nagradu za književnost), nastalom upravo na temeljima saga; finski nacionalni ep *Kalevala* već odavno je inspiracija redateljima diljem svijeta za mjuzikle, kazališne predstave ili filmove... Teško je i zamisliti koliko bi svijet umjetnosti bio siromašniji da valkire nisu zapisane u nordijskim književnostima, da trolovi nisu zabilježeni u nekom od izdanja islandskih saga, da Elias Lönnrot narodne pjesme iz zapadne Finske nije 1835. kompilirao i sabrao ih u *Kalevalu*... I tako diljem svijeta, od istoka na zapad, od sjevera na jug.

Sakupljanje usmene narodne književnosti u Hrvatskoj u najširem smislu počelo je još u kasnom srednjem vijeku (Petar Hektorović stavlja bu-

garštica u *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, Juraj Baraković *Majka Margarita*, Petar Zrinski *Popijevka od Svilojevića*, Andrija Kačić Miošić je u svoj *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* ugradio junačke epske pjesme), ali se jednim od utemeljitelja folkloristike u Hrvatskoj zacijelo može smatrati Stanko Vraz (1810. – 1851.), koji ne samo da je skupio i objavio veliki broj hrvatskih narodnih pjesama i napjeva s razmjerno velikoga prostora (*Narodne pesme Harvatah* iz Primorja, Istre, Austrije i Ugarske, 1843.) nego isto tako i slovenskih (budući da je i sam bio Slovenac) te ostalih južnoslavenskih naroda. Taj njegov entuzijizam, puno stoljeće kasnije, naslijedio je i Balint Vujkov (1912. – 1987.), koji se sredinom prošloga stoljeća posvetio istom cilju: skupiti što veći broj usmenog narodnog blaga, prvo u svom zavičaju, a kasnije i diljem prostora gdje žive Hrvati, napose onoga rubnoga.

U tom kontekstu Balint se Vujkov pojavio razmjerno kasno, ali ipak ne i prekasno o čemu svjedoči i brojka od oko 1600 skupljenih pripovjedaka, bajki, basni, varalica, pjesmica i anegdota, što govori prije svega o tome da je u vrijeme od prije 70-80 godina unazad usmeno narodno stvaralaštvo još bilo živo. Vrlo brzo, međutim, pokazat će se da je Balint zabilježio njezine posljednje izdisaje, što njegovom opusu daje dodatnu, neprocjenjivu vrijednost.

Sa svojim je „fićom“ i ogromnim magnetofonom Balint Vujkov proveo nebrojene sate, dane i noći po salašima s vojvođanske i mađarske strane Bačke, po selima karaševskoga, janjevskoga i ličkog kraja, u Banatu, Baranji, Podravini, Prekomurju i u Gradišću, podijeljenom u tri države (Austrija, Mađarska i današnja Slovačka), slušajući, snimajući i zapisujući što mu pripovjedači govore, a samo ga je prisilna društvena izolacija (oduzimanje putovnice) spriječila da pripovjedače potraži i među moliškim Hrvatima. Iza te činjenice ostaje, međutim, pitanje kako su mu izgledale pripreme; kako je dolazio do svojih pripovjedača, tko mu ih je preporučio, kako ih je nagovorio da mu pričaju, koliko je i sam sudjelovao u dotjerivanju i oblikovanju onoga što je čuo do konačne, objavljene forme...? Pitanja su to na koja pozvanih odgovora nemamo, ali mnogo, mnogo važnije od njih je djelo koje je iza sebe ostavio na radost njegovih ne tako brojnih sljedbenika.

Imajući već pozamašno iskustvo u organiziranju „Dana Balinta Vujkova“ Hrvatska su čitaonica i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata 2016. odlučili započeti s objavljivanjem njegovih izabranih djela. Razloga za to bilo je više, ali tri su osnovna. Prvi je što su do tada objavljene knjige Balinta Vujkova postale prava rijetkost čak i u antikvarijatima i što se u kompletu ne mogu naći ni u knjižnicama, dakle njihova nedostupnost čitateljima. Drugi, jer on to svojim opsegom i napose njegovom vrijednošću to u potpunosti zaslužuje. I treći, možda i najvažniji, da na taj način djela Balinta Vujkova budu dostupna prije svega djeci, u vrtićima i u školskim knjižnicama kako bi se s njim(a) upoznali od najranijih dana. Cilj je bio (a i sada je) objaviti najveći broj usmenoga blaga što je Balint za života prikupio, te je stoga u dosadašnjih šest knjiga – uz iznimku *Mrsni pripovidaka* i nekoliko desetaka iz ostalih izdanja – objavljeno oko 830 bajki, pripovjedaka, basni, pjesmica, varalica i anegdota. Ovdje treba napomenuti i da su predviđene još dvije



knjige za objavljivanje (2023. i 2024.). Prva pod nazivom *Resto*, s preostalim djelima iz izbora i cjelokupnim tumačem izbora riječi i izraza koji je pratio sva dosadašnja izdanja u ediciji, te na koncu i knjigu posvećenu njegovoj autorskoj prozi i poeziji.

I u do sada objavljenim knjigama Balinta Vujkova lako se da uočiti njihova žanrovska i tematska raznovrsnost i bogatstvo u opisivanju (poglavito kod bunjevačkih pripovjedača, što je prije svega ovisilo o njihovoj nadarenosti i Balintovom umijeću dotjerivanja). Kada je, primjerice, riječ o bajkama – koje čine pozamašan dio njegova sakupljačkog opusa – njih također karakterizira velika raznovrsnost, pa se tako među njima često mogu pronaći one izuzetno arhaične i morbidne koje svojim likovima i surovošću više plaše slušatelja (poglavito djecu) nego što im predočavaju idilični svijet u kom nema mjesta za „horor momente“. U ovu grupu, iako formalno nisu bajke, često spadaju i fantazmagorične priče, legende, pa čak i pojedine pripovijetke („Fratar brez glave“, „Mrtvi jaran“, „Prelo u groblju“...) koje su sve drugo samo ne priče za laku noć. S druge strane, kao pravi antipod njima, su one „novije i blaže“ koje svojom prirodom i formom, te naglašenim odnosom pripovjedača, neodoljivo podsjećaju na autorske bajke novijeg doba na kojima su odgajani brojni naraštaji moderne zapadne civilizacije. I među njima, a posebno među pripovijetkama, nemali broj je onih koje u fragmentima ili u cijelosti mogu poslužiti kao dragocjeni izvor u proučavanju povijesti ili pak običaja nekoga mjesta ili užeg područja. Tako će se čitatelj nerijetko upoznati s ponekom storijom o Kralju Matiji ili pak Kraljeviću Marku, od Karaševa do Gradišća provijavat će opisi običaja za neki blagdan („Divojka do smrti“) ili u svadbi ili će pak izravno biti riječi o tome kako je (i zašto) nastao Štikapron ili pak Đurđinska gradina. Osim povijesno-dokumentarističkih, veliki je broj i bajki i pripovjedaka s naglašenom poukom i ciljanim razdvajanjem dobra od zla, što u konačnici ima neskriveni cilj pobuditi kod čitatelja osjećaj za pravdu i ljubav prema bližnjem i potrebu za njegovanjem upravo takvih osobina („Bolest na konju dolazi, na spužu odlazi“, „Šta vridi očinska rič“...). Ono što je zajedničko i bajkama i pripovijetkama i basnama je humor, kojim su najčešće prožeti, a neke od njih – poput „Devet jezika“, „Zvoncad na jezik“, „Poplašeno jaje“, „Spuž brži od bika“... – su prava remek djela, koja bi, uz odgovarajući prijevod, nasmijala čitatelja na sve četiri strane svijeta, dokazujući tako svoju univerzalnu vrijednost. I upotreba stilsko-izražajnih sredstava, poglavito među bunjevačkim pripovjedačima, izuzetno je prisutna u opusu Balinta Vujkova, a njihova jezično-motivska osebnost i poglavito ljepota nepresušni su izvor primjera proučavanja hiperbole, alegorije, metafore ili pak usporedbe u školama i na fakultetima.

Ako nešto nadmašuje vrijednost do sada spominjanoga Balintova opusa, to je zacijelo sam jezik. Brojka od oko tri tisuće riječi i izraza – samo zabilježenih u našim „tumačima“ radi elementarnoga razumijevanja tekstova – zorno svjedoči o jezičnom bogatstvu kojim su pripovjedači iskazivali svoje misli i bez problema opisivali i najsloženije životne situacije, pojave i stvari. To što se upravo tolika brojka našla u šest do sada objavljenih popratnih tumača govori prije svega o tomu kako je nestankom Balintovih pripovjedača

nestalo i vrijeme u kom za *hajlek, karabu, matroza, poranjinu, sudekvu* ili pak *švigarca* među lokalnim govornicima nije trebao prevoditelj. Pojedini dijelovi, baš kao i kod humora, prave su misaone bravure koje na fantastično lijep način opisuju određenu situaciju, ljudski karakter ili na originalan način uvode čitatelja u priču („Bogatašovo maslo“, „Sirotan i kralj“, „Čakundidino zrno ora“...). Ovo napose dolazi do izražaja kada se jezik Balintovih pripovjedača uspoređi s upornim zagovornicima i autorima tzv. bunjevačkog jezika, hibridne tvorevine koja u takvoj formi nikada nije postojala, niti sada obitava u svakodnevnom govoru niti će ikada zaživjeti izvan korica njihovih knjižuljaka, nastalih uz obilatu potporu države i jezikoslovne struke u Srbiji. Iako oni nisu tema ovoga teksta, opet su najbolji primjer u što se „izmetne“ kombinacija upornosti i neznanja, nešto poput „zaperka na stabiljiki“ i na sramotu upravo onih na koje se u javnosti pozivaju. Praksa je pokazala da je jezik Balintovih pripovjedača pretrpelo vrijeme, jer govornika s tim leksikom, sintaksom i morfofonološkim obilježjima danas nema ni u jednom rubnom području hrvatskoga dijalekatskoga prostora, pa se trenutni govori Karaševa, Janjeva, Bunjevaca, Šokaca, Gradišća ili Podravine mogu promatrati tek kao njihovi iskvareni atavizmi s neumitnom sudbinom nestanka i prelaska u kategoriju izumrlih govora.

Kompletiranjem zbirke izabranih djela zacijelo će se ostvariti zacrtani ciljevi: Balint će biti mnogo dostupniji negoli je to bio do sada, školske knjižnice u kojima se uči hrvatski jezik imat će ga na policama, djeca već odavno znaju za njega... Pa ipak, daleko je to od onoga što Balint izistinski zaslužuje. Njegovo ime u matičnoj nam domovini ni približno nije poznato u odnosu na vrijednost onoga što je uradio za cjelokupnu hrvatsku usmenu književnost; nema ga ni u školama ni u knjižnicama ni na sajmovima knjiga, nema ulica s njegovim imenom, njegovih poprsja, o njemu se ne piše u novinama, ne govori se o njemu ni na radiju ni na televiziji; djela njegovih pripovjedača nisu inspiracija niti za dokumentarni, a kamoli za igrani film ili postavku na kazališne daske. Ako je tako u Hrvatskoj (a tako je), onda nije teško zamisliti kako je u državama iz kojih su njegovi pripovjedači. U situaciji kada – uz posvemašnju globalizaciju i carstvo površnosti i mediokritetstva – asimilacija i depopulacija čine završne korake u dovršenju svoga posla nije trenutak za samosažaljevanje zbog toga što Balint u Hrvatskoj skoro nikoga ne zanima, što za Vujkova u Mađarskoj najveći broj deklariranih Hrvata niti je čuo niti razumije govor predaka iz tih krajeva i što se s njim u Janjevu gotovo nitko više ne može upoznati. Vrijeme je za prelazak na drugi stupanj istoga cilja: oživljavanje Balinta u matičnoj domovini i u zemljama iz kojih potječu njegovi govornici. Jer, kada neće matica knjizi, vrijeme je da knjiga dođe do matice. Zbog samog Balinta, zbog njegovog djela, zbog usmene književnosti općenito i zbog potencijalnih ljudi koje će sve navedeno zaintrigirati za ozbiljnije bavljenje i istraživanje njegova opusa.



**TRAGOVI UMJETNIKA**





uhvacene

Rieci

Tatijana Garelić

# ROBERT FRANGEŠ-MIHANOVIĆ

(Srijemska Mitrovica, 2. X. 1872. – Zagreb, 12. I. 1940.)

## Životopis Roberta Frangeša-Mihanovića

Robert Frangeš-Mihanović (Srijemska Mitrovica, 2. listopada 1872. – Zagreb, 12. siječnja 1940.), hrvatski je kipar i medaljer. Završio je Obrtnu školu u Zagrebu 1889. Školovanje je nastavio u Beču na Umjetničko-obrtnoj školi 1889./94. kod profesora modeliranja Augusta Kühnea, zatim na Školi za kiparstvo 1894./95. kod profesora kiparstva Otona Königa i Karla Kundmanna. Usavršavao se u Parizu 1900./01. gdje se družio s Augusteom Rodinom i Medardom Rossom. Robert Frangeš-Mihanović bio je nastavnik na Obrtnoj školi u Zagrebu (1895. – 1907.) i profesor kiparstva na Umjetničkoj akademiji (1907. – 1940.). Bio je među prvim pokretačima i organizatorima likovnog života u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Među osnivačima je Društva hrvatskih umjetnika (1897.) i udruženja „Lada“ (1904.). Jedan je od utemeljitelja Umjetničke akademije u Zagrebu (1907.) i njezin je prvi upravitelj i profesor. Uz Akademiju je 1908. utemeljio ljevaonicu bronce i doveo prve ljevače. Bio je član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Srpske akademije nauka i umjetnosti u Beogradu i Akademije znanosti i umjetnosti u Pragu.



Frangeš u atelieru, 1909.

Većina njegovih djela nalazi se u Modernoj galeriji i Gliptoteci HAZU u Zagrebu. Više medaljerskih djela otkupio je Musée du Luxembourg u Parizu. Dobitnik je više međunarodnih priznanja.

Frangešove medalje i plakete s figuralnim i animalističkim motivima (*Bik Herkul*, 1899. i *Puran*, 1904.; *Vinogradari*, 1900. i *Kopač*, 1906.) označili su početak hrvatskog medaljerstva. Oblikovao je sitnu plastiku (*Stidljivost*, 1902.; *Bijeg u Egipat*, 1906.; *Otmica Europe*, 1907.), portrete (V. *Lisinski*, 1895.), poprsja (*Antun Mihanović*, 1908., Klanjec; *Antun i Stjepan Radić*, 1936., Trebarjevo), skulpturu zdenac *Elegija* (1910.-11.), postavljenu u parku na Rokovom perivoju. Godine 1897. za Osijek je izradio spomenik palim vojnicima Šokčevićeve 78. pukovnije – *Umirućeg ratnika*, koji je uz kompoziciju *Filozofija* iz 1897. godine (u zgradi Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj ulici br. 10 u Zagrebu) najraniji primjer impresionizma u hrvatskom kiparstvu. Najmonumentalnije Frangešovo djelo je konjanički spomenik *Kralj Tomislav* 1928.-38. (postavljen 1947. u Zagrebu). Izveo je i nadgrobne spomenike na groblju u Varaždinu (*Spomenik smrti* na grobnici obitelji Leitner, 1906.) i Mirogoju (*Radnik* na grobnici obitelji Müller, 1935.). Radio je arhitektonsku figuralnu plastiku na zagrebačkim zgradama: reljefi *Filozofija*, *Teologija*, *Medicina i Justicija*, 1912., na bivšoj zgradi Nacionalne i sveučilišne knjižnice, danas zgrada Hrvatskog državnog arhiva, Marulićev trg; *Rad i Zdravlje*, 1927. na zgradi u Mihanovićevoj ulici br. 3. U svojem razvoju prešao je faze od akademizma, simbolizma do modernizma, tj. najranijih primjera impresionizma u hrvatskom kiparstvu, a u punoj zrelosti ostvario je vlastiti izraz u slobodnoj realističkoj modelaciji lika. Bavio se umjetničkim obrtom.

## Kipar europskih umjetničkih strujanja

Robert Frangeš-Mihanović jedno je od najvećih imena europskog kiparstva na prijelazu 19. u 20. stoljeće, jer ga najbolja ostvarenja iz njegova opusa svrstavaju u vjerodostojne tumače i nositelje najaktualnijih europskih umjetničkih strujanja.

Frangeš-Mihanović ostvaruje najviše domete u hrvatskom modernom kiparstvu na prijelomu stoljeća, svojim skulpturama namijenjenima arhitekturi. Alegorije znanosti (*Teologija*, *Medicina*, *Justicija* i *Filozofija*) nad vratima Zlatne dvorane Odjela za bogoštovlje i nastavu započinje raditi još tijekom studija (1893. – 1897.), a zatim iste motive izvodi i za Sveučilišnu knjižnicu (1912.).

Kiparevi javni spomenici imaju sve karakteristike zrelog Frangešova izričaja i njegovu mogućnost raznorodnog oblikovanja. Prvi je inaugurirao impresionizam u hrvatsko kiparstvo akceptiran na spomeniku palim vojnicima 78. Šokčevićeva pukovnije, podignutom u Osijeku 1898. godine. Dinamična impostacija Šokčevićeva spomenika odlikuje prvu figuru u akciji u modernom hrvatskom kiparstvu. U veličanstvenoj sintezi pročišćenog volumena i suzdržanom intenzitetu geste oživotvoren je *spomenik prvom*

hrvatskom kralju Tomislavu (nastao 1928. – 1938., podignut 1947.), i danas je svojevrsna razglednica grada Zagreba.

Na središnjem zagrebačkom groblju Mirogoju su brojni nadgrobni spomenici Roberta Frangeša-Mihanovića kao što je skulptura *Seljak* na Mallinovu grobu (1913.) i visoki reljef *Majčina ljubav* (1917.). Ova djela su izvanredni primjeri sažetosti volumena i redukcije oblika u monumentalnoj sintezi na tragu Constantina Meuniera. Frangešova sepulkralna djela ponajbolji su primjer plastike na otvorenom.

Uspješnost kipara Frangeša-Mihanovića temelji se na njegovom umjetničkom talentu, ali i na potpori dvaju moćnih pokrovitelja i suradnika, visokih vladinih dužnosnika u Kraljevini Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (1868. – 1919.), Izidora Kršnjavoga kao predstojnika Odsjeka za bogoštovlje i nastavu te Ive pl. Malline, predstojnika Gospodarskog odsjeka zemaljske vlade u Zagrebu.



Spomenik prvom hrvatskom kralju Tomislavu u Zagrebu

## Skulpture studijskog karaktera i salonskog formata

Prvo razdoblje stvaralaštva Roberta Frangeša-Mihanovića (1893. – 1914.) je najbolja sinergija secesijskih, simbolističkih i impresionističkih stilskih odlika u kiparevom cjelokupnom umjetničkom opusu i započinje s njegovim studentskim djelima, a traje do njegovog *ratnog ciklusa*.

Djela nastala u kasnijem razdoblju obilježava oscilacija u artističkim postignućima, u kojima nad subjektivnim okolnostima dominiraju objektivni razlozi kao što je postavljanje kipara i njegova talenta u drugi plan.

## Portretna poprsja

Robert Frangeš-Mihanović 1892. godine boravi na studijskom putovanju u Italiji (Venecija, Padova, Firenca) gdje se upoznaje s antičkom skulpturom i rimskim portretom kao i s djelima velikog talijanskog renesansnog kipara Donatella. Frangeš-Mihanović je u Beču na Školi za kiparstvo 1893. godine već prepoznat kao veliki talent.

Uz svoj prvi portret *Rimljanina*, Robert Frangeš-Mihanović iste 1893. godine oblikuje u kararskom kamenu bistu *Sveti Dominik* (MG-590) s naturalističkim i realističkim karakteristikama u izvedbi.



Sveti Dominik

Godine 1895. oblikuje u bronci plitko porsje hrvatskog skladatelja Vatroslava Lisinskoga. *Glava Lisinskog* (MG-2350) je psihološki portret izveden s impresionističkim elementima.

*Glava filozofa* iz 1897. (MG-588) je studija mislitelja pognute glave, oslonjene na ruku s dinamično oblikovanim licem, kosom i vratom. Kompaktna forma oblikovana je u rodinovskom duhu i u suglasju je sa snažnim unutrašnjim sadržajem.

Pod istu kategoriju može se svesti i porsje *Moja majka* iz 1904. (MG-614). „Primjer je to intimne portretne plastike temeljene na prisnosti, pomnoj studiji i poznavanju modela.“

### Pojedinačne figuralne skulpture

Na samom početku svog kiparskog djelovanja, 1893. godine, uz portretna porsja, Frangeš oblikuje snažnu figuru *Savijača željeza / Atleta* uz poštivanje svih akademskih normi.

Prilikom studijskog boravka u Parizu 1900. godine umjetnik daje lijevati Sv. *Ljudevita* kojeg je naručio austrijski nadvojvoda Leopold Salvator. Kod ljevača Jadouina njegov kip zapažaju francuski skulptori Emmanuel Frémeit i August Rodin.

*Sv. Ljudevit* (MG-595) je „prikaz francuskog kralja Ljudevita IX. (1226. – 1270.) koji spada među svece Katoličke Crkve. Prevladavaju široki planovi s pažljivo elaboriranim detaljima. Sv. Ljudevit stoji na postolju/kubusu, u lijevoj ruci drži štit, a u ispruženoj desnici mač ovijen trakom i krunicom. Na glavi je kruna. Uznositog je i dostojanstvenog držanja, čvrste forme jasnih obrisnih linija, statičan u pozii“.

*Bacač kamena* (MG-5922) iz 1905. godine je figura polunagog muškarca izražajne muskulature u raskoraku. Na postolju je na kojem su dva kamena uz lijevo stopalo.

Ove kompaktne i snažne muške statuete potvrđuju Roberta Frangeša-Mihanovića kao vještog oblikovatelja pojedinačnih figura.

U prikazivanju ženskih aktova umjetnik se vodi svojim lirskim izričajem.

*Kontemplacija / Stidljivost* (MG-618) je prikaz sjedećeg ženskog akta duboko povijenog prema naprijed i sjedinjenog s masivnom bazom. Djelo



nepravilnog i nemirnog oblika modelirano je poput njegove glave filozofa. Kompaktnost mase pokrenuta je linijama površine na kojoj se potencira unutarnje elegično stanje.

*Sadilica* (MG-6713) iz 1914. godine je također prikaz savijenog ženskog akta, ali sada masivnost volumena oblikuje samo tijelo u dubokom čučnju. „Svjetlo ravnomjerno klizi formom, bez istaknutih gradacija svjetla i sjene, bronca jednostavno sjaji, a forma stvara dojam fluidnosti i materijalnosti.“

Na ovim djelima slično postavljenih likova dolazi do izražaja Frangešova virtuoznost u modeliranju broncom, kada različitim tretiranjima epiderme i minimalnim pomacima u formalnom smislu stvara potpuno drugačije doživljavanje materijala i ideje.

### Animalizam

Umješnost različitog oblikovanja istih i sličnih motiva uočljiva je na brojnim animalističkim djelima Roberta Frangeša-Mihanovića gdje su glavni protagonisti domaće životinje, bilo da su prikazane kao rasni primjerci svoje vrste ili su dio figuralnih kompozicija.

Skulpture *Buša* iz 1891. (MG-616), *Konj Velebit*, (MG-596.) i *Bik Herkul* (MG-619) iz istog ciklusa 1899. godine te *Puran* iz 1904. (MG-615) prikazi su rasnih domaćih pasmina. I dok je krava *Buša* prikazana u svojoj objektivnoj i statičnoj anatomiji, skulpture *Konja Velebita*, *Bika Herkula* i *Purana* odlikuje „vitalistička ekspresija“.

Dva akvarela *Skica kokota i kokoši* iz 1898. godine (MG-1970, kat. br. 30; MG- 1971.) prethode motivu *Kokota i kokice* realiziranom 1904. godine kao plaketa izuzetno dinamične i asocijativne modelacije.

Figuralna kompozicija *Bijeg u Egipat*, 1906. (MG-7104) prikazuje Bogorodicu koja jaše postrance na magarcu i drži u naručju dijete Isusa. Oboje su zaogrnuti plaštem. Skulptura je razvidno modelirana u jedinstvenoj silueti koja je oživljena glatkim svjetlosnim plohama. Majstorskom opservacijom trenutka religioznom motivu je udahnuta neposrednost i konkretna postojanost.

Mitološka scena *Otmica Europe* iz 1907. (MG-2054) je složena figuralna kompozicija kojom dominira statička snaga bika (Zeus) iz čijeg se boka razvija piramidalna figuralna grupa od četiri izvijene nage ženske figure (Europa i njene družice) koje se odupiru silovitoj pojavi bika i činu otmice koji slijedi.



Bacač kamena, 1905.

I dok je na skulpturi *Bijeg u Egipat* postignuta kontemplativnost religijskog motiva, u zaobljenim i uglačanim plohama na kojima se prelijeva svjetlost, u *Otmici Europe* rascjepkana površina forme odražava dramatičnost mitološkog prizora.

Suprotnost ovim dvjema simboličkim i impresionističkim kompozicijama zasnovanim na snažnim individualnim promišljanjima i vrhunskim umjetničkim interpretacijama je statičko rješenje konjaničke *Statue kralja Petra*, oko 1920. (MG-1461) izvedene sa svim obilježjima spomenika javnog reprezentativnog karaktera.

### Ratni ciklus

Za vrijeme Prvog svjetskog rata Robert Frankeš-Mihanović pri Umjetničkoj grupi na talijanskoj bojišnici (1915. – 1916.) crta i modelira u sadri ratne prizore. Neke od tih skica izvedene su u trajnom materijalu.

*Na straži / Stražar na Soči zimi* (MG-6522; MGP-235) je prikaz uspravljene muške figure u iskoraku zaogrnutu dugim kaputom s uzdignutim ovratnikom. Vojnik je ruku skupljenih na prsima. Rukama pridržava uspravljenu pušku oslonjenu na nepravilni masivni postament. Iako je vojnik na straži kompaktnog volumena, uspravljene i duboke linije šinjela razbijaju statični koncept impostacije lika.

Realistično koncipirana figuralna kompozicija *Teško ranjeni domobran na nosilima* (MG-7441; MGP-236) je s trojicom polusavijenih vojnika u iskorčaju na lijevo, s vodoravnim nosilima između njih.

Na plitkoj i glatkoj pačetrovinoj pinti, jedan vojnik naprijed, a dvojica straga, nose nosila na kojima leži skeletno tijelo ranjenika. Pognuti su od umora i težine vojne opreme. Poraz i beznadnost prizora potencirani su izlomljenim likovima oskvrnutog tjelesnog integriteta. Modulirani su oštrim suprotstavljanjem nemirnih i fragmentiranih površina.

Realistična podloga prizora iz ratnog ciklusa zaogrnutu je primjereno tematici ekspresivnijim izričajem agresivnije reljefnosti i općenito nemirnije modulacije volumena.

### Skulpture s idejom zajedništva Južnih Slavena

Na ratni ciklus kronološki se nastavlja tzv. jugoslavenski ciklus (1917. – 1922.) Roberta Frankeša-Mihanovića. Kao i mnogi umjetnici tog doba na širem južnoslavenskom prostoru, i Frankeš je bio ponesen idejom o za-



Bik „Herkul“, 1899.



jedništvu svih Južnih Slavena. Bio je suosnivač „Lade“ – južnoslavenskog udruženja umjetnika, a svoje viđenje i doprinos ostvarivanju južnoslavenske ideje oživotvorio je u većem broju djela na tu temu.

*Pjesma uskrsnuća / Guslar* (MGP-413) prva je u nizu figuralnih kompozicija s ovom utopijskom tematikom.

*Predrag i Nenad* (MG-594) se tematski i oblikovno nadovezuje na prethodnu kompoziciju. Prizor simbolizira tragediju bratske nesloge (narodna varijanta biblijske priče o Kainu i Abelu).

U ovim kompozicijama razvučena impostacija likova sjedinjena je u cjelinu izbalansiranim odnosima dinamično usmjerenih dijelova koji oblikuju jedinstvenu scenu.

Skulpture *Vida* (MG-592) i *Vade* (MG- 593) te *Furija* (MG-2053) kao izvedena *Vade* izvedene su „u obliku dijagonalno postavljenog mladog ženskog uzletjelog (Vida) ili padajućeg akta (Vade)“ i personifikacija su Dobra i Zla, svađe i pomirenja.

Figure i figuralne kompozicije likova iz slavenskih legendi i tradicije prikazani su kao posve intimno shvaćene i oblikovane interpretacije zajedništva i sloge južnoslavenskih skupina naroda. Specifičnosti kipareve individualnosti u promišljanju umjetničkog djela kao izvora ljepote i suptilnog oblikovanja utkani su u ova simbolička djela.

Mada ne nude inovativna i svježja likovna rješenja, navedeni umjetnikovi *ratni* i *jugoslavenski ciklusi* simboličkog sadržaja upotpunjavaju vrijednost cjelokupnog kiparskog opusa. Sadrže u sebi razrađenu umjetničku individualnost prožetu neposrednom opservacijom i mekom modelacijom karakterističnom za Frangeša.

## Medalje i plakete

Prve medalje i plakete s narodnom tematikom Frangeš radi po narudžbi Ive de Malline, koji je želio potaknuti gospodarstvo i život na selu dodjeljivanjem nagradnih medalja uzornim gospodarstvenicima. Frangešove medalje i plakete s animalističkim i figuralnim motivima (*Bik* i *Pastuh* iz 1895. i *Vinogradari* iz 1900.) označili su početak hrvatskog modernog medaljerstva. Na mladog hrvatskog umjetnika utjecali su velikani francuskog secesijskog medaljerstva Jules-Clément Chaplain i Oscar Roty. Kao izvrsnom animalistu i medaljeru, na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. Frangešu je dodijeljen Grand-prix. Uz medalje i plakete, za tu prigodu je i izmodelirao dvanaest tipova domaćih životinja.

## Medalje i plakete s temama iz narodnog života

### Gospodarske spomenice

Mnogobrojne medalje hrvatskih kovničara i gravera dokumentarni su podsjetnik na pojedine događaje, pa tako i na tada u Europi popularne gospodarske izložbe od polovine 19. do polovine 20. stoljeća. U istom razdoblju, na kraju 19. i početkom 20. stoljeća, nastaju vrhunska medaljerska djela Roberta Frangeša-Mihanovića s gospodarskom tematikom.

Umjetnikove prve medalje nastaju 1895. godine kad su iskovane nagradne medalje *Bik*, *Pastuh* i *Diploma za napredno stočarstvo*. Medalje su kovane u Londonu kod Vayona, a drugi otkov iz 1900. kod Christelbauera u Beču.

*Bik – nagrada vlade za napredno živinogojstvo* kovana je dvostrana srebrna medalja. Na aversu, na uzvišenom segmentu lik je muškarca u profilu na lijevo, poluizvijen je prema desno. U narodnoj je nošnji slavonskog seljaka. Seljak se opire nogama, a u rukama drži zategnuto uže kojim obuzdava bika iza njega. Gore desno su oblaci. Dolje desno, na uzdignutom segmentu je signatura: R. FRANGEŠ. Na reversu gore su dvojnice i paralelno ornament od lipova lišća. Ispod je natpis u pet redaka.

*Pastuh – nagrada vlade za napredno živinogojstvo* kovana je dvostrana srebrna medalja. Na aversu, na uzdignutom segmentu je seljak u profilu na desno, opire se nogama, a u rukama drži zategnuto uže s kojim obuzdava propetog konja. Uz rub lijevo je stilizirano stablo. Signatura je u polju dolje desno R. FRANGEŠ. Na reversu, kao i kod prethodne medalje *Bik*, gore su dvojnice i ornament od lipova lišća. Ispod je natpis u pet redaka.

Na njima se u malom omjeru može vidjeti ono što je obilježje Frangešova djela u velikom. To je virtuozno prikazivanje životinja u punoj snazi uz postizanje efekata pomoću čvrste ali dinamično izvedene kompozicije.

Uz podršku i priznanje generalnog inspektora francuskih muzeja Rogera Marxa, Frangešova medaljerska djela su 1900. godine nabavljena za Musée de Luxemburg, poslije za Louvre. Frangešova *Bika* i *Pastuha*, Roger Marx uvrstio je u svoju mapu medalja *Les médailles modernes*.

Za potrebe promicanja narodnog gospodarstva Frangeš radi i nagradne plakete u duhu secesije: *Vinogradari*, 1900., *Kopač* i *Orač* iz 1906. godine.



Orač, 1906.

*Vinogradari / Berba – nagrada vlade za napredno vinogradarstvo* dvostrana je kovana srebrna plaketa. Na aversu, na uzvišenom segmentu figure su žene i muškarca u profilima na lijevo: u narodnoj nošnji, s punim bren-tama s grožđem na povijenim leđima koračaju na lijevo, ispred i iza njih je trsje. Dolje desno, na uzdignutom segmentu je signatura u dva retka: R. FRANGEŠ / MIHANOVIĆ. Na reversu, u gornjem dijelu pravokutnog polja je polica s čuturam i čašama. Po sredini je vodoravni natpis u pet redaka. Ispod natpisa su dva nepravilna izdužena pravokutnika.

*Kopač – znak priznanja, Hrvatsko – slavonska Zemaljska gospodarska izložba u Zagrebu* dvostrana je kovana brončana plaketa. Na aversu, u polju desno je uspravljeni lik seljaka u profilu na lijevo. Desnom rukom zavrće ru-kav ispružene lijeve ruke. Na pojas mu je naslonjena motika koja se spušta na lijevo. Polje u drugom planu dolje je linearno prikazano. Iznad se šire radijalne zrake (sunca) na desno. Na reljefno uzdignutom rubu, dolje lijevo je signatura: R. FRANGEŠ – MIHANOVIĆ. Na reversu, u polju gore lijevo je vijenac od klasja, desno je godina: 1906. Ispod je natpis u četiri retka. Ispod je uzdignuta pačetvorina. U polju gore desno je signatura u dva retka: R. FRANGEŠ / MIHANOVIĆ.

*Orač – nagrada vlade za napredno živinogojstvo* iskovana je dvostrana brončana plaketa. Na aversu, u vodoravnoj kompoziciji prikazana su dva snažna konja (na valovitoj zemlji) u bogato ukrašenoj ormi koji vuku plug na lijevo. Za plugom pognut lik seljaka u slavonskoj narodnoj nošnji, u profilu na lijevo. Na reljefno uzdignutom rubu, dolje lijevo je signatura: FRANGEŠ-MIHANOVIĆ. Na reversu je natpis u četiri retka, kod prvih slova su vitice. Dolje je izdužena pačetvorina, a lijevo stilizirana raskošna lipova grana.

Roger Marx ispred *Prijatelja francuske medalje – Société des amis de la médaille française* poziva 1909. godine sad već priznatog svjetskog me-daljera Roberta Frangeša-Mihanovića da sudjeluje u natjecanju najboljih europskih medaljera izvan Francuske u izradi jednog medaljerskog djela po izboru za to društvo. Frangeš radi dvostranu plaketu s motivima iz na-rodnog gospodarstva, koja je uvelike bila hvaljena od kritike i dodijelili su joj naziv *Paysannes croates*. Plaketa *Hrvatski seljaci – Lukarice* je na aversu s uspravljenim likovima seljaka i seljanke okrenutih jedan prema drugom. U donjem desnom kutu je košara puna plodova. Iznad je signatura u obliku monograma: F. M. Na reversu su dvije seljanke u iskoraku na lijevo. Preko lijevih ramena su s vijencima luka, a žena iza nosi košaru u ruci. U polju de-sno dolje signatura: F. M.

Istančanost secesijskoga stila odlikuje plaketu iz 1905. Na aversu je Valdecov portretni prikaz *J. J. Strossmayera* – bosanskog i đakovačkog bi-skupa i mecene, te alegorijski prikaz na reversu autora Frangeša-Mihano-vića *Sve za vjeru i domovinu*. Na njoj se na najbolji način upotpunjuju dva suvremenika: Valdec kao iznimni portretist i Frangeš kao umješni izvođač kompozicije. Na reversu plakete su uspravljeni likovi žene i muškarca u isko-raku na lijevo. U polju desno uspravljena je figura mlade žene u profilu na lijevo: u dugoj je nabranoj haljini širokih rukava stegnutih u zapešću. Na lije-vom ramenu pridržava križ s raspelom savijenim rukama. Blago je pognute

glave idealiziranih crta lica i meko složene kose u čvor na zatiljku (personifikacija Hrvatske). Iza nje muškarac u narodnoj nošnji u ispruženim rukama drži stijeg s lepršavom zastavom na desno. U polju lijevo dolje je natpis u pet redaka SVE. ZA / VJERU / I. ZA / DOMO= / VINU. Na povišenom donjem rubu desno signatura je u dva retka: FRANGEŠ/ MIHANOVIĆ.

Hrvatski seljaci i seljakinje, tipski konji i bikovi obilježili su umjetnikov medaljerski opus od 1895. do 1909. godine. Bez obzira na mali format, Frangešovi seljaci i seljakinje su monumentalni po svom stavu. Uglavnom su prikazivani u cijeloj figuri, s markantnim profilima, u iskoračaju su, a odjeveni su u raskošne narodne nošnje i prikazani su s atributima rada seljačkog načina života. Njegovi konji i bikovi su u isto vrijeme dinamični i snažni, gracilni i blagi. Secesijski oblikovanim natpisima na reversima dodaje stilizirane akcente domaćih simbola, kao što su biljke (lipovo lišće, klasje) i sitni etnografski predmeti (čuturica, dvojnice). Suptilnim balansiranjem između poetičnog i ekspresionističkog oblikovanja, autorovi mali formati uklapaju se u niz najboljih djela europskih medaljera koji su svojim djelima pobuđivali pozornost scenama iz svakodnevnog života.

Prizori iz seljačkog života istovremeno su i hrvatski i europski, bez natruha provincijskog ili patetičnog. Oblikovanje i Frangešova narodna tematika su skladnih kompozicijskih rješenja i suptilne psihologizacije karaktera, modelirani u korelacijama impresionizma, simbolizma, secesije ili realizma.

## Sportske spomenice

Umjetnik oblikuje vrlo popularnu i u više navrata i inačica izvedenu sportsku plaketu *Bacač kamena*, 1905., 1914. i 1923. godine. Plaketa je korištena i za obilježavanje desetogodišnjice *Hrvatskog akademskog sportskog kluba – HAŠK* (1923.) i dodjeljivana je u više navrata kao spomenica za postignute sportske rezultate. Poznata je i pod više različitih naziva kao što su *Kamena s ramena*, *Jačajmo se*, *H.A.Š.K.* Za vrijeme gimnastičkih svečanosti Realne gimnazije u Zagrebu 1905. godine, dr. Franjo Bučar naručuje kod Frangeša plaketu *Bacač kamena*. Na lijevanoj plaketi u polju, na povišenom plitkom segmentu, figura je snažnog muškarca u raskoraku na desno i tijela povijenog na lijevo. Lijeva ruka je ispružena i sa stisnutom je i povijenom šakom, a u desnoj ruci savijenog prema ramenu drži veliki kamen. Muškarac je izražajne muskulature i markantnih crta lica. Nag je do pojasa i odjeven u duge ornamentirane hlače s opancima na nogama. Iste godine Frangeš radi istoimenu skulpturu u bronci.

Manje poznat *Članski znak Jašilačkog odjela Hrvatskog sokola* odljeven je kao brončani original 1914. godine i uravnotežene je kompozicije. Na medalji, u upuštenom četverokutnom polju, na uzdignutom rubu konj je s jahačem u kasu na lijevo. Konjanik je u sokolskoj odori s plaštem i sokolskom kapom sa zataknutim perom. Signatura je uz rub dolje desno: FRANGEŠ.

## Plakete slobodne modelacije

Robert Frangeš-Mihanović iste 1895. godine kad započinje sa svojim medaljerskim radom i gospodarskim spomenicama radi i plaketu izuzetne slobodne modelacije *Raščupana djevojčica*.

Slobodan odnos prema kadru i motivu, s lirskom modelacijom, najbolje je realiziran u ciklusu *Četiri godišnja doba*, nastalom 1903. godine. Na svakoj od četiri lijevane brončane jednostrane plakete su godišnja doba predstavljena s glavama mladih djevojaka.

Na plaketi *Proljeće*, u kvadratnom polju, na reljefno uzdignutoj površini (sa stiliziranim kapljičastim motivom od donjeg lijevog kuta prema desnom gornjem kutu), idealizirano je poprsje mlade žene s blago uzdignutom glavom u pomalo „egipatskom“ profilu na lijevo. Djevojka je rastvorenih usana, glatke poluduge spuštene kose sa stiliziranim blagim valovitim uvojcima pri dnu. Rubovi su reljefno sniženi s tragovima pozlate.

*Kokot i kokica* iz 1904. je jednostrana lijevana brončana plaketa nešto opscenog sadržaja. Polje plakete je vodoravno razdijeljeno. U gornjem polju kokot na lijevo gazi kokicu (kljunom je drži za krijestu), a dolje je prazna četvorina. Unatoč plitkom reljefu, razigranost i dosjetljivost prikaza postignuti su isprekidanim reljefnim linijama i zaobljenim plohami. Signatura je u kutu desno u oblik monograma: F. R.

U sličnoj dinamičnoj formi isprekidane reljefne površine kipar oblikuje skulpturu *Purana*, iste godine.

Senzibilno oblikovanje odražava se na plaketama mitološke tematike *Europa s bikom* iz 1908. i *Nika* iz 1920.

Mađarsko društvo ljubitelja medalje (ÉKE) objavilo je 1907. godine natječaj za izradu medalje na slobodnu temu za članove društva. Frangeš je osvojio prvo mjesto plaketom *Europa s bikom*. Tada su izrađeni i otkovi plaketa, a srebrne plakete koje su dodijeljene podupirućim članovima bile su numerirane i vrlo su raritetne. Iste godine u Nacionalnom salonu u Budimpešti održana je prva izložba medalja organizirana od strane društva, na kojoj je bila izložena i Frangešova plaketa. Na plaketi je na povišenom rubu naga mlada žena prikazana s leđa, koja je obgrlila oko vrata snažnog bika u stavu na lijevo. Bik je od glave do polovine tijela ukrašen dugom ružinom girlandom. Uz gornji rub desno je natpis: EUROPA. U lijevom donjem kutu je signatura u dva retka: FRANGEŠ/MIHANOVIĆ.



Europa s bikom, 1907.

Iste godine kipar je izveo i lijevanu brončanu skulpturu *Otmica Europe* slične tematike i modelacije.

Plaketa *Nika* je izduženog polja nejednako vodoravno podijeljenog. U gornjem višem polju uspravljeno je idealizirani lik krilate mlade žene koja lebdi u profilu na desno. Skupljene je kose na zatiljku, idealiziranih crta lica, nagih grudi ispod kojih je duga uskovitlana draperija. U polusavijenoj desnoj ruci drži skulpturu Nike, a u lijevoj lovorov vijenac. Dolje lijevo u polju je signatura u obliku monograma: F. M. Donje pačetvorinasto polje je glatko i uzdignuto.

### Portretne plakete povijesnih ličnosti

Povijesne ličnosti na jednostranim brončanim plaketama realizirane su nježnim rukopisom i meke površine: *Iso Kršnjavi*, 1902.; *Karađorđe*, 1904.; *Woodrow Wilson*, 1919.; *Braća Radić*, 1938. i *Kralj Tomislav*, 1939.

Na jubilarnoj plaketi *Iso Kršnjavi* je prikazan u polufiguri s profilom na desno. Stariji muškarac sjedi u naslonjaču, za stolom sa svjetiljkom i piše. Guste je kose, sa špicastom bradom. Iza njega je polica s knjigama. U lijevom polju neke su knjige s natpisima: L ART, PHLOSO / PHIA, HISTO / RIA. Uz rub gore, u lijevom i desnom polju je natpis u dva dijela: ANO. 1862. – ANO. 1902. U povišenom donjem rubu natpis je dva retka: DR.I SO. KRŠNJAVI / .SPOMEN PLOČICA. NA. ČETRDESETOGODIŠNJI. NOVINARSKI. O. KNJIŽEVNI. RAD. Signatura je u dva retka u polju lijevo: FRANGEŠ / MIHANOVIĆ.

Frangješ radi memorijalnu plaketu američkog predsjednika *Woodrowa Wilsona* 1919. godine, prigodom predsjednikova dobivanja Nobelove nagrade za mir. Plitko poprsje zrelog muškarca u profilu je na lijevo i naglašeno je reljefno oblikovano. Portretirani je izražajnog nosa, povijenih usana, s cvikerima na nosu, s razdjeljkom na uredno počesljanoj kosi. S naglašenim je rezom revera, uzdignutom kragnom košulje i kravatom. Dolje desno je natpis: WILSON. Desno u polju je signatura u obliku monograma: F. M.



Braća Radić, 1938.

Proći će skoro cijelo desetljeće, točnije sve do 1938. godine, kada Frangješ radi memorijalnu plaketu, ovoga puta posvećenu istaknutim hrvatskim političarima *Braći Radić*. Na plaketi su usporedni portreti hrvatskih političara braće Antuna i Stjepana Radića u profilu na lijevo prikazani u zreloj dobi. Oba su sa špicastim bradicama i brkovima, uredno počesljane





kose visokih zalistaka i s razdjeljkom i odjeveni su u građanska odijela. U prvom planu je Stjepan, s karakterističnim cvikerima na nosu i okruglijeg lica. Na traci ispod je natpis: BRACĀ RADIĆ. Signatura je u obliku monograma u polju desno: F.M.

Uz izvođenje monumentalne konjaničke skulpture prvog hrvatskog kralja Tomislava, 1939. nastaje plaketa s idealiziranim kraljevim portretom. *Kralj Tomislav* prikazan je u visokom reljefu, ugrađene površine. Poprsje muškarca u profilu je na lijevo, s okrunjenom glavom. Guste je brade s brkovima i uzvijorene poluduge kose, s uzdignutim plitkim ovratnikom. Ispod reza poprsja je natpis: TOMISLAV. Signatura je dolje desno u obliku monograma: F. M.

Frangješ je modeliranje prilagodio osobnosti portretirane ličnosti uravnotežujući linearnost i voluminoznost spram različitih fizionomija. Kad treba najbolje predočiti portretiranog, koristi realistične, impresionističke ili idealističke modelacijske pristupe.

Nacionalni muzej moderne umjetnosti u Zagrebu skrbi o više od 80 djela Roberta Frangeša-Mihanovića nastalih u razdoblju od 1891. do 1939. godine, od studenskih ostvarenja do vrijednih djela hrvatske moderne, zaključno s djelima koja su nastala pred sam kraj umjetnikova života.

U Zbirci grafike čuvaju se dvije Frangešove akvarelirane skice.

Zbirka kiparstva 19., 20. i 21. stoljeća sadrži 21 skulptorsko djelo s portretnim poprsjima, pojedinačno izvedenim skulpturama i figuralnim kompozicijama.

U Zbirci medalja i plaketa NMMU nalazi se 18 od ukupno 24 Frangešova medaljerska djela. Ukupno 60 djela iz Zbirke izvedena su u različitim tehnikama, materijalima i dimenzijama, u više inačica i otkova.

Robert Frangješ-Mihanović u svojim je djelima sintetizirao impresionističke, secesijske i simboličke likovne izričaje. Po načinu izvedbe i osjećaju za materijal, prvenstveno za bronzu, te po slikarskom shvaćanju reljefa, ubraja se u najbolje europske umjetnike svojega vremena.

To se najbolje iščitava iz njegovih plaketa i medalja kojima je stekao svjetsku slavu. Mada malobrojni, medaljerski radovi hrvatskoga kipara predstavljaju kao autentičnoga tumača i nositelja onodobnih najaktualnijih europskih likovnih procesa i zbivanja. Frangješ-Mihanović otrgnuo je reljefnu malu plastiku od renesansnih i klasicističkih uzora i dodijelio joj mjesto ravnopravne umjetničke discipline.

Svojim slobodnim i inovativnim pristupom kiparskom stvaralaštvu suvereno je anticipirao impresionističke i simboličke odlike i težnje nove umjetnosti na prijelazu stoljeća.

# GUSTAV MATKOVIĆ

(Subotica, 12. IX. 1922. – 25. VII. 1990.)

## O slikarstvu Gustava Matkovića

Gustav Matković (12. IX. 1922. – 25. VII. 1990.) rodio se u Subotici, gdje je započeo obrazovanje u nižoj gimnaziji u Subotici, nastavio ga u srednjoj Ekonomskoj školi u Somboru, a nakon toga i na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, koji je nakon nekoliko mjeseci pohađanja napustio. Tijekom Drugoga svjetskog rata radio je kod više subotičkih firmopisaca, a 1944. godine bio je pripadnik VIII. vojvođanske brigade do ranjavanja.

Slikarstvom se ozbiljnije počeo baviti oko 1948. godine kao polaznik poslijeratnog Kurasa figuralnog crtanja, koji u Subotici djeluje od kraja 1945. godine. Voditelj Kurasa, slikar András Hanga okupljao je već aktivne likovne stvaratelje Subotice (Gábor Almási, Pál Petrik), ali i mlade, za-



interesirane iz redova učenika (Imre Sáfrány, Imre Vinkler i dr.) te radnika i službenika (Marko Vuković, Ivan Tikvicki i dr.). Gustav Matković se priključuje radu Kurasa 1948. sa svojih dvadeset šest godina. Zbog brojnog članstva tih je godina djelovala grupa polaznika na srpskohrvatskom jeziku, koju je tada vodio slikar i scenograf Stevan Jenovac, te grupa na mađarskom jeziku, koju je vodio Sandór Ivanyos. U grupi Stevana Jenovca našao se kao



polaznik i Gustav Matković, zajedno s Belom Durancijem, Ivanom Tikvickim, Markom Vukovićem i dr. Prostorije Kursa nalazile su se u to vrijeme u Harambašićevoj ulici u zgradi Hrvatskog prosvjetnog doma (kasnije zgrada KUD-a „Mladost“). Boravak i rad u ovom kolektivu za neke je od polaznika bio i početna točka prema Akademiji. Među njima je bio i Gustav Matković koji će se na Akademiju likovnih umjetnosti u Beogradu upisati 1952. godine. On se, međutim, na Akademiji nije zadržao dugo. Nepotpisani autor teksta u laporelu, tiskanom uz Matkovićevu samostalnu izložbu u Likovnom susretu 1971. godine, navodi kako je Matkovićevu temperamentu bio prespor način obrazovanja na Akademiji te ju je on napustio. Obrazovanje na Akademiji Matković je zamijenio učenjem u privatnoj slikarskoj školi Jovana Bijelića u Beogradu, u kojoj je boravio od 1952. do 1958. godine. Bijelić je tada bio u svojim sedamdesetim godinama, no još se uvijek bavio pedagoškim radom te je podučavao mlade slikare. Iskustva stečena u ovoj školi uvelike će se odraziti na Matkovićevo stvaralaštvo. Dominantni ekspresivni rukopis i kolorit pokazat će se kao direktan odraz Bijelićevog slikarskog izraza. Iako se kod Matkovića još prije odlaska u Beograd osjećala snažna slikarska gesta, privrženost živim bojama i gustom namazu, utjecaj Bijelića je bio presudan za formiranje njegovog slikarskog izraza. Taj se utjecaj osjeća i u Matkovićevom crtežu, na kojem se vješto poigrava snažnom gestom i naglašenom sjenom. Iako minijturni, neki se od Matkovićevih crteža i monotipija odlikuju dinamičnim slikarskim efektima. Tematski se Matković drži pejzaža, gradskih veduta, portreta i mrtvih priroda. No, realizacija ovih motiva mijenja se tijekom njegovih razvojnih faza te se u pojedinim radovima kreću u smjeru razlaganja i apstrahiranja predmetnih motiva uznemirenim potezima kista, naglašenom fakturom i valerskim slikarstvom. Njegov stilski izraz tijekom vremena slabi u izražaju i povremeno se gubi u rutini. Ipak, sačuvan opus bilježi nedvojbeni likovni talent Gustava Matkovića.

Najveći se broj njegovih radova nalazi u privatnim kolekcijama, no relevantni se radovi čuvaju i u subotičkim javnim zbirkama: Gradskom muzeju, Gradskoj knjižnici, Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ kao i kolekciji dr. Perčića pohranjenoj u Klovićevim dvorima u Zagrebu (donacija gradu Zagrebu).

## Izložbe

Gustav Matković je na početku svoje slikarske djelatnosti započeo izlagati s ostalim članovima na izložbama Kursa figuralnog crtanja u Subotici, čiji je polaznik od 1948. godine. Da je njegovo stvaralaštvo već tada bilo zapaženo, svjedoči i činjenica da je na trećoj izložbi Kursa figuralnog crtanja 1949. godine nagrađen prvom, novčanom nagradom za jednu od dviju izloženih slika. Nagrađena slika „Dvorište Hrvatskog narodnog kazališta“ (1949.) danas se čuva u zbirci subotičke Gradske knjižnice. Sljedeće, 1950. godine na izložbi Likovne sekcije (kako je preimenovan Kurs figuralnog crtanja), održanoj u jesen u Gradskom muzeju, Gustav Matković je izložio dvanaest svojih radova. Izlagao je i narednih godina u okviru subotičkih kolektivnih nastupa, pa tako i na izložbi Likovne sekcije 28. studenoga 1954.

godine u subotičkoj Gradskoj izložbenoj dvorani, među sedamnaest autora, akademskih slikara, samouka i amatera. Jedna je to od posljednjih izložbi na kojima izlažu zajedno, jer će društvena klima postupno uvjetovati odvojeno izlaganje amatera i profesionalaca.

Prvu samostalnu izložbu Matković je u Subotici otvorio 9. siječnja 1955. godine u Gradskoj izložbenoj dvorani, tada još kao Bijelićev učenik. Prikazao je trideset uljanih slika, sedam crteža i pet monotipija. Svoju drugu samostalnu izložbu prikazao je 1956. godine u Novom Kneževcu. Od tog vremena prestao je izlagati, ali nije prestajao slikati.

Gustava Matkovića spominjemo i kao autora nacрта za šest mozaika na zgradi štamparije „Pannonija“ u Strossmayerovoj ulici u Subotici, realiziranih na prednjoj fasadi zgrade 1958. godine, kao rani primjer sinteze likovne umjetnosti i arhitekture, odnosno ranog primjera suradnje likovnih umjetnika na poslovima dekoracije (na likovnoj koloniji u Bačkoj Topoli 1959. godine službeno je pokrenut program sinteze arhitekture, slikarstva i skulpture).

Opisujući ih, povjesničarka umjetnosti Olga K. Ninkov u katalogu izložbe *Kurs figuralnog crtanja u Subotici – likovno stvaralaštvo za vrijeme agitrop kulture* (2012.) ukazuje na to da se među figurativnim predstavama ovih mozaika, koji se simbolički vezuju za etape rada i funkcije tiskare, nalazi i prikaz slikara s paletom i slikarskim kistovima pokraj velikih tiskarskih valjaka, što ukazuje na osvješćivanje uloge likovnih umjetnika u oblikovanju i ilustriranju različitih tiskanih publikacija. Vrijeme je to kada na stranica subotičkog tiska, pa tako i *Hrvatske riječi* te u *Casopisu za književnost, umetnost i kulturu Rukovet* nalazimo sve više ilustracija te reprodukcija radova subotičkih autora, pa tako i Gustava Matkovića.

Nakon povratka iz Beograda 1958. godine Matković nastavlja slikati, ali se ne javlja na izložbama.

Kada u Gradskom muzeju 1970. Bela Duranci priređuje izložbu „Likovno stvaralaštvo u Subotici 1945. – 1970.“, među prikazane likovne radove uvrštena su i djela Gustava Matkovića, „Spomenik“ (1952.) te „Kupe kukuruzovine“ (1953.), čime je vrednovan kao relevantan faktor u razvoju poslijeratne subotičke likovne scene. Na izložbi koja također tematizira likovno stvaralaštvo Subotice, u razdoblju od 1944. do 1984., radovi Gustava Matkovića nisu uvršteni.



Dvorište Hrvatskog narodnog kazališta u Subotici, 1949.



Ženski portret, 1961.

Kako Olga K. Ninkov navodi u životopisu Gustava Matkovića, u katalogu izložbe *Lica vremena – portreti iz umetničke zbirke Gradskog muzeja u Subotici* (2013.), njegova djela nisu uvrštena zbog zabrane koja je naložena autoru izložbe s obrazloženjem da je Matković imao bliži odnos s pokretom „Hrvatsko proljeće“ početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća.

Tijekom sedamdesetih godina izlagao je na skupnim izložbama Likovne sekcije Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Bunjevačko kolo“, čiji je jedan od osnivača i prvih članova 1970. godine. Ova je udruga organizirala i njegovu treću samostalnu izložbu od 2. do 12. prosinca 1971. u galeriji Likovni susret u Subotici. Prikazao je tada četrdeset i jednu sliku u tehnici ulja, čiji je popis prikazan u laporelu tiskanom uz ovu izložbu. Riječ

je o radovima koji su u najvećem broju nastali u razdoblju od 1956. pa do 1971. godine. Bila je to i posljednja samostalna izložba Gustava Matkovića za života.

Posthumna izložba Gustava Matkovića održana je od 15. do 23. rujna 1995. godine u Vestibulu subotičke Gradske kuće u organizaciji Hrvatskog kulturnog centra „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, kada je prikazano dvadeset devet radova. Radovi izloženi ovom prigodom prikupljeni su iz privatnih kolekcija. U okviru kataložskog popisa ove izložbe u tiskanom laporelu, zabilježena su i imena tadašnjih vlasnika. Danas su vlasnici radova većinom promijenjeni, no navedene zabilješke o tadašnjim vlasnicima ipak su od značaja za identificiranje te praćenje kretanja djela. Tekst koji u laporelu prati izložbu pisala je povjesničarka umjetnosti Olga K. Ninkov, no njeno je ime pogreškom ostalo nezabilježeno.

Djela Gustava Matkovića vidljiva su u više kataloga izložbi novijeg datuma koje tematiziraju teme subotičke likovne scene, kao što je gore navedena izložba o Kursu figuralnog crtanja. Također se nalaze reproducirana u katalogzima izložbi koje su nastale kao rezultat obrade umjetničke zbirke subotičkog Gradskog muzeja: *Lica vremena – portreti iz umetničke zbirke Gradskog muzeja u Subotici* (2013.), te *Slikarstvo i vajarstvo jugoslovenskih autora iz zbirke Gradskog muzeja Subotica* (2017.) u kojima je njegov životopis i obradu radova priredila Olga K. Ninkov. Djela Gustava Matkovića uvrštena su i u stalni postav Zavičajne galerije „Dr. Vinko Perčić“ (danas Galerije „Dr. Vinko Perčić“), a djela koja se nalaze kao dio donacije dr. Perčića Zagrebu mogu se upoznati preko linka <http://www.zbirkapercic.info/Zbirke.aspx>.

## Djelatnost iz područja primijenjene umjetnosti

Nakon povratka iz Beograda Matković se zaposlio u subotičkoj tvornici čarapa „8. Mart“ kao dizajner, odakle odlazi u mirovinu 1976. godine. Dizajnirao je i plakate pa tako i plakat subotičkih žetvenih svečanosti *Dužijanca* 1968. Poput svog učitelja Jovana Bijelića, i Matković se okušao kao scenograf. U Hrvatskom narodnom kazalištu u Subotici (Narodno pozorište, Hrvatska drama od 1951. do 1958. te Narodno pozorište – Népszínház od 1959.) izradio je scenografije za predstave Matije Poljakovića „Vašange“ (1952.), „Ča Bonina razgala“ (1961.) te „Jedna cura sto nevolja“ (1969.), a kao likovni suradnik „Zenita“, udruženja subotičkih pisaca i likovnih umjetnika, 1960. godine je grafički opremio knjigu *Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine / sa-kupio i obradio Balint Vujkov*. Likovne priloge Gustava Matkovića (crteže, monotipije, slike) nalazimo i u Časopisu za književnost, umetnost i društvena pitanja *Rukovet* (1970. te 1971.). Monotipije koje su reproducirane u *Rukoveti* 1971. godine, danas su dio zbirke dr. Vinka Perčića u Subotici. Ova područja rada Gustava Matkovića poznata su tek na temelju šturih podataka te sačuvanih artefakata te mogu predstavljati još jedan od izazova za istraživače subotičke likovne scene.



Majka, 1951.



**HRVATSKA KNJIGA  
U 2021. GODINI**

*U novoj rubrici otvaramo prostor aktualnoj književnoj produkciji u Hrvatskoj i produkciji Hrvata u Srbiji s ciljem predstavljanja književne scene, one koja ima svoj izgrađen sustav i one koja pokazuje vitalnost usprkos nedostatka takvog sustava.*

*U nadi davanja poticaja čitateljima za traženje novih naslova, možda i otvaranja novih načina dolaženja do njih budući da je komunikacija s tržištem nerazvijena i time i knjige gotovo nedostupne, u rubrici se daju pregledi aktualne književne produkcije u dvjema državama, kojima čitatelj biva informiran o već valoriziranim naslovima i onima koje ćemo tek uzeti u ruke.*

*Uredništvo*





Neven Ušumović

## HRVATSKA KNJIGA U 2021. GODINI

U rubrici posvećenoj aktualnoj književnoj produkciji u Hrvatskoj pokušat ću dati poticajni pregled naslova za sve čitatelje hrvatske knjige u godini koja je iza nas i koja se „zaokružila“ – ne u kalendarskom smislu, nego u smislu prvog vala recepcije i valorizacije. Pri tome ću dati neke osnovne podatke o različitim segmentima hrvatskog književnog sustava koji su u toj godini imali utjecaj na kvalitativnu selekciju i reprezentaciju aktualnog književnog stvaralaštva. Posebno ću istaknuti one knjižne naslove koje je hrvatska književna publika prihvatila s tolikom pozornošću da se može pretpostaviti kako će ta djela živjeti duže od godine u kojoj je objavljeno njihovo prvo izdanje.

### **Potpore Ministarstva kulture i medija književnom stvaralaštvu i nakladnicima**

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske podupire hrvatske pisce i spisateljice putem Javnog poziva za dodjelu potpora za poticanje književnoga stvaralaštva. Nakon dobivene potpore, veći dio autora nalazi nakladnika i objavljuje svoje djelo u sljedećoj godini. Kako nas interesira 2021. godina, to znači da krećemo od poziva raspisanog 2019. godine za književno-umjetnički rad i prevođenje u 2020. godini. Dodjeljivale su se sljedeće potpore: godišnje potpore u pojedinačnom iznosu od 84.000,00 kn, polugodišnje potpore u pojedinačnom iznosu od 42.000,00 kn i tromjesečne potpore u iznosu od 21.000,00 kn.

Povjerenstvo je odabralo 65 autorskih projekata kojima se dodijelila potpora u ukupnom iznosu od 1.659.000,00 kn. Tromjesečnu potporu dobio je za svoj autorski rad 51 autor, polugodišnju potporu 14 autora. Godišnja potpora nije dodijeljena. Među sufinanciranim projektima bio je, ne računajući dječju književnost, najveći broj romana (25), slijedi poezija (16), zbirke priča (7), prijevodi (5), eseji (4), strip (2) te po jedan putopis i drama.

Od 14 autorskih projekata koji su dobili najveće povjerenje stručnog vijeća Ministarstva i koji su pod istim ili drugim naslovom i tiskani u 2021. godini izdvajamo:

\* zbirku poezije Denisa Ćosića: *Košute su plakale bez rogova* (Hrvatsko društvo pisaca),

\* roman Damira Karakaša: *Okretište* (Disput),

\* roman Ivane Šojat: *Štajga ili put u maglu* (Fraktura),

\* novi prijevod Danteovog *Pakla* (Matica hrvatska), koji potpisuje Božidar Petrač.

Drugi način na koji Ministarstvo kulture i medija financijski nagrađuje književno stvaralaštvo realizira se na kraju prvog vala recepcije objavljenog naslova i preko Javnog poziva za dodjelu stimulacija autorima za najbolja ostvarenja na području književnog stvaralaštva i prevodilaštva. Prema praksi, posljednjih godina ovaj Javni poziv raspisuje se za dvije godine, a velika se rasprava vodila oko vrijednosnih kriterija. Očekuju se rezultati za 2020. i 2021. godinu. Autorima književnih djela izvorno napisanih na hrvatskom jeziku dodijelit će se do 20 stimulacija, a prevoditeljima 10 stimulacija za književne prijevode sa suvremenih jezika. Stimulacije iznose 15.000,00 kuna.

Hrvatske nakladnike Ministarstvo financira preko Potpore izdavanju knjiga. Potpora izdavanju knjiga u 2021. godini dodijeljena je u okviru Poziva za financiranje javnih potreba u 2021. godini. Od 2018. godine nakladnicima se za izdavanje knjiga dodjeljuje potpora prema novom modelu koji se u odnosu na prethodne razlikuje u vrednovanju kompletnog nakladničkog portfelja, odnosno nakladničke prijave u cjelini, a sredstva se ne dodjeljuju za svaku knjigu pojedinačno kao ranijih godina. Nakon formalne provjere te vrednovanja Kulturnog vijeća za knjižnu, nakladničku i knjižarsku djelatnost u suradnji sa Stručnim povjerenstvom za dječju knjigu ministrica je donijela odluku o dodjeli potpore izdavanju knjiga 77 nakladnika u ukupnom iznosu od 8.078.000,00 kn. Odobreni iznosi kreću se od 20.000,00 kn do 360.000,00 kn.

- Najveće iznose dobili su sljedeći nakladnici:
- Fraktura,
- V. B. Z.,
- Sandorf,
- Naklada Ljevak,
- Disput,
- Hena.com.

Ministarstvo podupire nakladništvo i putem Javnog poziva za otkup knjiga za narodne knjižnice. Otkupljuju se knjige domaćih izdavača na hrvatskome jeziku, i to: djela suvremene domaće književnosti, prijevodi djela suvremene svjetske književnosti, djela od temeljne vrijednosti za nacionalnu kulturu i umjetnost, vrijedne knjige i slikovnice za djecu i mlade.





Budući da se rok za prijavu na taj Javni poziv zaključuje početkom studenog, u obzir se uzimaju djela objavljena od listopada prošle godine i tijekom tekuće godine. Otkup knjiga u 2021. godini odobren je u tri navrata, u svibnju je otkupljeno 205 knjiga od 73 nakladnika, u listopadu 252 naslova od 83 nakladnika, a u studenom 268 naslova od čak 107 nakladnika! Osim gore spomenutih nakladničkih kuća, Ministarstvo u većem broju otkupljuje izdanja sljedećih nakladnika: Ibis grafika, Leykam international, Matica hrvatska, Naklada Fibra (umjetnički strip!), Naklada OceanMore, Profil knjiga, Školska knjiga, TIM press, Vuković & Runjić...

Broj primjeraka jednog otkupljenog naslova kretao se od 85 do 260. Vrijedi nabrojati naslove koji su otkupljeni u najvećem broju primjeraka, a objavljeni su 2021. godine:

- Ivo Brešan: *Izabrana djela: romani* (Matica hrvatska)
- Andriana Škunca: *Otok, zrcalo riječi: izabrane pjesme* (Fraktura)
- *Banijska književna antologija* (priredili Miroslav Kirin i Boris Vrga; Meandar media, Hrvatski centar P.E.N.-a)
- *Hrvatske narodne pripovijetke* (priredila Neli Mindoljević, ilustratorica Klasja Habjan; Leykam international)
- Andrijana Grgičević: *Marul i Judita* (slikovnica; Ibis grafika)
- *Judita Marka Marulića: transkripcija i prilagodba na suvremeni hrvatski jezik* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje)
- Marko Marulić: *Judita: izdanje u spomen petstote obljetnice prvotiska* (Matica hrvatska; Književni krug Split)
- Olja Savičević Ivančević: *Zaljubljena u čitav svijet* (poezija za djecu; ilustrirala Ana Kovačić; Školska knjiga)
- Zoran Pongračić: *Krive su seka i seka* (Knjiga u centru).

## Najprodavanije knjige

Počevši od sredine 2020. godine portal za knjigu i kulturu čitanja „Moderna vremena“ pokrenuo je projekt „Top lista najprodavanijih knjiga“ prema podacima o prodaji u knjižarama. Projekt je pokrenut s ciljem objektivnog, neovisnog informiranja šire javnosti o najprodavanijim naslovima u Hrvatskoj, iz područja beletristike, publicistike i knjiga za djecu, ali i ostalih tematskih niša i žanrova. Top lista knjiga objedinjuje mjesečne izvještaje o prodaji koje Moderna vremena prikupljaju iz reprezentativnog uzorka od 40 i više knjižara u Hrvatskoj (uključujući i njihovu internetsku prodaju).

Već duže vrijeme na hrvatskom tržištu knjiga osjeća se nedostatak novih velikih književnih hitova, i stranih i domaćih, pa iako se neki beletristički naslovi solidno prodaju, u usporedbi s publicističkim, ne-književnim izdanjima može se reći da je posljednjih mjeseci književnost u znatnoj defanzivi (u ukupnoj prodaji, bez obzira na žanrove i tematske niše, od 20 najprodavanijih tek su tri-četiri beletristička naslova!).

Od hrvatskih romana objavljenih u 2021. godini dobru prodavanost bilježe:

- Ivica Prtenjača: *Sine, idemo kući* (V. B. Z.)
- Damir Karakaš: *Okretište* (Disput)
- Miljenko Jergović: *Vjetrogonja Babukić i njegovo doba* (Fraktura).

Od svjetske književnosti u vrhu prodavanosti je već godinama talijanska spisateljica Elena Ferrante. Na hrvatski jezik prevodi je Ana Badurina, a u 2021. godini objavljen je prijevod jednog od njezinih starijih romana *Mračna kći* (Profil knjiga). Jednako tako među hrvatskom publikom veliku popularnost uživa turska spisateljica Elif Shafak koja piše na engleskom jeziku, njezin hvaljeni posljednji roman *Otok nestalih stabala* za Hena com prevela je Mirna Čubranić.

Od publicistike uvjerljivo je najpopularnija i najčitanija hrvatska knjiga autobiografija Mire Furlan *Voli me više od svega na svijetu* (Fraktura) napisana na engleskom jeziku (prijevod na hrvatski: Iva Karabaić). Riječ je o knjizi koja ima i neospornu književnu vrijednost. To se svakako može reći i za jednu od najčitanijih hrvatskih spisateljica Marinu Vujčić koja je u 2021. godini objavila dnevničke zapise pod naslovom *Stolareva kći* (Fraktura).

Od društvenih znanosti, veliki je bio interes čitatelja za knjigu Ive Goldsteina *Hrvatska 1990. – 2020.: godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Profil knjiga). U vrhu godišnje liste je popularni putopisac Davor Rostuhar s knjigom *Ljubav oko svijeta* (Klub za ekspedicionizam i kulturu), kao i splitska slikarica Tisja Kljaković Braić s knjigom karikatura *Oni 2* (Fraktura). Izdajamo i autobiografske zapise Mate Škugora *Glazba za žedno uho* (Rockmark) koji preko rock albuma govori o svom odrastanju i slavi koju je stekao kao jedan od najkreativnijih organizatora rock i jazz koncerata u Hrvatskoj posljednjih desetljeća.



## Književne nagrade

Za kvalitativan uvid u hrvatsko književno stvaralaštvo u 2021. godini bit će nam vodič književne nagrade i književna kritika.

Svakako treba na ovom mjestu ocrtati kompleksnost fenomena književne nagrade. Za hrvatsko književno polje bitno je prije svega naglasiti da rijetko koja nagrada ima utjecaj na tržište knjige, nagrada većinom ne podiže prodaju nagrađenog naslova, pa čak ni posudbu u knjižnicama. Nagrada svakako djeluje na socijalni (pa i egzistencijalni) status pisca, ona je vid društvenog priznanja i predstavlja satisfakciju za samog autora, kao vid pozitivnog suda i recepcije njegovog djela. No, u mnogo dugotrajnijom procesu kanoniziranja pojedinog književnog djela nagrade su samo jedan od mogućih čimbenika. Kako je to istakao slovenski književnik Andrej Blat-

nik u nedavnom intervjuu: „Često zaboravljamo da nagrade stvaraju kanon. Kada nešto nagradimo, poručujemo da smo to ocijenili kao dobro, kao najbolje. No, nagrade su često plod trenutnog ukusa određenog žirija. Pitanje je tko su članovi i članice žirija, iz kojih su generacija, kojeg su roda, kojeg estetskog usmjerenja... Za kanoniziranje je dakle potrebno uzimati u obzir i druge kriterije, ne samo aktualne nagrade.“

## Književna nagrada tportala

Od 2008. godine tportalova književna nagrada za najbolji hrvatski roman dodijeljena je petnaest puta, a s godinama je postala relevantnom činjenicom domaće kulturne scene. Jedina je domaća književna nagrada koja se dodjeljuje za roman pisan na hrvatskom jeziku i izdan kod nakladnika registriranog u Hrvatskoj te joj je, uz promociju autora i književnog stvaralaštva, cilj promocija izdavaštva. Za 15. književnu nagradu tportala bilo je prijavljeno 47 naslova. Nagrada iznosi 50.000,00 kuna, a po prvi put ove godine književna nagrada tportala pruža dobitniku/ci i dodanu vrijednost u obliku audioizdanja pobjedničkog romana na platformi Book&Zvook. U finalu je bilo sljedećih pet naslova:

- Marija Andrijašević: *Zemlja bez sutona* (Fraktura)
- Sandra Antolić: *Svojevrсна* (Vuković & Runjić)
- Marinko Koščec: *Sami* (V. B. Z.)
- Đorđe Matić: *Niotkuda s ljubavlju* (Ljevak)
- Nora Verde: *Moja dota* (OceanMore).

Nagrađena je spisateljica Marija Andrijašević za roman *Zemlja bez sutona*.

Iz obrazloženja žirija: „Roman prvijenac Marije Andrijašević književno je iznenađenje koje se po gustoći stila i cizeliranoj rečenici te strpljivoj gradnji teksta ne samo izdvaja u lansiranoj hrvatskoj romanesknoj produkciji nego svojega poetičkog srodnika ima tek u Desničini *Proljećima Ivana Galeba* (1957.). Riječ je o romanu koji je pisan na pozadini tradicije velikih pripovjedača koji su Dalmatinskoj zagori dali prozni oblik, poput Šimunovića, spomenutog Desnice, Božića i Raosa, portretirajući isti patrijarhalni ambijent, njegovu zagušujuću atmosferu i klanovsko obrušavanje na pojedinca ako se po kakvoj crti ne uklapa u zakone kolektiva, s tom razlikom što je autorica osmislila i na svim razinama – pripovjednoj, aktancijalnoj, simboličkoj, stilskoj – ostvarila dojmljiv ženski lik, dajući mu glas da čitatelja vodi kroz emocionalno uvjerljivu i životnu priču o odnosu između kćeri i oca.“



Junakinja romana Glorija Suton doktorica je znanosti, stručnjakinja za botaniku, žena koja je odrastala na tlu nepovoljnu i za njezin rod i karakter, u fikcionalnom Vrju, selu susreta starog i novog. Napuštena od majke i na skrbi muške rodbine, oca Žarka i djeda, čiji će je generacijski i međugeneracijski muški običaji predodrediti za lutanje po svijetu, u misiju za skupljanjem i konzerviranjem sjemenki, Glorija ipak uspješno izbjegava zamke patetičnosti, a njezini unutarnji monolozi po fragmentarnosti izraza i emocionalnosti sadržaja približavaju se lirskom izričaju u najplemenitijem smislu te riječi. Povratak u rodni kraj te ponovni susret s ocem, prijateljem iz djetinjstva Jadranom i njegovom kćeri Altom postaju okidač za prebiranje po sjećanju i potragu za sjemenkama vlastita identiteta..."

Marija Andrijašević (Split, 1984.) dosad je objavila zbirku pjesama  *Davide, svašta su mi radili* (Nagrada „Goran za mlade pjesnike“, 2007.) Magistrirala je komparativnu književnost i etnologiju i kulturnu antropologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2015. Pohađala je i završila dvosemestralni program Centra za ženske studije u Zagrebu 2016.

## Nagrada „Fric“

Po kontinuiranoj kampanji u hrvatskim medijima s tportalovom nagradom može se mjeriti jedino književna nagrada novijeg datuma koja nosi ime po Krležinom nadimku Fric. Ova nagrada otvara vrata i piscima iz regije, kao i prozaicima koji svoje djelo nisu nazvali romanom. Nagrađuje se najbolje prozno djelo objavljeno od srpnja prošle do srpnja tekuće godine, prvotno objavljeno kod hrvatskog nakladnika. Iza ove nagrade stoji medijska kuća 24sata, bogati prilozi o širem, pa o užem izboru za nagradu objavljuju se u tjedniku *Express* koji posljednjih godina privlači čitatelje raznovrsnim i aktualnim tekstovima o kulturi, a pogotovo s podlistkom za knjigu *Bestbook*, o kome će još biti riječi. Nagrada iznosi 75.000,00 kuna.

2020./2021.

Nagradu je dobio jedan od najvažnijih bosanskih izdavača Damir Uzunović za roman *Ja sam*, koji je 2021. godine izdao vlastitoj nakladničkoj kući Buybook. Budući da je Buybook sarajevska nakladnička kuća koja ima svoju podružnicu i u Zagrebu, Uzunović je mogao ući u konkurenciju.

Osim ovog naslova od proznih djela koja su objavljena do srpnja 2021. godine u finale je ušla i zbirka priča *Gušterov rep* Korane Serdarević (Fraktura).

Vrijedi nabrojati i ostale naslove koji su ušli u finale (objavljene u 2020. godini) jer se radi o iznimnim i nagrađivanim djelima hrvatske proze o kojima se puno pisalo i čitalo u 2021. godini.

– Ivan Vidak: *Radio Siga* (Sandorf) – Nagrada „Iso Velikanović“ za najbolju knjigu proze među Hrvatima u Vojvodini za razdoblje od 2018. do 2020. godine

– Ivana Bodrožić: *Sinovi, kćeri* (Corto Literary) – Nagrada „Meša Selimović“ za najbolji roman objavljen u 2020. godini na govornom prostoru Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije.

– Zoran Ferić: *Putujuće kazalište* (V. B. Z.) – Nagrada „Ksaver Šandor Gjalski“ za najbolje objavljeno prozno književno djelo u Republici Hrvatskoj 2020. godine.

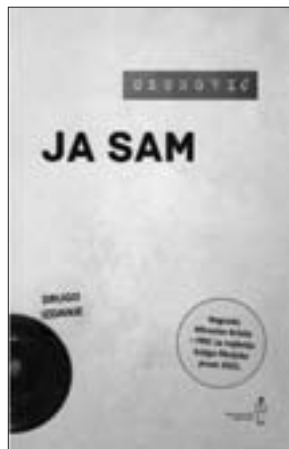
– Magdalena Blažević: „Svetkovina“ (Fraktura) – zbirka (nagrađivanih) priča.

Predsjednica žirija Jagna Pogačnik je na svečanosti dodjele u zagrebačkom HNK-u na sljedeći način obrazložila dodjelu nagrade Uzunoviću: „Knjiga koju je žiri odlučio nagraditi obogaćuje žanr autofikcije, koja se posljednjih godina pozicionirala kao jedan od propulzivnijih žanrova ne samo u Hrvatskoj nego i u svijetu. Knjiga je to od preko 400 stranica, građena od tri dijela, od tri priče, a slobodno bismo mogli reći i tri romana. Od prvog njezina dijela, šarmantnog evociranja djetinjstva glasom dječaka koji već na prvim stranicama upoznaje svijet oko sebe kao mjesto u kojem između ostalog stanuje i bol, preko drugog dijela u kojem se granice toga svijeta proširuju mladalačkim eksperimentiranjima s opasnošću i upoznavanjem spolnosti, pa do trećeg o tri očeve smrti koji daje okvir i zaokružuje ih te konačno uspostavlja pravo značenje naslovne sintagme, u ovome romanu čitamo jasnu svijest kako je pisanje o sebi uvijek pisanje o drugima; obitelji, prijateljima, ljubavnim partnerima, susjedima, prolaznicima... U tu je svrhu u ovom romanu na pozornicu postavljeno petstotinjak likova koji grade uvjerljivu atmosferu jednoga grada, od odrastanja u doba socijalizma, preko rata koji je taj grad i pripovjedača obilježio, do konačnog odrastanja koje, kako znamo, nastupa smrću roditelja...“

Damir Uzunović (Sarajevo, 1965.), pisac, urednik, izdavač. Suosnivač je, zajedno sa Goranom Samardžićem, knjižare i izdavačke kuće Buybook. Objavio: *Kesten* (zbirka priča, 1996.), *Brod s talismanom* (zbirka poezije, 1992.), *Mađioničar* (zbirka poezije, 1995.), *Ljudi i ptice* (zbirka pjesama, 2005.). Živi i radi u Sarajevu.

### 2021./2022.

U širi izbor za najbolje prozno djelo objavljeno od srpnja 2021. godine od srpnja 2022. godine ušlo je 13 autora, od toga 10 iz 2021. godine: Marija Andrijašević: *Zemlja bez sutona* (Fraktura), Goran Ferčec: *O životu radnice krajem dvadeset stoljeća* (Fraktura), Namik Kabil: *Yesterday* (Buybook), Đorđe Matić: *Niotkud s ljubavlju* (Naklada Ljevak), Elvedin Nezirović *Ono o čemu se ne može govoriti* (Buybook), Ivica Prtenjača: *Sine, idemo kući* (V. B. Z.), Borivoj Radaković: *Ne plači, dušo* (V. B. Z.), Adnan Repesa *Iza šutnje su planine* (Buybook), Dalibor Šimpraga *Izvjestaj o generaciji* (Durieux) i Martina Vidaić *Štjenice* (Naklada Ljevak).



U finale su od tih naslova ušli:

- *Yesterday* Namika Kabila (Buybook),
- *Niotkuda s ljubavlju* Đorđa Matića (Ljevak),
- *Stjenice* Martine Vidaić (Ljevak),
- *Izveštaj o generaciji* Dalibora Šimprage (Durieux).

Iz 2022. godine pridružili su im se Magdalena Blažević s romanom *U kasno ljeto* (Fraktura) i Miljenko Jergović sa zbirkom priča *Trojica za Kartal* (Bodoni). Nagrada će biti dodijeljena početkom 2023. godine.

Nagradu „Fric“ organizira tjednik *Express*, a sponzorira Barcaffè, koji podržava nagradu financijskim dijelom od 75.000 kuna. Materijalni dio nagrade ostaje isti: mobilna skulptura, a za medijsku pratnju i uočljivost nagrade i književnosti i dalje brine pogon *Expressa* i *24sata*, koji je ovu nagradu učinio najprepoznatljivom i najvažnijom po svojem medijskom doseg.

## Regionalna književna nagrada „Meša Selimović“

Nagrada „Meša Selimović“ dodjeljuje se u sklopu književnih susreta Cum Grano Salis. Stručni žiri, pod predsjedavanjem Semezdina Mehmedovića, a u formaciji Andrej Nikolaidis, Vladimir Arsenič, Faruk Šehić i Jagna Pogačnik, odlučio je da je roman *Okretište* Damira Karakaša (Disput) ponese titulu najboljeg romana u regiji u 2021. godini.

Ove godine u uži izbor od predloženih 16 ušlo je pet romana, a osim Damira Karakaša i njegovog *Okretišta* u finalu su još bili sljedeći romani:

- David Albahari: *Pogovor*, Čarobna knjiga, Beograd, 2021.
- Staša Aras: *Horror vacui*, Hena Com, Zagreb, 2021.
- Ilija Đurović: *Stampas*, Treći trg-Srebrno drvo, Beograd, 2021.
- Damir Uzunović: *Ja sam*, Buybook, Sarajevo, 2021.

Inače, Đurđica Čilić, ovogodišnja selektorica iz Hrvatske, predložila je u širi izbor sljedeće romane:

- Staša Aras: *Horror vacui*, Hena com, Zagreb 2021.
- Renato Baretić: *Zadnja ruka*, Hena com, Zagreb 2021.
- Miljenko Jergović: *Vjetrogonja Babukić i njegovo doba*, Fraktura, Zagreb 2021.
- Damir Karakaš: *Okretište*, Disput, Zagreb 2021.
- Ivica Prtenjača: *Sine, idemo kući*, V.B.Z., Zagreb 2021.

Roman Damira Karakaša *Okretište* autofikcionalno je djelo, autorov dosad najintimniji tekst u kojemu se suočava s psihofizičkom traumom uslijed fizičkog napada i s posljedicama na putu preživljavanja i oporavka. U romanu nema niti spektakla niti crne kronike, *Okretište* je bolno dirljiva posveta životu, preživljavanju.



Damir Karakaš rođen je 1967. u selu Plašćica kod Brinja u Lici. U Zagrebu je studirao agronomiju, pravo, novinarstvo, a nekoliko je godina radio i kao novinar Crne kronike *Večernjeg lista*, u Splitu. Od 2001. živi u Bordeauxu u Francuskoj, a od 2002. do 2007. u Parizu gdje se uzdržava sviranjem harmonike. U Parizu na Novoj Sorboni studira i francuski jezik, izvodi performanse, te izlaže konceptualne radove. Još kao tinejdžer objavljuje karikature i crteže u brojnim novinama u bivšoj Jugoslaviji, a nagrađen je i s nekoliko uglednih nagrada za karikaturu. Objavio je knjigu putopisa *Bosanci su dobri ljudi* (1999.), roman *Kombetari* (2000.), zbirku priča *Kino Lika* (2001.), roman *Kako sam ušao u Europu* (2004.), zbirku priča *Eskimi* (2007.), roman *Sjajno mjesto za nesreću* (2009.), zbirku priča *Pukovnik Beethoven* (2012.), roman *Blue Moon* (2014.), roman *Sjećanja šume* (2016.), roman *Proslava* (2019.) i roman *Okretište* (2021.).



## Nagrada „Ksaver Šandor Gjalski“

Književna nagrada „Ksaver Šandor Gjalski“ ustanovljena je u Zaboku 1979. godine povodom 125. godišnjice rođenja Ksavera Šandora Gjalskog. U početku se Nagrada dodjeljivala svake druge godine za rukopis neobjavljenog djela. Godine 1985. postala je godišnja književna nagrada za najbolje objavljeno prozno književno djelo u Republici Hrvatskoj. O najboljem književnom djelu odluku donosi prosudbeno povjerenstvo od pet članova, predstavnika Društva hrvatskih književnika i profesora književnosti iz Zabočka. Nagrada se sastoji od statue s imenom dobitnika, povelje i novčanog iznosa. Za nagradu koja se dodjeljuje za najbolje objavljeno prozno književno djelo domaćih autora natječu se književna djela objavljena od rujna prošle do kolovoza tekuće godine.

2020./2021.

Već smo spomenuli da je posljednju nagradu dobio Zoran Ferić za svoj vrhunski roman *Putujuće kazalište* objavljen 2020. godine. U finalu su bila još samo dva naslova i to oba objavljena u 2021. godini. To su: *Štajga ili put u maglu* (Fraktura) Ivane Šojat i *Glagoljski misterij* (Naklada Ceres) Sanje Ždralović.

2021./2022.

Prosudbeno povjerenstvo u sastavu: Julijana Matanović (predsjednica), Sofija Keča, Ingrid Lončar, Ivica Matičević i Zoran Ferić, na sjednici održanoj 4. listopada 2022., većinom je glasova odlučilo da se Nagrada „Ksaver Šandor Gjalski“ za 2022. dodijeli Ludwigu Baueru za roman *Dvostruki život Eve Braun* (Fraktura, 2022.).

Za Nagradu je prijavljeno 58 knjiga, a u najuži su izbor osim Bauerovog romana ušli:

- Ivica Prtenjača: *Sine, idemo kući* (V. B. Z., 2021.)
- Olja Savičević Ivančević: *Ljeta s Marijom* (Fraktura, 2022.)
- Robert Međurečan: *Domovina to go* (Sandorg, 2022.)
- Franjo Janeš: *Strano tijelo* (Hena com, 2022.).

## Nagrada „Janko Polić Kamov“

Hrvatsko društvo pisaca ustanovilo je 2014. godine Nagradu „Janko Polić Kamov“ za najbolje književno djelo (proza, poezija, drama) napisano na hrvatskom jeziku. Kriterij odabira prvenstveno je književna izvrsnost, međutim nagrada također promiče inovativnost, bilo u stilsko-jezičnom ili u tematskom smislu. U izbor za Nagradu „Kamov“ ulaze djela objavljena u periodu od početka srpnja prošle do kraja lipnja tekuće godine. Nagrada „Janko Polić Kamov“ sastoji se od novčanog iznosa 10 000 kn i statue.

2020./2021.

Nagradu Kamov dobila je Martina Vidaić, za zbirku poezije *Trg, tržnica, nož* koju je Hrvatsko društvo pisaca objavilo 2021. godine. U užem izboru od knjiga objavljenih u 2021. godini bio je i roman Draga Glamuzine *Drugi zakon termodinamike* (V. B. Z.).

Obrazloženje žirija: „...briljantna knjiga poezije Martine Vidaić istovremeno se ukazuje čitatelju u vremenskom okviru jednog jedinog dana (ali ovdje dana bez kraja, a ako mu se i nazire kraj, nazire se u kobnom ciklusu vječitog vraćanja jednakoga), ali i u sva četiri godišnja doba koja nezainteresirano prođu kroz prostor ovog fiksiranog mjesta, nije tu da vam kaže što se u njoj točno zbiva. Odabrani fragmenti samo su ljušture niza zagonetki na koje će svaki od vas koji za knjigom posegne naći svoj odgovor. I kao što nije baš lako shvatiti kako to četiri godišnja doba stanu u jedan beskrajn dan, poput one prošlosti koja nije prošla, tako nije jednostavno, a možda ni potrebno ovu, formalno knjigu poezije, a to je valjda jer je objavljena u biblioteci Poezija, rodno, vrsno, ni žanrovski odrediti...“

Martina Vidaić (Zadar, 1986.) diplomirala je kroatistiku i do sada objavila zbirke pjesama *Era gmazova* (nagrada „Goran za mlade pjesnike“; SKUD IGK, 2011.), *Tamni čovjek Birger* (V. B. Z., 2016.) i *Mehanika peluda* (Nagrada „Ivan Goran Kovačić“ za najbolju zbirku pjesama u dvogodišnjem razdoblju; HDP, 2018.), te romane *Anatomija štakora* (Naklada Ljevak, 2019.) i *Stjenice*





(Naklada Ljevak, 2021.). Martina Vidaić jedna je od najvažnijih mlađih hrvatskih pjesnikinja, čije stihove su mogli čitati i čitatelji *Nove riječi*.

2021./2022.

Žiri Nagrade „Janko Polić Kamov“ (Andrea Zlatar Violić, Velid Đekić i Nikola Petković, predsjednik žirija) odabrao je deset polufinalista nagrade koja se dodjeljuje za najbolje književno djelo (proza, poezija, drama) napisano na hrvatskom jeziku i objavljeno u razdoblju od 1. srpnja 2021. do 30. lipnja 2022. godine. U polufinale su ušla sljedeća izdanja iz 2021. godine:

- Sandra Antolić: *Svojevrsna* (Vuković&Runjić)
- Renato Baretić: *Zadnja ruka* (Hena com)
- Velibor Čolić: *Emigrantska mantra* (Meandarmedia)
- Denis Ćosić: *Košute su plakale bez rogova* (Hrvatsko društvo pisaca)
- Denis Peričić: *105 godina samoće* (Vošicki)
- Borivoj Radaković: *Ne plači, dušo* (V. B. Z.)
- Sanjin Sorel: *Lampedusa* (Hrvatsko društvo pisaca).

U finale su ušli Antolić, Ćosić i Peričić s izdanjima iz 2021. godine, a nagradu je dobio varaždinski književnik Tomislav Ribić za zbirku pjesama *Dve rali zmeržnjenoga jognja* koja je objavljena u 2022. godini.

## Nagrada „Ivan Goran Kovačić“

Nagrada „Ivan Goran Kovačić“ dodjeljuje se za najbolju izvornu pjesničku zbirku tiskanu u dvogodišnjem razdoblju čije su prvo izdanje objavili nakladnici registrirani u Republici Hrvatskoj i koja nije posredovana prijevodom. Za nagradu mogu konkurirati i pjesničke knjige izvorno napisane i tiskane na hrvatskom jeziku kod registriranih nakladnika, bez obzira na mjesto objavljivanja. Nagrada se dodjeljuje naizmjenično s dodjelom nagrade „Goranov vijenac“ za izniman doprinos hrvatskoj poeziji, dodjeljuje je SKUD „Ivan Goran Kovačić“ u sklopu festivala „Goranovo proljeće“, a konkurirati su mogle knjige objavljene u razdoblju od 1. studenog 2018. do 31. listopada 2020. godine.

Budući da se tek čeka popis naslova knjiga poezije koje će ući u uži izbor za ovu vrijednu nagradu, a među kojima bi moralo biti i naslova koji su objavljeni u 2021. godini, navodimo rezultate posljednje nagrade koja je dodijeljena u godini kojom se bavimo. Za sve koji su zainteresirani za aktualnu pjesničku produkciju u Hrvatskoj, to je dobar vodič i poticaj za čitanje!

- Alen Brlek: *Sang* (HDP, 2019.)
- Stipe Grgas: *Zablaće* (Meandarmedia, 2019.)
- Marijana Radmilović: *Putovanje oko tijela* (Meandarmedia, 2019.)
- Evelina Rudan: *Smiljko i ja si mahnemo* (Fraktura, 2020.)
- Nada Topić: *Stope u snijegu* (Meandarmedia, 2019.)

Nagrada je dodijeljena 21. ožujka 2021. u Lukovdolu, čime je obilježen početak 58. Goranovog proljeća. Dobitnica je Evelina Rudan za zbirku poezije *Smiljko i ja si mahnemo*. Ta je zbirka, inače, dobila niz književnih nagrada i predstavlja jedan od vrhunaca suvremene hrvatske poezije.

Iz obrazloženja žirija: „Evokacija prošlosti u ovoj je zbirci tijesno prepletana sa sadašnjim trenutkom, a ovo je pretapanje pospješeno narativnim okvirom koji je naznačen naslovom knjige i žanrovskom odrednicom. Naime, *Smiljko i ja si mahnemo* je 'balada na mahove', a Rudan se na inventivan način poigrala konvencijama ove vrste temeljene na spoju rudimentarne naracije, lirskih postupaka te dijaloga koji diskursu daje dramsku crtu. Tragičan ton balade ostaje pritom prigušen, ali neprestano se naslućuje usred razigranosti i maštovitosti govora. Zbirka se sastoji od 40 numeriranih pjesama, a svaka od njih počinje istim stihom: 'smiljko i ja si mahnemo', koji uvijek iznova postavlja 'scenu', temeljnu narativno-dramsku jezgru iz koje se razvija svaki tekst. Lirska junakinja (koja nosi ime autorice) prolazi pokraj Filozofskog fakulteta na kojem radi i s pločnika domahuje rođaku Smiljku koji se nalazi na sedmom katu susjednog Fakulteta strojarstva i brodogradnje. Svako mahanje povod je za kratko putovanje u zajedničku prošlost, ali i za neobavezne razgovore o trenutnoj situaciji – o poslovima, interesima, brigama i raspoloženjima.“

Evelina Rudan (Pula, 1971.) pjesnikinja i kroatistica. Živi u Zagrebu. Objavila je zbirke *Sve ča mi rabi ovega prolića* (2000.), *Posljednja topla noć* (2002., zajedno sa Slađanom Lipovcem i Denisom Peričićem), *Uvjerljiv vrt/ Convincing Garden* (u elektroničkom obliku, prijevod Hana Dada Banak, 2003.), *Breki i ćuki* (2008., nagrada Grada Rijeke „Drago Gervais“ za rukopis 2007.), *Pristojne ptice* (2008.), te slikovnicu *Kraljevićev san* (zajedno s ilustratorom Svenom Nemetom, 2010.). Predaje na Odsjeku za kroatistiku zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Bavi se usmenim žanrovima, intertekstualnim (i intermedijalnim) vezama usmene i pisane književnosti i oblicima nove usmenosti. Za knjigu *Vile s Učke. Žanr, kontekst, izvedba i nadnaravna bića predaja* (2016.) dobila je nagradu Filozofskoga fakulteta 2017. godine.

## Nagrada „Fran Galović“

Od 64 pristigle knjige, u finale ovogodišnje Nagrade „Fran Galović“ za najbolje objavljeno književno djelo hrvatskih autora na temu zavičaja i/ili identiteta ušlo je 10 knjiga. Od toga su 2021. godine objavljeni sljedeći naslovi:

- Marija Andrijašević: *Zemlja bez sutona* (Fraktura)
- Sandra Antolić: *Svojevrsna* (Vuković&Runjić)
- Dražen Katunarić: *Zbogom, pustinja* (Sandorf)
- Miroslav Kirin: *Babanija* (Naklada Ljevak)
- Tomislav Šovagović: *Spremište Trešnjevka* (Mozaik knjiga)

Finalistice i finaliste odabralo je prosudbeno povjerenstvo u sastavu Mario Kolar (predsjednik), Julijana Matanović i Zlatko Krilić. Dobitnik nagrade proglašen je na završnoj svečanosti ovogodišnje 29. „Galovićeve jeseni“ 5. studenog u Koprivnici. Nagradu je dobio Miroslav Kirin za zbirku pjesama *Babanija*.

Miroslav Kirin je svoju *Babaniju* opisao kao zbirku mikrofikcija, kratkih priča, dnevničkih ulomaka, prijevoda i prepjeva, fikcionalne prepiske, dramskih ulomaka, poezije, eseja i paranciklopedijskih članaka – neposlušno čeljade na razmeđu između fikcije i autofikcije.

Miroslav Kirin je rođen 1965. godine u Sisku, a piše poeziju, prozu i eseje te prevodi s engleskog. Za autofikcionalni roman *Album* (2001.) dobio je nagradu *Jutarnjeg lista* (po kojem je Branko Ištvančić 2011. godine snimio film!), a s puno hvalospjeva dočeka je *Banijska književna antologija* koju Kirin autorski supotpisuje s Borisom Vrgom, a u kojoj su okupljeni pjesnički i prozni autori s područja Banije.



## Nagrada „Stjepan Gulin“

Festival Škure – Šibenske književne ure raspisao je natječaj za najbolju zbirku poezije objavljenu između 1. srpnja 2021. i 30. lipnja 2022. na štokavskom govornom području (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Srbija).

Na natječaj je pristiglo 94 zbirke pjesama, a žiri u sastavu Vladimir Arsenić (predsjednik žirija), Dubravka Bogutovac i Semezdin Mehmedinović odabrao je pet naslova koji ulaze u uži izbor za nagradu „Stjepan Gulin“.

Od zbirki objavljenih 2021. godine u Hrvatskoj u uži izbor ušli su sljedeći naslovi:

- *Babanija* Miroslava Kirina (Naklada Ljevak, 2021.),
- *Ponornice* Krešimira Bagića (Meandarmedia, 2021.)
- *Emigrantska mantra* Velibora Čolića (Meandarmedia, 2021.).

Nagradu je dobila mlada sarajevska pjesnikinja Selma Asotić za zbirku *Reci vatra* (Buybook, 2022.).

## Medijska vidljivost knjige

Početkom 2010. godine medijska kuća *24sata* (čiji je vlasnik austrijska Styria Media Group AG) osnovala je društveno-politički tjednik *Express* u kome sadržaji iz kulture, a pogotovo iz književnosti imaju zamjetnu ulogu. Nakon nekoliko godina u okviru tog tjednika pokreće se magazin *Bestbook*,

mjesečni književni prilog u kojem utjecajni novinari, pisci i kritičari predstavljaju aktualne književne naslove. U tom okviru pokrenuta je i spomenuta književna Nagrada „Fric“ koja se dodjeljuje već pet godina.

Konkurentna medijska kuća *Hanza media* pokreće na jesen 2021. godine mjesečnik *Svijet kulture* koji izlazi kao prilog *Nedjeljnog Jutarnjeg lista*. Riječ je o vizualno vrlo atraktivnom prilogu, u kome je za književne aktualnosti rezervirano desetak stranica, a nekad i više.

Moglo bi se reći da je nakon desetljeća jadikovanja nad medijskom tranzicijom, u kojoj su kulturni sadržaji bili na zadnjem mjestu (ili na predzadnjem: između sporta i osmrtnica), došlo do dugoočekivanog obrata... Međutim, treba naglasiti da oba priloga sufinancira Ministarstvo kulture i medija, te da su neki od tekstova u tim tiskovinama očigledno promidžbenog karaktera. Ipak, neovisno od te zadržke, svakako se može govoriti o novom valu povećane vidljivosti književnosti i književne kritike u hrvatskim medijima.

Uz to svakako treba podsjetiti na dva vrlo kvalitetna i već dugovječna mrežna portala za književnost Moderna vremena info i Booksa, kojima se u kolovozu 2020. pridružio i portal Kritika h,d,p, specijalizirani portal Hrvatskog društva pisaca za književnost, kritiku i srodne kulturno-umjetničke i društvene teme. Ovaj portal redovito prati i vrednuje knjižnu produkciju, objavljuje recenzije novijih izdanja domaće i prijevodne književnosti, teorije i publicistike, informativno-istraživačke tekstove i komentare.

Ipak, televizija je po mnogo čemu još uvijek vodeći medij u Hrvatskoj: ako se spisateljica ili pisac pojavi u nekoj od najgledanijih emisija kao što su „Nedjeljom u 2“ Aleksandra Stankovića i „U svom filmu“ Tončice Čeljuske, čitanost njezinih/njegovih knjiga sljedećih nekoliko tjedana gotovo sigurno raste. Specijalizirane emisije kao što su „Knjiga ili život“ čiji su urednici Koraljka Kirinčić i Gordana Nuhanović, te prilozi TV novinarke Karoline Lisak Vidović imaju manji utjecaj, ali privlače kvalitetom i relevantnošću sadržaja.

U svakom slučaju vrijedi nabrojati barem neke od književnih kritičara koji su pratili aktualnu književnu produkciju u Hrvatskoj u 2021. godini na poticajan, pa i polemičan način. Prije svih, neizbježno je spomenuti jednog od najvažnijih predstavnika hrvatske novinske književne kritike Igora Mandića (1939. – 2022.), koji je do ožujka 2022. godine u *Jutarnjem listu* imao svoju rubriku „Zub kritike“. Preporučujemo i književne recenzije koje su te godine pisali: Dragan Jurak, Vanja Kulaš, Davor Ivankovac, Jagna Pogačnik, Jadranka Pintarić, Vladimir Arsenić, Dunja Ilić, Denis Derk, Marko Pogačar, Maja Abadžija, Dalibor Plečić, Franjo Nagulov...

## Uredničke bilješke uz knjige i izvodi iz kritika

Na kraju, slijede urednički opis i izvodi iz kritika nekih od književnih naslova iz 2021. godine o kojima se puno pisalo i koji su ušli u konkurenciju različitih književnih natječaja, a o kojima nismo do sada dali više informacija. Podsjetimo da uz književne naslove što slijede, među najvažnije knjige 2021. godine objavljene u Hrvatskoj spadaju: romani Marije Andrijašević:

*Zemlja bez sutona* (Fraktura), Damira Uzunovića: *Ja sam* (Buybook) i Damira Karakaša: *Okretište* (Disput), te zbirke pjesama Martine Vidaić *Trg, tržnica, nož* (Hrvatsko društvo pisaca) i Miroslava Kirina *Babanija* (Naklada Ljevak), koje su i nagrađene, pa se o njima može više pročitati u dijelu o književnim nagradama.

### **Sandra Antolić: *Svojevrсна* (Vuković & Runjić)**

Hrvatsko zagorje 1991. Mir Božji u Gornjem Cugovcu remeti samo Beba, svinja koja je progovorila... Sve je više novinara dolazilo raspitivati se o jedinstvenome hrvatskom govorućem prasetu, kako su je u jednom tjedniku nazvali, kao i „dokazu da Hrvatska pripada srednjoeuropskomu kulturnom krugu“ (*Vijenac*, lipanj 1991.), „da je Hrvatska zemlja od mirakula“ (*Slobodna Dalmacija*, lipanj 1991.), „da je naša svinjetina najbolja, a naše more najljepše na svijetu“ (*Slobodna Dalmacija*, srpanj 1991.) te da je „Beba čudo i dokaz da ćemo pobijediti Srbe“ (*Večernji list*, kolovoz 1991.). „Tu je sve počelo“, pisalo je masnim slovima iznad fotografije (ST – *Slobodni tjednik*, lipanj 1991.).



*Ovo je po svemu apartno djelo. Iznenađujuće zvonak glas usred monotonog mrmljanja mantri o „ženskom pitanju“. (Igor Mandić, Jutarnji list)*

*Što je Svojevrсна? Knjiga za djecu? Dijalektalna humoreska? Roman nastao iz scenarija? Politički roman? Basna iz devedeset prve? Nekoliko elementata knjige, od zagorskog idioma pa do ilustracija, gotovo pa čine savršenu literarnu oluju. (Dragan Jurak, Kritika HDP)*

### **Đorđe Matić: *Niotkuda s ljubavlju* (Naklada Ljevak)**

Glavni junak romana *Niotkuda s ljubavlju* 1991. odlazi iz domovine jer osjeća da će stvari krenuti po zlu i da će njegovo, dotad uobičajeno ime, odjednom zazvučati kao poziv na nasilje. Kao egzilat koji se „nije izgubio ali se nije ni našao“ on luta od sjevera do juga kontinenta, ne nalazeći utjehe ni u omamljivoj magmi sjećanja. Nakon epizode u Rimu, privremeni dom nalazi u Amsterdamu, u zemlji i gradu „gdje su snovi nepoželjni“ a on ih, ustrajno, sanja. Jedna žena, i jedna knjiga, trebale bi zatvoriti krug njegova života...

*„Za pjesnika, esejista i kulturologa Đorđa Matića ovaj 'otvoreni meta-roman' više je nego visokoga domašaja u cjelokupnoj hrvatskoj tekstualnosti.“ (Igor Mandić, Jutarnji list)*

### **Ivica Prtenjača: *Sine, idemo kući* (V. B. Z.)**

*Sine, idemo kući* je zadnji roman Ivica Prtenjača u kojem se bavi gubitkom, kratkotrajnom nadom i sjećanjem, njegov je glas istovremeno dječać-

ki, on zapituje, ali i zreli glas čovjeka koji donosi teške odluke. Ti se glasovi pretapaju u ritmičnoj izmjeni kadrova i slika prošlosti i sadašnjosti tvoreći elegiju u kojoj poput zvuka činele odjekuje ljubav. Njih je troje, i nemaju imena. Ponekad se čine samima na svijetu. U romanu njih troje nemaju imena, samo svoje obiteljske uloge koje nadvisuje sudbina. Jedan slućeni odlazak, borba za dostojanstvo čovjeka kojemu su preostali tek dani i noći. Možda pokoji mjesec, godina ne, njih više nema i nikad ih više neće biti. I tri su stare fotografije slučajno ugurane u na brzinu spremljenu torbicu. Otac se, neizljećivo bolestan, u zagrebaćkoj bolnici bori za zrak. Prvo je pandemijsko proljeće i sin ga s majkom posvećeno obilazi. A onda, taj će sin poduzeti gotovo filmsku akciju i učiniti sve da svog tatu vrati na njegovu dalmatinsku terasu...

*Tehnika kojom se Prtenjaća služi gotovo da je prustovska, samo što ume-  
sto kolaća glavnog junaka u prošlost vode fotografije koje on gleda i koje ga  
poput vremenske mašine vraćaju u trenutke detinjstva i mladosti. Kažem pru-  
stovski jer te fotografije imaju i miris i ukus i sadržaj. (Dalibor Plećić, Booksa)*

### **Nora Verde: *Moja dota* (OceanMore)**

U središtu romana *Moja dota* Nore Verde prkosna je djevojćica koju pratimo od početka 1980-ih kada u žutim bermudama, s frizurom na princa Valianta i Martijem Misterijom u torbi putuje iz Splita u Velu Luku, gdje provodi ljeta kod voljene babe. Idilićne dane s babom, ispunjene kućanskim poslovima, pjesmom i pričanjem prića, narušava barbina prijeteća prisutnost, a s prolaskom godina djevojćicu sve više opterećuje osjećaj nepripadnosti svojoj radnićkoj i težaćkoj obitelji. Rastrgana između grada i otoka, standarda i dijalekta, ženske i muške rodne ekspresije, u obrazovanju i pisanju traži put prema slobodi i samostalnosti.

*Nora Verde veći je dio romana napisala na jednom od čakavskih pjevnih dijalekata, kroz koji će se nećakavci malo teže probijati. Ali i to daje dodatni šarm toj toploj prozi koja slavi elementarnu ljubav djevojćice i starice u svim njezinim raskošnim oblicima. A ta je ljubav ćvrsta i postojana. (Denis Derk, Većernji list)*



### **Goran Ferćec: *O životu radnice krajem dvadesetog stoljeća* (Fraktura)**

Devetnaest godina vrijeme je u koje stane život; godine nade, progresa, vjere u bolju budućnost, stvaranja obitelji i karijere. Junakinju romana pratimo od njezina odlaska iz maloga sela u neimenovani panonski gradić u kojem će stvarati svoj život, život radnice u dućanu mješovitom robom. Od 1973. do 1991. svako poglavlje romana obilježeno je nekim ključnim do-



gađajem; rođenjem, smrti, izgradnjom vlastitog doma, odlaskom na odmor, štrajkom radnika.

*'O životu radnice krajem dvadesetog stoljeća' težak je roman, čas gluh, čas bučan, roman koji se kreće unaprijed i unatrag, koji guše viškovi, i koji se u njima na kraju zaokružuje. Rekli bi, velik roman, kad to ne bi zvučalo previše ograničavajuće. (Dragan Jurak, Kritika HDP)*

### **Dalibor Šimpraga: Izvještaj o generaciji (Durieux)**

U novoj knjizi *Izvještaj o generaciji* Dalibor Šimpraga donosi fresku osobnih izbora, sudbina i karakternih putanja više desetaka likova u tzv. srednjim godinama, do te mjere neposredno uvjerljivo kao da su „prepisani iz života“. Priče se dojmljivo grade prema zajedničkom nacrtu prikaza jedne generacije, slično kao svojedobno u autorovoj prvoj knjizi *Kavice Andreja Puplina*, serijalu pisanom u zagrebačkom slengu. Samo sad mnogo godina kasnije. Priče su podjednako tople, ali u *Izvještaju* je pripovijedanje na prvi pogled stilski neobilježeno, jednocrtno referiranje o ljudima kao tipovima.

*Uglavnom, kao literarno upozorenje na prolaznost baš svega, ovaj memento mori lucidan je i tako točan, jedna od knjiga kojima se ima smisla vraćati, jer štoga za ponavljana čitanja ovdje je puno. Bilo bi sjajno kad sljedeću prozu Dalibora Šimprage ne bismo čekali kao dosadašnje, jer ma koliko se pisalo o Zagrebu i njegovu urbanitetu, o nasljeđu i sadašnjosti, o ljudima – našim pasijama, izgobljenjima, debaklima, a po svim točkama tu kvalitativno i kvantitativno svojim fikcionalizacijama prednjači Zoran Ferić, drugih vrjednijih doprinosa posljednjih godina razmjerno je malo. (Vanja Kulaš, Moderna vremena info)*



### **Denis Ćosić: Košute su plakale bez rogova (Hrvatsko društvo pisaca)**

Zbirka *Košute su plakale bez rogova* Denisa Ćosića kroz simbolički snažnih 50 pjesama pjeva i pripovijeda o usudu žene u patrijarhatu, na selu, u okružju mita, magije i rituala, gdje je čudesno blisko, baš kao i nasilje. Za razliku od čudesnog koje je nepredvidljivo, odnosi muškaraca i žena su stabilni u svojoj sukobljenosti, nepromjenjivi, brane se silom, sjekirirom, a vrte oko plodnosti. Nije zato slučajno što je mraz, simbol neplodnosti, najčešći motiv ove zbirke. Drugi najčešći motiv su višeznačni rogovi. Ako su žene u odnosu s muškarcima bliže prirodi, i listom nose imena flore – na imenovanje inače monopol polažu muškarci – zanimljivo je da u itekako prisutnom svijetu faune kod Ćosića također postoji zrcalna spolna podijeljenost: na jelene i košute. I sličan obrazac odnosa. Od niza, uglavnom jungovskih motiva, Denis Ćosić je spleo debelu pletenicu, spiralu koja ovu, možda čak

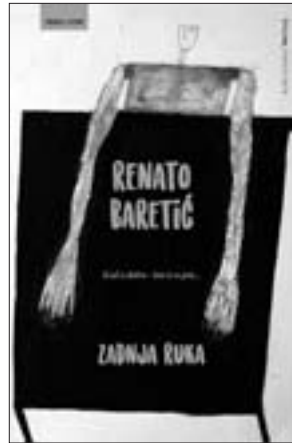
poemu vodi u beskonačno tamno ljudsko, u dubinu kolektivne duše, mitsko nesvjesno. (urednik Kruno Lokotar)

Zbirka „*Košute su plakale bez rogova*“ demonstrira znatno otvoreniji diskurs i interes za društveno-političke anomalije koje se u suvremenom svijetu nastoje provući neprimijećene i bez većih posljedica, iznoseći na površinu stvari koje se često prešućuju. Autor je hrabro progovorio ne samo o patrijarhalnom sistemu koji guši žensku slobodu, već i o problemima identifikacije i nastojanjima da se različitim politikama imenovanja nešto disciplinira. U mnogočemu, dakle, provokativna, uspjeta knjiga vrijedna čitanja i promišljanja. (Luka Rovčanić, *Kritika HDP*)

### **Renato Baretić: *Zadnja ruka* (Hena com)**

Nije Zvonko Fild bio sretan čovjek, ali trenutaka sreće se, nakon razvoda, u podstanarstvu i u kroničnoj spisateljskoj i financijskoj krizi tog priznatog pisca, nalazilo, a onda su i u te trenutke počeli uskakati ni manje ni više nego likovi iz njegovih priča sa zahtjevom da ih dovrši, da ih pomakne iz stanja u kojemu ih je ostavio. Da opet piše, a baš to mu je, i kao bivšem novinaru, bilo najdalje, dijelom i zbog mučnog općeg urušavanja svih standarda profesije... *Zadnja ruka*, novi roman Renata Baretića, propituje neke temeljne postavke književnosti i svijeta, moralne izbore, a sve kroz priču i njezinu emotivnu popudbinu u kojoj se očaj, rezignacija, proplamsaji sreće i straha smjenjuju i miješaju. Baretićeva već legendarna vještina jednostavnog pripovijedanja zahtjevnih tema, gradnja čitatelju bliskih i psihološki složenih likova, briljantnih dijaloga i jezičnih proigravanja te kratkih pasova ovim je romanom otvorila nove beskonačnosti.

„*Zadnja ruka*“ je rijetko zabavna i duhovita knjiga, i to ne samo na razini likova i događaja o kojima govori. Izniman je i stil pisanja. Roman je naime napisan na inventivnoj upotrebi i kombinaciji raznih dijalekata, od splitskog do zagrebačkog kajkavskog. Stilski ovaj roman doista pruža ono što se često naziva „užitak u tekstu“. (Vesna Solar, *Lupiga*)



Nevena Baštovanović

## KNJIŠKA PRODUKCIJA HRVATA U SRBIJI 2021. – 2022.

**O**d Dana do Dana hrvatske knjige i riječi koji se organiziraju u listopadu pravi se analiza knjiške produkcije Hrvata u Srbiji koja uključuje i knjige vezane za ovu zajednicu. U proteklom razdoblju tiskano je 38 monografskih publikacija i 14 naslova periodike. Prosjek je nešto slabiji od prošlogodišnjeg, kada je bilo 43 monografska i 17 periodičnih izdanja, što čini zbirno 8 naslova manje. Što se monografskih publikacija tiče, najveći dio naslova, njih 19 je iz književnosti, 8 iz umjetnosti među kojima jedna muzikalija, 1 legat galerije, 3 kataloga izložbi, 7 iz područja povijesti, demografije i etnologije, te 4 iz područja publicistike. Čak 14 naslova broji manje od 100 stranica, a neka od ovih izdanja su tiskana dvojezično, trojezično i četverojezično. Knjige su najvećim dijelom izuzetno kvalitetno opremljene i uređene, u čemu standard postavlja Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, a prate Hrvatska čitaonica, NIU „Hrvatska riječ“, Katoličko društvo „Ivan Antunović“. Strateški postavljenih novih nakladnika nema na našoj knjiškoj sceni. Polovica objavljenih knjiga broji po 200, odnosno manje od 200 tiskanih primjeraka.

### Što je prvi dojam nakon uvida u sadržaj?

Prvi dojam o knjiškoj produkciji je da autori i nakladnici prate povišene amplitude zastajući na postajama značajnih i velikih jubileja čijim se obilježavanjima odaje počast i zahvala ljudima i djelima, te njeguje kultura sjećanja i razvija valorizacija naslijeđa. Monografske publikacije prate: 160 godina izgradnje rimokatoličke crkve Svi Sveti u Kucuri, 150. i 100. obljetnicu rođenja kipara Roberta Frangeša – Mihanovića, odnosno slikara Gustava Matkovića, 75. godinu rođenja Vojislava Sekelja, 50. obljetnicu rada u kulturi Ljiljane Crnić, 10. godinu osnutka Hrvatske likovne udruge „Croart“, te 20 godina susreta hrvatskih pučkih pjesnika.

### O književnim djelima koja su najbrojnija

Područjem književnosti dominira, nanovo, poetska riječ. Između 12 naslova lirskih djela posebnu pozornost privlače dvije zbirke pjesama eta-





2. *Preprekovo proljeće 2022. : zbirka pjesama* / [uredništvo Dragana V. Todoroskov ... et al.], Hrvatsko kulturno-umjetničko-prosvjetno društvo „Stanislav Preprek“, Novi Sad, 2022, 168 str. – naklada 150.

3. *Život je pisma : antologija hrvatskoga pučkog pjesništva u Srbiji „Lira naiva“ 2003. – 2022.*, izbor Katarina Čeliković, Subotica : Katoličko društvo „Ivan Antunović“ : Hrvatska čitaonica, 2022 (Subotica : Printex), 288 str. ; 21 cm. – 500.

4. Brzić, Marija, *Zaveslaj u kraj*, Subotica : *Hrvatska riječ*, 2021 (Petrovaradin : Zack), 72 str. – 500.

5. Crnić, Ljiljana, *Ne bih, al' moram*, Beograd : Lj. Crnić, 2021 (Beograd : Dinex), 76 str. – 500.

6. Kopunović, Mirko, *Dok je svita*, [ilustracije Ivan Balažević], Subotica : Hrvatska čitaonica, 2022 (Subotica : Printex), 112 str. – 300.

7. Nemet, Zvonimir, *Sjaj tišine*, Dugo Selo: Z. Nemet, 2021 (Dugo Selo: Tiskara Točka), 135 str. – 70.

8. Nemet, Zvonimir, *Dodir ljubavi*, Dugo Selo: Z. Nemet, 2022 (Dugo Selo: Tiskara Točka), 112 str. – 50.

9. Obradović, Irena Maja, *Pjesme*, Surčin : Hrvatska čitaonica „Fischer“, 2022 (Beograd : Profi print), 61 str. : ilustr. ; 20 cm. – 150.

10. Sekelj, Vojislav, *Više, više od riječi*, Subotica : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2021 (Subotica : Printex), 312 str. – 500.

11. Sokač, Ivan, *Kiše u travnju : Međimurju i mojem ocu*, Zagreb : Naklada Lara, 2022 (Petrija : Digitalni tisak Glasila), 94 str.

12. Volarić, Stjepan, *Aforizmi : za osobnu upotrebu i kome su zanimljivi*, Surčin : Hrvatska čitaonica „Fischer“, 2022 (Beograd : Profi print), 38 str. : ilustr. ; 20 cm. – 130.

#### **b) proza – kratke priče**

13. Kopunović, Mirko, *Fajrunt u Istarskoj ulici*, Subotica : Inovativna mreža, 2022 (Petrovaradin : Zack), 108 str. ; 20 cm. – 300.

14. Nemet, Zvonimir, *Crtice*, Dugo Selo: Z. Nemet, 2022 (Dugo Selo: Tiskara Točka), 103 str. – 50.

15. Vujkov, Balint, *Basne i pripovijetke*, [izbor Zlatko Romić ; knjigu uredila Katarina Čeliković], Hrvatska čitaonica, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2022, 539 str. - naklada 600.

#### **c) proza – romani**

16. Adamović, Julijana, *Divlje guske*, 3. izd., Beograd : Laguna, 2021 (Novi Sad : Artprint media), 228 str. – 500.

#### **d) književnost za djecu**

17. Dumendžić, Josip, *Vrckave čigre*, [ilustracije Ružica Miković Žigmajnov], Subotica : Hrvatska čitaonica, 2021 (Subotica : Printex), 112 str. – 500.

#### **e) književnost – eseji**

18. Matoš, Antun Gustav, *Josipu Jurju I., kralju naših svih ideala. Ma-*

tošev Strossmayer : *Izabrani tekstovi Antuna Gustava Matoša o Josipu Jurju Strossmayeru*, priredio Mirko Čurić, Osijek – Subotica: Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata (Osijek: Krešendo), 2022., 150 str.

## II. Publicistika – politika

19. *Naših prvih deset godina stvaranja lijepoga : (2011-2021)* / [Josip Horvat, urednik Dražen Prčić], Subotica : Hrvatska likovna udruga „Croart“, 2021 (Subotica : Rotopress), 320 str. : ilustr. – 200.

20. Nedić, Anto, *Rimokatolička crkva „Svi sveti“ u Kucuri*, Kucura : Rimokatolička crkva „Svi sveti“, 2021., 160 str. – naklada 150.

21. Špehar, Josip, *Biseri mitomanije : Franjevački samostan Bač*, Bač : Franjevački samostan Bač, 2022., 39 str. – 1000.

22. Tomlekin, Branimir Miroslav, *Žigicarijada : (knjiga o bolesnoj mržnji)*, Novi Sad : Hrvatsko kulturno-umjetničko-prosvjetno društvo „Stanislav Preprek“, 2021 (Novi Sad : Uncle Vanya’s booktique), 194 str. – 100.

## III. Znanost

### Povijest, demografija, etnologija i leksikografija

23. *O Šokcima je rič : zbornik radova. 3, Kultura Hrvata Bačke, Baranje i Srijema u Republici Srpskoj, Republici Hrvatskoj i Republici Mađarskoj* / [urednik Marija Šeremešić], Sombor : Udruženje građana „Urbani Šokci“, 2021 (Budisava : Krimel), 211 str.: ilustr. – 100.

24. Armanda, Ivan, *Majka Anuncijata Kopunović : (1887-1956) : život i spisi prve vrhovne poglavarice hrvatske Družbe sestara Naše Gospe*, Subotica : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2022 (Petrovaradin : Simbol), 176 str. – 500.

25. Sente, Marko, *Otrgnuto od zaborava*, Subotica : Matica hrvatska, 2022 (Subotica : Rotografika), 187 str. – 500.

26. Šeremešić, Marija, *Tradicijska oglavlja i nakit : djevojačko češljanje i povezivanje monoštorskih Šokica*, [prevod na engleski Ivana Kovač], Sombor : Udruženje građana „Urbani Šokci“, 2022 (Budisava : Krimel), 80 str. : ilustr. – 100.

27. Šeremešić, Marija, *Zapisi : zbornik „O Šokcima je rič“*, Sombor : Udruženje građana „Urbani Šokci“, 2022 (Budisava : Krimel), 250 str. : ilustr. – 100.

28. Špehar, Josip, *Šamija i bajka : povijesna analiza tradicijskog ruha Hrvata Šokaca u Baču*, Bač : Franjevački samostan Bač, 2021, 67 str. : ilustr. – 1000.

29. Živić, Dražen; Cvikić, Sandra; Žigmanov, Tomislav, *Demografska i društvena održivost Hrvata u Vojvodini : aktualni trendovi, izazovi i perspektive*, Subotica : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata ; Zagreb : Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, 2022 (Petrovaradin : Simbol), 237 str. – 500.

**Književna znanost**

30. *Dani hrvatske knjige i riječi : dani Balinta Vujkova : zbornik radova s Međunarodnog znanstveno-stručnog skupa 2021. godine*, zbornik uredila Katarina Čeliković, Hrvatska čitaonica – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2022, 280 str. – naklada 200.

**Umjetnost**

31. *Dečja opera Franje Štefanovića Šumska kraljica* [Štampana muzikalija – aranžman za soliste, hor i gudački kvartet] / [aranžman partiture Svetozar Nešić ; ilustracije Vladimir Radibratović ; fotografije Danijel Rauški], Petrovaradin : Fondacija „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“, 2022 (Petrovaradin : Simbol), 103 str. : note, ilustr. ; 21 x 30 cm. – 300.

32. *Fenomen dečjih opera Franje Štefanovića* / [urednik Darko Polić], Petrovaradin : Zaklada „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“, 2021 (Petrovaradin : Simbol), 62 str. : ilustr. – Radovi na hrv. i srp. jeziku. – 300.

33. *Galerija „Dr. Vinko Perčić“* Subotica : [легат Галерије] / [urednik, fotograf Spartak Dulić], Subotica : Galerija „Dr. Vinko Perčić“, 2022 ([Subotica] : Dielle), 70 str. : ilustr. – 100.

34. *Gustav Matković : (Subotica, 12. IX. 1922. – 25. VII. 1990) : [katalog izložbe] : Matkoviću u čast povodom 100. obljetnice rođenja : Galerija „Dr. Vinko Perčić“, Subotica, 22. rujna – 15. listopada 2022.* / [tekst Ljubica Vuković Dulić ; fotografije Augustin Juriga], Subotica : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2022 (Subotica : Printex), 32 str. : ilustr. ; 20 cm. – 80.

35. *Robert Frangeš-Mihanović : (Srijemska Mitrovica, 2. X. 1872 – Zagreb, 12. I 1940) : [katalog izložbe] : u povodu 150. obljetnice kipareva rođenja* / [tekst Tatijana Gareljić ; fotografije Goran Vranić], Subotica : Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2022 (Subotica : Printex), 50 str. : ilustr. ; 20 cm. – 80.

36. *Sedma likovna kolonija Likovnog kluba „Hrvatskog kulturnog društva Šid“ : održana od 06. do 08. rujna 2019. god.* / [tekst Josip Pavlović ; fotografije Suzana Darabašić, Božidar Radojević], Šid : Hrvatsko kulturno društvo, 2021 (Šabac : Demo print), 32 str. : ilustr. – 100. – katalog.

37. *Stručna konferencija „Kulturni profil spomen-doma bana Josipa Jelačića u Perovaradinu“, 17. 05. – 18. 05. 2019.* Petrovaradin / [urednik Darko Polić ; fotografije Aleksandar Miškov], Petrovaradin : Zaklada „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“, 2021 (Petrovaradin : Simbol), 79 str. : ilustr. ; 21 cm. – 300.

38. *Beretić, Stjepan, Johannes Clausen : kako je oslikana subotička katedrala = A szabadkai Szent Teréz-templom Clausen mester díszében = Wem sind die Gemälde in der Kathedrale von Subotica zuzuschreiben*, Subotica : Katoličko društvo „Ivan Antunović“, 2022 (Subotica : Rotografika) = hrvatski, mađarski, njemački – 500.

\* \* \* \* \*

### Na srpskom jeziku

Dva i po века од доласка Хрвата у Источни Срем : етнoлoшкa изложбa = Dva i pol stoljeća od dolaska Hrvata u Istočni Srem : etnološka izložba / аутори Јелена Арсениовић и Миливој Ковачевић ; [фотографије Јелена Јосимовић, Јелена Арсениовић ; превод Анита Наглић] = Dva i pol stoljeća od dolaska Hrvata u Istočni Srem, Рума : Завичајни музеј, 2021 (Стара Пазова : М Студио СТП), 64 str. – izložbeni katalog.

### Na više jezika

*Zbornik poezije : drugi međunarodni pesnički susret „Poezija bez granica“ 2020.* / [priredio Sabah Al-Zubeidi], Beograd : Kulturni centar Mesopotamija, 2021 (Beograd : Goragraf), 189 str. = srpski, arapski, hrvatski, makedonski, rumunski, engleski, italijanski – 200.

## Periodika

### Časopisi

*Blagovijest : časopis Beogradske nadbiskupije*, izlazi mjesečno, Beogradska nadbiskupija, Beograd, redovito izlazi, str. 26.

*Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 13, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2021. (tiskano 2022.), str. 261+LXX.

*Nova riječ : časopis za književnost i umjetnost*, 1-2 (dvobroj) 2021, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2021., str. 271 +[18].

*Revija Dužijanca: ilustrirani časopis Udruge Bunjevačkih Hrvata Dužijanca za kulturu življenja*, Udruga bunjevačkih Hrvata Dužijanca, Subotica, br 11., travanj 2022., 114 str.

*Subotička Danica (nova): Kalendar za 2022.*, godišnjak, Katoličko društvo „Ivan Antunović“ Subotica, 2021, str. 288.

*Znam tko sam*, 1-2 : posebno izdanje / glavna i odgovorna urednica Zlata Vasiljević ; grafički urednik Darko Vuković. – 2022, br. 1-3. – Subotica: NIU „Hrvatska riječ“.

### Novine i listovi

*Hrvatska riječ*, tjednik, NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, redovito izlazio, str. 56.

*Hrcko*, mjesečnik, dječji podlistak *Hrvatske riječi*, NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, redovito izlazio, str. 24.

*Kužiš*, mjesečnik, list za mladež, NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, redovito izlazio, str. 24.

*Zvonik*, mjesečnik, Katoličko društvo „Ivan Antunović“, Subotica, redovito izlazio, str. 56.

*Miroљub*, tromjesečnik, glasilo Hrvatskog kulturno umjetničkog društva „Vladimir Nazor“ iz Sombora, Sombor, redovito izlazio, str. 30.





*Nada* : informativno-pastoralni list Srijemske biskupije, izlazi tromjesečno, Srijemska biskupija, (siječanj (br. 8) 2022., str. 114.).

*Otac Gerard*, dva puta godišnje, Hrvatska karmelska provincija Svetog oca Josipa, Sombor, glasilo Vicepostulature za upoznavanje Sluge Božjega o. Gerarda Tome Stantića, karmelićanina, str. 48.

*Zov Srijema* : glasilo Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, Zagreb, prosinca 2021. godine. br. 101.



*Češ* **Rijéči**





**ČITANJA  
KNJIŽEVNE PRODUKCIJE**



Mladen Franjo Nikšić

## A ČA

Izabrane i nove pjesme

HKUPD „Stanislav Preprek“ – Novi Sad, Novi Sad, 2019. str. 70

Mladen Franjo Nikšić spada u stariju generaciju autora koji su pisali na hrvatskome jeziku, bilo da se radi o standardu ili nekome od narječja našega jezika. Rođen daleke 1929. godine, svoje je ovozemaljski život završio 2022. u 93. godini. Nastojao se umjetnički izraziti na različite načine, pjevanjem, slikanjem i pisanjem. Do sada je objavio pet zbirki pjesama: *Pjesme* (1996.), *Poezija trećeg doba* (1997.), *Pjesme* (2014.), *Proklete i sveto* (2018.) i *A ča* (2019.).

Knjiga pred nama je zbirka pjesama pod nazivom *A ČA – Izabrane i nove pjesme* koju je objavilo Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Stanislav Preprek“ iz Novoga Sada, čiji je Nikšić bio član. Zbirka sadrži ukupno 51 pjesmu, podijeljenu u dva ciklusa. Prva cjelina pod nazivom „Stare pisme“ ima 42 naslova, a druga cjelina „Nove pisme“ 9 naslova. Urednica knjige Dragana V. Todoskov potpisuje i predgovor, iznimno pohvalan, jer je istim nastojala odati poštovanje autoru i istaknuti pozitivne strane objave ove knjige i samih pjesama autora. Predgovor naslovljen „Libar nostalgije“ svakako treba iščitati, jer osim toga što je napisan stručno, koncizno pa čak dapače i nadahnuto, on će i najstrože čitatelje i poznavatelje pjesništva zadržati pri knjizi. Pjesme pisane na dalmatinskoj ikavici i čakavskome narječju su svakako zani-



mljive po leksiku koji nije toliko čest u književnosti vojvođanskih Hrvata, ali ove pjesme ne odišu jezičnom raskošnošću. Pjesme se sastoje od jedne do četiri kitice, očevitna je autorova želja pisanja u strožoj formi temeljenoj na katrenima. No posezanje za ovakvim vidom pisanja nosi i svoje izazove, koje autor nije mogao doseći, te se često čini kako je rima previše predvidljiva, usiljena, a naivno rimovanje ne prati svaki, nego svaki drugi stih:

*Bit će nam lipi dani  
delat ćemo ka i drugi  
voliti se znamo kako  
za svoj život lipi dugi. („Cvit“)*

No, suglasni smo s urednicom knjige koja ističe kako su zapravo ove pjesme zabilježene impresije iz pjesnikova zavičaja s vremenskom distancom duljom od pola stoljeća kojima se idealizira i nostalgичnim tonovima oživljava vrijeme koje je minulo. Dakle, ukoliko i strožemu čitatelju ova zbirka nekako dopadne ruku, mora se biti svjestan kako postoji i onaj moment koji se naziva utočištem, i kako pojedina djela imaju veliku vrednotu u životu autora. Vraćajući se svojim korijenima Nikšić zapravo nastoji pramaći

se svojim počecima, što zapravo i jest karakteristika svakoga čovjeka, sučeljenoga s vremenom koje neumorno prevrće pješčani sat trajanja ovozemaljskoga života.

Darko Baštovanović

## **NOVA NADA – LIRA NAIVA 2018.**

*Hrvatska čitaonica Subotica i KD „Ivan Antunović“ Subotica, Subotica, 2018., str. 151*

Trajući već dva desetljeća i održavajući se u drugim mjestima, „Lira naiva“ rasla je brojem sudionika i postala gotovo jedan mali „pokret“. U pitanju je manifestacija koja okuplja autore iz hrvatske zajednice u Srbiji koji se velikom većinom, a na što ukazuje i naziv okupljanja, amaterski bave poezijom (posljednjih godina njima se pridružuje i lijep broj autora sličnog senzibiliteta iz Hrvatske). U povodu njihova godišnjeg susreta tiska se knjiga izabranih stihova, a jedna od njih je i *Nova nada - Lira naiva 2018.*, priređena za istoimenu manifestaciju održanu u ljeto iste godine u Maloj Bosni.

U zbirci su sabrane pjesme (po jedna ili dvije) čak 67 autora iz Srbije i Hrvatske. Pjesme autora odabrala je Ana Gaković, a knjigu je uredila Katarina Čeliković. Dio autora piše na hrvatskom književnom standardu, dok dio autora stvara na dijalektu, u prvom redu na bunjevačkoj i šokačkoj ikavici (ima tu i drugih vrsta ikavice – poput dalmatinske i istarske). Ovi autori su važni kao čuvari tih govora, kao promotori ne-



materijalne kulturne baštine. Posebno ako se imaju u vidu identitetski sporne aktivnosti na dekroatizaciji baštine bunjevačkog subetnikuma u Srbiji, pa tako i njihova govora (poput uspjele inicijative uvođenja tzv. bunjevačkog jezika kao službenoga na teritoriju Grada Subotice).

S tematsko-motivske strane, pjesnici „Lire naive“ uglavnom pjevaju o životnim iskustvima (radostima i tugama), o minulim vremenima (uz nostalglični sentiment), nekadašnjem načinu života, o svojem zavičaju ili precima... Nadahnuće pronalaze i u vjeri/religiji, a ima iskoraka i u refleksivno-misaoni poetski izričaj. Autori pišu, kako slobodnim stihom, tako i u rimi.

Kada na jednom mjestu istim povodom okupite desetke autora, logičan ishod je kolaž raznolikosti što se ogleda i u kvaliteti umjetničkih dosegâ. No, ova je priča već svojim nazivom determinirana kao nepretenciozna; tu se ne radi o nekom nadmetanju već upravo suprotnom: „Lira naiva“ radi na povezivanju, ona označava susretanje u spomenutoj različitosti, međusobno slušanje i na koncu rast jednih uz druge.

I za kraj još jedan dojam. Iako je teško iz ove raznolikosti izvući neko pravilo, moglo bi se reći da iz poezije ovih autora isijava ljubav prema životu, bez obzira na to kakve izazove i nepredvidivosti on stavlja i stavlja pred nas. A to i jest neka vrsta nade, nade koja se apostrofira u naslovu knjige.

Davor Bašić Palković

## **PRIČE IZ GRADIĆA PETROVARADINSKE TVRĐAVE**

(priče ispričali Petar Pifat ... [et al.] ; priče prikupila Lea Kotlica)

*Umetnička asocijacija „Inbox“, Novi Sad, 2019., str. 32*

Knjiga *Priče iz Gradića Petrovaradinske tvrđave* objavljena je u Petrovaradinu 2019. godine. Izdavač je Umetnička asocijacija „Inbox“ iz Novog Sada na čelu s Natali Beljanski Popović, izvršnom direktoricom festivala „Ulični svirači“. Urednik knjige je Petar Vukobrat, ilustrator Nemanja Malidža, priče je prikupila Lea Kotlica, a svoj doprinos dao je i istraživač i poznavatelj povijesti Petrovaradina Petar Pifat, nekadašnji dugogodišnji predsjednik Hrvatskoga kulturno-prosvjetnog društva „Jelačić“ te pojedini mještani Petrovaradina i oni koji su zavičajno povezani s njim. Sonja Gobec prevela je knjigu na srpski jezik. Dizajn knjige je djelo Nikole Arežine, a prijelom Stojana Mančića. Lektori su Zlatomir Gajić i Ivana Kalaba.

Knjiga *Priče iz Gradića* nastala je u okviru projekta „Pokreni umetnost, budi inspiracija“ uz pokroviteljstvo Gradske uprave za kulturu Novog Sada. Objava ove publikacije je od neprocjenjive vrijednosti, jer su joj cilj i očuvanje povijesti i legendi Petrovaradina, ali i revitalizacija ovoga kraja u kulturnome, društvenom, turističkom i svakom drugom (pozitivnom) smislu. Jedan od važnih preduvjeta za ostvarivanje vizije Gradića (Podgrađa petrovaradinske tvrđave) kao nove turističke destinacije jest prije svega očuvanje i promocija njegove materijalne i nematerijalne baštine, stoga ne treba čuditi što se Umetnička asocijacija „Inbox“ odlučila na objavu prve zbirke priča o Gradiću, jer i sama povijest Novog Sada počinje upravo ovdje, s Petrovaradinom i njegovim mnogobrojnim legendama i anegdotama.

Petrovaradin ima dugu i bogatu prošlost u kojoj su duboki trag ostavili i njegovi živopisni žitelji. Jedan od njegovih najpoznatijih simbola je Petrovaradinska tvrđava. U njezinoj prošlosti, kao i u prošlosti Petrovaradina, utkane su brojne povijesne činjenice, ali i priče i legende mještana. Upravo njih čitatelju prenosi knjiga *Priče iz Gradića* riječju i slikom – ilustracije vjerno prate i dočaravaju napisano. Knjiga donosi priče o ratovima i životima koje je ratni vihor odnio, ali i događajima koji su donijeli napredak i ljepši život. Tema su i vojskovođe, ali i „mali obični“ ljudi koji su se također upisali u povijest ovog mjesta. Upravo se u tome i ogleda njezin važan doprinos kulturi i povijesti, jer prikupljene priče svjedoče o slavi i značaju nekada slavnoga grada Petrovaradina s naglaskom na njegovu



staru jezgru poznatu pod nazivom Gradić. U knjizi su posebno istaknuti uloga Gradića i odnos Petrovaradina i Novoga Sada. Štoviše, na koricama knjige objašnjena je veza između Petrovaradina i Novog Sada: „Gradić nije samo plodno tlo na kom su vekovima nicale zanimljive priče i legende, već je takođe skup očaravajućih zdanja, a tokom vremena se mnogo puta menjao i prilagođavao promenama. Gornji i donji grad tvrđave nekada su bili celina koja se nazivala Grad Petrovaradin. Kada je tvrđava prestala služiti za odbranu ovih krajeva od osvajača, život sa druge strane Dunava se sve više razvijao, Petrovaradin je izgubio titulu grada i postao deo Novog Sada. Zbog toga je petrovaradinski Grad, kao mnogo manji, prozvan Gradić, ali za one stare i nostalgичne, Petrovaradin će uvek ostati Grad.“ Danas je Petrovaradin u sjeni Novoga Sada. Tijekom vremena nije izgubio samo status grada, nego i općine te o njegovoj sudbini odlučuje Uprava u Novom Sadu. Više se ne vrjednuju i ne uvažavaju sve one posebnosti koje ga oduvijek čine mjestom bogate prošlosti, tradicije, spomenika vrijednih divljenja, ali i urbane kulture. Najvažniji petrovaradinski simboli poput tvrđave i starog sata

predstavljaju se kao simboli Novoga Sada. Petrovaradin se iskorištava za njegovu promociju, što dokazuje i svojatanje najpoznatijeg festivala „Exit“ za kojeg se govori već dva desetljeća kako se on održava na petrovaradinskoj tvrđavi u Novome Sadu. Kao da se zaboravlja da je Petrovaradin kamen-temeljac ne samo Novom Sadu, nego i njegovu širem području. Petrovaradin je nekada zapravo bio epicentar i jezgra iz kog se kasnije grad Novi Sad razvijao.

Knjiga *Priče iz Gradića* možda je mala po broju stranica, ali je velika po značaju. U njoj se po prvi put nalazi 15 dosad javno neispričanih priča stanovnika Petrovaradina. Nakon Uvoda slijede priče: „Ikarus koji je preživio“, „Brojnerov brest“, „Opasna jutra 1905. godine“, „Stislav Prepek – petrovaradinski slepi kompozitor“, „Karneval pod maskama“, „Marija Snežna“, „Sveti Jan Nepomuk“, „Izgubljena železnička pruga“, „Priča o zabranjenoj ljubavi“, „Prva apoteka“, „Prva dečija opera“, „Groblje neznanaca“, „Mačiji temelji“, „Moćni lavovi Šajkaškog bataljuna“ i „Život nakon rata“. Ispričali su ih: Petar Pifat, Zlata Grginčević Nikolova, Ljerka Deman, Kazimir Peške, Karolj Kovač, Leon Šurbanović, Ivana Andrić Penava i Miroslav Farkaš. Priče donose događaje iz davno zaboravljene prošlosti Petrovaradina. Neke od njih govore o ratovima koji su se odigrali na području Petrovaradina, o izgubljenim životima, ali i o velikim pobjedama i porazima koji su definirali život u ovom kraju. Poneka priča govori o ljudima koji su vodili te ratove, ali i onima koji su ih preživjeli. Neke od priča prenosile su se s koljena na koljeno te su tako postale mitovi i legende. Bilo da govore



o „običnim malim“ ljudima ili o velikim junacima i herojima koji su dali život boreći se za svoja uvjerenja, sve priče oživljavaju neki daleki, davno izgubljeni svijet koji zaslužuje da ga se trajno memorira, što je ovom publikacijom i učinjeno. No prije negoli uzme ovu knjigu u ruke, svaki čitatelj treba imati na umu da „... Ova zbirka nije udžbenik istorije, niti je to ikada trebalo biti. Nju čine priče i verovanja koja su stanovnici Petrovaradina prenosili kroz vekove. Sve što smo želeli jeste da im udahnemo novi život i sačuvamo ih od zaborava...“, što se posebno ističe u Uvodu knjige. U ovoj knjizi čitatelj neće naći činjenice i statističke podatke, datume ni mape, no mogu u njemu probuditi interes da ih potraži negdje drugdje, da otkrije drevni i nekada znameniti grad Petrovaradin ili da produbi svoje već postojeće znanje o njemu.

Ivana Andrić Penava

Antun Kovač

## NITZSCHEGA PREVIŠE

A. Kovač, Subotica, 2019., str. 216

Recimo na samome početku tri glavna razloga zašto ljudi čitaju. Prvi je onaj zarad stjecanja novih znanja i informacija, drugi je kako bi se zabavili i rasonodili, a treći je estetski užitek. Katkada se ovi uopćeno sročeni postulati prepliću u određeno djelu, ali se događa i da jedan od aspekata i prevlada.

U slučaju Monoštorca Antuna Kovača s nadimkom Pašin i njegove



knjige pod nazivom *Nietzschega previše*, objavljene u Subotici 2019. godine u vlastitoj nakladi, efekt koji izaziva je upravo zabava i rasonoda. Ova knjiga pjesama, bečaraca, anegdota i zapisa s putovanja je knjiga koja svako kućanstvo može oraspoložiti i nasmijati. No, prije nego se osvrnemo na komični aspekt knjige, koji je uistinu najdojmljiviji i najdominantniji, moramo svakako prepoznati autorovu ustrajnost u pisanju na šokačkome dijalektu hrvatskoga jezika. Antun Kovač je autor koji svoja iskustva komično preslikava u svoje pjesme i zapise. Iz redaka njegove knjige iščitava se jedna zaigranost i razdraganost koja nije opterećena prevelikom pretenzioznošću i *sublimiranom zlobom*. Nadalje autor, iako dolazi iz jednoga teritorijalno manjega mjesta i tradicionalno – konzervativne sredine, konkretizacijom svojih iskustava i odabirom motiva želi posvjedočiti neopterećenost onime što je dano i širinu obzora. Tako se u njegovim pjesmama spominju Milano, Pariz, Oslo, New York i njegovi kvartovi, glumci, opere, filozofi (kao što i sam naslov sugerira), književnici itd...

Autor posežući za frazama iz opće kulture veoma lako gradi svoj literarni svijet, rasterećen, nezahtjevan i na trenutke zaboravljen u igri. Kako god tko bude intelektualno sudio o Kovačevoj knjizi, duša će mu se grohotom smijati:

*Znamo da je moda ženskog roda,  
Taka je i ćud, pamet i srce,  
Kad će doći ono zlatno doba  
Da i rajfešlus bude na puce?!*

Još jednom, prije negoli pod-  
crtamo tehničke pojedinosti knjige,  
moramo ukazati kako Kovač sasvim  
solidno vlada formom, najčešće se  
služeći katrenima koje vješto rimuje.

Knjiga je podijeljena na osam  
žanrovski različitih cjelina, koje pra-  
te zanimljive ilustracije akademske  
slikarice Marije Kovač, autorove  
kćerke, i na kraju se nalazi vrijedan  
rječnik.

Darko Baštovanović

Mirko Kopunović

## TRAGOVİ KRUNICE

*NIU Hrvatska riječ, Subotica, 2019.,  
str. 105*

Hrvatski pisac iz Subotice Mirko Kopunović autor je šest zbirki poezije od kojih možemo izdvojiti njegov pjesnički prvijenac iz 2007. godine *U iskrama nade, Ljestve za panonsko nebo* iz 2012. godine nastale u spoju s likovnom umjetnošću i *Dok je svita* iz 2022. godine koje su većim dijelom ispjevane na bunjevačkoj ikavici. Riječ je o poznatom hrvatskom pjesniku iz Vojvodine koji je uvršten u više antologija i kojemu

su odana priznanja, poput Nagrade Hrvatske čitaonice za životno djelo na području književnosti 2019. godine. Autor je i triju zbirki priča: *Mrvljenje mrve neba* (2013.), *Tragovi krunice* (2019.) i *Fajrunt u Istarskoj ulici* (2022.). Od najsvježijih književnih presjeka epskih djela istaknimo da se našao u izboru kratke priče vojvođanskih Hrvata u *Novoj riječi* 2021. godine koji je priredio Tomislav Žigmanov. Određeni broj Kopunovićevih pripovijedaka objavljen je u zavičajnoj periodici te bi se i oni morali sabrati radi valorizacije pripovjednog opusa u kojem se pisac sve više udomačuje.

U ovome prikazu naglasak će biti na samo jednoj knjizi, *Tragovi krunice*, uz napomenu da bi iznimno zanimljive bile za analizu snažne tematsko-stilske korelacije njegova proznog i poetskog korpusa kojom bi se došlo do jezgre piščevih okupacija i poetike.

Osim činjenice da je Kopunović, poput brojnih književnika, uplovio u svijet umjetnosti riječi na valovima lirike, ostala je osjetna, dapače, primarna u prozi pjesnička osobnost autora. Neke od karakteristika koje govore tomu u prilog su sintaksa obratnog redosljeda, suzvučje i ritmičnost, atributizacije asocijativnog nagomilavanja i katalogizacije, pjesničke slike... Tako u „Plamenim jezicima“ čitamo rečenicu koja bi mogla biti razlomljena u stih „Zadojeni iskrivljenim zadovoljstvom, od nemoći onemoćali bliže se stezi ništavnosti“, čujemo tišinu u aliteracijskim rečenicama „Zatvaraju se vrata kapele škripom. Katanac škljocne. Zvonarka grobljarka štrangu od zvona dohvaća. I čeka. Šutke.“ iz „Sklonjenog zvona“, urezuje

nam se taktilna slika iz priče „Čekaj me, Stipane moj“ Katinih rečenica „Donesu mi niki lipi stvari. Slažem i posli, gledam, pipam ko da ću njeve prste na njima uvatit, dicu svoju dodirnit.“ Neke od kratkih priča slične prozaidama, poput priča „Valovi“, „Samoća“, „Put neba“, „Plameni jezici“, „Molitva“, „Sklonjeno zvono“, „Muka“, „Izazov“, metaforičnog, poneke alegorijskog, a najčešće biblioterapijskog karaktera. Kako je dobro u pogovoru primijetio Zvonko Sarić, ne preza Kopunović ni od fantastike i groteske, oneobičavanja koje vrlo često ostvaruje kontrastnim obratima.

Priče u knjizi *Tragovi krunice* podijeljene su u dva tematska kruga: „Raskrižja“ sa 17 i „Snohvatice“ s 9 priča. Ono što ih sve povezuje pored poetskog naboja je zavičajno-nacionalno određenje koje pored eksplicitno iskazanog sadržaja u temama, motivima, mjestu radnje izbija iz lingvističkog tkiva zbirke, onomastike i jezičnog kolopleta dominantno hrvatskog standarda, dijalektalnog bunjevačkog govora te jezika s kojima je narod u Vojvodini u doticaju, poput mađarskog. Junaci otvoreno postavljaju pitanje, kao npr. Kata: „Zašto govorim bunjevački?“, i strasno govore na tu temu. Pisac suvereno vlada jezičnim tkivom rišući omamljivo prijatan i osebujan kontekst pred čitateljem, dok s druge strane progovara o temama iz svakodnevice opozitnog, gorkog okusa poput samoće, neshvaćenosti, preljube, ovisnosti, bolesti, smrti... Važno je napomenuti da povijest ne zarobljuje pisca i njegove junake, odnosno, nije jedina okosnica i tema u kojoj se djelo oskudno i naivno iscrpljuje,



što je još uvijek, na žalost, na našoj književnoj sceni čest slučaj. Naime, motivima vezanim za zemlju i vodu ukotvljuje se pisac sa svojim djelom u šire tijekove panonizma, a širinom nutarnjih refleksija junaka koji se preslikavaju i utiskuju u Kopunovićeve omiljene motive, poput bicikla kao simbola kretanja i okretanja u krugu ili zrakoplova kao snova, mašte i uzleta, proza se otiskuje iz pojedinačnog i povijesno konkretnog u univerzalno.

Pripovjedač i junaci vrlo su zanimljivo oblikovani, kao i kompozicija priča. Naime, pripovijedanje je vrlo bogato dijalozima i monolozima koji nisu grafički dosljedno izdvojeni, a vješto su ukomponirani u okvir i tijek priče koja se najčešće pripovijeda u 3. licu. Uspjele su priče i epizode pričane iz ženskog rakursa kao što su „Anđini okovi“, „Molitva“, „Čekaj me, Stipane moj“, dok u priči „Raskrižja“ čitamo o istom događaju iz perspektive triju junaka od kojih su dvije žene. Umnažanjem perspektiva različitih pogleda na iste stvari, događaje, predmete, primjer može biti i doživljaj pejzaža u pripovijetci „Na mjestu gdje je tetak bio“,

sučeljavaju se a ponegdje i propituju ne samo različiti karakteri, nego brojne vrste uvjetovanosti koordiniranih poviješću, nasljeđem, vjerom, nemirom, nepravdom. Junaci su kao i pripovjedač dovoljno opći da i pored konkretnih imena, poput Ruže, Kate, Cuke, Pere, Gustike pa čak i Bele čiji lik nastaje na osnovi stvarnoga čovjeka, odgovaraju najbolje prvoj rečenici iz priče „Sveta ruska zemlja“ koja glasi „Takav je bio čovjek“. Međutim, ne stiče se osjećaj distanciranosti sveznajućeg pripovjedača jer on ne koristi nadmeno svoju moć uvida u ljudske i društvene obuhvatnosti, nego pristaje biti uvučen pod veo nedohvatnosti i nedokučivosti prirode, ljudskih snova, vinut iz ljudskih nizina u etere humanih visina.

Na kraju ovog kratkog osvrta na neke od obilježja Kopunovićeve pripovjedačke niti može se konstatirati kako je zbirka priča *Tragovima krunice* jedna uspješno zaokružena književna cjelina, koja unosi svojevrsnu svježinu i kvalitetu kada je u pitanju književna scena ovdašnjih Hrvata, te istodobno potvrđuje autora kao jednog od renomiranih književnika koji stvaraju na hrvatskome jeziku u Vojvodini, bilo na standardu ili bunjevačkome dijalektu. Važno je ovo istaknuti jer u književnosti vojvođanskih Hrvata kratka priča kao forma nije bila dovoljno zastupljena, a Kopunovićev stil i pjesnički korijeni neće razočarati čak niti one čitatelje koji možda prozi ne naginju.

Nevena Baštovanović

## DANI HRVATSKE KNJIGE I RIJEČI : DANI BALINTA VUJKOVA

Zbornik radova s međunarodnog znanstveno-stručnog skupa 2019.

*Hrvatska čitaonica i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2020., str. 253*

Zbornik radova s međunarodnog znanstveno-stručnog skupa 2019. objavljen je 2020. godine i rezultat je skupa održanog u Subotici 25. i 26. listopada 2019. Ovo su bili 18. Dani hrvatske knjige i riječi – dani Balinta Vujkova. Kontinuitet održavanja skupova i zbornici koji ih slijede svjedoče o važnosti održavanja ovakve manifestacije.

Ovi skupovi okupljaju znanstvenike i ljubitelje književnosti iz Republike Srbije, Hrvatske, Mađarske i Austrije. Ovakva okupljanja značajno su i dragocjeno mjesto razmjene iskustava, znanja i spoznaja. Premda je danas gotovo sve dostupno putem Interneta, ipak je živa riječ nezamjenljiva, a ovakvi susreti prigoda za promišljanje gdje smo, dokle smo stigli i što nam valja činiti dalje.

U zborniku je objavljeno sedamnaest radova, a raspon tema je od narodne književne do suvremene kulturne baštine, što je jasno naznačeno i u pogovoru urednice Katarine Čeliković.

Rad kojim se zbornik otvara djelo je Vlaste Novinc, pod naslovom „Kako (ne)prevoditi – literarna parodija postupka u *Otkriću Srijema* (1915.) Ise Velikanovića“. Ovaj rad upućuje čitatelja na čitanje pripovijesti *Otkriće Srijema* kao dekon-

strukcije prevođenja. Isom Velikanovićem bavi se i Tamara Jurkić Sviben, i to pošavši za „glazbenim tragom“ u Velikanovićevu djelu *Otmica*.

Narodnom književnom baštinom ovoga puta, i ne prvi puta, bave se Zlatko Romić i Katarina Čeliković. Riječ je o autorima koji dulji niz godina istražuju narodnu književnu baštinu Hrvata u Srbiji, s posebnim osvrtom na rad Balinta Vujkova, o čemu ovoga puta Zlatko Romić piše u radu pod naslovom „Blago u bajkama Balintovih pripovjedača“. Katarina Čeliković, koja je ujedno i urednica ovoga zbornika, objavila je rad na temu „Skupljači narodne književne baštine Hrvata u Bačkoj“. Osim odavanja počasti Blašku Rajiću, Ivi Prčiću i Balintu Vujkovu kao najvažnijim i neumornim pregaočima na polju narodne književnosti Hrvata u Bačkoj, Katarina Čeliković ovdje podsjeća i na sve ostale koji su se upisali u povijest upravo skupljanjem i bilježenjem narodnoga blaga. Narodnim stvaralaštvom bavi se i Mirko Čurić, pišući rad na temu „Nikola Tordinac kao sakupljač hrvatskoga usmeno-književnoga blaga u Bosni i Mađarskoj“, a Enes Nikšić piše o sakupljačkom radu u očuvanju sandžačke usmene književne baštine. Niz je tema koje se također bave Hrvatima u Bačkoj, iz različitih aspekata. Povjesničar Vladimir Nimčević bavi se neobjavljenom studijom Ilije Džinića iz 1970. „Bunjevačko-šokački Hrvati u Bačkoj“, a Ivan Stipičić i Miljenko Brekalo donose rad na temu „Bunjevačke i bačko hrvatske teme u *Kritici* – Matičinom časopisu za kritiku umjetnosti i kulturno-politička pitanja (1968. – 1971.). Namjera im je bila ovim radom pokazati „postojanje velikog interesa tadašnje



matične, zagrebačke kulturne zajednice za problematiku bunjevačkih i bačkih Hrvata i odrediti njihovu politiku, jezičnu i kulturološku ucijepljenost u zajednički nacionalni korpus hrvatskog naroda“.

Još je jedan rad koji se bavi poviješću, a autor je Stevan Mačković, koji u svojem radu opisuje i prikazuje položaj bunjevačkih Hrvata u Subotici u vrijeme života i djelovanja dr. Matije Evetovića.

O odgojno-obrazovnim temama pišu Martina Kolar Billege i Vesna Budinski u radu čiji je naslov „Poslovice kao metodički predlošci za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u nastavi Hrvatskoga jezika u primarnom obrazovanju“. Kako ističu autorice, u radu su oblikovale metodički strukturiranu komunikacijsku situaciju kroz koju se utječe na recepciju i razumijevanje poslovice, a potom i na ostvarivanje kurikulskih ishoda.

Kako su obrazovanje i školstvo velike i neiscrpe teme, zbornik donosi i rad Ante Bežena na temu „Velike obljetnice hrvatskoga školstva u 2019. godini“ gdje se ističu 350. obljetnica Sveučilišta u Zagrebu, 170. obljetnica prve učiteljske škole u Hrvatskoj, 160. obljetnica časopisa

*Napredak* i mnoge druge značajne obljetnice, a ono što je osobito interesantno, Ante Bežen piše i o Hrvatima Bunjevcima u hrvatskom školstvu, spominjući se Ante Sekulića, Josipa Andrića, Ivana Kujundžića, Ante Jakšića, Bele Gabrića i Alekse Kokića.

Poetskim izvorištima pjesništva Đuse Šimare Pužarova bavi se Katja Bakija, naglašavajući kako je o hrvatskome pjesništvu u Mađarskoj potrebno govoriti bez sentimentalizma, upućujući na situaciju u kojoj je ono nastajalo. Klara Dulić Ševčić bavi se zbirkom pripovjedaka Ivana Kujundžića *Deran s očima*, a Silvestar Balić donosi tekst o budimpeštanskoj *Danici* u svjetlu arhivskih izvora.

Zbornik zatvara rad Tomislava Žigmanova koji se osvrće na nakladničku djelatnost Zavoda za kulturu vođovanskih Hrvata tijekom prvih 10 godina djelovanja.

Vrijednost i značaj ovoga zbornika ne iscrpljuje se u bilježenju tekstova izloženih na Danima hrvatske knjige i riječi. Možemo ustvrditi kako su ovi zbornici postali na prvome mjestu svjedoci kulturnoga pregalaštva Hrvata u Bačkoj, čiji je značajan izraz i organiziranje ovoga skupa, a ne manje važno – ovaj zbornik i oni prije njega svojevrsan su leksikon tema kojima se danas bavi jedan dio hrvatske znanosti i struke iz područja književnosti, povijesti, jezika i drugih područja. Književnost i pisana riječ povlašteno su mjesto susretanja i razmjene ideja, a ovaj zbornik doista spaja one kojima je ovo (još uvijek) važno.

Klara Dulić Ševčić

Dražen Prčić

## **SUBOTICA – PRIČA O FOTOGRAFIJI**

*Minerva, Subotica, 2020., str. 200*

Godine 2009. u tjedniku *Hrvatska riječ* pokrenuta je rubrika *Priča o fotografiji*. Ova ideja novinara i urednika Dražena Prčića naišla je na plodno tlo: osim što rubrika postoji i danas te je u njoj objavljeno više stotina starih fotografija (a samim time ispričano isto toliko storija), iz rubrike se izrodilo i nekoliko knjiga. Prva je *Priča o fotografiji* (NIU *Hrvatska riječ*, 2011.), potom su tiskana *Svjetla starih fotografija* (UN *Cro-info*, 2014.), dok se 2020. u nakladi subotičke „Minerve“ pojavio naslov *Subotica – Priča o fotografiji*. Posljednje spomenuta, o kojoj će ovdje biti riječ, vezana je, što i naslov sugerira, za subotički dio fotografija/priča, a donosi većim dijelom već ranije objavljene tekstove u navedenoj rubrici, uz nove priče specijalno ispričane za ovo izdanje.

Knjiga sadrži sedamdesetak priča o fotografiji. U tom amalgamu povijesti i sjećanja susrećemo i upoznajemo različite ljude, građevine, događaje, fenomene... Kronološki raspon priča je dosta velik: od sredine 17. stoljeća do 70-ih godina prošloga stoljeća. Sve u svemu, iz navedenoga se da naslutiti da ova knjiga predstavlja »mozaik iz prošlosti Subotice« (kako to u predgovoru navodi arhivski savjetnik Stevan Mačković), ali i da nam pružajući znane i manje poznate podatke i zanimljivosti, otvara mogućnost upoznavanja s duhom grada i poviješću sjeverno-bačke prijestolnice.



Osim brojnih osoba (među kojima su i poznate ličnosti poput političara Josipa Vukovića Đide, pionira kinematografije Aleksandra Liške ili slikara Martina Džavića), obitelji i događaja, potencijalni čitatelj u knjizi može pronaći i priče o znamenitim subotičkim građevinama (Gradska kuća, Gradska knjižnica, nekadašnji Pravni fakultet, crkve i Sinagoga, Velika terasa na Paliću, Ženski štrand...). Posebno mjesto zauzeo je sport: Nogometni klub „Bačka“, nogometaš Nesto Kopunović Netoj, letač Ivan Sarić, tenis te hazena (preteča rukometa). Dio tekstova vezan je i za autorovu obitelj, budući da je on praunuk subotičkog arhivara i osnivača NK „Bačka“ Martina Horvackog, te sin književnika Milivoja Prčića.

Knjiga je pisana popularno te kao takva može biti zanimljiva širokoj publici, a ne isključivo onima koji se zanimaju za povijest. Inače, Dražen Prčić (Subotica, 1967.) je objavio čak 17 knjiga, uglavnom romana. U njegovim djelima Subotica je često mjesto radnje, prostor iz kojeg autor crpi nadahnuće za svoje pisanje. Dakle, imajući u vidu

taj njegov neskriveni lokalpatriotizam te obiteljsku tradiciju djelovanja u javnom životu, ne čudi da je upravo iz Draženova pera proizašla *Subotica – Priča o fotografiji*, kao neka vrsta literarno-vizualnog *hommagea* rodnome gradu. A i taj *hommage* očito ne završava, budući da je u pripremi i drugi dio ove knjige, a kao završnica Prčićeve tzv. subotičke tetralogije (druga dva djela su romani: *Horvacki Bačka 1901. – 1939.* i *Advokat*).

Davor Bašić Palković

## O ŠOKCIMA JE RIČ 2

Kultura Hrvata bačkog  
Podunavlja

*Udruženje građana „Urbani Šokci“,  
Sombor, 2020., str. 239*

Zbog epidemiološke situacije u 2020. godini planirani okrugli stol „O Šokcima je rič 2“ nije mogao biti održan, već su autori poslali svoje radove koji su objedinjeni u zborniku *O Šokcima je rič 2*, koji je iz tiska izašao u studenom 2020. godine. U zborniku je objavljeno 11 radova. Najveći prinos ovom zborniku dali su autori iz Vojvodine: Sonja Periškić Pejak, Anita Đipanov Marijanović i Zdenka Mitić iz Monoštora, Ivan Andrašić iz Sonte, Stanka Čoban iz Bača, Josip Dumendžić iz Bođana i Marija Šeremešić iz Sombora. U zborniku su i radovi znanstvenika iz Hrvatske: dr. sc. Ljiljane Kolenić, koja je ujedno i recenzentica zbornika, dr. sc. Emine Berbić Kolar i dr. sc. Anice Bilić.



Zbornik otvara rad Marije Šeremešić „Iz životopisa znamenitih Monoštoraca“ (str. 7-32). U radu se govori o književnom stvaralaštvu svećenika Josipa Pašića, pjesnika Stipana Bešlina i monoštorskih baštinka karmelskog reda Ivana Keravina i Marina Markovića.

U radu „Slabi subjekti u romanu *Šana se udaje* Ante Jakšića“ (str. 33-72) dr. sc. Anica Bilić analizira lik Šane iz patrijarhalne zajednice koja završava u dogovorenom, ali nesretnom braku. Uz Šanu tu je i lik Marina, sluge s dna seoske lještvice.

Prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar u zborniku analizira rječnik *Bile riči* Marije Šeremešić. U radu „Prilog staroštokavskoj dijalektologiji vojvođanskih Hrvata na primjeru *Bilih riči* Marije Šeremešić“ (str. 73-94) autorica daje leksički opis monoštorskog govora.

Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić u zborniku analizira slavonski dijalekt u bač-Ivinom štodiru Ivana Andrašića u *Hrvatskoj riječi* (str. 95-128). Uz gramatičke i leksičke osobine najviše je pozornosti u članku dano izricanju obiteljskih odnosa posvojnim zamjenicama i posvojnim pridjevi-

ma koji uz sebe nemaju imenice, pa su oni poimeničeni.

„Povijesni identitet Šokaca na kulturnoj i političkoj sceni Sombora“ (str. 129-144) autorice Marije Šeremešić prikazuje rad Udruge građana „Urbani Šokci“ na očuvanju i njegovanju tradicije Hrvata Šokaca u kontekstu njihovog povijesnog identiteta na kulturnoj i političkoj sceni Sombora.

Rad Stanke Čoban „Udruženje građana ‘Tragovi Šokaca Bač’“ (str. 145-156) za temu ima 10 godina djelovanja udruge „Tragovi Šokaca“. Osim rada udruge autorica piše i o vezama s postojbinom Šokaca u Baču i okolici Gradovrha kod Tuzle, te značaju Franjevačkog samostana u Baču.

U radu „Tradicijsko-gospodarsveni društveno-ekonomski razvoj Bačkog Monoštora s kraja XIX. do XXI. stoljeća“ (str. 157-180) autorica Anita Đipanov Marijanović analizira značaj zemlje, šume i divljači za gospodarski razvoj, uz osvrt na zadržarstvo i razvoj tradicijskih obrta i vještina.

Zdenka Mitić piše o Monošturu kao selu koje je okruženo vodama. U radu „Bački Monoštor selo na sedam Dunava“ (str. 181-190) autorica piše o Specijalnom rezervatu prirode Gornje Podunavlje, te spoju prirode, tradicije i turizma.

U radu koji nosi naslov „Mladenci u Monošturu – zaboravljeni božićni običaj“ (str. 191-200) autorica Sonja Periškić Pejak piše o običaju koji se slavi 28. prosinca i poznat je kao Dan nevine dječice, koji se u hrvatskoj tradicijskoj kulturi naziva i Mladenci.

Ivan Andrašić je u zborniku objavio rad „Stambena problemati-



ka kod starih Šokaca" (str. 201-222) u kojem detaljno donosi opis izgradnje kuća nabijača.

„Običaji bačkih Hrvata moga kraja" (str. 223-228) tema je koju u zborniku obrađuje Josip Dumendžić Meštar. Autor piše o pokladnom običaju tute i proslavi Badnje večeri u Bođanima.

Na kraju je recenzija zbornika (str. 229-239) koju potpisuje dr. sc. Ljiljana Kolenić. Kako navodi recenzentica, zbornik dokazuje da su šokački Hrvati u bačkom Podunavlju ostavili traga u hrvatskoj kulturi, da su dali književnike, pjevače, leksikografe i mnoge vrijedne kulturne pregaocce.

Zlata Vasiljević

Darko Baštovanović

## CIJELI CJELOVI TUGE

NIU „Hrvatska riječ", Subotica, 2020., str. 84

Pjesnička zbirka Darka Baštovanovića *Cijeli cjelovi tuge* tiskana je u nakladi NIU „Hrvatska riječ" iz Subotice 2020. godine u ediciji „Suvremena poezija", kao 23. knjiga.

Urednica izdanja je Nevena Mlinko. Zbirka je podijeljena na cjeline koje čine: „Cjelovi zemlje", „Cjelovi žene", „Cjelovi neba", „Cjelovi samoće", „Cjelovi umorenih glasova". Ovakva podjela dobro funkcionira unutar sadržaja zbirke, razdvajajući pjesnički, lirski subjekt na osnovne elemente.

„Cjelovi zemlje" posvećeni su onome tko lirsko ja jest, otkuda

ide i kamo je krenuo. Glavni motivi ove cjeline su toponimi Lašva, Vlašić, Neretva, Srijem, koordinate po kojima se orijentira jedna osobna povijest, mala osobna iskaznica, bez upisanoga jasnoga mjesta rođenja i boravišta. Naslijeđe i tradicija vezani uz Hercegovinu, srednju Bosnu, Srijem odzvanjaju ovim stihovima istovremeno žustro i potučeno, povlačeći se pred drugima i pred vremenom nenaklonjenim njegovanju vlastite ukorijenjenosti.

S navedenim ucrtanim početcima uočava se povezanost, prokrvljenost, ali i bolna razdvojenost, podijeljenost koja svjedoči o nesigurnosti u vlastito mjesto ili pak o stalnoj prostornoj ili vremenskoj razdvojenosti od onoga gdje bi se trebalo biti.

*Tu sam med svojima  
a ko da nisam*

Prošlost, slavna povijest i sadašnjost čvrsto su združene u čovjeku – pjesniku, a opet, među njima zjapi provalija stoljeća ispunjenih bunama, ratovima i prevratima, pomicanjima i premještanjima ljudi. Ono što se ne može izmjestiti stoji kao simbolička granica obitavališta jednoga naroda. Za ljude i povijest katkada prirodne granice nisu nepremostive i nepromjenjive, a u pjesničkoj imaginaciji one su jasnije i stvarnije nego na zbilji.

Navezanost na tradiciju svojega naroda najbolje svjedoče stihovi pjesme „Umorni guslar"; ona je pohvala umijeću pjesme, njezinu održavanju i očuvanju. Drevni ritam i melodija provijavaju stoljećima degradacije: svjedoče tome i određena stilska rješenja, poput opkoračenja ili asonanci kojima se javljaju odzivi krša.



Ono što određuje mladoga čovjeka svakako jest i ljubav prema ženi, koja se predstavlja u „Cjelovima žene“. Odabravši formu soneta pjesnik se i ovdje oslanja na tradicije, ovoga puta pjesničke, dozivajući u pomoć vječitu inspiraciju Ofelijom ili Laurom. Ono što donosi pozivanje vječnih dragih su mistika, ali i izvjesnost. Tama i bol su naličje ljubavi. Veoma je bogat i razgranat svijet metafore u pojedinim pjesmama, kao što su „Rujanska ljubav“, „Cvijet tuge“. Jedan od najzastupljenijih motiva je noć, a potom san i smrt. Iz ove mistične atmosfere izrasta i ljubav prema voljenoj, kojoj se, prema tradiciji trubadura, obraća riječima – gospo.

Pjesnik crpi mrežu značenja kako iz vlastite inspiracije i misaonoga svijeta, tako i napajajući se na pjesničkim tradicijama romantizma i modernizma. Mistika, sveprisutna bol koja nadraća granice subjekta upućuju nas na dubok zdenac svjetskoga pjesništva ranijih epoha.

Ne iscrpljujući se u pozivanju na pjesničke tradicije pjesnik nastavlja niz, razgranava mrežu vlastitim impresijama, stvarajući nove, vrlo snažne slike.

*Ostadosmo sami u svojoj tihosti  
prezreni.*

*I čekamo, čekamo da jelenčad  
tugu popase,  
dok se zvjezdosjaji nad nama  
gase.*

Duhovnost, ona osobna, intimna, povezuje se s vjerskim tradicijama u „Cjelovima neba“. Ova je cjelina prožeta zanosom i dobrim prepoznavanjem i prenošenjem trenutka. Zapaža se i poniranje u vrijeme koje je sveobuhvatno, jer se bavi čovjekom i onim najdubljim ljudskim u njemu, od iskona. Zagledanost u oltar, uprisutnjenje biblijske slike donosi žuđeno pokajanje i svijest o vlastitoj nedostatnosti pred vječnošću.

„Cjelovi neba“ prelijevaju se ipak u „Cjelovima samoće“, u zapitanost lirskoga subjekta naspram kozmosa, vječnosti, vlastitih želja i nemogućnosti.

Ovdje tinja i stalna svijest o prisutnosti smrti, kao da ona nije s druge strane, nego baš tu, uz nas, držeći nas za ruku podsjeća na svoje postojanje i trajnost, paralelnu s našim trajanjem.

„Cjelovi umorenih glasova“ dođiri su onih koji su bili prije nas: referira se ovdje na trajanje i propast dvaju velikih civilizacija; Istočnoga i Zapadnoga Rimskoga carstva, kroz pjesme „Bizant“ i „Starci Vatikana“. „Nema zemlje otkupljenja za starce“ stih je u kojem se ukrštaju poznati stihovi Dylana Thomasa, kao i popularni film „No country for an old man“.

Potom slijedi i ciklus pjesama posvećenih poetskim prethodnicima: Shellyju, A. G. Matošu, A. B. Šimiću, ali i drugima, suvremenicima. Pjesnik vodi dijaloge s onima koji



su pronijeli baklju riječi, predajući je dalje.

Valja još i naglasiti stilsku i logičku organizaciju zbirke: logičan redosljed i organizaciju misaonih cjelina te vrlo interesantne naslove pjesama. Riječ je o zbirci iz koje izbija bogat misaoni svijet, roji se mnoštvo tema i otvaraju mnogi pravci. Pjesnički je ovo glas bogatoga leksika koji u dosluhu s vlastitim poetskim prethodnicima gradi svoj vrlo vrijedni otisak – cjelov utisnut kao potpis na dokaz o vlastitome postojanju. Postojati vrlo svjesno, oslušivati i gledati svijet oko sebe, hrabar je dar.

Glas je to koji se ne plaši zaroniti u hladne i uskovitlane brzake vlastitoga nesvjesnoga. Zaronivši ondje iznosi pjesnik na danju svjetlost predmete čijeg postojanja je svjestan, ali upoznavši se s njima, uči ih gledati 'oči u oči'. Iz ovoga bliskoga susreta s nepoznatim rađa se stih katkada hladan i oštar poput mraka na dnu živoga svijeta, a katkada izbrušen i ugodan, milujući sluh suncem riječi. Ostaje nam vidjeti kuda će se usmjeriti ovaj svježiji pjesnički glas.

Klara Dulić Ševčić

Marija Šeremešić

## **AJTE S NAMA : KUVARICA**

*Udruženje građana „Urbani Šokci“,  
Sombor, 2021., str. 126*

Autorica knjige *Ajte s nama* Marija Šeremešić, čiji su roditelji rođeni u Monoštoru te je ona kao dijete provodila ljeta i zime kod svoje bake i

djeda, zaljubljenica je u tradicijsku kulturu Hrvata Šokaca u Monoštoru. Iako ju je životni put odveo u Sombor i gradski način života, njena povezanost s Monoštorom i ljubav prema kulturi i tradiciji potaknuli su je na životni rad na prikupljanju podataka materijalne i nematerijalne tradicijske baštine, povijesnih činjenica, ali i današnje kulture i društvenog života Monoštoraca. Sve to urodilo je plodom izdavanja brojnih knjiga, članaka, znanstvenih radova, ali i aktivnošću u udrugama na polju kulture te suradnjom s udrugama, kako u Vojvodini tako i u matičnoj nam domovini te s Hrvatima u R. Mađarskoj.

Knjiga *Ajte s nama* svojevrsna je knjiga kuharica koja sadrži 15 naslova te dodatak „Značenje riči“ koji smatram potrebnim za onoga tko ne razumije monoštorsku šokačku ikavicu, a ipak bi želio oprobati svoje kulinarske kompetencije. Naslovi u knjizi su sljedeći:

„Ajte s nama“ – uvod: donosi opće informacije o selu – lokaciju, prirodno okruženje sela, način života mještana krajem 19. i tijekom 20. stoljeća te kako je sve to utjecalo na lokalnu gastronomiju. Kao glavne namirnice izdvajaju se mlijeko, grah, krumpir, tijesto, mljevena paprika i luk. Autorica ukratko opisuje kulturu prehrane – kada se što kuha, gdje se što jede.

„Kuća, a u kuće kujna“ – u ovom naslovu doznajemo o izgledu kuća s kraja 19. do 20. stoljeća. Također, autorica opisuje unutarost kuća, raspored soba te iznosi malo opširniji opis kuhinje i kijera odnosno ostave.

„Koršovi, ćupe i ćupice“ – prikazane su fotografije ovih predmeta koji su se koristili u prehrani.



„Od ručka do večere“ – autoricu ističe sposobnost i mudrost žena koje su uspijevale od vrlo malo sastojaka, od onoga što su imale u kući, te pored cjelodnevnog posla na njivi, pranja na Dunavcu ili rada po kući, napraviti ukusan i sit obrok za svoje ukućane kojih je vrlo često bilo mnogo.

„Kako se mirilo?“ – vrlo zanimljiv naslov koji govori o metodama mjerenja određenih namirnica potrebnih za neko jelo; određivanje količine hrane za određen broj osoba te koliko je vremena potrebno za spremiti određeno jelo odnosno kako znati kada je jelo gotovo.

„Tisto“ – uglavnom se svaki monoštorski obrok jeo uz kruh. Govori se o važnosti kruha te kada, kako se mijesio i gdje se pekao. Ovaj naslov sadrži i recepte za sljedeća tijesta: *kruv*, *lepinjke*, *ukiselo tisto*, *tisto uslatko/otezano*.

„Kako danas zamisit...“ – s obzirom da se uz puno jela jede tijesto ili je čak najčešće tijesto sastavni dio jela, ovaj naslov donosi opise različitih vrsta tijesta.

„Ručak na njivi, u šumi i kod kuće“ – važno je napomenuti da

je ručak u stvari naziv za doručak. Što je to narod doručkovao i gdje? Doručak se nosio na njivu, u šumu gdje su uglavnom bili od ranog proljeća do kasne jeseni na radovima. Jeli su: slanine i *kruva*, *masna kruva*, *pekmezem kruva*, *šećerem kruva*, pečene slanine. Kada je doručak bio kod kuće, a kuća je imala ženu koja je uglavnom bila kod kuće, ona bi spremala sljedeća jela za koje autoricu iznosi i recepte: *kašnjača*, *zaprig*, *fluta*, *zaprigana* čorba, žganci, *prova*, *škvaraka*, *salatica*, gusta čorba, *popara*, *svinjarska* gibanica.

„Užina“ – užina je ručak, a ovaj naslov opisuje kada se i što se za ručak kuha. Svakako, jela za ručak odnosno uporaba mesa ovisila je i o imovinskom statusu kućanstva. Nadalje, navedeni su recepti za sljedeća jela koja su se kuhala za ručak: *gra* i *rizanaca*, *papula*, *zaprigani gra*, *poljani rizanaca*, čorba od *svog čolinca*, *suparni rizanaca*, *navarna* čorba, *sataras*, čorba od *paradičke*, pile na *valjušćice*, krompir paprikaš, *kašikom valjušaka*, *krompirača*, *lezibaba*, *tašci*, *gomboci*, *šuknudli*, pita *uslatko*, *perka*, *šterc*, *nasuvo kupusem*, *nasuvo jajcima*, *nasuvo orem*, *čik-maka*, *nasuvo grizem*, *sirem rizanaca*, *nasuvo petrakoricama*.

„Jila nediljom i svecem“ – za nedjelju i svetkovine kuhala su se finija jela i bogatiji kolači. Najčešće su takvi obroci podrazumijevali kokošiju juhu, kuhano meso uz sos, zatim pečenje ili paprikaš, salatu i na kraju kolače. Ovaj naslov sadrži sljedeće recepte: čorba od *kokoše*/mesa, sos od *paradičke/bilog luka*/kopra, pečeno meso, paprikaš od oroza, paprikaš od guske, *cubok* paprikaš, juneći paprikaš ili od divljeg mesa, lučenje, *pripraziti* kupus, salate.

„Kolači“ – kolači su se rijetko pekli običnim danima. Nedjeljom se pekla gibanica, najčešće. Bogatiji kolači s kremom spremali su se samo za velike blagdane. Recepti: gibanica uslatko, gibanica ukiselo, *lokšice*, svatovska torta, *kugluf*, kolačići, *linzeri*, *zamotoana*, *peretki*, pogačice u *paradičke*, pogačice u *čvaraka*, na kori pogača.

„Za prela i divan“ – tijekom zime, kada su završili poslovi na nji-vi, navečer su se ljudi družili na tzv. prelima i divanima. Žene bi radile ručni rad, muškarci kartali ili krunjili kukuruz. Pilo bi se, pjevalo, smijalo, a svakako onda nešto i prezaloga-jilo: *koke*, *kuvani kukuruza*, pečena *bundiva*, *bundivara*.

„Riba“ – za Monoštor koji je okružen vodom ne čudi da je riba bila česti obrok. Vode su bile bogatije ribom te je bilo više vrsta koje su se spremale na različite načine: *riba na trske*, pečena *riba u laboške*, *riblji paprikaš*, *alaski riblji paprikaš*. Također, u ovom odlomku možete doznati što je danas potrebno za jedan dobar monoštorski *riblji paprikaš*.

„Red je i zafaljit se...“ – autorica se zahvaljuje svojim kazivačima i suradnicima, financijskoj potpori te fotografu čije su slike korištene u ovoj knjizi.

„I za kraj...“ – naslov je koji se osvrće na Monoštor danas, Monoštor kao turističku atrakciju koja između ostaloga nudi bogatu gastronomsku ponudu – sve ove nabrojane recepte uklopljene u urbanistički pristup predstavljanja ruralnog turizma. Ovdje su navedene i osobe koje danas svojim prehrambenim proizvodima, koji su plod tradicijske prehrane, stvaraju brend monoštorske gastronomije.

Knjiga *Ajte s nama* jest kuharica koju bi svaka Monoštorica koja voli svoju tradiciju i koja voli kuhati trebala imati u ormariću u svojoj kuhinji. Bake koje su kuhale ova jela nestaju, a ostaju nam sjećanja na mirise, okuse i vrijedne ruke tih žena. Ova kuharica je vrlo vrijedan zapis koji ta sjećanja lako može pretvoriti u stvarnost. Također, kao još poneke autoričine knjige, ona je i: čuvar svih sakupljenih podataka za neka nova vremena, suradnik na promoviranju Monoštora kao primamljive turističke lokacije ruralnog turizma. Smatram da ugostitelji vrlo lako mogu unovčiti podatke iz ove knjige, posebice kroz nekoliko godina kada će, nadam se, Monoštor još više razviti sebe kao atraktivnu lokaciju u ruralnom turizmu. Nadalje, istaknula bih i sadržaj mnoštva šokačkih riječi koje se danas zapravo vrlo rijetko ili uopće ne koriste među mlađom populacijom. Dakle, ovdje je sadržano i jezično blago monoštorske šokačke ikavice, a koje se odnosi na prehranu. Također, knjiga je obogaćena brojnim fotografijama koje prate sadržaj knjige što čitatelju stvara ljepši ugođaj i motivaciju za kuhanje. Za kraj bih navela citat sa samoga početka knjige, a koji, prema mom mišljenju, puno govori o monoštorskoj ljubavi prema spremanju hrane te posebice o njihovoj gostoljubivosti: „Ako vas kadgod put nanese u selo, pa svratite na divan kod komšija, a oni večeru, slobodno im kažite ‘Na zdravlje vam večera!’. Oni će vam uzvratit, al’ onako iskreno, iz srca: ‘Ajte s nama!’.“

Sonja Periškić Pejak

Josip Jurca

## KATOLIČKE MISNE I BOŽIČNE PJESME

Partiture za tamburaški orkestar

*Srijemska biskupija, Ruma, 2021., str. 90*

Na početku knjige, kroz riječ autora, naglašen je cilj stvaranja ove zbirke tamburaških partitura, koja je živa u praksi više desetljeća unazad. Recenzije potpisuju (str. 5) Đuro Gašparović, srijemski biskup koji navodi da je bila potreba za ovako bogatom pjesmaricom misnih i božićnih pjesama, a župnik u Rumi, izv. prof. dr. Ivica Čatić govori kako su ovo „zreli plodovi dugog puta sazrijevanja“ jer se misne i božićne pjesme više od 30 godina izvode uz pratnju tamburaša.

Autor je svoju pjesmaricu podijelio na tri dijela. Prvi dio je nazvan „Misa u C-duru“ gdje imamo pet naslova, drugi dio „Misne pjesme“ s 29 naslova i treći dio „Božićne pjesme“ s 18 naslova. Sveukupno ova zbirka ima 52 naslova – partitura za tamburaški orkestar.

Partiture u ovoj knjizi su rađene po ustaljenoj shemi kako se piše tamburaška partitura. Zastupljene su sve dionice koje jedan veliki tamburaški orkestar treba imati, a to su Prim 1. – 2., Basprim 1. – 2., E basprim, Čelo, Kontra i Bas. Partiture su pisane pregledno i čitko tako da ih svatko može koristiti za svoje potrebe. U pojedinim partiturama božićnih pjesama imamo i kompletiran tekst za izvedbu pjevačkog zbora. Tonaliteti koji su zastupljeni u partiturama su pretežno durski i to: C-dur (16 pjesama), F i D-dur (9), Es-



dur (7), G-dur (4), A-dur (2) E i B-dur po (1).

U molskim tonalitetima su samo tri pjesme, i to po jedna u e-molu, h-molu i d-molu. Kod odabira tonaliteta imao bih jednu malu „kritičku opasku“ na odabir Es-dur tonaliteta, jer je veoma nezgodan za čitanje i sviranje na tamburaškim instrumentima. Mislim da bi kromatskim pomicanjem naviše (E-dur) ili naniže (D-dur) svirači u tamburaškom orkestru daleko lakše čitali notni tekst i izvodili pjesme, bio bi i ljepši zvuk orkestra, a opseg melodija bi bio prihvatljiv za izvedbu pjevačkog zbora.

U odabiru partitura za ovu knjigu partitura zapada za oko „Oda radosti“ Ludviga van Beethovena, koja je uvrštena u ovu zbirku, a nisam upoznat je li to dio nekakvog repertoara na misnim slavljenjima tijekom godine ili u božićno vrijeme.

Na kraju knjige je u kratkim crtama napisana povijest izgradnje i razvoja župe Uzvišenja Svetog Križa u Rumi od 1748. godine kada je podignuta pa do danas, s prilogom od četiri fotografije rasta i razvoja ove crkve. Također je prikazana kapela sv. Florijana na katoličkom groblju s dvije fotografije i kapela Žalosne Gospe na Kalvariji.

Zbirka tamburaških partitura autora Josipa Jurca *Katoličke misne i božićne pjesme* je svakako jedno djelo koje stoji kao dokument da se u Srijemu, točnije Rumi, veoma dugo njeguje tamburaška glazba te se može reći da su u zbirci „zreli plodovi dugog puta sazrijevanja“ tamburaša.

Ova zbirka je i velika pomoć u radu voditelja tamburaških orkestrara koji bi izvodili crkvenu glazbu u svom repertoaru, na raznim misnim slavljinama, jer su dobili gotov proizvod koji se može upotrijebiti.

Sam autor Josip Jurca je jedna od nezaobilaznih „kockica“ u slaganju „tamburaškog mozaika“ hrvatske zajednice u Rumi, Srijemu i Vojvodini u proteklih 30-ak godina jer je kroz rad u HKPD-u „Matija Gubec“ u Rumi kao dirigent, kompozitor i aranžer ostavio neizbrisiv trag u tamburaškoj glazbi. Za doprinos hrvatskoj kulturi HNV mu je 2015. godine dodijelilo priznanje „Dr. Josip Andrić“.

Vojslav Temunović

Anto Nedić

## **RIMOKATOLIČKA CRKVA „SVI SVETI“ U KUCURI**

160 godina od izgradnje crkve

*Rimokatolička župa „Svi Sveti“ u Kucuri, 2021., str. 160*

Vrlo rijetko se događa da bude objavljena knjiga na hrvatskom jeziku koja tematizira područje središnje



Bačke. To vjerojatno nije stoga što na tom području ne žive Hrvati, nego prije zbog nedostatka publicističke tradicije i potpunoga izostanka uobičajenoga tijeka kulturnoga života kojemu su nositelji hrvatske udruge kulture ili naše institucije. Tim je veće bilo iznenađenje kada je 5. ožujka 2022. godine u Kucuri predstavljena knjiga Ante Nedića *Rimokatolička crkva „Svih Sveti“ u Kucuri: 160 godina od izgradnje crkve*. Do danas ostaje vrlo velika primjedba autoru i nakladniku što sâmo predstavljanje nisu učinili „javnijim“ (i ovaj prikazivač je za knjigu saznao iz rusinskih novinskih izvora), a time i sâmu knjigu dostupnijom možebitnim čitateljima.

Knjiga, napisana na hrvatskom i na mađarskom jeziku, rezultat je timskoga rada. Pastoralno vijeće kucurske rimokatoličke župe, kako je autor objasnio, 2019. godine odlučilo je o objavljivanju te publikacije u prigodi 160. obljetnice izgradnje i blagoslova te crkve, na čemu su radili pokojni đakon Karlo Miler i Anto Nedić, da bi, nakon preminuća Mileara, rad nastavio Nedić sam.

Vjernici župe Svih Svetih u Kucuri su Mađari, uz skupinu Hrvata,

poslijeratnih migranata iz Hercegovine, te onih Hrvata koji su se stjecajem životnih okolnosti doselili u Kucuru, kao što je slučaj i s autorom ove knjige. Nedić je rođen je u Tolisi, kod Orašja. U Orašju i Brčkom završio je srednju školu, a studij prava u Novom Sadu. U braku sa suprugom Oksanom ima petero djece. Misa u Kucuri (danas samo nedjeljom i blagdanima) se služi na hrvatskom, ponekad na mađarskom, dok je jezik komunikacije među ljudima uglavnom rusinski. Mise na hrvatskom nisu neobične danas u mađarskim i nacionalno mješovitim sredinama u Bačkoj i Banatu, tamo gdje nije opstala tradicija očuvanja materinskoga jezika. Što se Hrvata tiče, gotovo je nemoguće u našoj publicistici naći išta o Hrvatima u Kucuri, pa neka ostane zabilježeno ovdje da se početkom stoljeća gotovo 50 mještana Kucure izjašnjavalo kao Hrvati, a danas se održalo samo nekoliko obitelji kucurskih mještana Hrvata doseljenih iz Bosne. Zahvaljujući jakoj industriji u obližnjem Vrbasu, postojale su ekonomske migracije, ali i udavanje Hrvatica (opet uglavnom iz Bosne) za mještane Rusine i Mađare.

Struktura knjige je faktografski precizna i opisuje građevinu crkve kao i samu župu. Tu su podaci o vanjštini unutrašnjosti crkve, sakristiji, prostoru oko crkve, zvonima. Tu su podaci o vjerskom životu, drugim nekretninama koje župa posjeduje, starom i novom župnom domu, rimokatoličkom groblju i kapeli. Svi svećenici su predstavljeni kraćim životopisima. Zanimljiva je činjenica da je prvi upravitelj župe u Kucuri bio Marko Zomborčević (? – Bereg, 1837.), koji je vjerničkom zajednicom upravljao od 1815. do 1822. Još će-

tvorica svećenika koji su ovdje služili su Hrvati: Jakob Vlaović, Stjepan Prčić, Franjo Davčik i Aleksandar Lukić. Tu je i kronologija najvažnijih događanja u župi, od prvoga pomena nastanjenih rimokatolika 1800. godine, do današnjih dana.

Dvije vrijednosti ovu knjigu čine spomena vrijednom u ovdašnjoj publicistici na hrvatskom: trud i žar kojim je autor pristupio istraživanju nepoznate lokalne povijesti i želja da se doprinese sredini u kojoj se živi. Tekst je lektoriran s manjim marom nego što je to neophodno, te to, uz primjedbe s početka teksta, ostaju minusi koje bi ovaj i drugi autori ubuduće morali imati u vidu.

Marko Tucakov

Vojislav Sekelj

## VIŠE, VIŠE OD RIJEČI

Sabrane pjesme

*Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2021., str. 312*

Knjiga *Više, više od riječi* izdanje je u kojem su sabrane pjesme Vojislava Sekelja. Knjigu je priredio Mirko Kopunović, subotički pjesnik i prozaist te dugogodišnji Sekeljev literarni i životni prijatelj. Knjiga je izašla u okviru Zavodove biblioteke „Prinosi za istraživanje književne baštine“ kao peta knjiga. Prema svjedočenju priređivača izdanja ova knjiga objavljena je povodom 75 godina od rođenja Vojislava Sekelja. Sam priređivač svjedočio je nastanku i prvom objavljivanju mnogih pje-



sama kasnije ovdje sabranih te se pred čitateljem nalazi jedan doista znalački i vrijedan „proizvod“. Nisu ovdje sabrane sve Sekeljeve pjesme, kako doznajemo od priređivača, no to i nije bila namjera. Knjiga je nastala s idejom prikupljanja svih njegovih najboljih pjesama objavljenih u različitim časopisima, knjigama i drugim publikacijama te slaganje na jedno mjesto gdje će biti cjelina.

Pjesme su ovdje objavljene onakvima kakve su pronađene u ranijim izdanjima. Sve pjesme podijeljena su u tri velike cjeline: „Gukni već jedared“, „Na oštrici mača“ i „V. S. izbora nije imao“. Pjesnik Sekelj bio je duboko svjestan trenutka i sebe u tom trenutku, a priređivač Kopunović uspio je složiti takav redosljed pjesama i cjelina koji uprisutnuje jedno pjesničko trajanje u našem trenutku. Predgovor knjige daje i odgovore na pitanja o rasporedu pjesama i objašnjava tematsko opredjeljenje cjelina.

Sve tri cjeline donose različite teme, ali zadržavaju prepoznatljivu sažetost jezika, usredotočenost na raskošne slike naslikane biranim riječima. Koliko je ovaj pjesnik cijenio riječi najbolje se čita i osjeća u njegovim stihovima: nijedna riječ nije suvišna niti slučajna. Jedan od najvažnijih motiva u njegovu stvaralaštvu i jesu riječi same: njihovo zvučanje, značenje, izgled i utjecaj.

U knjizi je dostupna i bibliografija djela Vojislava Sekelja, abecedno kazalo pjesama, kao i detaljniji životopis Vojislava Sekelja koji donosi Tomislav Žigmanov.

U samome naslovu *Više, više od riječi* sadržana je i jedna velika tvrdnja, ali i značajno pitanje. Možda se možemo složiti kako je sam Sekelj



stalno tražio sve više od riječi, pokušao je mnogo od njih uzeti kako bi još više u riječima dao. Sigurni smo kako je u tome uspio. Zapitat ćemo se i ima li što više od riječi, od ovakvih riječi punih života i smrti, riječi koje oslobađaju i podsjećaju, riječi koje se upisuju u pamćenje, u vječnost.

Ovo izdanje vrijedan je prinos sistematiziranju djela vojvođanskih hrvatskih pisaca te značajan izvor za one koji se njome žele baviti i proučavati ju. Knjiga je jednako važna i za lingviste, jer donosi obilje originalne, umjetničke građe bunjevačke ikavice. Sekelj je među svojim suvremenicima bio poznat kao vrstan poznavatelj ikavice, kojom se služio u svojim djelima, na taj način produžavajući joj život. Ikavica u njegovim djelima nije samo preživjela, ona je dobila novi život, osvježila se i pomladila.

Priređivač i nakladnik mogu biti zadovoljni obavljenim poslom, a svima zainteresiranima za djelo Vojislava Sekelja ovo izdanje treba postati obvezna lektira.

Klara Dulić Ševčić

Zlatko Gorjanac

## SKAZALJKE

*Udruženje građana „Urbani Šokci“,  
Sombor, 2021., str. 114*

U nakladi Udruženja građana „Urbani Šokci“ iz Sombora 2021. godine objavljena je knjiga pjesama Zlatka Gorjanca *Skazaljke*. U ime nakladnika knjigu potpisuje Marija Šeremešić, autor fotografija je Zlatko Gorjanac, lekturu i korekturu uradile su Marija Mrgić i Marija Šeremešić, a tehničko uređenje i prijelom teksta potpisuje Josip Zvijerac. Zbirka pjesama *Skazaljke* književni je prvijenac Zlatka Gorjanca, iako pjesme piše od tinejdžerskih dana. Pjesme je objavljivao u *Zvoniku*, *Hrvatskoj riječi*, *Subotičkoj Danici*, *Somborskim novinama*, *Liri naivi* te zborniku s pjesničkih susreta u Rešetarima.

U zbirci pjesama *Skazaljke* sabrano je više od 60 pjesama, a zbirka je podijeljena u pet cjelina: „Svitu svomju vinac strofa plete“, „Prošetaću opet svim stazama starim“, „Pjesnik kad si“, „U sopstvenoj blizini“, „Urami sunce u korice knjige“, „Za tvojim stopama uvijek ću ići“. Autor piše na bereškoj šokačkoj ikavici i hrvatskom jezičnom standardu, a njegove pjesme donose razmišljanja o životu, duhovnosti, doživljaje i iskustva, kao i posvete zavičaju (Beregu) i Šokadiji.

Autor u zbirci čitateljima otvara svoju dušu, pušta ih u prostor svojih razmišljanja, vjerovanja, strahova, dilema, tuge, nostalgije... Zvuk, miris, kolorit uvlače čitatelja u Zlatkov svijet sjećanja na bereške zime, prela, široku ravnicu, vinograde.

Beskrajna širina Bačke neiscrpana je inspiracija ovog *diteta ravnice*



koje svoju ukorijenjenost u taj prostor iskazuje stihovima:

*Ako vas ostavim, zlatna polja žita,  
ako ova reka drugim tokom krene,  
nek za moje boli niko ne upita,  
kad iz mene počnu jecati  
uspomene.*

Zlatko Gorjanac dio svojega života proveo je u Beregu, a i nakon odlaska ostao je vezan za taj prostor Šokadije, pa su u njegovim stihovima i Šokadija, bereška crkva, proštenje, prelo, tamburaši...

*Nije pisma ućutila,  
daleko je zora plava,  
sva se čeljad razbudila  
Šokadija još ne spava.*

Toplim stihovima podsjeća čitatelje da i u danima tjeskobe, danima kada nije lako, danima tuge i beznađa postoji nada i utjeha.

*Za Tvojim stopama uvijek ću ići,  
hoditi tamo kuda me šalješ.*

*Kad padnem na tom putu  
Tebi ću prići,*

*jer svakoj mojoj boli utjehu daješ.*

Dio pjesama pisan je u rimi, a dio u formi slobodnog stiha. Gorjanac stvara u stihu ali ponegdje i slobodno, bez ograničenja u ritmici i metrici.



Gorjančeva pjesnička oda zavičaju zbirka je pjesama koja se lako čita. Slikoviti prikazi zavičaja premještaju čitatelja u zlatna polja, bereški rit, šarenilo šokačke nošnje, ušušcano *dadino* krilo. No, Gorjanac piše i o svojim tjeskobama, strahovima... i nadi koju mu, čak i kada nije lako, daje hod Božjim stopama.

Prije nego što su sabrane u zbirku, pjesme iz ove zbirke pisane su na papiru, a ne u računalu, jer kako kaže njihov autor, olovka i papir pomažu mu da kvalitetnije izrazi svoje misli i osjećaje.

Zlata Vasiljević

Nevena Mlinko

## VINJETE BOLA

*Matica hrvatska Subotica, Subotica, 2021., str. 63*

Nevena Mlinko (Subotica, 1988.) svestrana je umjetnica i nezaobilazno ime hrvatskog kulturnog života u Vojvodini već gotovo dvadeset godina. Književna znanstvenica, novinarka, recitatorica, knjižničarka, organizatorica raznoraznih kulturnih događaja, najkreativnija je na pjesničkom i kazališnom polju. Šira publika poznaje je kao dramaturginju i redateljicu kazališnih predstava za djecu i odrasle: inscenacijama tradicijskih i religijskih sadržaja angažirana je oko revitalizacije, održavanja i približavanja onih vrijednosti koje pridonose kontinuitetu kulturnog i društvenog života hrvatske zajednice u Vojvodini.

Iako, prije svega, poznata i nagrađivana za svoje nadahnute recitatorske nastupe, kojima uvjerljivo pokazuje koliko se živog duha i otvorenosti nalazi u skrajnutoj i retoričkim prahom prekrivenoj „manjinskoj“ književnoj baštini Hrvata u Vojvodini, Nevena Mlinko već godinama njeguje i samosvjesno gradi i vlastiti lirski svijet u kome se hrabro otkriva kao pjesnikinja modernih poetičkih interesa, afirmirajući time na najsublimnijoj razini nesputanost svog stvaralačkog duha.

Pjesnički prvijenac Nevene Mlinko *Vinjete Bola* (Matica hrvatska Subotica, 2021.) blistavo je očitovanje njezinog književnog talenta, nakladnički događaj s razlogom uokviren i pomno opremljen popratnim sadržajima koji književnoj publici približavaju važnost i višeslojnost ove pjesničke zbirke. Naime, sasvim u skladu s ocrtanom svestranošću naše pjesnikinje, ali i s „hermetičkom“ prirodom njezine poezije, ovo izdanje obogaćeno je apstraktnim likovnim priložima Ružice Miković Žigmanov koji svojom ekspresivnošću, cikličnim oblicima, fluidnim i dinamičnim potezima podupiru imaginaciju čitatelja ove zbirke. Sasvim primjerenom čini mi se i urednička odluka da se poezija Nevene Mlinko popratni ne s predgovorom, nego s pogovorom, i to ne s jednim, nego s dva – iz pera književne kritičarke Klare Dulić Ševčić, te književnika i filozofa Tomislava Žigmanova. Na-ime, svaki predgovor/pogovor, koliko god se čini neophodnim kada je u pitanju „nedokučivost“ pjesničkog glasa i interesa u tekstu (pogotovo kada se radi o prvijencu), ujedno je i prijetnja poeziji jer se nestrpljivi



čitatelj priklanja „pojašnjavajućem“ popratnom tekstu, ne bi li za oslobođenu igru označitelja u stihovima našao ključ, te tako ukrotio i smislom pripitomio „divlju“ pjesničku riječ. Dva, a ne jedan pogovor, već signaliziraju pluralizam u pristupu tekstu, različite mogućnosti čitanja: pa tako Dulić Ševčić suptilno uvodi čitatelja u motivske grozdove poezije Nevene Mlinko i opisuje jezična svojstva lirskog klupka njezine pjesničke bilježnice, dok Žigmanov otvara problematiku „refleksivnih učitavanja egzistencijalnih užljebliivanja u prostore“ i upućuje na dijalektiku odnosa tuđine i vlastitosti pri razumijevanju stihova koje čitatelj ima priliku iščitavati.

Veliko slovo „B“ u naslovu *Vinjete Bola* potiče dvosmisleno čitanje zbirke, koje se naizgled rješava napomenom pri kraju zbirke, kada se na 41. stranici, pri uvodu u ciklus trostihovnih („haiku“) pjesama „Duž Zlatnog rata“ izrijekom kaže kako su „lirske minijature inspirirane skulpturama postavljenim duž šetnice do Zlatnog rata u Bolu (...)“. Međutim, već je jasno da to locira-

nje vinjeta naše pjesnikinje očigledno namjerno kasni: naime, iako nas neki naslovi pjesama kao „Velikom Koštilu“ (brdo iznad Bola na Braču) i „Sveti Juraj“ (zaštitnik otoka Brača) mogu potaknuti da inspiraciju za ovu poeziju potražimo u doživljaju konkretnog zemljopisnog prostora, jasno je da pred sobom nemamo putopisnu poeziju. U stihovima Nevene Mlinko zapravo izostaju opisi, detalji bračkog krajolika. Čitatelju je, usprkos „pojašnjenjima“ pri kraju zbirke (i iz pogovora), već jasno da ova poezija nije posvećena Bolu na Braču, nego da izvire iz bola koji je unutarnje i univerzalnije prirode i kome je, eventualno, boravak u Bolu, dao dubinu i pjesničku veličinu.

Ta dubina, usuđujem se ovdje samo kratko naznačiti, ima svoju religijsku, mističku dimenziju, koja se nazire u koncepciji zbirke. Prve su „vinjete“ ove zbirke kozmogonijske, otvaranje pjesničkog kozmosa Nevene Mlinko ponizni su, dijaloški poklon tajanstvu biblijskog izvještaja o stvaranju svijeta. A bol i patnja pjesničkog subjekta sazrijeva u kristoliku povijest, pa naslućujemo da nas ova poezija upoznaje s postajama intimnog križnog puta, osobne kalvarije (u što kao da se na kraju zbirke pretvara i spomenuta turistička šetnica sa skulpturama duž Zlatnog rata), čiji je vrhunac opjevan u završnoj pjesmi „Zvon“, koja je između ostalog, pjesma o uskrsnuću.

No, usprkos „Bolu“ u naslovu i njegovim motivskim i značenjskim odjecima koji svjedoče o vjerodostojnom religijskom i tjeskobnom egzistencijalnom iskustvu, ova je zbirka u jednakoj mjeri ispjavana u

slavu kozmičkih elemenata, tjelesnosti i bogatstva pjesničkog jezika.

Kozmički elementi ulaze u poeziju Nevene Mlinko kao silnice primorskog, odnosno jadranskog krajolika, te se iskustvo boravka na Braču naše pjesnikinje može iščitavati u sublimnim figuracijama tih motiva u njezinim stihovima. Morske dubine, valovi, jugo, bura, maestral, suhozidovi, borovi... predvidivi su motivi s kojima se susreće lirska junakinja. Originalnom ovu poeziju čini, međutim, njihova metaforizacija koja, dakako, izvire iz različitih semantičkih polja, a ovom prilikom naznačit ćemo samo one vezane za figure čistoće i figure tijela, putem kojih čitatelj naslućuje intimnu dramu lirskog jastva.

Metafora *postelje* povezuje niz tematskih linija poezije Nevene Mlinko. Prije svega, lirski subjekti nekih od ovih pjesama doslovno rade na održavanju čistoće plahti i rublja („Praljka“), odnosno intimnog prostora („Čista žena ili o buri“ – izvanredan stih: „Dvorom veslaju metle“). Postelja se prostire, nabori poravnaju, bjelina vlada. Iz sfere svakodnevnog (ženskog!) rada na urednosti boravišta, figurativne poveznice *prostitiranja postelje* vode k sferi stvaralaštva, davanja strukture svijetu, što je već pjesnički, a na najvišoj razini kozmogonijski „posao“, pa tako u pjesmi „Postav“, koja otvara zbirku, čitamo početne stihove: „Netom si pustio/šarene plahte,/prekrio planina/špiceve, šance.“ Prostrta postelja u negativnom značenjskom obratu, svojom krutošću i prazninom sugerira tihu žudnju, čežnju za drugim, za ljubavlju, što određuje lirski tonalitet niza stihova u „Vinjetama Bola“. U pjesmi „Daljina“ nalazimo strofu:

„S krute postelje/sklupčanog tijela/glas se ne čuje.“ Ta žudnja je i ono što „prlja“ lirski subjekt, što ga čini zamrljanim, tjelesnim, a figurativni govor o tome daje ovoj poeziji širinu i autentičnost: „Što ćemo s ljubavi, starosti/kad oko tvoga tijela sva/zgužvana fleka usnijem?“ (pjesma „Testament“). Međutim, na još sublimnijoj značenjskoj razini, čistoća se povezuje s dubinom, odnosno zrcalom u kome se lirska junakinja otvara („sajna u svojoj nagosti“) i očekuje susret, nazire lik onog transcendentnog, božanskog.

Iako svoju prvu zbirku pjesama Nevena Mlinko ispisuje uzvišenim pjesničkim jezikom, u njezinoj poetici vrlo bitnu ulogu ima stilaska disonanca, preciznije korištenje kolokvijalnih ili za poeziju neuobičajenih riječi. Izbor tih riječi nije tek sporadičan pokušaj da pjesnikinja svoju poeziju učini bližom suvremenom čitatelju – do iznenađenog stilskog obrata u nekim pjesmama dolazi upravo pri samom kraju: kolokvijalizmi su u strukturi pjesme upravo nositelji poente. Takvu težinu ima netom spomenuta „fleka“ na kraju pjesme „Testament“. U pjesmi „Mjesečina“ u zadnjem stihu „Koža se čvari!“ Pjesma „Susret dubina“, pak, rezonantno se završava „ultrazvukom nerođenih“... A pjesma „Metamorfoze“ otvara s ovakvim bombastičnim efektom: „Kao prištevivi/prsle oči!“

Kolokvijalizmi su u poeziji Nevene Mlinko dvosmisleni: mogu biti čak i humoristični, pokazatelj su pjesnikinjinje zaigranosti i inovativnosti, na značenjskoj razini afirmiraju uživanje u svakodnevici, u tjelesnosti, ali istovremeno mogu biti i simpotom tjeskobe, potonuća. Tako je i

sa suzvučjima koji čitatelja redovito iznenađuju u poeziji Nevene Mlinko: rima, aliteracija i druge figure dikcije koje se pojavljuju u njezinim stihovima nemaju kompozicijsku ulogu, naime, kao u spomenutim stihovima gdje aliteracijski oči **pršte** kao **prištevi**, kroz ta zvučna podudaranja neočekivano provaljuju figure i motivi tjelesnosti, ponovno na dvosmišleni način: kao groteskni prasak, ali i kao užitak u jeziku, ponekad upravo u funkciji efektnog završetka, kao u posljednjoj strofi pjesme „Daljina“: „Samo **rožnati jezik/njezin, ženski/carski zarezuje.**“

Zvučnost stihova u zbirci *Vinjete Bola* kao da su i jedan od vidova, štoviše posljedica zgusnutosti, jezgrovitosti pjesničkog izričaja Nevene Mlinko. Moderna hermetičnost njezine poezije ostvaruje se u kratkoći stiha (rijetko kad dužom od osmerca), strofičnosti pri kojoj pretežu distisi, trostisi i katreni i općenito kratkoćom pjesama. To njezinom izričaju daje snagu svedenosti na esencijalno, što proizvodi dojmljivo bogatstvo sugestivnog značenja slika i motiva. Takva „opredijeljenost“ za kratkoću usporava čitanje, zahtijeva stanku, zastoj, refleksiju. Ništa u poeziji Nevene Mlinko nije jednoznačno: duboka jezgrovitost u trenutku se pretvara u tjeskobnu šturost, vapaj žudnje na kraju svega sublimira se u prosvjetljujući zvon. Stihovi iz *Vinjete Bola* izviru iz sušne otočke tišine, njihova je moć metamorfoze beskonačna: oni su kapi znoja sezonske radnice, suze usamljene žene, pjena dalekih valova, mirisno ulje rajske miline.

Neven Ušumović

## LEKSIKON PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA, 15. SV.

*Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2021., str. 162*

Tisuću devetsto trideset i jedna (1931) natuknica priređena je i objavljena u dosadašnjih petnaest svezaka *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. Ovaj kratki, uvodni podatak nastoji biti ilustracijom dosadašnjeg učinka, ali i veličine ovog kapitalnog projekta vezanog za Hrvate u Podunavlju (poglavito u Srbiji, ali i u Mađarskoj).

Kao i uobičajeno, i petnaesti svezak *Leksikona*, koji obuhvaća slova L, Lj i dio slova M (M-Mal), donosi obilje zanimljivih podataka. Na 162 stranice 42 autora napisalo je ukupno 165 leksikonskih članaka – od članka *laboška* do povjesničara Gojka Malovića, koje prati 13 uputnica i 96 ilustracija.

I u ovome svesku u prvom redu obrađeno je više značajnih osoba iz prošlosti i sadašnjosti ovdašnjih Hrvata. Tri su prezimena najčešća, a to su Latinovići, Mačkovići i Malagurski.

Za Latinoviće se smatra da su, uz najutjecajnije Grašalkoviće, bili najmoćnija dalmatinska (hrvatska) porodica, te jedna od najbogatijih ne samo u Podunavlju nego i u cijeloj Ugarskoj. Iz te porodice proglašeno je 28 plemića. Kao vrlo utjecajni posjednici obnašali su najviše javne dužnosti u upravi Bačko-bodroške županije. Biskup Ivan Antunović po Latinovićima oblikovao je likove u svojem romanu *Posljednji Gizdarev*, a po jednom od izdanka loze, Miroslav Krleža nazvao je

glavnoga junaka u romanu *Povratak Filipa Latinovicza*. U svesku je pojedinačno obrađeno čak petnaest Latinovića, od Bene (rođenog 1785.) do Zoltána (rođenog 1931.).

Kada su u pitanju Mačkovići, i taj je rod dao istaknutih pojedinaca, a u segmentu kulture i znanosti, to su među ostalima, ovdje zastupljeni arhitekt, glavni gradski inženjer, poduzetnik, novinski urednik Titus Mačković (Subotica, 1851. – Subotica, 1919.), slikarica i grafičarka Angela (Angelina) Mačković (Subotica, 1883. – Palić, 1966.) ili naš suvremenik, povjesničar i arhivist Stevan Mačković (Subotica, 1959.).

I Malagurski su imali svojih značajnih predstavnika, a kada je u pitanju kultura u *Leksikonu* su svoje mjesto našli prosvjetni i kulturni djelatnik i književnik Ivan – Tanar (Ivo) Malagurski (Subotica, 1895. – Subotica, 1947.), glazbeni pedagog Lazar Malagurski (Subotica, 1926. – Subotica, 2011.) ili primjerice televizijska i književna prevoditeljica Marta Malagurski (Novi Sad, 1934. – Novi Sad, 2010.).

Osim navedenih osoba, iz domene kulture možete saznati više i o književniku, publicistu, kulturnom djelatniku Jurju Lončareviću (Srijemska Mitrovica, 1930. – Zagreb, 1997.), književnici i društvenoj djelatnici Mariji Lovrić-Ćurčić (Lovas, Hrvatska, 1939.), franjevcu, propovjedniku i nacionalnom radniku Silveriju Lipošinoviću (Subotica, 1847. – Subotica, 1907.), glumcu, redatelju i kazališnom djelatniku Lajči Lendvaji (Subotica, 1909. – Zagreb, 2006.), teatrologinji Ani Lederer (Subotica, 1964.), akademskom snimatelju, montažeru i redatelju Rajku Ljubiću (Subotica, 1952.), književniku, pu-



blicistu, pedagogu i kulturnom djelatniku Rudolfu Franjinom Magjeru (Zemun, 1884. – Osijek, 1954.)...

Od zastupljenih osoba zanimljiva natuknica svakako je ona o svjetski poznatom glumcu Beli Lugosiju (Lúgos /rum. Lugoj/, Tamiška županija, 1882. – Hollywood, 1956.), koji je po majci Pauli von Vojnić bio bunjevački Hrvat.

Petnaesti svezak obrađuje i desetak mjesta čiji nazivi počinju s „mali“ ili „mala“, kao što su Mali Bajmok, Mala Pešta, Mala Bosna, Mali Madaroš ili Mali Palić. Obrađuju se i natuknice Madžari i Madžarska, budući da se povijest podunavskih Hrvata jednim dijelom odigravala u tom teritorijalnom i kulturološkom kontekstu. U *Leksikonu* su i natuknice vezane za naselje Lemeš – Lemeš, Lemeška banja, Lemeška kasina, lemeški juneći paprikaš, lemeški kulen, lemeško plemstvo...

Na koncu sveska nalazi se 11 članaka i pet ilustracija kojima se dopunjuju raniji svesci.

I ovaj, petnaesti svezak još jednom svjedoči o golemom entuzijazmu i predanosti skromnog tima okupljenog oko ovog leksikografskog pothvata, a kojeg uz stručnja-

ke za pojedine oblasti čine i amateri, zaljubljenici u povijest i uzorita postignuća svojega naroda.

Davor Bašić Palković

Ivica Raguž

## JA SLUŽIM BOGU

Duhovni život majke  
M. Amadeje Pavlović

*Milosrdne kćeri sv. Križa, Đakovo,  
2021., str. 243*

Družba Milosrdnih sestara sv. Križa, u godini obilježavanja 50. obljetnice preminuća negdašnje poglavarice ove redovničke zajednice, rođene Petrovaradinke s. M. Amadeje Pavlović (1895. – 1971.), organizirala je veliki broj molitveno-liturgijskih, ali i komemorativnih, publicističkih i stvaralačkih pothvata i projekata. Njihov je cilj prikazati (ne samo) vjerničkom puku ono što je iz života ove redovnice ostalo skriveno za javnost, pa i za katoličke vjernike.

Prof. dr. Ivica Raguž, dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, napisao je tom prigodom knjigu *Ja služim Bogu. Duhovni život majke M. Amadeje Pavlović*. Ovaj vrsni teolog i pisac nastavlja djelo povjesničara, koji su već ranije obrađivali Amadejine pisane tragove (primjerice Ivan Armanda), uranjajući u duh predanja izazovima s kojima se ova redovnica suočavala. Oni su, očito, počeli još u Srijemu (djelomice i južnoj Bačkoj) za vrijeme njezina školovanja i rada u civilnom staležu, ali su do posebne složenosti došli tek



kada je ušla u uže vodstvo Provincije, 1937., a napose kada je bila poglavarica (1943. – 1955.). Raguž piše, u 13 poglavlja, o Amadejinoj životu, duhovnoj oporuci, „poljupcu i Kristovoj taktici“, katedri bolesti, molitvi i crvenim koljenima, euharistijskom klanjanju, šutnji, poslušnostima i poglavarima, nedjeljnoj audijenciji i radu, s. Amadeji među svecima, s. Amadeji, Solovjevu, Dostojevskom i teologiji, s. Amadeji i radosti. On čitateljima donosi ne samo uvid u duhovnu dinamiku vjernice i redovnice, nego pruža i dragocjene teološke uvide u značajke njezina društvenog angažmana. Već je poznato da je održavala, u teškim poratnim godinama, korespondenciju sa zatočenim zagrebačkim kardinalom Alojzijem Stepincem, ali i episkopom vikarom patrijarha srpskog Varnavom Nastićem. Obojicu dvije najveće kršćanske zajednice na prostorima gdje su živjele sestre sv. Križa štiju kao svece. Obojica su u antikiršćanskim vremenima bila progonjena, i obojicu povezuje genijalna s. Amadeja, „preteča ekumenizma“, kako veli autor!

Ova knjiga je praktički ekumenski priručnik za ovo naše doba, koje volimo smatrati teškim. Početke



ekumenizma na ovim prostorima, bez medijske pompe, prije otvorenja II. Vatikanskog koncila (ne bez refleksija na, drukčije, djelovanje Strossmayera), ostvarili su jedna redovnica Hrvatica podrijetlom iz Srijema i jedan srpski pravoslavni episkop. Tako je Amadeja, svojom žrtvom za djevojku Židovku Zdenku Bienenstock (koju je spasila od smrti skrivanjem u samostanu, i zahvaljujući kojoj je Amadeja dobila naslov „Pravednik među narodima“ Države Izrael, koji se dodjeljuje ne-židovima koji su zaslužni za spašavanje Židova od progona i smrti u II. svjetskom ratu) i jasnim riječima i djelima za sjedinjenje Crkve, postala uzor i za suvremenost djelovanja ovdašnjih crkvenih zajednica. Čak i oni koji nisu vjernici razumjet će riječi iz predgovora knjige, što ga je napisala sadašnja poglavarica ove družbe s. Valerija Široki, a koje je dr. Raguž potvrdio: „Na nama je sada da počnemo širiti glas o njoj i moliti Gospodina da nam po njezinom zagovoru udijeli potrebne milosti te da ju što prije mognemo javno slaviti“. Njezine sestre je, uostalom, već smatraju svetom.

Uz poznate probleme s distribucijom katoličkih tiskovina u Vojvodini, za nadati se je da će knjiga koja se može dobiti kod sestara u njihovu samostanu u Srijemskoj Mitrovici, i koja je početkom prosinca 2022. predstavljena u Petrovaradinu, naći put i do pojedinih župa, napose u Srijemu.

Dodajmo ovdje da je u začetku i inicijativa da se prostor ispred ulaza u dvorište Amadejine krštene crkve sv. Roka u Petrovaradinu (prošireni dio Preradovićeve ulice) nazove imenom s. Amadeje Pavlović, te da

su joj u godini jubileja njezina Družba i Srijemska biskupija dale izraditi i postaviti memorijalnu ploču u istoj crkvi sv. Roka.

Marko Tucakov

### O ŠOKCIMA JE RIČ 3

Kultura Hrvata Bačke, Baranje i Srijema u Republici Srbiji, Republici Hrvatskoj i Republici Mađarskoj

*Udruženje građana „Urbani Šokci“, Sombor, 2021., str. 209*

Udruženje građana „Urbani Šokci“ tiskalo je 2021. godine zbornik radova *O Šokcima je rič 3 : kultura Hrvata Bačke, Baranje i Srijema u Republici Srbiji, Republici Hrvatskoj i Republici Mađarskoj* čija je urednica Marija Šeremešić. Zbog pandemije korona virusa nije održan Međunarodni okrugli stol „O Šokcima je rič“, na kome su trebali biti izloženi radovi već je samo tiskan zbornik.

U zborniku je doc. dr. sc. Vladimira Rezo objavila rad „Neki aspekti zbirke *Povratak u djetinjstvo* Ante Jakšića“ (7-34). U fokusu ovog rada je šest pripovijedaka Ante Jakšića inspiriranih dječjim životom u Beregu 20-ih godina 20. stoljeća.

Dr. sc. Anica Bilić objavila je rad „Altruizam i empatija usprkos socijalnoj ugrozi u romanu *Maturant* Ante Jakšića“ (35-62). U radu se analizira lik mladog intelektualca Janka Mišića i lik učiteljice Ljiljane, te ih autorica rada svrstava u književnopovijesni niz likova hrvatskih intelektualaca i učiteljica.



Dr. sc. Vlasta Novinc objavila je rad „Povijest koja se ponavlja – osobne i kolektivne traume u romanu *Divlje guske* (2018.) Julijane Adamović“ (63–85). Autorica analizira osobne i kolektivne traume u ruralnoj obitelji iz 70-ih godina prošlog stoljeća o kojima u romanu *Divlje guske* piše Julijana Adamović.

Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić objavila je rad „Jezik kuharice *Ajte s nama* Marije Šeremešić“ (86–117). U radu autorica analizira jezik, govori se o podrijetlu riječi, tuđicama, hugarizmima, turcizmima, analiziraju se nazivi jela.

U radu „O santovačkim bečarcima – analiza zbirke santovačkih bečaraca Živka Mandića *Šokica sam i bit ću do vika*“ (118–133) izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar i Mirjana Šibalin, doktorandica, analiziraju leksik i leksičke prinose u Mandićevoj zbirci bečaraca iz Santova, mjesta u južnoj Mađarskoj.

Prof. dr. sc. Martin Bobinac objavio je u zborniku rad „Monoštorski rit okom šumara – podsjetnik za promišljanje šuma u budućnosti“ (rad objavljen na srpskom jeziku) (134–163), u kojem je tema Monoštorski rit, dio zaštićenog područja

*Specijalni rezervat prirode Gornje Podunavlje.*

Marija Šeremešić u zborniku piše o obrednim i običajnim pjesmama Hrvata Šokaca (164–179). Običaji monoštorskih Šokaca opisani su na temelju etnografskog istraživanja i po autoričinom osobnom sjećanju.

Ista autorica u zborniku je objavila i rad „Štovanje Gospe Fatimske u Monoštoru“ (180–190). U radu je dan povijesni osvrt na Monoštor, crkvu i *Zavitni dan*.

U radu „Zavitni dan više od polovice stoljeća kasnije“ (191–202) o *Zavitnom danu* piše i Sonja Periškić Pejak, mag. ethno. Ovaj rad prikazuje na koji način *Zavitni dan* danas doživljavaju mlađe generacije Hrvata Šokaca u Monoštoru. Znaju li što je, kakve emocije budi u njima, kakav značaj ima u današnjici? Odgovore na ta pitanja dalo je 14 kazivača.

Stanka Čoban u radu „Žensko tradicijsko češljanje i izrada oglavljiva Hrvatica u regiji“ (203–209) piše o istoimenoj manifestaciji koju od 2013. godine organizira Udruga građana „Tragovi Šokaca“ iz Bača. Manifestacija je tematska i svake godine se prikazuju i izrađuju pokrivala za glavu različitih razdoblja života žene.

Zlata Vasiljević

Marija Brzić

## ZAVESLAJ U KRAJ

*NIU Hrvatska riječ, Subotica, 2021., str. 72*

Ljepota pjesničkog prvijenca Surčinke Marije Brzić potječe iz više

različitih izvora, a jedan od najdomljivijih je zrelost pjesničke misli koju nam knjiga *Zaveslaj u kraj* donosi. Naslov zbirke, iznimno zvučan i ritmičan, nudi nekoliko različitih nijansi tumačenja. Tako knjizi možemo pristupiti kao plodu autoričine aktivnosti, ali ju možemo doživjeti i kao poziv upućen nama ili, što više, kao naredbu. Naslovom se čitatelja provocira da se upusti u avanturu čitanja, da se odvaži otisnuti od društvenih ukotvljenosti, vlastitih podrazumijevanosti i navika, da se usudi pogledati i suočiti s posljedicama načina svoga življenja. Na neopozivost i kategoričnost ovoga pothvata ukazano je spojem naslovljenih suprotnosti, zaveslaja kao zahvata veslom u pokretanju čamca i kraja kao cilja, svršetka i konačnog mirovanja.

Motiv kretanja, koji u pjesmi „Ovi koraci“ pjesnikinja naziva *osnovnim ljudskim instinktom*, variran je refleksivno i intersubjektivno te postaje jedna od zanimljivijih tema zbirke, a prate ga misao o prolaznosti i prošlosti, otuđenosti i ljubavi, ljepoti i stvaralaštvu. Šarolike su teme i različiti autoričini pristupi, ali kretanje je sveprožimajuće, nužno i neminovno, suštinsko kod Marije Brzić. Prilikom prvog čitanja zbirke teško se može oteti dojmu kako ovi stihovi provjeravaju i pospešuju ritam pulsa.

Kroz devet pjesama prve tematske cjeline „Duljina momenta“ propituju se prostorno-vremenske dimenzije stvarnosti koje sumnjom, ljubavlju, nadom, voljom dobivaju novi život u lirskom subjektu. U dijelu zbirke „Na vihoru nostalgije“, koji se sastoji od deset pjesama, lirski subjekt se srcem vraća svojim



najmilijima, poput brata i majke, prirodi i djetinjstvu živo osjećajući ljepotu sjećanja i bol otuđenosti sadašnjeg trenutka. Preostale tri tematske cjeline „Posljednji pozdrav“, „Ljetopis jednog srca“ i „Kraj rata“ broje po sedam pjesama, a s nepatvorenim humanističkim nabojem spleću se stihovi oko motiva smrti i života, ljubavi i slobode, nemirenja sa zaboravom i iskrenosti. Mnoge pjesme su izuzetno uspjele, a izdvojila bih „Ispred moga doma“ i „Buđenje“.

Marija Brzić propituje funkciju i prirodu napisane i izgovorene riječi, autoreferencijalno se osvrće na značajke i značaj poezije s afirmativnim, bilo izvorišnim bilo utješnim, identitetskim prepoznavanjem. U pjesmi „Pjesnička slika“ čitamo o katarzičnoj ulozi poezije kojom se umiva duša i vraća u život, u kojoj su sigurnost i toplina, autentičnost i smiraj:

*Pokušavam vratiti sliku svijeta,  
Jedino pjesma uporište je moje,  
Gdje još sam svoja.*

*Oteta od same sebe.  
Jedino ovdje moj je dom.*

Pjesnikinja u više navrata tematizira duhovnu udaljenost od bliskih ljudi, koja nastupa oštro i iznenada, jer oni postaju *drugi ljudi*, strani i lažni, koji *misle tuđe misli*, a taj osjećaj nutarnje odvojenosti ne zaobilazi ni lirskog subjekta koji u vrtlogu suvremenosti, prolaznosti i vlastitih slabosti provjerava gdje i kako gubi samoga sebe.

Plijeni nepretencioznost pjesničkog pera u *Zaveslaju u kraj*. Stihovi koji se nižu u zbirci nisu nametljivi ni invazivni, teku prirodno i lako poput vode. Pjesnikinja nema potrebu uvjeravati čitatelja u svoje emocije niti objašnjavanjem pridobivati za svoju misao, nego neposredno, iskreno i uvjerljivo diše pišući. U dosta mahova pisanje je zaigrano, s obratima ponegdje i aforističnog naboja, dinamičnog ritma i bogatog suzvučja. Zanimljivo je malo suvišnih riječi, blijedih pjesničkih slika, isforsiranih kompozicijskih rješenja, što je izuzetno važno istaknuti s obzirom na to da je ovo prvo cjelovito djelo autorice u dvadeset godinama života.

Naslovnica knjige prikazuje potiljak djevojačke glave i kose skupljene u svakodnevni i neobavezni nilski rep koji se pretače u plavetnilo snažne i duboke rijeke. Autor Darko Vuković je točno prepoznao i u likovni medij vješto prenio prirodu i sadržaj poezije Marije Brzić koja je suvremena i talentirana, svoja i zagledana u sebe.

Nevena Baštovanović

**Krista Mijatović**  
**Margita Gašparovsky**

## MAJKA AMADEJA

*Milosrdne sestre sv. Križa, Đakovo, 2021., str. 40*

Svaki život ima svoju uzbudljivu i jedinstvenu priču, ali kada je cijeli život proveden u Božje ime, u ogromnoj vjeri i nesebičnom darivanju drugih, kao što je život majke Amadeje, najmanje što se može učiniti je zabilježiti ga u knjizi.

Je li malena Karolina iz Petrovaradina svojim rođenjem i sudbinom bila predodređena da slavi i ljubi Boga cijelim bićem ili je sve navedeno ponijela iz skromne, vrijedne i vjerom bogate obitelji? To nitko ne zna, ali je bila svjesna božanskog poziva od malena. Kao živahno i radoznalo dijete, odrastala je u mnogočlanoj obitelji, gdje je od oca naučila pomagati drugima i tješiti ih, a od majke živjeti skromno i kroz molitvu razgovarati s Bogom. Možemo se doista upitati koliko djece tijekom života čuje duhovni poziv i ne reagira na njega jer se uplaše, zbune, ne prepoznaju ga, a nemaju koga pitati što im je pravo činiti. Zato je bitno promicati odgovore kroz svetu misu, susrete mladih ili kroz razgovor s ispovjednikom. Treba potaknuti djecu i mlade da budu hrabri, da stanu iza svojega osjećaja ili glasa, ako ga prepoznaju u nekom trenu. Dok se dječja posebnost ne formira, treba počti primjerom Karoline (kasnije majke Amadeje) te potaknuti djecu da kao i ona izaberu nekog kome se posebno mole. Tako se ona često i osobito molila

Presvetom Srcu Isusovu i sv. Alojziju Gonzagi. Počela je osjećati da jako voli Božanskog Spasitelja. Postao joj je najbolji prijatelj.

Kada je Karolina sa sedamnaest godina napustila roditeljsku kuću, molitva joj je bila spas i izvor snage. Pronašla je svoje prirodno okruženje u Marijinoj kongregaciji u Zemunu gdje je postala tajnica i vodila skupinu sv. Petra Kanizija, te okupljala siromašne djevojčice i poučavala ih vjeri.

I sve je to bilo lijepo i za poštivanje, ali je Karolina i dalje u sebi osjećala neki čudan nemir, da to još nije ono čemu stremi i kakav bi život voljela. Htjela je još više prepustiti se u ruke dragom Bogu. Od djetinjstva je osjećala veliko poštovanje prema časnim sestrama, smatrala ih odabranima i osobito dragim Bogu. Na poticaj ispovjednika, odlučila je stupiti u Družbu milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Dobila je redovničko ime Amadeja (Amadea, u prijevodu – ona koja ljubi Boga). Njen život je konačno počeo dobivati oblike o kojima je sanjala sve vrijeme, a to je biti predana Bogu i živjeti ga svaki dan kroz molitvu i dobra djela. Kao učiteljica je uvijek posebnu pažnju posvećivala siromašnoj djeci. Vremenom je izabrana za članicu Provincijalnog vijeća, a kasnije i poglavaricom svih zajednica Hrvatske provincije 1943. U tim teškim ratnim godinama je nesebično pružala utjehu, kako sestrama, tako i svakoj napaćenoj osobi. Nije ju sprječavalo ni krenuti na mukotrpno i dugo putovanje po državi za vrijeme ratnog stanja, kada je bila osobita hrabrost putovati. Za nju je jedino bilo bitno da stigne do male-nih ljudi kojima treba pružiti utjehu i



prenijeti Božju riječ, a ponekad i dostaviti hranu za gladne. Malo je reći da je bila hrabra, ona je bila gorostas među ljudima u teškim vremenima kada se zamalo gubila glava. Nije se plašila pomoći malenoj Zdenki, Židovki, čiji su roditelji otjerani u logor i godinama je skrivala u samostanu u Đakovu. Zahvaljujući odvažnosti majke Amadeje i njenom velikom srcu koje je bilo ispunjeno ljubavlju, Zdenka je uspjela preživjeti sve strahote rata.

Majka Amadeja je i simbol otpora, hrabrosti i prije svega beskrajne vjere, te se i poslije rata bori svim srcem da opstane redovnička služba iako je nova vlast zabranjivala rad sestrama u školama i bolnicama. U veoma teškim vremenima poslije rata, proganjane i vrijeđane, sestre su ipak dostojanstveno nastavile svoj rad i misiju. Kada je bilo skoro nerješivih problema, patnji i gladi, Božja je Providnost u svemu i svagda bdjela na sestrama i uvijek im dala nadahnuće da ustraju i nastave dalje.

S obzirom na nevjerojatan život majke Amadeje, bezbroj nespomenutih, a tek nekoliko posebno izdvojenih detalja, ova knjiga predstavlja

samo djelić jednog predivnog mozaika Božje ljubavi i živog djelovanja među ljudima, kroz majku Amadeju.

Ona je i sama živjela takav život koji nam je dragi Bog namijenio, pun odricanja, teškoća, preteških zadata, ali u vjeri, spokoju i samospoznaji, prihvaćajući sve bez mnogo protivljenja, ali istovremeno se boreći protiv zla, malim i velikim djelima, svakodnevnim činjenjem, smjernošću, ali i hrabrošću majke Amadeje, kakvu malo tko ima.

Sasvim zasluženno, malena židovka Zdenka ishodila je da 2009. država Izrael majku Amadeju proglasi Pravednicom među narodima, a vjerujemo da je kod Isusa sigurno zavrijedila životno priznanje.

Bog nas preko majke Amadeje uči da bira jednostavne i obične ljude, ali koji imaju Njega u sebi, te u teškim životnim prilikama dobivaju nadljudsku snagu kakvu je i majka Amadeja pokazala.

Neka ova knjiga bude poticaj djeci i mladima da bolje razumiju tihi glas ili poziv u duši, čistoću Božje riječi i beskrajnu ljubav prema čovjeku.

Maleni smo na ovome svijetu, ali naša djela mogu biti dio istoga mozaika koji je majka Amadeja počela slagati, velikog i beskrajnog mozaika smjernosti i Božje ljubavi.

Uz prekrasne i kronološki precizne ilustracije s. M. Margite Gašparovsky, SCSC, knjiga dobiva jedinstvene i predivne boje, te se čita, upija i promatra kao život na filmu.

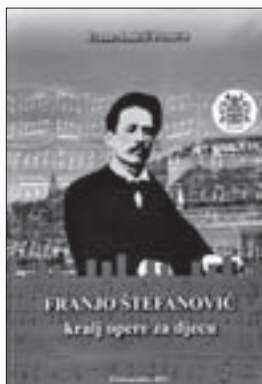
Zoltan Sič

Ivana Andrić Penava

## **FRANJO ŠTEFANOVIĆ : KRALJ OPERE ZA DJECU**

*HKPD „Jelačić“, Petrovaradin, 2021.,  
str. 88 : ilustr., note*

U izdanju HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina 2021. godine je objavljena knjiga Ivane Andrić Penave *Franjo Štefanović, kralj opere za djecu*. O skladatelju i učitelju iz Petrovaradina, tvorcu prve dječje opere na svijetu, Franji Štefanoviću do sada nije objavljena ovako sveobuhvatna monografija. Djelo svestranoga Petrovaradince Franje Štefanovića, učitelja i glazbenika, obrađeno je u ovoj knjizi u pet poglavlja i potkrijepljeno s dosad neobjavljenom dokumentacijom dosljedno svrstanom i prikazanom. Knjiga je obogaćena iscrpnim bibliografskim popisom te brojnim fotografijama i činjenicama iz života pojedinaca koji su živjeli u Petrovaradinu krajem 19. i početkom 20. stoljeća, navodi u Predgovoru Željka Horvat-Vukelja. Presudnu ulogu u očuvanju i promoviranju glazbene zaostavštine petrovaradinskog velikana hrvatskoga roda Franje Štefanovića imali su, također Petrovaradinci, skladatelj i orguljaš Stanislav Prepek (1900. – 1982.) i Đuro Rajković (1937. – 2012.), pijanist i glazbeni pedagog. Zahvaljujući Prepekovoj skrbi o ostavštini te brojnim napisima i člancima prof. Đure Rajkovića tijekom godina, svim naporima da se od zaborava otrgne djelo Franje Štefanovića, ova knjiga je mogla biti napisana te predstavlja svojevrsnu krunu njihovog rada. Štefanovićeve notne zapise preuzeo je, sredio i čuvao Stanislav



Preprek, a nakon njegove smrti o ostavštini je skrbio Đuro Rajković koji je Štefanovićeva (i Preprekova) svjetovna djela predao Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a duhovna Institutu za crkvenu glazbu u Zagrebu. S nekoliko podnaslova prvo poglavlje „Život i školovanje“ opisuje podrijetlo i obiteljsku situaciju obitelji Štefanović, Franjino učiteljsko i glazbeno djelovanje, njegov životni tijek. Kao učitelj Štefanović je službovao u srijemskim podunavskim mjestima, Starom Slankamenu, Čereviću i Petrovaradinu, osnivao pjevačke zborove, a prema potrebi vršio i orguljašku službu. Na službu u Petrovaradin dolazi 1906. gdje nastavlja glazbenu djelatnost u Hrvatskom pjevačkom društvu „Neven“. Procvat ovog društva vezan je uz godine kada je Štefanović bio zborovodnom, od 1907. do 1915. Kako navodi autorica, priređivanjem nekoliko koncerata godišnje, Štefanović je pridonio podizanju glazbene kulture u Petrovaradinu. Nakon prestanka rada sa zborom, Štefanović se posvećuje glazbenom odgoju mladeži i skladanju za djecu. Prijelomni trenutak u njegovom

životu je bio skladanje opere za djecu „U vilinoj gori“ 1918., nakon koje je skladao još tri, „Šumska kraljica“ (1919.), „Na Orlovgradu“ (1920.) i „Seoba Slavena“ (1921.). Da je Štefanović uistinu tvorac prve opere za djecu ne samo kod nas nego i u svijetu, ustanovila je šezdesetih godina prošloga stoljeća skupina stručnjaka na čelu sa skladateljem Albom Vidakovićem. Ovo potvrđuje činjenica da su tekstovi njegovih opera u cijelosti uglazbljeni, uloge tumače isključivo djeca, a sastoje se iz solističkih napjeva, recitativa, dvopjeva, zborova i plesova, uz glasovirsku pratnju, navodi se u knjizi. Knjiga nadalje donosi opise i sadržaje ovih opera. U nastavku slijedi popis skladbi Franje Štefanovića, vrlo značajan dio knjige jer su obuhvaćena sva Štefanovićeva djela. Trećim poglavljem „Nepoznato o poznatome Petrovaradincu“ pored ostalog obuhvaćene su prigode kada su se izvodila Štefanovićeva djela i organizirale priredbe njemu u čast te obilježile obljetnice rođenja i smrti. Veliki doprinos promociji i upoznavanju javnosti s djelima Franje Štefanovića dao je HKPD „Jelačić“ i bivši predsjednik Petar Pifat. Najpoznatija i najviše izvedena opera je „Šumska kraljica“, a tijekom prošle godine kada je Novi Sad bio Europska prijestolnica kulture priređena je nova izvedba opere i novosadskoj i europskoj publici predstavljena publikacija *Fenomen dječjih opera Franje Štefanovića*. Na ovaj način osvjetljen je značaj Štefanovićeva doprinosa vojvođanskoj i svjetskoj glazbenoj baštini. Četvrto poglavlje čine notni prilozi dviju Štefanovićevih skladbi, a posljednjim poglavljem, Bibliografijom, obuhvaćeni su svi tekstovi i članci o Franji

Štefanoviću, od najstarijeg iz 1924. do najnovijih, kao i neobjavljenu građu iz privatne arhive autorice. Autorica knjige *Franjo Štefanović, kralj opere za djecu* Ivana Andrić Penava povjesničarka je podrijetlom iz Petrovaradina, živi u Zagrebu, a bavi se zavičajnim temama i prošlošću vojođanskih Hrvata s naglaskom na Petrovaradin i Srijem. Dizajn naslovnice i likovnu opremu potpisuje mr. Darko Vuković, a urednik izdanja je Petar Pifat.



Nela Skenderović

## ČUVARI TRADICIJE: ZBORNİK RADOVA

Seminar bunjevačkog stvaralaštva

*HKPD „Matija Gubec“, Tavankut, 2021., str. 153*

Zbornik radova *Čuvari tradicije* tiskan je u nakladništvu HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta, a povod je bio sažimanje programske djelatnosti Seminara bunjevačkog stvaralaštva u Tavankutu povodom deset godina njegovog kontinuiranog rada. Urednica zbornika je Ivana Petrekanić Sič, a grafički ga je uredila i oblikovala Ivana Piuković. Publikacija na 156 stranica predstavlja koncept rada ovoga seminara, koji je prije deset godina postavio Ivica Dulić, voditelj folklor, a koji je posljednjih godina razvijao i usavršavao sa svojim suradnicima. Koncept seminara, predstavljen u ovom Zborniku, pokriva dio tradicijske kulture Hrvata Bunjevaca te prezentira područje

plesa, narodne glazbe, običaja i rukotvorine, koji se i danas prakticiraju i bivaju vidljivi u različitim programima udruge HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta kroz godinu.

Strukturu Zbornika, osim „Uvodnika“ koji potpisuje Tomislav Žigmanov te „Pogovora“, čini pet poglavlja, koja ujedno predstavljaju i okosnice koncepta seminara: „Crstice iz povijesti – naroda, mjesta i Društva“, „Nošnja i rukotvorine na ponos“, „Glazba – sviranje i pjevanje“, „Život u običajima“ i „Bunjevački narodni plesovi“. Autori tekstova u poglavlju o povijesti su Vladimir Nimčević, Ljubica Vuković Dulić, Stipan Stantić, Ladislav Suknović i Ivica Dulić, o nošnji, tkanju te vezovima i rukotvorinama, odnosno o naivi u tehnici slame pisale su Kata Suknović i Jozefina Skenderović. Tamburašku glazbu u bunjevačkim plesovima te tradicijsko muziciranje gajdama predstavili su Vojislav Temunović i Augustin Žigmanov, a Tamara Štricki Seg svoj je doprinos dala sažimanjem poglavlja o vokalnoj glazbenoj tradiciji u bunjevačkim običajima, kao i bunjevačkim narodnim plesovima o kojima su pi-



sali i Ivica Dulić te Vojislav Temunović. Svaki tekst pojedinog poglavlja popraćen je relevantnim fotografijama iz arhive udruge te privatnih fototeka, koje živo ilustriraju i tekst uz koji se nalaze, čineći uz tekst jednako vrijedan dokument. Notni zapis pjesama uz običaje te tekst istih zaokružuje pojedina poglavlja o običajima i praksama u kompletnu cjelinu, pogodnu za sveobuhvatno proučavanje te pokušaj prakticanja, čineći tako čvrst temelj za nadograđivanje i proširivanje znanja i iskustava vezanih za tradicijsku baštinu Hrvata Bunjevaca. Značajan prilog Zborniku čini CD s notnim i zvučnim zapisima svih bunjevačkih plesova te DVD s video snimkama bunjevačkih igara te frizura i oglašljiva. Zbornik je zamišljen s ciljem da bude od pomoći polaznicima Seminara, odnosno folklornim ansablama i drugim korisnicima koji se bave bunjevačkim plesovima te predstavlja i vrstu udžbenika, priručnika, vodiča, koja je na jednom mjestu obuhvatila tekstove ne samo o Seminaru bunjevačkog stvaralaštva, odnosno sekcijama koje obuhvaća, već i o povijesti, tradiciji, kulturi, odnosno identitetu Hrvata Bunjevaca.

Većinu tekstova i priloga priredili su sami predavači na Seminaru bunjevačkog stvaralaštva u Tavankutu, nakon stečenog iskustva u radu s polaznicima. Svojim su prinosom omogućili da se oni koji znaju, podsjete ili dopune svoje znanje, a oni koji ne znaju, upoznaju s kulturnom baštinom Hrvata Bunjevaca. Prikladnom formom te bogatim informativnim i grafičkim sadržajem, zvučnim i video priložima zbornik će pomoći realizaciju misije Seminara, odnosno buduću kontinuiranu edukaciju po-

laznika. U tom smislu su se, u dijelu zbornika koji čini „Pogovor“, našle i riječi podrške i prepoznavanja važnosti Seminara bunjevačkog stvaralaštva te ovog zbornika radova, koje su izrazile mr. sc. Snježana Jurišić, rukovoditeljica Odjela za kulturu Hrvatske matice iseljenika iz Zagreba te Valentina Dančik, stručna suradnica za plesnu kulturu pri Hrvatskom saboru kulture iz Zagreba.

Knjiga je tiskana uz logističku i tehničku pomoć NIU „Hrvatska riječ“ i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Ljubica Vuković Dulić

Josip Dumendžić – Meštar

## VRCKAVE ČIGRE

*Hrvatska čitaonica Subotica, Subotica, 2021., str. 112*

Po nazivu zbirke pjesama može se naslutiti da ova knjiga ima dobar ritam. Jer što znači biti vrcak? Što znači čigra? Autor poistovjećuje djecu s vrcakvim čigramama. Njihov smijeh, životnu radost i čistoću, njihovu ljubav i dobrotu.

Iako istaknute kao četiri zasebne cjeline u knjizi: „Razbibriga“, „Zafala“, „Planet Zemlja“ i „Životinjski vašar“, mogu se čitati u istom dahu, preskačući neku pjesmu, pa i od kraja. Knjiga se može čitati po volji, gdjegod se otvori, svaka pjesma ima cjelinu, jednostavnim riječima šalje poruke i prikazuje slike iz života.

Mnogo toga je najvjerojatnije dio odrastanja, djetinjstva samoga Dumendžića, ali isto tako, može biti



neka zgoda ili priča koju je ispričao netko iz susjedstva, kada se još mnogo više komuniciralo živom riječju, ili je neke zgode maleni dječak Josip D. svojim očima vidio.

Znamo da djeca upijaju zbivanja oko sebe kroz emocije, a potom ih pretaču u slike, riječi, mirise. Slični to starom kazetofonu čija nas vrpca ponekad iznenadi svojom snimkom. Tako nam Meštar nudi emociju sa stare vrpce, pretočenu kroz pjesme, da je možemo okusiti i doživjeti, kao djeca.

Neke pjesme u okviru „Razbi-  
brige“ mogu se koristiti kao brzalice, pa udaraju brzi ritam: truc, kljuc, puc, muc... Jasno je da se odnose na najranija sjećanja iz djetinjstva, što podsjeća na veselu igru i smijeh: vrtić, tobogan, stociljanje, puštanje zmaja, žmurke, brčkanje na plaži, ali i prve simpatije, male školske obveze, rano ustajanje, redovne higijenske navike, učenje jezika, čitanje knjiga, kao i važnost ljudi koji brinu za nas, poput baka i prvih pravih drugara.

„Zafala“ kroz pjesme otvara duhovnu dimenziju djetetova odrastanja. Ukazuje da ništa ne bi bilo tako dobro bez Božje milosti i vjere.

Meštar nas uči zahvali na milostima koje dobivamo, prakticiranju redovite molitve, opraštanju bližnjima, blagoslovu ministriranja i očuvanju naših običaja za Svetog Nikolu, Badnju večer, korizmu i Uskrs, te potiče na razgovor s Bogom i molitvu sv. Antunu.

„Planet Zemlja“ je naš dom. Pjesme nas vrckavo vode kroz sva godišnja doba, različite kontinente, svijet biljaka, prirodne pojave, vremenske i druge nepogode te opisuju tajanstvenu i neraskidivu vezu čovjeka s prirodom. Bez nje ne postojimo. Mnogo je duhovitih, ali i sjetnih slika.

Na koncu ovog dijela, daje nam snažnu poruku da se zagledamo u sebe i budemo iskreni: *„Koga pitat šta je srića? Srce svoje triba pitat... Srce ima kantar sriće, svima nama objasnit će.“*

„Životinjski vašar“ je raznovrstan i bogat. Uglavnom su to ipak poznate životinje koje možemo sresti oko nas, osobito na selu: kravu, konja, prasiće, guske, patke, sove, šišmiše, žabe, pčele...

Kako je počela, tako se i završava ova knjiga – vrckavo, poučno, iskreno i mudro.

Potpuni ugođaj u maštovitom svijetu upotpunjuju prekrasne i veoma moderne ilustracije Ružice Miković Žigmanov, koja pažljivo odabranom tehnikom i bojama zapravo daje dodatni ritam vrckave čigre. Možda baš i naslovnica poručuje kako treba obratiti pozornost na djetinjstvo koje prođe brzinom vlaka, a mi kao dijete s bičem uzalud ga pokušavamo usporiti ili ukrotiti...

Ali i kad vlak prođe, tu je bicikl, pa može svatko kuda mu volja... truc... truc... truc...

O autoru...

Hrvatski pjesnik Josip Dumenčić – Meštar rođen je 1951. u Bođanima, maturirao je u klasičnoj gimnaziji „Paulinum“. Pjesme piše od 1966., a objavljivao ih je u katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, tjedniku *Hrvatska riječ*, tromjesečniku *Mirosljub*, časopisu *Nova riječ*, u zbirka *Lira naiva*. Koautor je dviju zbirki pjesama, a tiskane su mu zbirke poezije *Šokačke radosti i tuge* (Subotica, 2001.), knjiga poezije za djecu *Čudan ovaj bili svit* (2012.), te *Svitanje ri(je)či* (Vinkovci, 2016.)

Zoltan Sič

## STABLO STARO, VRIJEME SLAVNO

Preprekovo proljeće 2009 – 2019  
Antologija pjesama prvoga desetljeća

*HKUPD „Stanislav Prepek“ Novi Sad, Novi Sad, 2020., str. 185.*

Obljetnice su u hrvatskoj zajednici u Vojvodini uistinu zanimljiv fenomen, za što svakako postoje dva razloga ako sagledamo kulturni kontekst naših sunarodnjaka. Najprije, obljetnice u ovoj maloj a nadasve ranjenoj zajednici podsjećaju nas kako su i najistočniji Hrvati snažno doprinijeli razvitku sveukupne kulturne baštine hrvatskoga naroda. Drugi razlog pokazuje kako su Hrvati sami po sebi nevjerojatan fenomen (isti su ma gdje živjeli, i oni u domovini i oni u dijaspori!), gdje se kada neko padne na pamet nešto objaviti

on to i uradi, pa makar to podrazumijevalo izostanak bilo kakve valorizacijske metode – i tek tako da se nešto objavi u određenome povodu – i makar to za sam kulturni život zajednice i njezin daljnji razvitak bilo krajnje irelevantno.

Tako je i slučaj s knjižuljkom (iako i knjižuljak zvuči preozbiljno), koji se naziva *Stablo staro, vrijeme novo – Antologija pjesama prvoga desetljeća – Preprekovo proljeće 2009 – 2019*. A može li se uopće razaznati kako se ova tiskovina meko koričeni papira zaista naziva?! Iz galimatijasa onoga što bi trebao biti nazivom knjige ima nekoliko varijacija pa je valjda sastavljač ovoga ostavio na slobodu tumačiti onome koga ovo koričenje bude zapalo kako ga nazivati. Uistinu zanimljiv književni koncept – iako se ne radi o kakvom avangardnom ili konceptualnom pokretu. No, ono što svakako bode oči (ukoliko čitate) ili para uši (ako vam netko čita) je to što je u zbrku naslovljavanja „udjenuto“ antologija. Fascinirajuće je to da uređivačica ovoga djela Dragana V. Todoreskov (članica Srpskog književnog društva, uposlenica Matice srpske i članica još nekog društva iz Srbobrana) sa zvanjem doktorice znanosti književnosti nije željela konsultirati kakav relevantni rječnik ili pojmovnik (primjerice Oxford Dictionary koji koriste čak i oni koji nisu uposlenici Matice srpske i članovi nekoga društva iz Srbobrana) o tome što uopće znači antologija, pa bi se recimo tako moglo saznati kako sama riječ potječe iz grčkoga jezika od riječi *anthos* – što znači cvijet i *legein* – što znači izabrati, te kako predstavlja izbor onoga što je najkvalitetnije. Te bi se, nadalje recimo, moglo saznati kako anto-



logija nije isto što i hrestomatija ili panorama, jer antologija treba predstavljati zbirku djela koja su birana na čvrstim metodološkim i valorizacijskim osnovama i koja su obilježila određenu epohu. Legitimno se onda postavlja pitanje čime je uopće stihoklepje takozvanoga Preprekovog proljeća obilježilo epohu hrvatskoga pjesništva osim što se sama manifestacija naziva po znamenitome hrvatskome pjesniku i skladatelju Stanislavu Prepreku. Znači li to da ako se nešto nazove po nekome velikanu podrazumijeva i kvalitetu?

Važno je naglasiti kako zadaća antologije nije samo pobrati ono što je najbolje u određenoj književnosti, već i u vanjskom i tehničkom kontekstu ona mora odavati dojam stručnosti i predanosti onome što se nastoji sastaviti. To dakako nije slučaj s *Antologijom – Proljećem – Stablo slavno*, jer urednica čak nije niti adekvatno uredila biografije određenih autora, već je iste praktički pretiskala iz prethodnih publikacija koje su tiskane. Tako se na primjer čak niti za pokojnike ne konstatira da su pokojni, kao u slučaju Tonke Šimić. Žena je preminula 2016., a prema urednici knjige ispada kako

naša sunarodnica i dalje stvara u Plavni (za ovu grotesku nepojamnu u ozbiljnim uređivačkim politikama vidjeti str. 171)?! Ili pak, u biografiji jedne autorice koja kao svoje najveće književno postignuće u kontekstu nagrađivanja navodi „drugu nagradu na natječaju za najljepšu pjesmu svih osnovnih škola u Beogradu“ (vidjeti na str. 149), a radi se o autorici koja ima 51 godinu?! Uistinu **stablo staro, vrijeme slavno**. Nije li zadaća urednika određene antologije otkve previde momentalno ispraviti, ili autoru ukazati kako su isti neprijemljeni za objaviti u nečemu što se antologijom naziva?!

Jednako je upitan sam kriterij po kojemu su određene pjesme odabrane i posložene. Jasno je kako se radi o književnoj manifestaciji i da su u knjižuljak ubačeni svi „pjesnici“ koji su u istoj sudjelovali od onih koji su „propisali“ u zrelijoj dobi do onih koji još pohađaju osnovne škole, od onih koji su u zrelijoj dobi ali se duhom nalaze u osnovnoj školi, pa sve do ozbiljnijih imena s književne scene Hrvata u Vojvodini. Pjesme, odnosno njihovi autori nisu poredani niti abecedno, niti dobno, niti po regijama iz kojih dolaze. O kvaliteti samih pjesama izlišno je i govoriti, jer od slobodnoga stiha, napregnutih rima, ispraznica, kavanskih klapa i polu-bečaraca ima svega. Stoga, ako je urednici knjige bilo cilj prikazati književnost Hrvata u Vojvodini kao jednu veliku bedastoću, u kojoj se sve i svašta može nazivati antologijom, onda je svakako u tome i uspjela te će oni koji su financijski poduprli tiskanje ovih papira biti više negoli zadovoljni.

Na koncu, prosječni čitatelj (poželjno je da ima predispozicije

mazohiste) će se svakako zapitati kako se u ovome što se antologijom želi nazvati nalaze i jedna Ljubica Kolarić Dumić, velečasni Marko Kljajić, Siniša Božulić ili Josip Dumendžić Meštar, autori koji su ili dali ili imaju i dalje za ponuditi najkvalitetnije hrvatskome narodu.

Meko korićeni papiri i ovoga Preprekovog proljeća tiskani su u nakladi od 150 primjeraka. Nadajmo se kako će istih čim prije i nestati, jer tiraža se u ovome opsegu brzo da razdijeliti.

Spasoje P. Hajduković

Dražen Prčić

## ADVOKAT

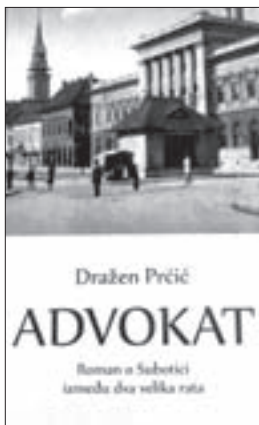
Roman o Subotici između dva velika rata

1909. *Minerva, Subotica, 2021., str. 255*

Hrvatska književnost je možda naj-slojevitija u velikoj familiji nacionalnih književnosti u Europi. Zapravo, ona odslikava teritorijalnu disperziranost hrvatskog življa. Hrvati, drugim riječima, spadaju u narode sa snažnom prisutnošću izvan svog matičnog područja. Logično je, stoga, očekivati i neujednačenost u književnom razvoju pojedinih hrvatskih ogranaka. Međutim, spaja ih ne samo zajedničko ishodište, nego i sudbina. Nije davno bilo kada su se i domovinski Hrvati nalazili u položaju koji se nije mnogo razlikovao od položaja njihovih sunarodnjaka izvan nacionalnih granica. Dok su domovinski Hrvati ostvarili nacio-

nalnu emancipaciju, dotle njihovi sunarodnjaci, primjera radi, u Bačkoj, vode istu borbu koju su vodili pod osmanskim i austrougarskim vlastima. Roman *Advokat* Dražena Prčića dobar je primjer koji pokazuje da obiteljska povijest i povijest općenito nisu samo stvar prošlosti koje nemaju dodirnih točaka sa sadašnjosti. Naprotiv, mnogi izazovi, pred kojima su se nalazili protagonisti i drugi likovi romana aktualni su i danas, poslije više od sto godina od početaka zajedničkog života Srba, Hrvata i Slovenaca.

Vrijeme nepopustljivih politika (ili, kako srbijanski akademik Čedomir Popov piše – vrijeme netrpeljivih) osjetili su, bez dvojbe, neki u manjoj a neki opet u većoj mjeri, na svojoj koži i Prčićevi likovi u romanu *Advokat*, Lazar Prčić i njegov vršnjak Ljudevit Vujković Lamić (1907.). Oni su punoljetstvo stekli 1925., koja je za lokalne prilike značajna po proslavi Tisućgodišnjice Hrvatskog kraljevstva, a za globalne po ugovoru u Locarnu (Švicarska), kojim su Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Njemačka, Belgija i Italija jamčile mir i stabilnost u Zapadnoj Europi. U srednje dvadesete su ušli kada se Hitler domogao vlasti (1933.), a u tridesete, kada je već postalo jasno da je versailleski poredak u okolnostima ekspanzionističke politike Njemačke i Italije neodrživ. U rat su ušli u svojim srednjim 30-im, a kraj rata su dočekali u svojim poznim godinama. Razdoblje poslijeratne obnove, reformi i drugih izazova ih je zateklo u četrdesetim. Kada se sve sabere i oduzme, 1907. generacija provela je četvrt vijeka u okolnostima gdje joj se Damoklov mač nalazio nad glavom. Oni koji su



stradali od ruke slugu totalitarističkih režima odnijeli su tajne sa sobom u svoje nerijetko neobilježene grobove. Oni pak, koji su preživjeli i sačuvali mentalno zdravlje, imali su priču za buduća pokoljenja. Upravo takvim potomcima, kakvi su Dražen Prčić i Ljudevit Vujković Lamić mlađi, može zahvaliti okolnost da su mnoge pojedinosti i tajne iz međuratnog društvenog života poznate i dokumentirane.

Roman *Advokat* jedan je od onih segmenata prošlosti koji su otrgnuti od zaborava i koji pokazuju premoć obiteljske kulture sjećanja nad bilo kakvim *naturivanim* narativom odozgo. Dugo vremena je moralo proći, mnoge su zaprjeke morale pasti, kako bi netko mogao napisati da su bački Hrvati iznjedrili svoje div-junake/junakinje. Oni možda nisu ušli u popis službenih narodnih heroja Jugoslavije, ali su hodali zemljom i ostavili trag u svom vremenu. *Advokat* upravo to pripovijeda. To je romansirana obiteljska pripovijest o jednom ogranku Prčića, koji je živio u Đurđinu i iznjedrio jednog od istaknutih međuratnih

intelektualaca, Lazara Prčića. Lazar je završio Pravni fakultet u Subotici, a pripravničku praksu je obavljao u uredu hrvatskoga velikana Mirka Ivkovića Ivandekića, s kojim je ostao u poslovnim i prijateljskim odnosima. Poznao je također mnoge druge suvremenike svoga doba koji su se izdvajali iz sredine po svom značaju. Prije svega, vrijedi spomenuti njegovog vršnjaka i školskog prijatelja Ljudevita Vujkovića Lamića starijeg, koji ga je uključio u rad Hrvatskog katoličkog orla u Subotici, zatim nešto starijeg Željka Vidakovića, također orla koji je tragično okončao svoj mladi život, svećenika Andriju Mouliona itd. Međutim, nijedno od ovih poznanstava i prijateljstava za mladog odvjetničkog vježbenika nije bilo toliko snažno i presudno koliko odnosi s obitelji Martina Horvackog, točnije s dvjema njegovim kćerkama.

Još u drevna vremena se znalo da dvije ljudske zajednice (klanovi, plemena, države itd.) samo onda ulaze u čvrst sporazum kada ga osiguraju brakom između svojih predstavnika. Sklapanje brakova Rimljana i Sabinjana, Perzijanaca i Grka, europskih doseljenika i američkih domorodaca itd., temelji su novih društava pa i civilizacija. Praktički, cijela povijest do doba buržoaskih revolucija može se promatrati kroz odnose između europskih dinastija. Ova analogija možda se na prvi pogled doima dalekom, ali je itekako istinita za bačke Hrvate. Politički život Subotice u 19. stoljeću ne može se zamisliti bez ulaženja u pojedinsti uglednih bunjevačkih obitelji. U ugarskoj Subotici je, uz kraće periode, obilježene austrijskim komesarijatima, sve do dolaska Károlya Bi-



róa na položaj gradonačelnika, vlast bila podijeljena između bunjevačkih obitelji. Lokalne mađarske građanske (neoliberalne) novine, koje su mahom pokrenuli intelektualci, s negodovanjem su gledale na nepostitičke tendencije i prizivale dolazak novog vremena, u kojem bi subotička „obytina“ (općina) konačno postala mađarska gradska skupština ne samo po jeziku, nego i duhu i rasi. Paradoksalno, mnogi od zagovornika ovog bili su etnički Slovaci ili Nijemci. Razdoblje subotičke uprave poznato pod imenom Bunjevačka uprava 1918. – 1920. (pod Stipanom Matijevićem i Vranjom Sudarevićem) i razdoblje marionetskih gradonačelnika (Andrija Pletkosić, Ladislav Lipozenčić), ne mogu se mjeriti nikako sa sto godina dugom poviješću, kada su upravu grada Subotice zauzimale bunjevačke obitelji, koje su manje više bile u srodničkim vezama. Istina, Bunjevci su bili slabije zastupljeni u upravi Subotice 1920-ih i 1930-ih.

Martin Horvacki, tast Lazara Prčića, bio je između dvaju svjetskih ratova samo upravitelj gradske arhive, dakle jedan u nizu gradskih činovnika koji su bili obvezni podržavati politiku Narodne radikalne stranke. Tako se njegovo ime javlja na popisu gradskih činovnika koji su podržali osnivanje Bunjevačke prosvetne matice 1925., jedne, kako je vrijeme pokazalo, nefunkcionalne partijske ustanove. Martinov zet Lazar, koji je bio svjedokom čistki bunjevačkih činovnika, vrlo rano je spoznao sudbinu svog roda. Položaji u javnom sektoru su bili namijenjeni samo onima koji su bespogovorno podržavali vladinu listu. Centralne vlasti s druge strane nisu marile za

specifičnosti i gradske privilegije. Rušile su ih bez milosti, zato što su u njima vidjele samo prepreku u postizanju svojih krupnih ciljeva: izgradnji glomazne partijske armije i postizanju apsolutne vlasti. Ovako je sve do ulaska mađarske vojske u Suboticu 1941. izgledala (ne)jugoslavenska „demokracija“, koja nije (možda samo na papiru) pravila podjelu između svojih građana, nego svima pružala „jednake šanse“ i birala činovnike „po znanju i sposobnostima“, a ne po partijskoj knjižici.

Posljedično, mnogim kvalitetnim intelektualcima je zbog viših interesa bio uskraćen pristup javnoj upravi. Preostalo im je dakle samo privatno namještenje koje, istina, jest nudilo, zbog ponude i potražnje, veću dobit, ali je s druge strane iziskivalo velike napore. Zbog toga, recimo, Lazar Prčić, koji je 1920-ih bio agilar član Orlova, 1930-ih gotovo nestaje s društvene scene. Obiteljski razlozi su ga nagnali da svoje kreativne snage posveti probitačnijim poslovima. Međutim, bitka za pravedniju, autentičniju Suboticu nije izgubljena privremenom apstinencijom mladog odvjetnika Lazara. Naprotiv, uskoro se rađa njegov sin Milivoj, koji će nadmašiti oca po svom angažmanu. Milivoj je nastao očev zanat, ali je također, kao što je poznato, značio i predstavljao jednu etapu hrvatske književnosti u Bačkoj. Svoj dar je prenio na Dražena, autora romana, koji je sastavio nekoliko povijesnih romana i tako sačuvao od zaborava duh jednog vremena, sjećanje na *bilu* Suboticu.

Vladimir Nimčević



*ispred*

**Ri-  
ječi**





**KULTURNO-DRUŠTVENI  
DOKUMENTARIJ**







## PROSINAC, 2021.

### 1.

Pokrajinska vlada donijela je rješenje kojim se Tomislav Žigmanov, profesor filozofije, imenuje za ravnatelja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (ZKVH) na razdoblje od četiri godine.

### 2.

Nakon teške bolesti, u 83. godini života, preminuo je odvjetnik i kulturni djelatnik ovdašnjih Hrvata Grgo Bačlija.

### 2.

„Hrvatsko proljeće i Katolička crkva u Bačkoj“ naziv je predavanja koje je Tomislav Žigmanov, ravnatelj ZKVH-a održao na znanstvenom kolokviju „Pola stoljeća od Hrvatskog proljeća“ na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu.

### 3.

U Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu gostovala je predstava „Nosorog“ brijunskog Kazališta „Ulysses“ koja je rađena pod tekstu Eugènea Ionescoa u režiji Lenke Udovički.

### 3.

U Galeriji Prve kolonije naive u tehniči slame u Tavankutu otvorena je Božićna izložba na kojoj su izloženi „božićnjaci“ kao i rukotvorine s božićnim motivima. Izložbu su skupa organizirali mjesno HKPD „Matija Gubec“ i spomenuta Galerija.

### 3.

U okviru prve, školske razine online kviza znanja i kreativnosti za srednjoškolske „Mreža čitanja“, na sljedeću razinu natjecanja plasiralo se i 19 učenika subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“, Srednje medicinske i Politehničke škole. Kviz organizira Hrvatska mreža školskih knjižničara, a u Subotici ga je provela Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

### 3.

Prigodnom proslavom u beogradskom hotelu „Hilton“ svečano je obilježena 15. obljetnica postojanja i djelovanja Hrvatskog poslovnog kluba u Srbiji.

### 3. – 4.

U Tavankutu i Subotici boravili su ravnatelj i profesori više osnovnih škola s područja Zagrebačke županije kao i članice udruge „Kragulj“ iz Svete Nedelje koji su održali nekoliko kreativnih radionica za učenike u osnovnim školama „Matija Gubec“ u Tavankutu i „Vladimir Nazor“ u Đurđinu te u Gradskoj knjižnici Subotica za učenike subotičkih osnovnih škola „Matko Vuković“ i „Ivan Milutinović“.

### 3. – 5.

Godišnji koncert Folklornog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ pod nazivom „Memento“ održan je u Velikoj dvorani Centra.

### 4.

Svečanom akademijom u zgradi županije HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora obilježio je 85. obljetnicu svog osnutka, nakon čega je uslijedilo otkrivanje spomen-ploče Antuna Matorića, jednog od osnivača i prvog predsjednika Društva. U drugom dijelu proslave, u trosatnom programu održanom u Hrvatskom domu, prikazan je rad Društva i svih njegovih sekcija.

### 4.

Na Božićnom koncertu HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta održanom u mjesnom Domu kulture nastupile su folklorne skupine Društva te gosti – klapa „Levanda“ iz Hrvatske.

### 6.

Hrvatsko nacionalno vijeće (HNV) u Republici Srbiji i ove je godine osiguralo sredstva i povodom blagdana sv. Nikole podijelilo 483 paketića djeci u jaslama i vrtićima gdje se odgojno-

obrazovni rad izvodi na hrvatskom jeziku te učenicima od prvog do četvrtog razreda koji pohađaju cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku ili izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture u 12 mjesta u Vojvodini.

**6.**

Međunarodni tajnik HNV-a Darko Baštovanović i predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini (DSHV) Tomislav Žigmanov imali su online izlaganje na 26. Forumu hrvatskih manjina koji je u organizaciji Hrvatske matice iseljenika održan u Zagrebu na temu „Subetnički identiteti hrvatskih manjinskih zajednica – između tradicije i sredstva asimilacije“. Skupu u Zagrebu uživo su prisustvovali i govorili mr. Jasna M. Čordaš, predsjednica i Dražen Deranja, član Hrvatskog kulturnog centra iz Novog Sada.

**6.**

Mario Vuknić, novosadski akademski slikar i konzervator, preminuo je u Novom Sadu.

**7.**

Subotički pisac Dražen Prčić predstavio je svoj povijesni roman *Advokat* u Đurđinu, u vjeronaučnoj dvorani crkve sv. Josipa Radnika.

**9. – 11.**

U okviru trodnevnog posjeta hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji, ravnatelj i srednjih škola i učeničkih domova iz Republike Hrvatske, predvođeni ravnateljem Prirodoslovne škole Vladimira Preloga Zlatkom Stićem, uručili su HNV-u vrijednu donaciju za učenike cjelovite nastave na hrvatskom jeziku. Donacija koju su osigurali 32 srednje škole te 4 učenička doma, u protivrijetnosti od 12 000 eura, obuhvaća 35 tablet-računala, 130 lektirnih naslova te 388 udžbenika.

**9. – 12.**

Mješoviti zbor i klapa „Jelačić“ petrovaradinskog HKPD-a „Jelačić“ gostovali su u hrvatskim mjestima Malinska i Krk gdje su imali nekoliko nastupa.

**10.**

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ i njegov Etnografski odjel „Blaško Rajić“ organizirali su 25. Izložbu božićnjaka u vestibulu Gradske kuće u Subotici. Na izložbi su postavljeni i prodajni radovi Likovnog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice i Likovno-slamarskog odjela HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta. Izložbi su prethodile radionice u Subotici i Tavankutu na kojoj su djeca izrađivala božićnjake.

**10.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame mjesni HKPD „Matija Gubec“ je postavio izložbu pod nazivom „Materice“.

**11.**

HKD „Hrvatski kulturni centar Beograd“ organizirao je u Ustanovi kulture „Vuk Karadžić“ predbožićni koncert u Beogradu na kojem je nastupio Pjevački zbor mladih „Josip Kaplan“ iz Rijeke.

**12.**

U okviru projekta „Božić u Surčinu“ Hrvatska čitaonica „Fischer“ organizirala je 6. Božićnu izložbu na kojoj su izlagali članovi kreativne sekcije čitaonice.

**12.**

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora priredio je u crkvi sv. Petra i Pavla božićni koncert po nazivom „Srićna noć je prispila“. U programu su sudjelovale „Kraljice Bodroga“, „Bodroški bečari“, najmlađi članovi „Bodroga“ i gosti – Pjevačka skupina „Etna“ iz Apatina.



**13.**

Nakon duže bolesti, u 93. godini, preminuo je Alojzije Stantić iz Subotice, zapisivač običaja i salaškarskog života bunjevačkih Hrvata te publicist.

**16.**

U organizaciji knjižničara Gradske knjižnice Subotica i Treće osnovne škole Čakovec iz istoimenog mjesta u Hrvatskoj nastavljena je višegodišnja suradnja čakovečkih osnovaca i OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice na projektu „Lijepa riječ i prijateljstvo ne poznaju granice“ priređivanjem online predavanja vršnjaka iz ovih dviju škola.

**16.**

U godini jubileja Subotičkog tamburaškog orkestra, kada obilježava 45 godina postojanja i rada, u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici održan je božićni koncert. Uz veliki i dječji Subotički tamburaški orkestar prvi puta je nastupio ženski zbor „STO Choir singers“ i dječji zbor „Zvezdice STO“, te vokalni solisti Antonija Dulić, Marija Kovač, Ante Crnković, Bojan Bukvić, Stefana Lazić, Martina Cvijin i Jakov Vukov, kao i gosti koncerta Mario Bošnjak (udaraljke) i Filip Čeliković (klavir).

**17.**

U okviru projekta „Božić u Surčinu“ Hrvatska čitaonica „Fischer“ organizirala je filmsku retrospektivu božićnih izložbi od 2016. do 2021. godine.

**17.**

Fondacija „Antun Gustav Matoš“ iz Beograda organizirala je božićni prijam i radni sastanak za predstavnike hrvatskih udruga kulture s područja Grada Beograda.

**17.**

Svečanim polaganjem vijenaca na obnovljeni nadgrobni spomenik Josifu Runjaninu na Uspenskom groblju u

Novom Sadu obilježena je 200. obljetnica rođenja skladatelja hrvatske himne u okviru proslave Dana izbora I. saziva HNV-a, jednog od četiriju praznika hrvatske zajednice.

**17.**

Dan izbora prvog saziva HNV-a, jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Srbiji, 15. prosinca, obilježen je svečanom akademijom u Velikoj vijećnici Gradske kuće. Na svečanosti su tradicionalno uručena godišnja priznanja HNV-a za proteklu godinu, ali i za 2020. budući da zbog epidemioloških mjera tada nije održana javna proslava.

Priznanje „Ban Josip Jelačić“ za istaknuti društveni rad u hrvatskoj zajednici za 2020. godinu pripalo je Aleksandru Skenderoviću, a za 2021. Fondu za humanitarno pravo iz Beograda. Nagrada „Dr. Josip Andrić“ za doprinos hrvatskoj kulturi u 2020. godini dodijeljena je HKC-u „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, a za 2021. akademiku i profesoru emeritusu, dr. sc. Ivanu Gutmanu, dok je priznanje „Pajo Kujundžić“ za doprinos u obrazovanju na hrvatskom jeziku u 2020. godini pripala „Družbi Kćeri milosrđa“ i vrtiću „Marija Petković – Sunčica“, a za 2021. obitelji Huska iz Subotice.

U programu proslave nastupili su sopranistica Aleksandra Ušumović, ženska pjevačka skupina „Prelje“ HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, djeca iz vrtića „Marija Petković – Sunčica“, recitator Pavao Huska i klapa HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina.

**17.**

HKD „Hrvatski kulturni centar Beograd“ organizirao je gostovanje predstave „Ženici“ splitske Kazališne družine „Ritam igre“ u prostoru Fondacije „A. G. Matoš“ u Beogradu.

**17.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji

Prve kolonije naive u tehnici slame postavljena je izložba pod nazivom „Betlem“ autorice Vere Bašić Palković.

### 18.

Regionalna podružnica Mladeži DSHV-a priredila je božićni koncert u crkvi sv. Mauricija u Starčevu na kom su nastupili župni zbor župe Presvetog Srca Isusova iz Tavankuta, Milan Obradović (bariton) i Anastazija Živković (klavir).

### 19.

Online godišnji koncert HGU-a „Festival bunjevački pisama“ premijerno je prikazan putem YouTube kanala udruge i Facebook profila iste. Na koncertu su nastupili Dječji i Veliki festivalski tamburaški orkestar, nekoliko solista sa XVII. Smotre dječjih pjevača i zborova te nagrađeni autori XXI. Festivala bunjevački pisama.

Ovom prigodom predstavljen je i CD „Bunjevački svatovi – zaboravljene pisme i melodije“ koji je udruga snimila, a proistekao je iz rada na Seminaru bunjevačkog stvaralaštva u Tavankutu i objave Zbornika radova *Čuvari tradicije*.

### 19.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora je u Hrvatskom domu priredio izložbu božićnjaka i božićni koncert „Tiha noć“ na kom su osim domaćina sudjelovali i pjevački zborovi iz Karmela te KUDH-a „Bodrog“ iz Monoštora.

### 20.

U čitaonici Gradske knjižnice Subotica predstavljena je nova knjiga Stipana Jaramazovića pod nazivom *Teoretska razmišljanja o gradnji tambura*. O knjizi je, osim autora, govorio i Bojan Trenkić, predsjednik Saveza tamburaških orkestara Vojvodine.

### 20.

HLU „Croart“ u povodu desete obljetnice rada udruge organizirala je izlož-

bu slika. Otvorenje izložbe na kojoj su se predstavili članovi udruge i gostujući autori održano je u Galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

### 20.

Prigodnim programom u prostorijama škole koji su priredili učenici, OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice obilježila je 150. obljetnicu rada škole.

### 20. i 23.

U organizaciji HUN-a „Cro news“ u prostorijama HNV-a u Subotici, a potom u vjeronaučnoj dvorani župne crkve Imena Marijinog u Novom Sadu, održan je seminar na temu „Razvoj i perspektiva manjinskih medija u Srbiji“.

### 21.

U rimokatoličkoj župi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu održan je koncert mješovitog pjevačkog zbora „Odjek“ Zajednice Hrvata Zemuna „Ilija Okrugić“ pod dirigentskom palicom Zorana Đorđevića.

### 21.

U okviru projekta „Božić u Surčinu“ Hrvatska čitaonica „Fischer“ priredila je u prostorijama udruge igrokaz „Božićni običaji“ koji se temelji na tekstu iz knjige *Božićni običaji u Surčinu* Katicice Naglić.

### 21.

Zbog velike zainteresiranosti veliki i dječji Subotički tamburaški orkestar je uz soliste te ženski zbor „STO Choir singers“ i dječji zbor „Zvezdice STO“ ponovio božićni koncert koji je održan u franjevačkoj crkvi sv. Mihovila Arkandela u Subotici.

### 22.

U HKC-u „Bunjevačko kolo“ u Subotici, Književno-teatarsko kružok Centra priredio je čitateljsku radionicu na kojoj je predstavljena i analizirana knjiga *Poštovani kukci i druge jezive priče*



suvremene hrvatske spisateljice Maše Kolanović. Radionicu je vodila master profesorica jezika i književnosti Klara Dulić Ševčić.

**22.**

HKPD „Đurđin“ priredilo je božićni program pod nazivom „Tiha noć u Đurđinu“ u župnoj pastoralnoj dvorani „Otač Gerard Tomo Stantić“ u Đurđinu.

**23.**

Nakon godinu dana pauze, u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske održan je 31. po redu Božićni koncert na kojem su pod ravnanjem Miroslava Stantića nastupili Katedralni zbor „Albe Vidaković“ i „Collegium Musicum Catholicum“.

**23.**

U subotičkom Augustinianumu dr. Aleksandra Prčić održala je predavanje pod nazivom „Božićne jaslice Subotičke biskupije u svjetlu pučkih pobožnosti“ kojem je prethodilo uvodno izlaganje vlč. Dragana Muharema.

**23.**

U prostorijama župe Imena Marijinog u Novom Sadu HUN-a „Cro news“ održala je drugi seminar s temom „Razvoj i perspektiva manjinskih medija u Republici Srbiji“.

**24.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame mjesni HKPD „Matija Gubec“ je postavio izložbu pod nazivom „Božić“.

**26.**

HKC „Srijem – Hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice organizirao je božićnu akademiju „O pastiri, čudo novo!“ koja je održana u Hrvatskom domu u Srijemskoj Mitrovici.

**28.**

U Zavičajnom muzeju Ruma otvorena je etnološka izložba pod nazivom „Dva i pol stoljeća od dolaska Hrvata u Istočni Srijem“, autora Jelene Arsenović i Milivoja Kovačevića.

**28.**

Dječja dramska sekcija HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice održala je javni sat na kom su djeca izvela dramski tekst „Romeo i Julija“ čiji je autor Marijan Rukavina, član ove sekcije, učenik sedmog razreda u hrvatskom odjelu OŠ „Ivan Milutinović“.

**28.**

Kao posljednji, treći događaj u okviru projekta „Božić u Surčinu“ u prostorijama udruge održan je godišnji susret betlemaša svih generacija te božićni koncert.

**28.**

HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina u suradnji s HKC-om iz Novog Sada priredili su tradicionalni božićni koncert u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu. U programu su sudjelovali mješoviti zbor HKPD-a „Jelačić“ i zbor župe Presvetoga Trojstva iz Srijemskih Karlovaca.

**29.**

U crkvi Imena Marijinog u Novom Sadu održan je Božićni koncert koji su inicirale članice novosadskoga ženskog tamburaškog sastava „La banda“. Uz njih su na koncertu nastupili i Novosadski tamburaški kvartet, Komorni vokalni sastav „Res Miranda“, Župni zbor „Laudanti“ pod ravnanjem Davida Bertrana i Novosadska tamburaška filharmonija kojom je ravnao Marko Parčetić. Kao solisti nastupili su Aleksandra Krstić i Predrag Macura.

**29.**

U Fondaciji „A. G. Matoš“ u Beogradu Petar Dujić iz Zemuna održao je predavanje na temu „Hrvati u Beogradu“.

kroz povijest“ dok je Stipe Ercegović, predsjednik ZHB-a „Tin Ujević“ iz Beograda govorio o kiparu i arhitektu Ivanu Meštroviću i njegovim spomenicima u Beogradu i Srbiji. Na koncu je održan glazbeni događaj – božićni koncert zbora „Odjek“, koji djeluje u okviru ZHZ-a „Ilija Okrugić“.

### 30.

Manifestacija „Srijemci Srijemu“ koja okuplja hrvatske udruge iz Srijema održana je u Hrvatskoj čitaonici „Fischer“ u Surčinu bez nastupa udruga te je zbog epidemije koronavirusa premijerno prikazan dokumentarni film o radu udruga iz Surčina, Petrovaradina, Rume, Zemuna i Golubinaca. Film je snimljen uz stručnu i logističku podršku HNV-a, ZKVH-a i NIU „Hrvatska riječ“.

### 30.

U prostorijama HNV-a organiziran je prijam za studente koji studiraju u Republici Hrvatskoj i u Republici Srbiji.

### 31.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame mjesni HKPD „Matija Gubec“ je postavio izložbu pod nazivom „Božićni motivi izrađeni od slame“.

### Kalendar hrvatskih institucija za 2022.

Pod naslovom „2022. godina je popisa!“ hrvatske institucije i organizacije: ZKVH, NIU „Hrvatska riječ“ i HNV tiskale su kalendar u kojem šalju poruku: Znam tko sam: HRVAT(ICA) / HRVATSKI JEZIK / RIMOKATOLIK.

### Nova knjiga za djecu Hrvatske čitaonice

U nakladi Hrvatske čitaonice iz Subotice objavljena je knjiga poezije za djecu *Vrckave čigre* autora Josipa Dumendžića Meštra iz Bođana.

### Nagrađeni istraživači baštine banatskih Hrvata

Upravni odbor Hrvatskog etnološkog društva nagradio je studente etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu nagradom „Milovan Gavazzi“ za 2020. godinu u kategoriji studentskog rada za izniman angažman na terenskom etnološkom istraživanju Hrvata u Vojvodini tijekom 2019. i 2020. godine koje je rezultiralo radovima objavljenim u *Godišnjaku za znanstvena istraživanja ZKVH-a*.

### Nova Danica

U nakladi Katoličkog društva „Ivan Antunović“ iz tiska je izašla nova *Subotička Danica*, narodno-crkveni kalendar za 2022. godinu.

### Digitaliziran i Glas ravnice

Završeno je skeniranje i objavljivanje *Glasa ravnice*, glasila DSHV-a, prvog svjetovnog lista na hrvatskom jeziku u Vojvodini nakon 1956. godine, na internetskoj stranici ZKVH-a.

### Ljiljana Crnić objavila novu knjige poezije

Kao samizdat objavljena je nova knjiga pjesama beogradske autorice, podrijetlom iz Splita, Ljiljane Crnić naslovljena *Ne bih al' moram*. Knjiga je objavljena povodom 50 godina autoričina djelovanja u kulturi.

### Slika Cilike Dulić Kasiba na FUEN-ovom kalendaru

Federalna unija europskih nacionalnosti – manjina (FUEN) tiskala je kalendar za 2022. godinu sa slikama autora koji su pripadnici manjina u zemljama u kojima žive i u njega za mjesec travanj uvrstila sliku pod nazivom „Svečanost na selu“ hrvatske naivne umjetnice Cilike Dulić Kasiba koja živi u Subotici.

### Nova knjiga Nevena Ušumovića na mađarskom jeziku

Hrvatskom piscu podrijetlom iz Vojvodine (Subotice) Nevenu Ušumoviću





objavljenja je knjiga priča u prijevodu na mađarski jezik *Csalogány nyelve* (*Slavujev jezik*) u izdanju Nakladničkog zavoda „Forum“ iz Novog Sada.

### Još jedna knjiga u nakladi „Hrvatske riječi“

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice, kao 24. u ediciji „Suvremena poezija“, objavljena je knjiga pjesama *Zaveslaj u kraj*, književni prvijenac Marije Brzić iz Surčina.

## SIJEČANJ, 2022.

### 3. – 7.

Na župi svetog Roka u Subotici u dvije dnevne smjene održan je Zimski oratorij za oko 120 djece osnovnoškolske dobi i 50-ak animatora na temu „Kompas; Smjer: nebo“.

### 6.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Ručno šivani jorgani“ autorica Slavice Temunović i Kate Suknović.

### 10.

Zbor petrovaradinskog HKPD-a „Jelačić“ pod ravnanjem Vesne Kesić-Krsmanović nastupio je na festivalu „Božićna čarolija“ koji se održavao na platou ispred TC-a „Promenada“ u Novom Sadu.

### 13.

Ravnateljica Uprave za međunarodnu kulturnu suradnju i europske poslove Ministarstva kulture i medija Hrvatske Anja Jelavić posjetila je HNV i ZKVH te Gradsku knjižnicu Subotica kojoj je uručila donaciju oko 160 knjiga za hrvatski odjel.

### 13.

Polaganjem vijenaca na spomenik biskupu Ivanu Antunoviću obilježena je

134. obljetnica smrti narodnog preporoditelja bačkih Hrvata čime su započeli „Dani biskupa Ivana Antunovića“ koje priređuje Katoličko društvo „Ivan Antunović“.

### 14.

U sklopu otvorenja Europske prijestolnice kulture (EPK) u Novom Sadu je u „Svilari“ otvorena izložba fotografija Pavela Surovog iz Kisača na temu „Slava“ na kojima se nalaze profesionalni ženski modeli u originalnim narodnim nošnjama različitih naroda koji žive u Vojvodini, Srbiji i regiji.

### 14.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Stara škrinja mlade divojke“ autorice Bernardice Vojnić.

### 15.

Vlada Srbije donijela je zaključak da se prihvaća Dokument dosije „Nominacijski predio Bača“ za upis na UNESCO-ovu listu svjetskog kulturnog i prirodnog naslijeđa.

### 15.

Glazbena sekcija Hrvatske čitaonice „Fischer“ je s crkvenim zborom i mladim tamburašima priredila Božićni koncert u crkvi Presvetog Trojstva u Surčinu.

### 16.

U zajedništvu s braćom svećenicima predsjednik Katoličkog društva „Ivan Antunović“ vlč. Josip Štefković predslavio je svetu misu za biskupa Ivana Antunovića u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske u okviru „Dana biskupa Ivana Antunovića“ koje priređuje Društvo.

### 17.

Fondacija „A. G. Matoš“ i Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ u Beogradu priredili su u prostorijama Fon-

dacije večer posvećenu Tinu Ujeviću. Tom prigodom prikazan je dokumentarni film o Ujeviću „Spomenak“ iz produkcije HRT-a.

**20.**

U sklopu „Dana biskupa Ivana Antunovića“ koje organizira Katoličko društvo „Ivan Antunović“, u Pastoralnom centru „Augustinianum“, održan je XXX. „Razgovor“ na temu „Crkvena i društveno-kulturna djelatnost biskupa Lajče Budanovića“ o kojoj je govorio povjesničar Vladimir Nimčević.

**21.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Izložba dječjih radova OŠ ‘Matija Gubec‘“ autora Branka Stantića.

**22.**

Nakon dugog niza godina HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina je obnovio proslavu blagdana sv. Vinka, zaštitnika vinograda, vinogradara i vina svečanim blagoslovom vinograda Josipa Župančiča kojem je prisustvovalo dvadesetak vinogradara i njihovih gostiju.

**26.**

UBH „Dužijanča“ je na etno-salašu pored crkve u Đurđinu organizirala sedmi prvi ovogodišnji program, „Risarski disnotor“.

**26. - 31.**

U osnovnim školama „Matko Vuković“ i Ivan Milutinović“ u Subotici te „Vladimir Nazor“ u Đurđinu, „Matija Gubec“ u Tavankutu i „Ivan Milutinović“ u Maloj Bosni te Politehničkoj srednjoj školi održana je prva, školska razina Nacionalnog projekta za poticanje čitanja i promicanje kulture čitanja „Čitanjem do zvizjeđa“ koji organizira Knjižničarsko društvo Međimurske županije, a u Subotici ga provodi Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska

riječ“. U obje kategorije natjecanja sudjelovalo je tridesetak učenika.

**27.**

U prostorijama Fondacije „A. G. Matoš“ u Beogradu održana je tribina na temu „Status hrvatske nacionalne manjine“ u sklopu projekta „Osnaživanje hrvatske nacionalne manjine“. Predavači skupa bili su zamjenica šefa Ureda Vijeća Europe dr. sc. Nadia Ćuk, opunomoćeni ministar Veleposlanstva Republike Hrvatske u Republici Srbiji dr. sc. Stjepan Glas i upraviteljica Fondacije Katica Naglič.

**28.**

Centar za regionalizam iz Novog Sada u suradnji s predstavništvom Zaklade „Hanns Seidel“ organizirao je online konferenciju na temu „Države matičnog naroda i dijaspora: mehanizmi i instrumenti podrške poboljšanju manjinskog statusa i položaja. Primjeri Srbije, Hrvatske i Rumunjske“.

**28.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame NIU „Hrvatska riječ“ je postavila izložbu pod nazivom „Riječima gradimo zajedništvo“.

**30.**

Nakon godinu dana pauze u dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici održano je Veliko prelo koje je okupilo nešto više od 200 gostiju. Za „najlipču preljsku pismu“ proglašena je pjesma „Preljska otkrivenja“ Nevene Mlinko, dok je „najlipča prelja“ bila Mila Kujundžić. Goste su zabavljali ansambli „Biseri“ i „Ruže“, a nastupili su i članovi Folklornog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“.

**Donacija Jedriličarskom klubu „Palić“**

Jedriličarski klub „Palić“ primio je donaciju sastavljenu od četiri jedra od



delegacije jedriličarskog kluba „Val“ iz Šibenika kao znak prijateljstva i dobre suradnje.

### **Dvobroj časopisa *Nova riječ* za 2021. godinu**

Objavljen je dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* 1-2 za 2021. godinu koji na blizu tristo stranica donosi priloge razvrstane u osam tematskih cjelina.

### **Nova knjiga Marije Šeremešić**

Marija Šeremešić objavila je knjigu *Tradicijska oglavlja i nakit – Djevojačko češljanje i povezivanje monoštorskih Šokica* u nakladi UG-a „Urbani Šokci“ iz Sombora.

## **VELJAČA, 2021.**

### **1.**

Započeo je XIV. kviz za poticanje čitanja Gradske knjižnice Subotica nazvan „Čitam i skitam“ namijenjen učenicima osnovnoškolske dobi koji je posvećen mitovima i legendama.

### **2.**

U sklopu projekta „Lijepa riječ i prijateljstvo ne poznaju granice“ koji skupa realiziraju Gradska knjižnica Subotica, Treća osnovna škola Čakovec iz istomjenog mjesta u Hrvatskoj i OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice održan je novi virtualni susret učenika petih razreda spomenutih škola na kom su učenici imali uzajamna predavanja o tri Katarine iz obitelji Zrinski i Frankopan odnosno Ciliki Dulić Kasiba, našoj najvećoj slikarici naive.

### **4.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Prelo“ autorice Kate Suknović.

### **5.**

U Povijesnom arhivu Grada Novog Sada je Kulturni centar „Mladost“ iz Futoga organizirao seminar „Nošnja kao ogledalo identiteta – slično i različito“ te reviju narodnih nošnji „Putevima niti“ na kojoj su među ostalima prikazane muške i ženske nošnje šokačkih i bunjevačkih Hrvata iz Vojvodine.

### **7.**

U Bregu je preminuo društveni i politički djelatnik i gospodarstvenik Joza Kolar.

### **7.**

U 93. godini preminuo je Mladen Franjo Nikšić, umirovljeni građevinski inženjer, likovni stvaratelj i pjesnik iz Novog Sada.

### **11.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Svatovske torte – kalupi za prženi šećer“ autora Marije Gurinović, Pere Bedića i Tamare Štricki Seg.

### **12.**

Zbog nepovoljne epidemijske situacije „Šokačko prelo“ u Bregu održano je tijekom dana u mjesnom Domu kulture. Goste je zabavljao TS „Panonika“.

### **12.**

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirao je XIII. Gupčev bal u velikoj dvorani mjesnog Doma kulture u Donjem Tavankutu. Za dobru zabavu, koja je zbog koronavirusa održana tijekom dana, pobrinuli su se TA „Ruže“ i duo Lidija & Boban iz Subotice.

### **15.**

HKPD „Đurđin“ iz Đurđina organizirao je Dičije prelo u Đurđinu u dvorani župe sv. Josipa Radnika.

**18.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame HKPD „Matija Gubec i Tamara Štricki Seg postavili su izložbu pod nazivom „Vinci i vinčane slike“.

**18. – 20.**

U organizaciji Subotičkog oratorija u Monoštoru je održan mini Zimski oratorij za oko 50 djece, župljana župe sv. Petra i Pavla, ali i učenika cjelovite nastave na hrvatskom jeziku i one koji pohađaju izborni predmet hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture.

**19.**

Župa sv. Pavla i župnik vlč. dr. Marinko Stantić su nakon nekoliko godina pauze ponovno organizirali Pokladni bal u Baču koji je u čardi „Bujak“ okupio pedesetak sudionika, vjernika i mještana. Goste je zabavljao TS „Đuvegi-je“ iz Sombora.

**20.**

HKPD „Đurđin“ iz Đurđina je u Pastoralnom centru „Otac Gerard Tomo Stantić“ organizirao „Prelo na salašu“. Osim nastupa pjevačke i literarno-dramske sekcije Društva za zabavu je bio zadužen i ansambl „San“ iz Subotice.

**22.**

U dvorani Mjesne zajednice Verušić predstavljene su dvije knjige Dražena Prčića – *Advokat* i *Subotica – Priča o fotografiji*.

**25.**

U OŠ „Moša Pijade“ u Bregu održan je maskenbal na kom su sudjelovali učenici nižih razreda i djeca vrtićkog uzrasta.

**25.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvore-

na je izložba pod nazivom „Sićanje na tradiciju“ autorice Marije Vojnić.

**25. 2. – 5. 3.**

Hrvatski film „Zbornica“ scenaristice i redateljice Sonje Tarokić osvojio je nagradu „Najbolji debi“ na 50. Međunarodnom filmskom festivalu (FEST) u Beogradu.

**25. – 27.**

Subotički oratorij organizirao je u župi Marija Majka Crkve u Aleksandrovu duhovnu obnovu za učenike sedmih i osmih razreda na temu „Prevari svijet prije nego on prevari tebe“. Predavač je bio župnik iz Đurđina vlč. Danijel Katačić.

**26.**

U restoranu „Bački dvor“ na jezeru Provala u Vajskoj održana je V. „Šokačka večer“ u organizaciji HKU-a „Antun Sorgg“. Goste je zabavljao TS „Allegro“ iz Vukovara koji je premijerno izveo pjesmu posvećenu Vajskoj – „Ostani mi ponosita“.

**26. i 27.**

Tradicijski prikaz pokladnog običaja „Mačkare“ ili „Premundurani dani“ u Golubincima i ove godine organizirao je HKPD „Tomislav“. Manifestacija je započela pokladnim jahanjem, a sutradan je na ulicama Golubinaca bio priređen karneval. Ove godine mačkare su zbog epidemijskih mjera održane samo na otvorenom.

**26.**

Župa sv. Lovre u suradnji s mjesnim KUD-ovima „Ivo Lola Ribar“ i „Šokadija“, organizirali su tijekom dana pokladno jahanje u Sonti, a navečer pokladni bal u dvorani župe. Goste je zabavljao ansambl „Hajo“ iz Subotice.

**27.**

U Monoštoru je održan pokladni maskenbal u organizaciji KUDH-a „Bodrog“.



27.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ i HKC „Bunjevačko kolo“ organizirali su XII. „Prelo sićanja“ u Subotici na kojem su sudionici mogli nazočiti isključivo odjeveni u zimsku nošnju. Prelu je prethodila večernja sveta misa u Franjevačkoj crkvi kao i zajedničko fotografiranje kod spomenika Presvetog Trojstva u centru grada.

27.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirao je 88. Veliko bunjevačko-šokačko prelo u dvorani Hrvatskog doma u Somboru.

27.

Tradicija maskenbala u Srijemskim Karlovcima i ove je godine okupila karlovačke Hrvatke, njihove goste iz Petrovaradina, članove HKPD-a „Jelačić“ i ostale prijatelje. Maskenbal su održali u Domu Gospe od Mira.

27.

Udruga banatskih Hrvata iz Starčeva okupila je članove dječje radionice u Starčevu koji su obilježili prvi pokladni dan koji se u ovom mjestu tradicionalno naziva „mali agovi“.

27. 2. – 1. 3.

Pokladne zabave u Plavni započele su u nedjelju kada su na svetoj misi nazočile *lipe tute*, djeca odjevena u narodnu nošnju. Narednog dana je kostimirana povorka *gadnih tuta* prolazila ulicama sela dok je trećeg dana župa sv. Jakova apostola organizirala pokladni bal koji je završen običajem „pokapanja bege(ša)“. Za glazbeni dio večeri pobrinuo se ansambl „San“ iz Subotice.

28.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organiziralo je maskenbal za najmlađe.

**Blok pjesama mladih**

**hrvatskih pjesnik(in)ja iz Vojvodine**

Pjesme mladih hrvatskih pjesnika iz Vojvodine, Darka Baštovanovića, Marije Brzić, Vedrana Horvackog i Nevene Mlinko objavljene su u zasebnom tematu četverbroja za 2021. godinu: br. 1-4 (proljeće – ljeto – jesen – zima) Književnog časopisa *Nova Istra*, što ga izdaje Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika iz Pule.

**Promotivni spot**

**Biskupijskog svetišta**

Na YouTubeu je objavljen promotivni spot marijanskog svetišta Gospe od Suza na Bunariću pokraj Subotice.

**Knjiga ususret projektu „Fenomen dečjih opera Franje Štefanovića“**

Zaklada „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“ iz Petrovaradina započela je svoj nakladnički život izdavanjem knjižice *Fenomen dečjih opera Franje Štefanovića* urednika Darka Polića.

## OŽUJAK, 2022.

3.

U okviru programa „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“, koji uspješno provodi mjesni HKPD „Matija Gubec“, u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame je otvorena izložba „Tavankut – mjesto obnovljenih križeva krajputaša“ koja sadrži 21 fotografiju križeva krajputaša autorice Mateje Milojević. Suorganizator izložbe je neformalni pokret „Bunjevački put križa“.

3.

HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina i Udruga građana „Petrovaradin Media“ najavili su obnovu tradicije Petrovaradinskog karnevala koji se planira održati od 12. do 21. veljače 2023. u Novom Sadu i Petrovaradinu.

3. – 4.

Delegacija Grada Zaprešića, na čelu s gradonačelnikom i predsjednikom

Udruge gradova u Republici Hrvatskoj Željkom Turkom boravila je u dvodnevnom posjetu hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji u okviru kojeg je potpisan Sporazum o suradnji između HNV-a i Grada Zaprešića.

### 3. – 13.

U Novom Sadu održan je Međunarodni sajam knjiga na kom je prvi put svoj štand imala jedna hrvatska udruga – HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada, a na njemu su bila izložena i izdanja HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina.

U Master dvorani Novosadskog sajma predstavili su se među ostalim i suvremeni pisci iz Hrvatske Miljenko Jergović i Damir Karakaš.

### 4.

ZKVH i NIU „Hrvatska riječ“ su na glavnoj sajamskoj bini Međunarodnog sajma knjiga u Novom Sadu zajednički predstavili Časopis za književnost i umjetnost *Nova riječ* – izdanja za 2020. i 2021. godinu.

Dio autora okupljenih oko HKUPD-a „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada predstavili su svoje stvaralaštvo u sklopu programa na štandovima pokrajinskih tajništava.

### 5.

Knjiga Ante Nedića *Rimokatolička crkva Svi Sveti u Kucuri: 160 godina od izgradnje crkve* predstavljena je u prepunom Domu kulture u Kucuri. O njoj su, osim autora, govorili upravitelj župe u Kucuri vlč. Károly Szabady, uz još nekoliko svećenika rimskog i bizantskog obreda, te lokalnih kulturnih djelatnika.

### 8.

Ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske Gordan Grić Radman sastao se s predsjednikom DSHV-a Tomislavom Žigmanovim.

### 8.

U okviru korizmenih meditacija svećenik Subotičke biskupije, profesor i bibličar dr. Tivadar Fehér je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održao meditaciju na temu „Mladić iz Naina“ (Lk 7,11-17).

### 10. – 19.

U crkvi sv. Roka u Subotici održana je devetnica u čast sv. Josipu na temu „Sveti Josip – zaštitnik u svim pogiblima života“.

### 10.

Na Zonskoj smotri recitatora „Pjesniče naroda mog“ održanoj na Otvorenom sveučilištu u Subotici sedam recitatora na hrvatskom jeziku plasiralo se na narednu pokrajinsku razinu natjecanja.

### 11.

Od četrnaest subotičkih srednjoškolarca koji su rješavali online kviz i dvoje u kategoriji multimedijskog uratka, koliko ih je sudjelovalo na regionalnoj razini kviza „Mreža čitanja“, čak devetero njih iz subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“ i Medicinske škole plasiralo se na posljednju, državnu razinu. Kviz „Mreža čitanja“ organizira Hrvatska mreža školskih knjižničara, a u Subotici ga je provela Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

### 11.

U prostorijama Hrvatskog doma u Somboru, u organizaciji sportske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ održan je šahovski turnir „30. Memorijal prof. mr. Franja Matarić“ na kojem je sudjelovalo 23 igrača.

### 11.

U župi Imena Marijinog u Novom Sadu organiziran je župni agape na kom je o izvoru dostojanstva i vrijednosti ljudskoga života govorio organizator inicijative „40 dana za život“ dr.



Miloš Subotić i predsjednica udruge „Mesto za mene“ Vesna Rebeka.

**11.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame HKPD „Matija Gubec“ je postavio izložbu pod nazivom „II. nedilja korizme – Svetnjače – škropionice“.

**12.**

U organizaciji HGU-a „Festival bunjevački pisama“ u prostorijama HNV-a održan je akreditirani stručni skup „Kultura, običaji i tradicija – glazba nas spaja“ za odgojitelje, učitelje i profesore glazbene kulture osnovnih i srednjih škola. Predavači na stručnom skupu su bili profesori Glazbene škole u Subotici Mira Temunović, Vojislav Temunović i Tamara Štricki Seg.

**13.**

U župi svetog Jurja mučenika u Golubincima održana je prva tribina kao početak višemjesečne pripreme za proslavu jubileja – 250 godina od osnivanja ove župe koju je na temu „Župa kao mjesto rasta u osobnoj odgovornosti“ održao vlč. Dragan Muharem.

**15.**

U okviru korizmenih meditacija svećenik Subotičke biskupije, profesor i bibličar dr. Tivadar Fehér je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održao meditaciju na temu „Prorok Izaija i mir“ (Iz 2, 1-5).

**15.**

Upravni odbor KPZH-a „Šokadija“ iz Sonte je na svojoj sjednici donio odluku da novi predsjednik udruge bude Mata Zec, a dopredsjednica Biljana Ribić.

**16.**

Na 18. Festivalu vojvođanske tambure u Bačkoj Palanci održanom u dvorani Muzeja grada u organizaciji aktiva

nastavnika tambure, Muzičke škole „Stevan Hristić“ u Bačkoj Palanci, kao i Kulturno-umjetničkog centra grada, tamburaši Glazbene škole u Subotici, HGU-a „Festival bunjevački pisama“ i Muzičke škole „Petar Konjović“ iz Sombora – odjel tambure na hrvatskom jeziku u Monoštoru imali su zapažen nastup i osvojili zapažene nagrade u svojim kategorijama.

**17.**

Lektor hrvatskog jezika i književnosti pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu Perica Vujić održao je u prostorijama HNV-a predavanje o 55. obljetnici Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika u okviru Mjeseca i dana hrvatskog jezika.

**18.**

Svečanom akademijom održanom u Gradskoj knjižnici Subotica obilježen je praznik hrvatske zajednice u Republici Srbiji i 20. obljetnica formalno-pravnog priznanja Hrvata nacionalnom manjinom u Republici Srbiji. Akademiji je prisustvovao veliki broj visokih dužnosnika iz Srbije i Hrvatske. Tom prigodom prikazan je i kratak video uradak o 20. obljetnici formalno-pravnog priznanja Hrvata nacionalnom manjinom u Republici Srbiji, a Tomislav Žigmanov, ravnatelj ZKVH-a održao je predavanje vezano uz spomenutu obljetnicu na temu „Hrvati u Vojvodini / stara zajednica mladih institucija“. Akademiji je prethodila sveta misa u crkvi svetog Roka u Subotici kao i sastanak u HNV-u.

**18.**

Članovi Dramske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora igrali su predstavu „Oporuka“ u Domu kulture Sivac koju je adaptirala i režirala Lea Jevtić.

**18.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji

Prve kolonije naive u tehnici slame ZKVH je postavio izložbu pod nazivom „Molitvenici – u podunavskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca, na narodnom jeziku“ autorice Katarine Čeliković.

**19.**

Okružnicom biskupa Subotičke biskupije mons. Slavka Večerina upućenom svim župama i samostanima na teritoriju Subotičke biskupije popuštene su mjere zaštite od koronavirusa u crkvama i drugim zatvorenim crkvenim prostorima.

**19.**

U organizaciji Pastoralna mladih Subotičke biskupije je nakon nekoliko godina stanke obnovljen hodočasnički križni put koji je ove godine bio dug 31 kilometar.

**21.**

U organizaciji UG-a „Urbani Šokci“ u dvorani Gradske kuće u Somboru održana je književno-glazbena manifestacija „Opet cvate lelija“. Tom prigodom predstavljena je nova knjiga Marije Seremešić *Tradicijska oglavlja i nakit – Djevojačko češljanje i povezi- vanje monoštorskih Šokica*, otvorena izložba veza na platnu Mirjane Bišćević te održana revija bereškog i monoštorskog zimskog tradicijskog i korizmenog ruha. U programu su sudjelovali HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega, KUDH „Bodrog“ – „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora i Lea Jevtić na gitari.

**21.**

U Vukovaru je preminula liječnica, pedijatrica dr. Vesna Bosanac, ratna i poratna ravnateljica vukovarske bolnice koja je rodom iz Subotice.

**21.**

Dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan i ravnatelj ZKVH-a iz Subotice Tomislav

Žigmanov potpisali su sporazum o međusobnoj suradnji.

**21.**

Ekipa OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice pobijedila je na međuškolskoj razini natjecanja „Čitanjem do zvijezda“ u kategoriji kviza znanja dok je najbolji plakat imala Sara Dulić iz OŠ „Vladimir Nazor“ iz Đurđina. Uz njih se na državno natjecanje u obje kategorije za srednjoškolce plasirala i Politehnička srednja škole. Kviz Knjižničarskog društva Međimurske županije je u novoj čitaonici organizirala Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

**22.**

U okviru korizmenih meditacija svećenik Subotičke biskupije, profesor i bibličar dr. Tivadar Fehér je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održao meditaciju na temu „Ljubav“ (1 Kor, 13).

**22.**

Nakon nastupa na 75. Opštinskoj smotri dramskog stvaralaštva „Velimir Sandić Veljko“ na kojoj su u Velikoj dvorani Kulturnog centra u Somboru nastupili s predstavom „Oporuka“, članovi dramske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora plasirali su se na Zonsku smotru dramskog amaterskog stvaralaštva, koja će biti održana u Crvenki.

**22.**

U sjedištu Udruge, u župi sv. Roka u Subotici, održana je izborna godišnja skupština UBH-a „Dužijanca“, na kojoj su potvrđeni novi mandati dosadašnjem predsjedniku mons. dr. Andriji Anišiću i direktoru Marinku Piukoviću.

**23.**

Na 109. sjednici Vlade Republike Hrvatske usvojena je odluka o nastavku financiranja izgradnje kapitalnog projekta hrvatske zajednice u Republici





Srbiji – „Hrvatske kuće“ u Subotici, čime su podržani napori HNV-a i platforme „HRvati ZAJedno“ čiji je nositelj DSHV, a koja je među programske prioritete uvrstila izgradnju ovog kapitalnog objekta u kojem će biti sjedište triju ključnih hrvatskih institucija.

**24.**

Dvije hrvatske udruge – UBH „Dužijanica“ iz Subotice i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupile su na ovogodišnjem Sajmu turizma u Beogradu, u sklopu predstavljanja turističke ponude Subotice, a u ime Turističke organizacije toga grada.

**24.**

Privatna knjižnica subotičkog učitelja, pisca i bibliografa Ive Prčića mlađeg (1927. – 2002.), koja broji oko 10 000 naslova, darovana je ZKVH-u.

**24.**

U Domu DSHV-a u Subotici održana je godišnja skupština HLU-a „Croart“ iz Subotice.

**25.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame HKPD „Matija Gubec“ i vlč. Marinko Stantić postavili su izložbu pod nazivom „IV. nedilja korizme – Propeća – križevi“.

**25. – 27.**

Maturanti Gimnazije „Svetozar Marković“, Politehničke škole i Medicinske škole iz Subotice, koji nastavu pohađaju na hrvatskom jeziku, zajedno sa svojim razrednicima i profesorima te maturanti drugih škola koji su osnovnoškolsko obrazovanje pohađali na hrvatskom jeziku boravili su na velikom maturalcu u Mostaru, u organizaciji HNV-a.

**26.**

Dramska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora igrala je komediju

„Oporuka“ u Hrvatskom domu koju je po motivu opere Giacomina Puccinija, u adaptaciji Ivica Janjića, režirala Lea Jevtić.

**26.**

Četvrti križni put mladih Srijemske biskupije održan je u biskupijskom sveetištu Gospe Tekijske u Petrovaradinu pod geslom „Bože, milostiv budi meni grešniku“ (Lk 18, 13).

**26.** Mladež DSHV-a bila je domaćin Mladeži HDZ-a iz Hrvatske i Mladeži HDZ-a iz Bosne i Hercegovine.

**28. – 30.**

Na 8. Međunarodnom natjecanju tamburaša održanom u Hrvatskoj u Glazbenoj školi u Požegi koja je svake parne godine organizator ovog događaja, među 103 natjecatelja značajan nastup i nagrade osvojili su i tamburaši iz Subotice, učenici Osnovne i srednje glazbene škole te članovi HGU-a „Festival bunjevački pisama“ koji su bili i suorganizatori ovog natjecanja.

**29.**

Povodom desete obljetnice postojanja HLU-a „Croart“ predsjednik Udruge Josip Horvat uručio je zahvalnicu predsjednici HNV-a Jasni Vojnić za dosadašnju suradnju te sliku „Prid dužijancu“, djelo slikarice Anke Perge Karačić, koja će biti izložena u prostoru „Hrvatske kuće“ u Subotici.

**29.**

U okviru korizmenih meditacija svećenik Subotičke biskupije, profesor i bibličar dr. Tivadar Fehér je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održao meditaciju na temu „Hoću, budi očišćen“ (Lk 5,12-16).

**30.**

Vukovarsko-srijemski župan Damir Dekanić i njegov zamjenik Franjo Orešković boravili su u Baču u svom prvom službenom posjetu hrvatskoj

zajednici u Republici Srbiji. Tom su prigodom u prostorijama Rimokatoličke župe sv. Pavla Apostola održali sastanak s vodstvom HNV-a i DSHV-a.

### 31. 3. – 1. 4.

„Prikupljanje arhivskog i drugog kulturno-povijesnog gradiva o Hrvatima u Vojvodini (Srbiji) i njegovo istraživanje te prezentacija“ naziv je izlaganja koje je Katarina Čeliković, djelatnica ZKVH-a imala na znanstveno-stručnom skupu 7. dana ICARUS-a u Hrvatskoj pod nazivom „Baštinske inicijative, edukacija i digitalno okruženje“, a koje su priredili ICARUS Hrvatska u suradnji s konzorcijem ICARUS (International Center for Archival Research), Gradom Pleternica i drugim partnerima.

### Kalendar manifestacija za 2022. godinu

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata izradio je Kalendar manifestacija Hrvata u Srbiji za 2022. godinu, koji je dostupan na portalu Zavoda ([www.zkvh.org.rs](http://www.zkvh.org.rs)).

### Inicijativa „40 dana za život“

Pod geslom „U predvečerje svog života bit ćeš pitan o ljubavi“ inicijativa „40 dana za život“ je tijekom korizme okupila vjernike na molitvu u Subotici i molitvenom bdijenju ispred Klinike za ginekologiju i akušerstvo „Betanija“ u Novom Sadu.

### Sunakladnički projekt vukovarske podružnice Instituta „Ivo Pilar“ i ZKVH-a

*Demografska i društvena održivost Hrvata u Vojvodini: aktualni trendovi, izazovi i perspektive* naslov je nove knjige u sunakladi Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ iz Zagreba, podružnica Vukovar i ZKVH-a iz Subotice. Knjiga je plod istoimenog projekta koji je tijekom 2021. godine proveo Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ u suradnji sa ZKVH-om.

### Nova knjiga Mirka Kopunovića

U nakladi Hrvatske čitaonice Subotica objavljena je knjiga pjesama subotičkog književnika Mirka Kopunovića pod nazivom *Dok je svita*.

### Virtualna izložba pisanaica

HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice organizirao je na svojoj Facebook stranici virtualnu izložbu šarenih jaja – pisanaica.

### Nova knjiga mons. Stjepana Beretića

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ iz Subotice objavilo je knjižicu *Johannes Clausen – kako je oslikana subotička katedrala* na tri jezika (hrvatski, mađarski i njemački), čiji je autor župnik subotičke katedralne župe sv. Terezije Avilske mons. Stjepan Beretić.

## TRAVANJ, 2021.

### 1.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehniči slame HKPD „Matija Gubec“ i vlč. Marinko Stantić postavili su izložbu pod nazivom „V. nedilja korizme – Krunice – očenaše“.

### 2.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organiziralo je Uskrsnu radionicu u Hrvatskom domu na kojoj su po tradicionalnim receptima pripremali slatke keksiće.

### 2.

Na Okružnom natjecanju iz poznavanja hrvatskog jezika i jezične kulture održanom u Đurđinu prvo mjesto u kategoriji 7. razreda osvojila je Mila Rukavina iz OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice dok je za osme razreda najbolja bila Lea Vojnić Purčar iz OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice.



**2.**

HLU „Croart“ iz Subotice održala je svoj „radni dan“ u subotičkoj župi Uskrsnuća Isusovog. Sudjelovalo je 12 članova „Croarta“ i dvoje gostujućih slikara, a dio nastalih slika darovan je župi.

**2.**

S ciljem razmjene iskustava u tradicijskoj izradi predmeta, tavankutski HKPD „Matija Gubec“ ugostio je u uzvratnom posjetu članice Udruge za očuvanje hrvatske kulturne baštine „Kragulj“ iz Svete Nedelje kraj Zagreba.

**2.**

Hodočasnici iz Maribora, na čelu s nadbiskupom mons. Alojzijem Cvilkom, posjetili su Suboticu i Biskupijsko svetište Gospe od Suza – Bunarić.

**2. – 9.**

U organizaciji Molitvene zajednice „Proroci“ i vjernika Subotičke biskupije u Franjevačkoj crkvi održano je treće Jerihonsko bdijenje pod geslom „Blaženi koji prebivaju u domu tvome slavec' te bez prestanka“ (Ps 84, 5).

**4.**

U čitaonici Gradske knjižnice Subotica izvlačenjem 300 nagrada završen je XIV. kviz za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ namijenjen učenicima osnovnih škola u Gradu Subotici, a koji je bio posvećen mitovima i legendama.

**5.**

U okviru korizmenih meditacija svećenik Subotičke biskupije, profesor i bibličar dr. Tivadar Fehér je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održao meditaciju na temu „Dat ću vam novo srce“ (Ez 36, 26-38).

**5. – 9.**

Predstavnici OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta su u okviru projekta Erasmus+ Keychain posjetili školu „Curt

Nicolin“ u Finspongu u Švedskoj, gdje su se susreli s drugim školama sudionicima iz Turske, Rumunjske i Latvije.

**7.**

U prostorijama HNV-a održan je prvi sastanak tima za izradu Strategije gospodarstva hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

**7.**

U povodu najvećeg kršćanskog blagdana Uskrsa, u prostorijama Mjesne zajednice Verušić, prikazana su dva dokumentarna filma Rajka Ljubiča i Zvonimira Sudarevića – „Uskrs u Subotici 1994.“ i „Čuvari Božjeg groba“.

**7.**

Nakon dvije godine pauze zbog koronavirusa u Generalnom konzulatu Republike Hrvatske u Subotici je za mališane iz subotičkih vrtića „Marija Petković – Sunčica“ i „Marija Petković – Biser“ te vrtić „Petar Pan“ iz Tavankuta priređena uskrsna potraga za čokoladnim jajima.

**8.**

Galerija Prve kolonije naive u tehnicu slame i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirali su tradicionalnu Uskrsnu izložbu u prostoru Galerije u Tavankutu koja je postavljena u sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“. U programu su sudjelovali članovi dječjeg crkvenog zbora „Isusovi anđeli“.

**8. – 10.**

Pavao Huska (Hrvatska čitaonica), Marijan Rukavina (ZKVH), Ivan Huska (Hrvatska čitaonica) i Barbara Piuković (Gimnazija „Svetozar Marković“) iz Subotice dobitnici su zlatne diplome na 52. Pokrajinskoj smotri recitatora „Pjesniče naroda mog“, održanoj u Sečnju.

**8. – 14.**

Dramska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je s

predstavom „Oporuka“ na Zonskoj smotri dramskog stvaralaštva u Crvenki.

**9.**

Na zahtjev domaće publike, članovi dramske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora igrali su ponovno u Hrvatskom domu predstavu „Oporuka“ koja je rađena po motivu opere Giacoma Puccinija, u adaptaciji Ivica Janjića, a u režiji Lee Jevtić.

**10.**

Članovi Kreativne sekcije Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz Surčina priredili su 6. uskrсну izložbu u prostorijama udruge.

**10.**

Predstava „Č’a Grgina huncutarija“ Dramske sekcije HKC-a „Bunjevačko kolo“ igrana je u Tavankutu, u mjesnom Domu kulture.

**11.**

Likovni odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice i likovno-slamarski odjel HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta priredili su tradicionalnu Uskrсну izložbu u predvorju Gradske kuće u Subotici.

**12.**

Nakon duge i teške bolesti, u Osijeku je preminuo glazbenik, kulturni djelatnik, zaljubljenik u povijest Petrovaradina i član Vijeća DSHV-a Petar Pifat.

**13.**

Odjel za istraživanje i izučavanje tradicijske baštine pri HKC-u „Bunjevačko kolo“ snimio je film „Pod križ“ autorice Senke Horvat koji je premijerno prikazan u prostorijama Centra.

**15.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Uskrs

– Sveto trodnevlje okom umjetnice“ autorice Josipe Dević.

**15. 4. – 30. 5.**

Predsjednik mladeži DSHV-a Marin Piuković boravio je šest tjedana na praksi u Bruxellesu gdje je bio angažiran u uredu zastupnika Karla Resslera, člana Europskog parlamenta od 2019. godine.

**19.**

Učenci osnovnih i srednjih škola iz Srijemske Mitrovice, Ljube, Sota te srednjoškolci iz Petrovaradina koji pohađaju izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture boravili su na jednodnevnom izletu u Subotici koji je organiziran uz potporu HNV-a i HKC-a „Srijem“.

**19.**

U Novom Sadu je, pod predsjedanjem zamjenika gradonačelnika Novog Sada Milana Đurića održana sjednica Radne skupine za rješavanje otvorenih pitanja između Hrvatskog nacionalnog vijeća i Grada Novog Sada.

**19. – 23.**

Nakon dvogodišnje pauze, učenici osmih razreda cjelovite nastave na hrvatskom jeziku i oni koji pohađaju Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture boravili su na Malom matulcu u Republici Hrvatskoj posjetivši Split, Trogir, Sinj, Zagreb i Vukovar u organizaciji HNV-a te uz podršku HPD-a „Bela Gabrić“.

**20.**

Gradska knjižnica „Karlo Bijelicki“ iz Sombora organizirala je u dvorani dječjeg odjela Knjižnice književnu večer Mire Perić, glumice, pjesnikinje, dramske spisateljice i prvakinje HNK iz Osijeka, pod nazivom „Proces sazrijevanja“.

**21.**

ZKVH je priredio predstavljanje knjige *Tragom starih matičnih knjiga* u



*Subotici: Povijest jedne male grane velike porodice Skenderović*, autora Ivana Skenderovića u čitaonici Gradske knjižnice Subotica.

**22.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame Spomenka Hegediš iz ogranka Gradske knjižnice Subotica u Tavankutu postavila je izložbu pod nazivom „Narodna biblioteka Tavankut“.

**22. – 24.**

Djelatnici triju ključnih hrvatskih institucija u Republici Srbiji – HNV-a, ZKVH-a i NIU „Hrvatska riječ“ – boravili su u Novom Vinodolskom gdje su se susreli s političkim predstavnicima regije.

**24.**

U župi svetog Jurja mučenika u Golubincima Marija Trivić, voditeljica Molitvene zajednice MiR iz Osijeka održala je tribinu u sklopu pripreve za proslavu jubileja – 250 godina od osnivanja ove župe.

**24.**

Nakon duge bolesti, u Subotici je u 94. godini preminula članica HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta i kulturna djelatnica Justina Šabić.

**25.**

Svetom misom u crkvi svetog Josipa Radnika u Đurđinu te blagoslovom žita na njivi gdje će biti održano natjecanje risara započela je na Markovo manifestacija „Dužijanica 2022.“ koju organizira UBH „Dužijanica“.

**26.**

Predstavnici šest općina i gradova Vukovarsko-srijemske županije koji financiraju prijevoz učenika nastave na hrvatskom jeziku boravili su u službenom posjetu hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji. Tom prigodom s njima je

u prostorijama HNV-a održan sastanak nakon čega su se gosti učeničkim autobusom uputili na prigodni program na Klisi koji su pripremili učenici nastave na hrvatskom jeziku.

**26.**

Mađarski ministar vanjske ekonomije i vanjskih poslova Péter Szijjártó, u pratnji predsjednika Skupštine Vojvodine Istvána Pásztor, posjetio je subotičku katedralu sv. Terezije Avilske, gdje je sa subotičkim biskupom mons. Slavkom Večerinom razgovarao o njezinoj obnovi.

**28.**

Izložba fotografija „Lica Bačke“ poznatog subotičkog fotografa Augustina Jurige otvorena je u holu Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ u Baču u organizaciji ZKVH-a.

**28.**

Dobitnik „Velike Zlatne Arene“ u Puli 2021. te „Zlatne arene“ za najbolju režiju Zrinku Ogrestić i za najbolju žensku ulogu Vanji Čirić, „Plavi cvijet“ (u produkciji „Interfilma“ iz Hrvatske i koprodukciji „Zillion filma“ glumca i redatelja Lazara Ristovskog iz Srbije) srpsku kino premijeru imao je u Dvorani kulturnog centra Beograda, uz prisutnost autora filma.

**28. i 29.**

Sastancima prosvjetne suradnje koji su održani u Dugom Selu, Božjakovini, Republika Hrvatska s ciljem obnove aktivnosti na međunarodnim projektima prisustvovali su i predstavnici HNV-a.

**29.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Deset godina ansambla Ruže“ autora Ninoslava Radaka, Nikole Stantića i Krunoslava Piukovića.





nji s NIU „Hrvatska riječ“. U kategoriji plakata u natjecanju su sudjelovale i dvije učenice OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice i „Vladimir Nazor“ iz Đurđina te učenik iz subotičke Politehničke srednje škole.

**6.**

Predstavnici triju nevladinih organizacija – Fonda za humanitarno pravo, Žena u crnom i Inicijative mladih za ljudska prava – okupili su se u središtu Beograda kako bi podsjetili javnost da je na taj dan prije 30 godina Srpska radikalna stranka održala predizborni miting u Hrtkovcima na kojem je Vojislav Šešelj pozvao na protjerivanje lokalnog hrvatskog stanovništva.

**6.**

Predstava „Č’a Grgina huncutarija“ Dramskog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice izvedena je u Domu Mjesne zajednice u Maloj Bosni.

**6.**

Promocija zbirke priča *Katarza – amsterdamske priče* spisateljice Dragice Križanac, ujedno i prvonagrađene na ovogodišnjem „Prepekovo proljeće“, održana je u Kulturnom centru Novog Sada.

**6.**

Članovi novinarske sekcije učenika nižih razreda OŠ „Matko Vuković“, skupa s učiteljicama Sonjom Konkolj i Vesnom Nimčević, posjetili su redakciju NIU „Hrvatska riječ“. Budući da pripremaju elektroničko izdanje školskog časopisa koji će nositi ime *Matkolino*, došli su se upoznati s funkcioniranjem redakcije i procesom izrade novina, a osobito *Hrcka*.

**6.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Bičevi i zvečke“ autora Ivana Piukovića.

**7.**

HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada organizirao je književnu manifestaciju „Prepekovo proljeće“ u malom amfiteatru novosadskog SPENSA u Novom Sadu. Tom prigodom predstavljen je zbornik *Prepekovo proljeće 2022.* kao i uručene nagrade najuspješnijim sudionicima istoimena pjesničkoga natječaja. Pobjednica natječaja je bila Dragica Križanac s pjesmom „Pogledaj dom svoj anđele“.

**7.**

U organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske i Upravnog odjela za obrazovanje i mlade Osječko-baranjske županije u Ugostiteljsko-turističkoj školi Osijek je održan stručni skup za 30-ak odgojitelja, učitelja i profesora koji rade u nastavi na hrvatskom jeziku u Vojvodini.

**7.**

Ravnatelj Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ iz Zagreba Željko Holjevac posjetio je HNV u pratnji Milana Bošnjaka, savjetnika Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu. Ovom prigodom ravnatelj Holjevac darovao je HNV-u komplet knjiga istaknutog hrvatskog povjesničara Dragutina Pavličevića, rodom Bunjevac, te povelju koja govori o grbu plemenitih Bunjevaca Krmpočana.

**7.**

U somborskoj crkvi Presvetoga trojstva Uskrsni koncert izveli su Andrej Kukuruzar (violina) i Gábor Drobina (orgulje).

**8.**

Na sceni „Jadran“ Narodnog kazališta u Subotici članovi dramske sekcije HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice izveli su predstavu „Č’a Grgina huncutarija“.

8.

Zaklada „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“ iz Petrovaradina je u okviru programske cjeline „Bajke budućnosti programa Novi Sad – Europska prijestolnica kulture“ u Kulturnoj stanici „Egység“ u Novom Sadu priredila predstavljajući publikaciju *Fenomen dječjih opera* Franje Štefanovića kao i novu izvedbu Štefanovićeve opere „Šumska kraljica“. Izvođenju su pret hodile i dvije radionice na temu ekološke održivosti i očuvanja okoliša.

9.

U galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici je otvorena izložba likovnih djela iz fundusa HLU-a „Croart“ nastalih u proteklih 11 godina rada.

9. – 13.

U sklopu Erasmus+K2 projekta pod nazivom „Povratak korijenima“, učenicima OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice s učiteljom Sanjom Dulić i razrednicom Jelenom Vidaković Mukić posjetili su Bakar (Hrvatska) zajedno s vršnjacima iz Austrije i Italije.

12.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ uz potporu HNV-a je u subotičkoj Sinagogi organiziralo 31. tradicionalni uskrсни koncert Katedralnog zbora „Albe Vidaković“ naslovljen „Resurrexit“ kojim je ravnao dirigent Miroslav Stantić. Uz katedralni zbor nastupili su i solistice Pamela Kiš Ignjatov (sopranistica), Iza-bella Guzsvány (mezzosopranistica), zbor Collegium Musicum Catholicum, Komorni orkestar Subotičke filharmonije (koncertmajstor Pál Zsiga) i David Bertran (orgulje).

12.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega nastupili su na Općinskoj smotri folkloru u Stanišiću te ostvarili plasman na zonsku smotru koja će biti održana 4. lipnja u Apatinu.

13.

OŠ „Matija Gubec“ obilježila je dan škole u Domu kulture u Tavankutu. U okviru programa dodijeljene su nagrade učenicima čiji su radovi pobijedili na X. međunarodnom likovno-literarno-novinskom natječaju „Bogatstvo različitosti“ koji je ove godine raspisan na temu „Knjiga je moj najbolji prijatelj“.

Među brojnim gostima iz Hrvatske bili su i predstavnici Zagrebačke županije koji su tom prigodom održali radionice izrade nakita, kinča te slikarsku radionicu, a posjetitelje priredbe po-častili su i predstavom „Šuma Stribro-va“ koju su izveli učenici OŠ „Pušća“ iz Pušća, recitacijama na kajkavskoj ikavici u izvedbi učenika OŠ „Ante Kovačić“ iz Marije Gorice te glazbenim nastupom klape „Stine“.

13.

Devet učenika subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“ i Medicinske srednje škole sudjelovalo je na državnom natjecanju „Mreža čitanja“ koje je u obliku online kviza Hrvatska mreža školskih knjižničara organizirala za učenike srednjih škola u Hrvatskoj i Subotici, a u Subotici ga je provela Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

13.

Radio Marija Srbije pridružila se molitvenom projektu „Mater Fatima 2022.“ kojim se već četvrtu godinu moli u Gospinim svetištima diljem svijeta (Fatima, 2019., Guadalupe, 2020., Chiquinquira, 2021.) te prenosila na svojim valovima molitvu iz katedrale Bezgrešnog Začeca Marijinog u Managui u Nicaragui.

14.

Tijekom nacionalne manifestacije „Muzeji za 10“ i europske „Noći muzeja“, u ZKVH-u u Subotici posjetitelji su mogli pogledati izložbu „150 godina Bunjevačkih i šokačkih novina i Vile“





autorice Katarine Čeliković. HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice priredilo je program „Pješčani sat“ koji se sastojao od izložbe bunjevačke nošnje, fotografija i umjetničkih slika iz fundusa Centra, prikaza, tzv. žive slike jedne obitelji u svakodnevnim poslovima koji su se odvijali na jednom salašu, performansa „Memento“ folklornog odjela te izložbe „Što ostane iza jednog čovika“ u klubu (podrumski dio Centra). HLU „Croart“ iz Subotice se predstavio skupnom izložbom u galeriji Otvorenog sveučilišta. Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirali su izložbu „Pletiva od slame“.

**14.**

U Baču je održan tradicionalni susret mladih Subotičke biskupije koji se sastojao od predavanja vlč. Tomislava Vojnića Mijatova na temu „Sinodalni hod mladih u Crkvi“, rada po skupinama, svete mise, zajedničkog ručka, obilaska tvrđave, radionice i prezentacije rada.

**14.**

Predsjednica HNV-a Jasna Vojnić i predsjednik DSHV-a i zastupnik u Narodnoj skupštini Republike Srbije Tomislav Žigmanov prisustvovali su središnjoj proslavi 100. obljetnice rođenja prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana održanoj u Koncertnoj dvorani „Vatroslav Lisinski“ u Zagrebu koja je okupila brojne članove i vodstvo Hrvatske demokratske zajednice.

**14.**

Na redovitoj sjednici HNV-a održanoj u Horgošu, kojoj su prisustvovali i elektori IV. saziva HNV-a, predsjednik IO HNV-a Lazar Cvijin dao je detaljan pregled financiranja udruga kulture kroz natječaje, zatim je sumiran trogodišnji rad ovog, IV. saziva HNV-a, a bilo je riječi i o planiranim aktivnostima za predstojeći popis stanovništva.

**15.**

HNV su posjetili predstavnici dviju hrvatskih udruga iz Tetova u Sjevernoj Makedoniji – predsjednik Makedonskog hrvatskog društva Nediljko Romac, predsjednica Hrvatskog foruma Simona Koprivnjak i generalni tajnik Hrvatskog foruma Marko Vidaček te profesor hrvatskog jezika Marko Pavelić.

**16.**

Predstavnici HNV-a na čelu s predsjednicom HNV-a Jasnom Vojnić te predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov održali su radni susret s biskupom Subotičke biskupije mons. Slavkom Večerinom. Tema susreta bile su započete i predstojeće aktivnosti koje hrvatska zajednica ostvaruje u suradnji s mjesnom Crkvom.

**17.**

U Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održana je promocija knjige *Advokat* subotičkog pisca Dražena Prčića.

**18.**

Gradonačelnik Grada Osijeka Ivan Rađić boravio je u službenom posjetu hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji u okviru kojeg je održan radni sastanak s predstavnicima HNV-a na čelu s predsjednicom HNV-a Jasnom Vojnić, a sastanku je prisustvovao i ravnatelj NIU „Hrvatska riječ“ Ladislav Suknović. Gradonačelnik Grada Osijeka obišao je i sjedište DSHV-a, gdje se susreo s političkim predstavnicima hrvatske zajednice na čelu s predsjednikom DSHV-a Tomislavom Žigmanovim, te prostor u kojem će se nalaziti „Hrvatski školski centar“ u Subotici.

**18. – 19.**

Za završnu svečanost u okviru projekta Erasmus+ pod nazivom „Go-Car-Go PLUS“ koja je održana na terenu Školskog centra Ptuj u Sloveniji, učenici OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta izradili su

električno vozilo pod nazivom „Noddy racing team“ s kojim su se natjecali u tri kategorije skupa s još pet osnovnih škola iz Slovenije i jednom iz Hrvatske.

**18. – 21.**

Pokrajinska tajnica za kulturu, javno informiranje i odnose s vjerskim zajednicama Dragana Milošević boravila je u trodnevnom posetu Istarskoj županiji, gdje je na poziv gradonačelnika Labina Valtera Glavičića prisustvovala svečanom otvorenju prvog regionalnog festivala Labina – festivala umjetnosti i tolerancije na kojem su sudjelovali i izvođači Srpskog narodnog pozorišta, Bitef teatra iz Beograda i mnogi drugi kazališni umjetnici iz regije.

**19.**

HNV je potpisao je ugovor s izvođačem radova III. faze izgradnje Hrvatske kuće u Subotici. Nakon završenog procesa javne nabave poslovi III. faze izgradnje ovog objekta dodijeljeni su konzorciju koji čine „Expres-servis“, „Cimgas“ i „Rotel“ iz Subotice. Projekt u potpunosti financira Vlada Republike Hrvatske, a sredstva za III. fazu izgradnje odobrena su na 109. sjednici Vlade RH održanoj 23. ožujka 2022. godine.

**19.**

Na Pozornici I u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u sklopu devetog izdanja Festivala povijesti „Kliofest“ održano je predstavljanje najnovije knjige u sunakladi ZKVH-a i Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Podružnice Vukovar, *Demografska i društvena održivost Hrvata u Vojvodini: aktualni trendovi, izazovi i perspektive*. Knjigu su predstavili ravnatelj Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ dr. sc. Željko Holjevac, recenzent dr. sc. Mario Bara i autori dr. sc. Sandra Cvikić (online obraćanje) i prof. Tomislav Žigmanov.

**19.**

Jedan od najaktualnijih hrvatskih izvođača, dubrovački bend „Silente“ održao je koncert u novosadskom klubu Dom kulture.

**19. i 20.**

U sklopu multimedijalnog projekta Ars e femmina programskog luka Heroine (Novi Sad – EPK 2022.), u Kulturnoj stanici „Egység“ u Novom Sadu organiziran je program „Devet Vojvođanki“ na kojem su umjetnice, predstavnice dijela nacionalnih zajednica Vojvodine i Novog Sada predstavile važne žene iz svoje zajednice. Tako je profesorica klavira iz Novog Sada Ana Frlin održala predavanje o Justiki Skenderović, velikanki iz hrvatske manjinske zajednice koja je od rane mladosti bila aktivna na polju kulture i u javnom životu.

**20.**

Učenici OŠ „Ivan Goran Kovačić“ iz Sonte koji pohađaju izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture boravili su u posjetu Gradu Vukovaru gdje ih je ugostila vukovarska OŠ „Antuna Bauera“ u sklopu projekta „Zajedništvo i izučavanje hrvatske povijesti“ koji su podržali Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i HNV.

**20.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Stari zanat – Papučoš“ autora Dejana Kovača.

**21.**

U organizaciji Biskupijskog pastoralnog centra Srijemske biskupije, Ureda za pastoral mladih, u župi Presvetog Trojstva u Srijemskim Karlovcima u Kapeli Mira održan je XV. Susret mladih Srijemske biskupije pod geslom „Mir vam ostavljam, mir vam svoj dajem“ (lv 14, 27).



**21.**

Mješoviti župni zbor Župe Imena Marijina iz Novog Sada te zborovođa i kantor ove župe David Bertran priredili su uskrsni koncert „Surrexit Dominus vere“, u crkvi Imena Marijina.

**21. i 22.**

Učenici od I. do III. razreda cjelovite nastave na hrvatskom jeziku Politehničke i Medicinske srednje škole u Subotici boravili su na dvodnevnom izletu u Osijeku i Vukovaru koji je organizirao HPD „Bela Gabrić“ uz potporu HNV-a.

**21. – 27.**

Kratki igrani film „Ničija zemlja“ / „No man's land“ i dugometražni dokumentarni film „Sve je bio dobar san“ hrvatskoga redatelja podrijetlom iz Vojvodine Branka Ištvančića uvršteni su u natjecateljski program 8. Balkan Film Festivala koji se održava u turskom Izmiru.

**22.**

Delegacija Fondacije za razvoj hrvatske zajednice u Republici Srbiji „CroFond“ bila je gost II. dana obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, na poziv načelnika Općine Ivankovo Marka Miličevića, koji su okupili oko 100 gospodarstvenika s područja Općine Ivankovo.

Program je obuhvaćao stručna predavanja, obilazak I. gospodarstvenog sajma u Ivankovu, glazbeni koncert te smotru dječjeg folklornog stvaralaštva na kojoj je nastupio i dječji odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice.

**22.**

Nakon pauze, koja je izazvana pandemijom koronavirusa, zbog koje se tradicionalni memorijal nije održao dvije godine, sportska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor“ je u Hrvatskom domu u Somboru održala stolnoteniski turnir XII. Memorijal Stipan Bakić.

**23.**

U Gradskoj knjižnici u Subotici održana je svečana dodjela nagrada i diploma za 19 učenika Gimnazije „Svetozar Marković“, Politehničke škole i Medicinske škole u Subotici koji nastavu pohađaju na hrvatskom jeziku, a koji su tijekom protekle školske 2021./2022. godine sudjelovali u Kvizu znanja i kreativnosti „Mreža čitanja“ koji za cilj ima poticanje srednjoškolaca na čitanje.

Organizator kviza u Republici Hrvatskoj je Hrvatska mreža školskih knjižničara, a provedbu u Subotici realizirali su Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“ koji su pripremili zahvalnice i prigodne nagrade za sudionike.

**23.**

Temeljem provedenog Javnog natječaja za dodjelu stipendija studentima – pripadnicima hrvatskog naroda izvan Republike Hrvatske – za akademsku godinu 2021./2022., Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske objavio je konačnu rang listu studenata koji su dobili stipendije.

**24.**

Nakon dvije godine online koncerata, proljetni koncert HGU-a „Festival bunjevački pisama“ održan je u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici.

**24.**

Predstavnici hrvatske zajednice u Republici Srbiji predsjednica HNV-a Jasna Vojnić i predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov bili su gosti 62. sjednice Izvršnog odbora Hrvatske zajednice županija održane u Istarskoj sabornici u Poreču.

**24. – 26.**

Predstava „Ugovor“ Gradskog kazališta mladih Vitez (BiH) apsolutni je pobjednik 27. po redu festivala „Dardas“ u Subotici osvojivši gotovo sve

nagrade na festivalu (nagrada za najbolju predstavu, režiju, glavnu mušku ulogu, najbolju žensku ulogu, najbolju mladu glumicu festivala, najbolju kostimografiju i scenografiju kao i nekoliko glumačkih pohvala). Nakon festivala, predstava „Ugovor“ gostovala je i u Tavankutu, gdje im je domaćin bila OŠ „Matija Gubec“.

#### 25. – 29.

Predstavnici Galerije Prve kolonije naive u tehnici slame iz Tavankuta Ladislav Suknović i Ivica Dulić sudjelovali su na međunarodnoj konferenciji „Očuvaj svoju raznolikost“ održanoj u Škofjoi Loki u Sloveniji.

#### 25. 5. – 3. 6.

S motom „Vrijeme tjeskobe“, u Novom Sadu je održano 67. Sterijino pozorje na kojem je izvedeno devet predstava u natjecateljskoj selekciji i tri u međunarodnoj selekciji „Krugovi“. U selekciji „Krugovi“ izvedene su i dvije predstave iz Hrvatske: „Ja sam ona koja nisam“ Zagrebačkog kazališta mladih te „Usidrene“ u koprodukciji HNK-a Split, GDK-a Gavela Zagreb i HNK-a Zadar.

#### 26.

Hrvatski sabor kulture priredio je u svojim prostorijama u Zagrebu promociju zbornika *Čuvari tradicije* u nakladi HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

#### 27.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ organiziralo je predstavljanje nove knjige Stjepana Beretića pod naslovom *Johannes Clausen – kako je oslikana subotička katedrala*, u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici.

#### 27.

ZHB „Tin Ujević“ i beogradska Općina Stari grad organizirali su tribinu posvećenu dramskom piscu, pjesniku i kompozitoru Iliji Okrugiću u dvorani

Općine Stari grad u Beogradu. Predavači su bili vlč. Marko Kljajić, prof. Goran Radenković i publicist i urednik časopisa *Identitet* Nenad Stevović, a prikazan je i dokumentarno-igrani film „Ilija Okrugić – domovino slatko milovanje“.

#### 27.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Ti sto u bunjevačkoj kujni“ autorice Jelice Buze.

#### 27. – 29.

Nakon dvije godine korona stanke, reprezentativna folklorna skupina HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta gostovala je opet na smotri folklora u sklopu manifestacije „Čuvajmo običaje zavičaja“ u Velikoj (Hrvatska) koju su organizirali Turistička zajednica „Zlatni Papuk“, mjesni KUD „Ivan Goran Kovačić“ i Općina Velika.

#### 28.

U organizaciji UG-a „Tragovi Šokaca“ iz Bača u „Didinoj kući“ u Baču održan je III. seminar tradicijskih glazbala i tradicijskog pjevanja koji su vodili profesor Tomislav Livaja iz Osijeka i profesor etnomuzikologije Edi Tajm iz Srijemske Mitrovice. Seminar je završen priredbom na kojoj su polaznici seminara prezentirali stečena znanja.

#### 28.

Manifestacija „Sastali se alasi i bećari“ održana je u Monoštoru u organizaciji mjesnog KUDH-a „Bodrog“. U cilju očuvanja tradicionalnog načina kuhanja ribljeg paprikaša organizirano je i natjecanje u kuhanju paprikaša od ribe ulovljene u Dunavu ili nekom drugom prirodnom staništu.

#### 28.

Pod pokroviteljstvom i u organizaciji ZKVH-a u svetištu Gospe Snježne na



Tekijama priređen je program pod nazivom „U čast Iliji Okrugiću Srijemcu“ povodom 125. obljetnice smrti velika hrvatske zajednice, a u okviru projekta „Godine novog preporoda Hrvata u Srbiji“. Program je započeo svečanom svetom misom koju je predslavio vlč. Ivan Rajković, nakon koje je održana svečana akademija te polaganje cvijeća na Okrugićevo grobno mjesto pokraj svetišta na Tekijama.

**28.**

U Galeriji Matice srpske u Novom Sadu predstavljena je monografija *Bogomil Karlavaris – slikar, naučnik i pedagog* koju je likovno uredio njegov sin Ivan, dizajner fotografije na Akademiji umjetnosti u Novom Sadu.

**29.**

Književno-teatarski kružok premijerno je u dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici izveo predstavu „Salon mame Tereze“ autora Petka Vojnića Purčara u režiji Nevene Mlinko.

**30.**

Nikola Vujković Lamić i Lea Vojnić Purčar, učenici OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice pobjednici su Republičkog natjecanje učenika osnovne škole iz poznavanja hrvatskoga jezika i jezične kulture za sedmi, odnosno osmi razred, koje je održano u OŠ „Vladimir Nazor“ u Đurđinu.

**31.**

Prilikom posjeta HNV-u akademiku dr. sc. Ivanu Gutmanu, prof. emer. je predsjednica HNV-a Jasna Vojnić uručila Priznanje „Dr. Josip Andrić“ za doprinos hrvatskoj kulturi dodijeljeno za 2021. godinu u okviru svečane akademije održane 17. prosinca 2021. godine povodom Dana izbora I. saziva HNV-a, a kojoj zbog zdravstvenih razloga gospodin Gutman nije mogao prisustvovati.

**Nova knjiga u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata**

Ivan Armanda iz Zagreba autor je najnovije knjige u nakladi ZKVH-a pod naslovom *Majka Anuncijata Kopunović (1887. – 1956.) : život i spisi prve vrhovne poglavarice hrvatske Družbe sestara Naše Gospe*.

**Zbirka kratkih priča**

**Zvonimira Nemet a Crtice**

Zvonimir Nemet (Indija, 1952.), književnik koji posljednjih 31 godinu živi u Dugom Selu (okolica Zagreba), objavio je, u vlastitoj nakladi, zbirku kratkih priča *Crtice*.

**LIPANJ, 2022.**

**2.**

Predsjednica HNV-a Jasna Vojnić prisustvovala je svečanoj sjednici Skupštine Osječko-baranjske županije u velikoj dvorani HNK u Osijeku kojom je obilježen Dan Osječko-baranjske županije.

**3.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame HKPD „Matija Gubec“ je postavio izložbu pod nazivom „Kraljice“.

**3. i 4.**

Na 27. Danima hrvatskoga pučkoga teatra u Hercegovcu sudjelovala je i dramska skupina HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora s komedijom „Oporuka“ u režiji Lee Jevtić.

**4.**

Peta po redu gastro manifestacija „CROZ kuhinje Vojvodine“ održana je u prostoru Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Petrovaradinu u organizaciji mjesnog HKPD-a „Jelačić“. Uz specijalitete lokalnih kuhinja, posjetitelji su imali prigodu uživati u kulturno-umjetničkom programu te tamburaš-

koj i klapskoj glazbi, a u okviru manifestacije djelatnica ZKVH-a Katarina Čeliković predstavila je monografiju *Identitet srijemskih Hrvata kroz prizmu tradicijske baštine*.

### 3. – 5.

U okviru Tjedna Osječko-baranjske županije u Topolju, a uz 300. obljetnicu crkve sv. Petra i Pavla koja je ponovno postala mjesto susreta Hrvata izvan Hrvatske i domaćina, Općine Draž i Osječko-baranjske županije održana je kulturno-turistička manifestacija „Baranjski bećarac“ na kojoj su se u okviru revije narodnih nošnji predstavili i osvojili nagrade članovi KUDH-a „Bodrog“ iz Monoštora, HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega i HKU-a „Antun Sorgg“ iz Vajske.

Drugog dana, ispred crkve koju je dao izgraditi Eugen Savojski kao zahvalu Bogu na pobjedu nad Turcima, održan je okrugli stol na temu „Hrvati izvan Hrvatske – izazovi suživota“ u organizaciji Osječko-baranjske županije. O Hrvatima u Srbiji govorili su predsjednica HNV-a Jasna Vojnić i predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov.

Na smotri folkloru koja je priređena popodne nastupili su i članovi HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta te HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice.

### 4.

Susret ministranata Subotičke biskupije, koji je održan u Monoštora, okupio je oko 200 ministranata iz 12 župa hrvatskog govornog područja ove biskupije. Nakon euharistijskog slavlja uslijedio je ministrantski kviz u kojem je prvo mjesto osvojio Marko Brdar iz Monoštora pa potom i nogometni turnir.

### 5.

Župa sv. Roka iz Subotice i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta su i ove godine na blagdan Duhova održali običaj „Kraljica“.

### 5.

Poznata pop pjevačica iz Hrvatske Natali Dizdar nastupila je na prvom izdanju umjetničkog festivala „Vila“ koji je održan u Vrdniku u okviru programskog luka „Heroine“ projekta Europska prijestolnica kulture – Novi Sad 2022.

### 5.

Folkloriši HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice bili su gosti na 54. Orhovačkom proljeću koje predstavlja jednu od najvećih kulturno-turističkih manifestacija na području Virovitičko-podravske županije i jednu od tri najznačajnije na području Slavonije.

### 6.

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije Republike Hrvatske uručilo je na Ladanjskom imanju „Principovac“ pokraj Iloka ugovore partnerima kojima su odobrena sredstva na Programu prekogranične suradnje između Republike Hrvatske i Republike Srbije za 2022. godinu, a na kojemu sudjeluju udruge i institucije hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

### 7.

U prostorijama HKC-a „Bunjevačko kolo“ održana je redovita skupština Centra.

### 8.

Mali tamburaši pod vodstvom profesorice Marine Kovač održali su koncert u Domu kulture u Monoštora. Gosti koncerta bili su učenici tamburaškog orkestra Glazbene škole „Petar Konjović“ u Somboru.

### 8. – 13.

Društvo hrvatskih književnika – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski i ZKVH iz Subotice priredili su „6. Dane Antuna Gustava Matoša“ koji su održani u mjestima koja su obilježila život znamenitog hrvatskog pjesnika. Tako su u Tovarniku položeni vijenci kod



Matoševе biste kao i na njegovom grobu u Zagrebu, dok je u Plavni služena misa za Matoša i njegovu obitelj. Osim toga predstavljena je i knjiga *Josipu Jurju I, kralju naših svih ideala* objavljena u sunakladi Društva hrvatskih književnika – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski i ZKVH-a kao i prikazan istoimeni kraći dokumentarni film koji prati ovu knjigu čiju režiju i snimanje potpisuje Mihael Kelbas, a scenarij Mirko Čurić. Predstavljanje knjige i projekcija filma priređeni su u Vili Tovarnik u istoimenom mjestu, zatim u prostoru Fondacije „A. G. Matoš” u Beogradu kao i u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu.

**9.**

Caritas Sv. Anastazija iz Srijemske Mitrovice organizirao je u Gradskoj kući u Srijemskoj Mitrovici stručni skup posvećen mentalnom zdravlju pod nazivom „Za život u ritmu svakog srca” kao odgovor na apel Ministarstva zdravlja Srbije da se lipanj proglašuje za mjesec posvećen podizanju svijesti o mentalnom zdravlju.

**10.**

Najmlađi osnovnoškolci koji pohađaju cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku, učenici I. i II. razreda, boravili su na jednodnevnom izletu u Somboru i Monoštoru u organizaciji HNV-a i HPD-a „Bela Gabrić”.

**10.**

Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine je na sjednici usvojila odluku kojom se na prijedlog HNV-a, u odluku o broju i prostornom rasporedu javnih srednjih škola dodaje u podnaslovu „Grad Subotica obrazovno-odgojni centar”, to jest Hrvatski školski centar, kao „opći tip gimnazije”.

**10.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu” u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame

HKC „Bunjevačko kolo” iz Subotice je postavilo izložbu pod nazivom „Memento”.

**10. i 13.**

Dramska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor” iz Sombora gostovala je u Hrvatskom domu u Vukovaru s predstavom „Oporuka”, a potom i na festivalu „Nedjelja pozorišta” u Sonti gdje je za najbolju glumicu proglašena njihova članica Klara Oberman.

**11.**

Predsjednica HNV-a Jasna Vojnić i predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov bili su gosti XIX. općeg sabora Hrvatske demokratske zajednice održanog u Koncertnoj dvorani „Vatroslav Lisinski” u Zagrebu.

**11.**

U Hrvatskom domu u Somboru gostovala je Dramska sekcija Doma kulture Sivac s predstavom „Svrati, reče čovek” koju je po tekstu Ivana Velisavljevića režirao Milivoje Mladenović.

**11.**

Sestre dominikanke Kongregacije sv. Anđela Čuvara posjetile su Suboticu i Tavankut, te se susrele s biskupom Subotičke biskupije mons. Slavkom Večerinom, posjetile su časne sestre Kćeri Milosrđa, obišle vrtić „Marija Petković – Sunčica” koji djeluje u sklopu samostana, župu sv. Roka u Subotici, sudjelovale na oratoriju u Tavankutu, te posjetile Galeriju prve kolonije naive u tehnicu slame u Tavankutu.

**11. i 12.**

Redoviti proljetni susret hrvatskih udruga održan je u Orahovici (Hrvatska), u organizaciji HNV-a te uz podršku ZKVH-a. Susretu su se odazvali predstavnici brojnih udruga iz Vojvodine, Beograda i Niša. Tijekom dvodnevnog boravka u Orahovici je analizirano djelovanje hrvatskih udruga, a govorilo se i o problemima s kojima







**17.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Kićenje slamom od strnjike i običaja do modnih detalja“ autorice Jozefine Skenderović.

**18.**

Biskup Subotičke biskupije mons. Slavko Večerin zaredio je za svećenika đakona Dušana Balaževića koji dolazi iz subotičke župe Marija Majka Crkve na euharistijskom slavlju u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske.

**18.**

Vođstvo Hrvatskog doma iz Sacramenta iz Sjedinjenih Američkih Država doniralo je financijska sredstava u iznosu od 15 000 američkih dolara HNV-u za očuvanje kulturne baštine vojvođanskih Hrvata.

**18. i 19.**

Novi susret triju likovnih udruga – HLU-a „Croart“ iz Subotice (Srbija), „Hub-Art“ iz Dušnoka (Mađarska) i „Bel-Art“ iz Bilišća (Hrvatska) održan je u Subotici na 9. sazivu umjetničke kolonije „Panon-Subotica“.

**19.**

Predstava „Salon mame Tereze“ Književno-teatarskog kružoka HKC-a „Bunjevačko kolo“ igrana je u Velikoj dvorani Centra. Predstava je rađena po istoimenom tekstu Petka Vojnića Purčara, a režirala ju je Nevena Mlinko.

**19.**

Na ljetnoj pozornici Etnosalaša „Balažević“ u Tavankutu HKPD „Matija Gubec“ je organiziralo XXVII. Festival dječjeg stvaralaštva pod nazivom „Djeca su ukras svijeta“ na kojem su se osim domaćina predstavile i dječje folklorne skupine KPD-a „Jedinstvo – Egsység“ iz Bajmaka, HKPD-a „Đurđin“ iz Đurđina, početna skupina, mlađa

dječja i starija dječja skupina HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, kao i djeca iz KUDH-a „Bodrog“ iz Monoštora.

**21.**

U Srednjoj medicinskoj školi u Subotici uručene su diplome i priznanja maturantima među kojima se nalazi i prva generacija učenika cjelovite nastave na hrvatskom jeziku.

**22.**

Monografija *Identitet srijemskih Hrvata kroz prizmu tradicijske baštine* predstavljena je u HKPD-u „Matija Gubec“ u Rumi. Knjiga je nastala kao rezultat etnoloških istraživanja među srijemskim Hrvatima studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018. i 2019. godine i tiskana je 2020. godine.

**23.**

U okviru programa „Dužijance 2022.“ večer uoči blagdana svetog Ivana Krstitelja Cvitnjaka, UBH „Dužijanica“ je u dvorištu crkve sv. Josipa Radnika u Đurđinu upriličilo *priskakanje* vatre. U preskakanju su sudjelovali članovi folklornog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, kao i mnogi drugi okupljeni Đurđinčani i gosti iz Subotice i okolnih mjesta.

**23.**

Monografija HLU-a „Croart“ iz Subotice pod nazivom *Deset godina stvaranja lijepoga* objavljena u povodu desetljeća rada udruge predstavljena je u novoj čitaonici Gradske knjižnice Subotica. O knjizi su govorili urednik monografije Dražen Prčić, povjesničar umjetnosti Branimir Kopilović i novinar Davor Bašić Palković.

**24.**

Svečanom akademijom i dodjelom priznanja i nagrada najuspješnijim učenicima i prosvjetnim djelatnicima u nastavi na hrvatskom jeziku, u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici obi-

lježen je praznik hrvatske zajednice u Srbiji, Dan rođenja hrvatskog velikana Ivana Antunovića, a ujedno je proslavljena i 20. obljetnica formalno-pravnog priznanja Hrvata nacionalnom manjinom u Republici Srbiji i postojanja obrazovanja na hrvatskom jeziku. Nagrada „Crvena kravata“ koja se dodjeljuje najboljem učeniku osmog razreda osnovne škole pripala je Lei Vojnić, učenici generacije OŠ „Matko Vučković“ iz Subotice. Prvi put ove godine uveden je i priznanje „Crvena mašna“, koje se dodjeljuje najboljem učeniku četvrtog razreda srednje škole za zapažene rezultate i uspjehe postignute u nastavi i natjecanjima, a priznanje je dobila Leona Matković, učenica subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“. Svake godine HNV pohvaljuje nastavnike, profesore i ravnatelje koji su na osobit način doprinijeli nastavi na hrvatskom jeziku, a ove je godine prvi puta dodijeljena nagrada „Crvena penkala“ koja je uručena učiteljici i katehistici Ani Čavrgov koja od samog početka sudjeluje u nastavi na hrvatskom jeziku, dakle, već 20 godina. Svečanoj akademiji je, među ostalima, prisustvovao i ministar znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske Radovan Fuchs koji je prije toga sudjelovao i na sastanku s vodstvom hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

#### 24.

Na Dan sluga Božjeg oca Gerarda Tome Stantića u karmelićanskoj crkvi u Somboru svečanu svetom misu je predvodio mons. Stjepan Beretić, župnik katedrale sv. Terezije Avilske u Subotici. Prije misnog slavlja održan je program za djecu.

#### 24.

U povodu blagdana svetog Ivana Krstitelja, u narodu poznatog kao sv. Ivan Cvitnjak, HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta je organizirao običaj preskakanje vatre na Etno-salašu „Balažević“ u Tavankutu“.

#### 24.

U ljetnoj bašti HKPD-a „Matija Gubec“ u Rumi održan je godišnji koncert Velikog tamburaškog orkestra pod ravnanjem dirigenta Josipa Jurce, a predstavljen je i rad učenika škole tambure.

#### 24.

Euharistijskim slavljem u župnoj crkvi Presvetog Srca Isusova u Šidu svečano je obilježen crkveni god župe Šid i 12. obljetnica istoimenog Hrvatskog kulturnog društva.

#### 24.

Na jubilarnim 25. Đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara među ostalim predstavljena je i knjiga Katarine Čeliković *Književnost u zrcalima – ogledi i eseji o književnosti Hrvata u Vojvodini*.

#### 24.

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Klapljenja bunjevački klapljenja“ autora Ivana Ivkovića I Vandekića.

#### 25.

Među 12 Milosrdnih sestara sv. Križa, koje su u Đakovu proslavile 50 godina od prvih redovničkih zavjeta, je i s. (Marta) Katić, rodom iz Bođana.

#### 25.

Godišnji koncert pjevačkog zbora „Odjek“ koji djeluje u okviru ZHZ-a „Ilija Okrugić“, održan je u župnoj crkvi Blažene Djevice Marije u Zemunu.

#### 25.

U dvorišnom prostoru HKPD-a „Matija Gubec“ u Rumi održan je godišnji koncert Velikog tamburaškog orkestra udruge. Pored Velikog tamburaškog orkestra predvođenog dirigentom i umjetničkim rukovodiocem Josipom Jurcom, publici su se predstavili i polaznici Škole tambure.



**25.**

Nakon duže pauze, ponovno je na Čikeriji organizirana „Čikerijada“, susret mladih i starije vjeronaučne djece pod geslom „Dođi i vidi“ na koji su se djeca i mladi iz različitih župa uputili biciklima.

**25.**

Realizirajući dio godišnjih planiranih aktivnosti slikari HLU-a „Croart“ su boravili na jednodnevnoj likovnoj koloniji u domaćinstvu Mire Malagurski u Žedniku.

**25. i 26.**

Svetom misom zahvalnicom u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske te velikim kolom na platou ispred katedrale, održan je 15. festival dječjeg stvaralaštva „Dužijanica malenih“ kojim su djeca zahvalila Bogu za kruh svagdanji, a čiji predvoditelji su bili mali bandaš Andrija Kujundžić i mala bandašica Ema Ivković.

Dan prije, bez obzira na loše vrijeme, koje ih nije omelo, djeca su imala organizirane zabavno-edukativne „Risarske igre bez granica“, te su se kroz igru i zabavu natjecali u znanju i vještinama. U igrama su sudjelovala djeca iz HKC-a „Bunjevačko kolo“ i gosti iz HKU-a „Antun Sorgg“ iz Vajske, razdijeljena u tri skupine. Nakon proglašenja pobjednika i podjele darova koje su svi dobili, uslijedio je kulturni program na kom su predstavljeni bandaš i bandašica, a spomenutim društvima pridružili su se i mališani HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

**25. i 26.**

Folklorni ansambl HKC-a „Bunjevačko kolo“ gostovalo je u Hrvatskoj, prvog dana u Oriovcu na „20. Oriovačkim žetvenim svečanostima“, a sutradan u Valpovu na „54. Ljetu valpovačkom“.

**25. 6. – 3. 7.**

Nogometna reprezentacija Hrvata iz Republike Srbije sudjelovala je na europskom nogometnom natjecanje

autohtonih nacionalnih manjina – „Europeada 2022.“ koje je održano u Klagenfurtu u Austriji.

**26.**

Na konstitutivnoj sjednici Upravnog odbora HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora Mata Matarić je ponovno izabran za predsjednika.

**26.**

Koncert pjevačkog zbora „Odjek“, ZHZ-a „Ilija Okrugić“ iz Zemuna održan je u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu.

**27.**

U okviru programa ovogodišnjeg „Ciklusa hrvatskog filma u Vojvodini“ na Etno-salašu „Balažević“ u Tavankutu održana je projekcija dokumentarnog filma „Od zrna do slike“ redatelja Branka Ištvančića. Prije projekcije održana je filmska radionica „Kad se male ruke slože“ te su ovom prigodom uručene knjige za filmsku edukaciju i medijsko opismenjavanje djece kao donacija Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

**28.**

U sklopu manifestacije „Dužijanica 2022.“ UBH „Dužijanica“ je na Etno-salašu u Đurđinu organizirala VI. Etnoradionicu pravljenja domaće tarane na tradicijski način.

**28. i 29.**

Djelatnici OŠ „Nova Bila“ iz Bosne i Hercegovine na čelu s ravnateljem Josipom Popovićem boravili su u posjetu hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji. Prvog dana posjetili su Novi Sad, a drugog Suboticu gdje su se upoznali s kulturom, tradicijom i baštinom Hrvata u Vojvodini, a imali su i sastanak u HNV-u.

**30. 6. – 2. 7.**

Trodnevni Multikulturalni ljetni kamp za djecu održan je u Vajskoj i Baču za

više od 40 učenika iz Vajske koji pohađaju izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, a kojima su se pridružili i učenici iz Plavne. S djecom su radili animatori Subotičkog oratorija i Oratorija „Don Bosco“ iz Selenče. Multikulturalni ljetni kamp organizirao je HNV u suradnji s Fondacijom za razvoj hrvatske zajednice u Republici Srbiji „Cro-Fond“ i HKU-om „Antun Sorgg“ iz Vajske.

### **Redizajnirana i obogaćena internetska stranica ZKVH-a**

U skladu s novim web standardima ZKVH je redizajnirao i obogatio svoju internetsku stranicu koja se nalazi na adresi <https://zkvh.org.rs>.

### **Nova knjiga u ediciji „Matošev milenij“ ZKVH-a i DHK-a**

U izdanju Društva hrvatskih književnika – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski iz Osijeka i ZKVH-a iz Subotice, u Knjižnici „Matošev milenij“ koju je 2014. pokrenuo Goran Rem, objavljena je nova knjiga Antuna Gustava Matoša *Josipu Jurju I., kralju naših svih ideala. Matošev Strossmayer. Izabrani tekstovi Antuna Gustava Matoša o Josipu Jurju Strossmayeru*.

### **Ansambli „Ravnica“ objavo album za Croatia Records**

Ansambli „Ravnica“ iz Subotice objavio je svoj prvi studijski album „Zapjevaj ravnico moja“ za Croatia Records iz Zagreba. Na albumu se nalazi 16 autorskih skladbi koje potpisuje šef orkestra te ujedno i aranžer svih skladbi Nikola Jaramazović.

### **Suradnja sonćanske škole i hrvatske udruge**

Članovi KPZ-a Hrvata „Šokadija“ iz Sonthe darovali su OŠ „Ivan Goran Kovačić“ slike nastale na kolonijama koje je organizirala ova hrvatska udruga. Time je nastavljena dobra suradnja škole i „Šokadije“, koju je utemeljio bivši ravnatelj i predsjednik „Šokadije“

Zvonko Tadijan, a za koju se zalaže i novo vodstvo udruge i novi ravnatelj škole, a jedna od točaka suradnje je Šokačka kuća.

### **Internetska stranica KD-a „Ivan Antunović“**

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ iz Subotice dobilo je svoju internetsku stranicu – [www.kdias.org](http://www.kdias.org) na kojoj se mogu naći informacije o radu i aktivnostima Društva, o njegovim sekcijama i izdanjima.

### **Objavljena nova knjiga prim. dr. med. Marka Sentea**

U nakladi Matice hrvatske Subotica objavljena je knjiga poznatog i priznatog subotičkog liječnika, otorinolaringologa prim. dr. med. Marka Sentea *Otrgnuto od zaborava – Naši liječnici*.

## **SRPANJ, 2022.**

**1.** Prigodnim programom održanim u maloj dvorani starčevačkog Doma kulture obilježeno je šest godina djelovanja mjesne podružnice Udruge banatskih Hrvata.

**1.** U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Tradicija u zrcalu kraljica“ autorice Anite Đipanov Marjanović iz KUD-a Hrvata „Bodrog“ iz Monoštora.

**2.** Svečanim misnim slavljem i prigodnim programom u Vajskoj je proslavljen Zavjetno-zavičajni dan, kulturno-vjerska manifestacija koju organiziraju HKU „Antun Sorgg“ iz Vajske i mjesna župa sv. Jurja. Osim dječje dramsko-folklorne skupine domaćina u programu su sudjelovali i Emilija i Valentina Kovačev iz Bođana, KUD „Vesela Šo-



kadija" iz Gundinaca i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

**2.**

U crkvi sv. Petra i Pavla u Monoštoru mjesni KUDH „Bodrog“ je organizirao „XVI. Festival marijanskog pučkog pjevanja“ na kojem su nastupili SKUD „Izvor“ iz Stanišića, KUD „Baranjski Šokci“ iz Baranje, ženska pjevačka skupina KUD-a „Tomislav“ iz Donjih Andrijevača, ženska pjevačka skupina HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora, Muška pjevačka skupina „Baje“ iz Ivanovaca te domaćini – ŽPS „Kraljice Bodroga“, MPS „Bodroški bečari“ i „Bodroški mališani“ uz pratnju tamburaša koji djeluju u okviru KUDH-a „Bodrog“.

**3.**

U okviru višednevne manifestacije „Đakovački vezovi“, 56. po redu, u Đakovu je priređen svečani mimohod središnjim ulicama grada u kojem je sudjelovao i KUDH „Bodrog“ iz Monoštora.

**3.**

U crkvi sv. Petra i Pavla apostola u Bajmaku proslavljena je „Dužijanča“. Bandaš je bio Luka Tumbas, a bandašica Željana Molnar.

**3.**

U sklopu „Tavankustkog kulturnog lita“ održan je tamburaški koncert u organizaciji mjesnog HKPD-a „Matija Gubec“. Koncert je okupio tamburaše iz ovoga sela, a za ovu prigodu pripremio ih je prof. tambure Vojo Temunović.

**4. – 8.**

Ljetni oratorij, najveći do sada, održan je u Biskupijskom svetištu Gospe od suza na Bunariću, a okupio je nešto više od 180 djece i oko 40 animatora.

**4. – 9.**

Na 9. reviji tradicijske odjeće i izboru najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji

izvan Hrvatske u Tomislavgradu sudjelovala je i Antonija Rudić iz HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta. Ona je sudjelovala i u izboru za najfotogeničniju djevojku ovogodišnje Revije koji se odvijao online glasanjem na internetskoj i Facebook stranici Udruge „Stećak“ ([www.udruga-stećak.com](http://www.udruga-stećak.com)).

**5.**

U prostorijama Caritasa svete Anastazije u Srijemskoj Mitrovici svečano je otvorena radionica za proizvodnju papirne galanterije kao preteča Caritasovog socijalnog poduzeća.

**6. – 8.**

Na konstituirajućoj sjednici III. saziva Savjeta Vlade Republike Hrvatske za Hrvate izvan Republike Hrvatske održanoj u Zagrebu za jednog od četiriju potpredsjednika izabrana je i Jasna Vojnić kao predstavnica za hrvatsku nacionalnu manjinu.

Sljedećega dana održana je plenarna sjednica novog saziva Savjeta i niz panel diskusija na kojoj je govorila i predsjednica HNV-a u Republici Srbiji Jasna Vojnić.

**6. – 11.**

Folklorashi HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice nastupili na Međunarodnom festivalu folkloru u francuskom mjestu Garennes-sur-Eure, 70 km od Pariza.

**6. – 14.**

Nakon dvije godine pauze, Udruga „Naša djeca“ u suradnji s HNV-om ponovno je održala Ljetnu školu hrvatskog jezika, kulture i duhovnosti na Cresu za 70-ak sudionika ovog programa, djece, mladih i odraslih osoba.

**8.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Dužijanča čuvana od zaborava“ autora

Marinka Piukovića iz UBH-a „Dužijanca“ iz Subotice.

**8. – 9.**

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u organizaciji Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik, realiziran je 14. SIH – Stručno i znanstveno savjetovanje za lektore hrvatskog jezika kao inoga jezika na kojem je lektor hrvatskog jezika s novosadskog Filozofskog fakulteta Perica Vujić održao izlaganje na temu „Hrvati i učenje hrvatskog jezika u Republici Srbiji“.

**8. – 11.**

U Tavankutu je u organizaciji mjesnog HKPD-a „Matija Gubec“ održan „Festival slame“ koji ima za cilj prezentirati nove mogućnosti uporabe slame osim već njezine tradicionalne primjene za izradu slika i suvenira.

**8. – 16.**

U organizaciji tavankutskih udruga – HKPD-a „Matija Gubec“ i Galerije prve kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu organiziran je XXXVII. saziv Prve kolonije naive u tehnici slame.

**9.**

U okviru žetvenih svečanosti „Dužijanca 2022.“ na njivi pokraj crkve sv. Josipa Radnika u Đurđinu održano je „30. Takmičenje risara“ na kojem su pobijedili Marinko Kujundžić iz Subotice i Ruža Juhas iz Male Bosne. Istodobno, održano je i natjecanje u kuhanju tarane, a prikazan je i rad na starim strojevima i vršalici, te *dičija* igra na strnjiki *kasalisica*.

**9.**

U katoličkoj porti u Golubincima HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca priredio je Godišnji koncert koji je bio posvećen 250. obljetnici osnutka mjesne župe svetog Jurja i spominjanja Hrvata u Golubincima.

**9.**

U etno-kući „Didina kuća“ u Baču održana je manifestacija „Mirisi iz bakinog kuhara“ u sklopu koje su se prijavljeni kuhari natjecali za titulu „Bakine najmilije ekipe“.

**9.**

Centar za kulturu Kikinda i ŽPS „Melizmi“ ugodili su klapu „Partenca“ iz Splita i skupa održali koncert na gradskom trgu u Kikindi.

**10.**

U crkvi svetog Marka Evanđelista u Žedniku proslavljena je „Dužijanca“ čiji su nositelji bili bandaš Luka Horvacki i bandašica Martina Vojnić Hajduk. Navečer je u dvorištu župe priređeno i „Bandašicino kolo“.

**10.**

U mjesnom Domu kulture članovi folklornog odjela HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta održali su godišnji koncert.

**10.**

Svećenik Subotičke biskupije (na službi u Porečkoj i Pulskoj biskupiji) vlč. Stipan Bošnjak proslavio je 50. obljetnicu svećeničkog ređenja svetim misama u svojoj rodnoj župnoj crkvi sv. Jurja u Vajskoj i u susjednoj župi Bođani.

**10.**

Novozaređeni prezbyter Subotičke biskupije vlč. Dušan Balažević slavio je Mladu misu u Biskupijskom svetištu Gospe od suza na Bunariću kod Subotice.

**11. – 16.**

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirao je na Etno-salašu „Balažević“ XI. Seminar bunjevačkog stvaralaštva na temu „Žetvene svečanosti, Dužijanca“.



**14.**

U sklopu „Lemeške dužijance“ na salašu obitelji Vujević – Ilaš održana je likovna kolonija na kojoj su sudjelovali članovi udruge „Croart“ iz Subotice.

**15.**

Svetom misom za sve preminule članove stranke, u crkvi sv. Jurja u Subotici te prijemom u Domu DSHV-a obilježena je 32. obljetnica osnutka stranke Demokratski savez Hrvata u Vojvodini.

**15.**

**Na** Vinkovačkoj televiziji emitirana je prva od ukupno sedam emisija „Hrvatska rič iz Vojvodine“ u sklopu programa prekogranične suradnje između Hrvatske i Srbije, a koji skupa realiziraju NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice i medijska kuća VTV D.O.O za proizvodnju, prijenos i emitiranje televizijskog programa iz Vinkovaca.

**15.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Tavankutska Dužijanica, šije se bandašicino ruvo“ autorica Sande Benčik i Mirjane Iršević.

**16.**

Uoči tavankutske „Dužijance“, na ljetnoj pozornici Etno-salaša „Balažević“ u Tavankutu je održano „Risarsko veče“ na kojem su predstavljeni ovogodišnji bandaš i bandašica, kao i zatvaranje XXXVII. saziva Prve kolonije naive u tehnici slame, te XI. Seminara bunjevačkog stvaralaštva.

**16.**

U organizaciji UBH-a „Dužijanica“, a u okviru programa „Dužijanica 2022.“, na njivi pokraj crkve sv. Josipa Radnika u Đurđinu održano je Natjecanje u pucanju bičevima. U kategoriji do 10 godina prvo mjesto je osvojio La-

zar Matković, a za djecu stariju od 10 godina Mario Kujundžić. U kategoriji cura najbolja je bila Aleksandra Barna. Među odraslima u kategoriji duplog pucanja bičevima prvi je bio Grgo Tikvicki, a u simplom pucanju Dragomir Peić Gavran.

**16.**

Peta likovna kolonija u organizaciji HKU-a „Antun Sorgg“ iz Vajske održana je u dvorištu Šokačke kuće u Vajskoj.

**16.**

Glumci dramske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora odigrali su predstavu „Oporuka“ u sklopu manifestacije „Županjsko kazališno ljeto“.

**17.**

„Dužijancu“ u Tavankutu predvodili su bandašica Kristina Mamužić i bandaš Martin Skenderović, a slavljena je u crkvi Presvetog Srca Isusova.

**17.**

HBKUD „Lemeš“ je organizirao „XXII. Lemešku Dužijancu“. Svečana misa zahvalnica služena je u crkvi rođenja Blažene Djevice Marije, nakon čega su bandaš Goran Kovač i bandašica Milica Brkić predali kruh predsjedniku Vijeća MZ-a Svetozar Miletić.

**18. – 22.**

Deset animatora Subotičkog oratorija održalo je drugi po redu Ljetni oratorij u Franjevačkom samostanu u Iloku za oko 40 djece.

**19.**

U Omladinskom centru „CK13“ u Novom Sadu održano je prvo predstavljanje knjige *Mama Medeya* u izdanju Akademске knjige, čiji je autor hrvatski književnik Damir Žlatar Frey.

**20. – 24.**

Folklorashi HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice sudjelovali su na 56. Među-







ra. U svečanoj povorci u nošnjama su bili i članovi „Šokačke grane“ iz Osijeka i KUD-a „Mijat Stojanović“ iz Babine Grede te HBKUD-a „Lemeš“ iz Lemeša.

**24.**

Nove elektroničke orgulje župe svetog Jurja u Subotici kupljene putem projekta „Opremanje župne crkve Kraljice mučenika u Vukovaru i župne crkve sv. Jurja u Subotici“ u okviru programa prekogranične suradnje između Hrvatske i Srbije, blagoslovljene su na svetoj misi.

**25.**

Četrdeset studenata, pripadnika hrvatske zajednice, koji studiraju u Republici Srbiji, svečano su potpisali ugovore o dobivanju jednokratne financijske potpore koju je osigurao HPD „Bela Gabrić“ na natječaju Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, uz dodatnu potporu HV-a i NIU-a „Hrvatska riječ“. Nakon službenog dijela programa uslijedilo je prigodno druženje svih studenata koji studiraju u Hrvatskoj i Srbiji.

**25.**

U organizaciji UBH-a „Dužijanca“ i KD-a „Ivan Antunović“ u muzeju Subotičke biskupije otvorena je izložba „S Božjom pomoći“, koja se tradicionalno priređuje u okviru proslave „Dužijance“ u Subotici. Otvorenju je prethodilo stručno izlaganje i video-prezentacija Jozefine Skenderović na temu „Krone subotičke Dužijance“ koje je održano u Pastoralnom centru „Augustinianum“.

**29.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Tavankut u starom tisku“ autora Vladimira Nimčevića.

**29. 7. – 6. 8.**

Na otoku Prviću održana je Ljetna škola hrvatskog jezika, kulture i duhovnosti u organizaciji Udruge „Naša djeca“ u suradnji s HNV-om za 80-ak sudionika, djece, mladih i odraslih.

**30.**

Na natjecanju tradicionalne balkanske muzike „Glas Zemana“ koje je održano u sklopu World Music Festa Zeman u Novom Pazaru, pjevač starogradskih i narodnih pjesama Marko Križanović iz Subotice osvojio je drugo mjesto. Križanović se na festivalu predstavio s pjesmom „Neven kolo“.

**30.**

Subotički biskup Slavko Večerin predstavio je svetu euharistiju o proslavi Gospe od Anđela u franjevačkoj kući duhovnih vježbi „Domus pacis“ kod Horgoša, zahvalno se spominjući 25 godina utemeljenja ove kuće.

**30.**

Na „17. Etno festivalu“ koji okuplja mađarske, srpske i hrvatske udruge iz Bezdana i okolice, organiziranom u sklopu Trojnih susreta u Bezanu, nastupili su i članovi pjevačkog zbora HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora te dječje skupine KUDH-a „Bodrog“ iz Monoštora kao i gosti – KUD Zavičajno društvo „Rama“ iz Pleternice, a jedan od suorganizatora bila je i hrvatska udruga „Bezdanska marina“.

**31.**

Misom zahvalnicom u crkvi Presvetog Trojstva proslavljena je „Dužijanca“ u Maloj Bosni čiji su nositelji zahvale bili mali bandaš Luka Vujković Lamić i male bandašice Jovana Katić i Lana Stantić.

**Hrvatska redakcija RTV-a dostupna i na mrežnoj stranici rtv.rs**

Hrvatska redakcija Radio-televizije Vojvodine dostupna je i na mrežnoj stranici RTV-a. Naime, svoje zasebne

sadržaje dosada su posjedovale mađarska, rumunjska, rusinska, slovačka i romska zajednica, a sada će i hrvatska redakcija objavljivati sadržaje u tekstualnom i video obliku od posebnog interesa za hrvatsku nacionalnu manjinu u Republici Srbiji, na poveznici: [rtv.rs/hr](http://rtv.rs/hr).

**Izrađen inicijalni dokument Strategije obrazovanja na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji 2022. – 2027.**

Nakon devet mjeseci intenzivnog rada izrađen je inicijalni dokument Strategije obrazovanja na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji 2022. – 2027. kojim će biti zamijenjena prethodna strategija koja je bila pri isteku. Na taj način sačuvan je kontinuitet u strateškom planiranju u području obrazovanja.

**Pokrenuta nova Facebook stranica „Znam tko sam“**

Hrvatsko nacionalno vijeće u Republici Srbiji pokrenulo je novu Facebook stranicu „Znam tko sam“ koja ima za cilj informirati Hrvate u Republici Srbiji o predstojećem Popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2022. koji će se održati od 1. do 31. listopada ove godine.

**Novi broj Revije Dužijanca**

Izišao je 11. broj ilustriranog časopisa Udruge bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“ za kulturu življenja *Revija Dužijanca*.

**KOLOVOZ, 2022.**

**1. – 10.**

Djeca koja pohađaju izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture i cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku ljetovali su u odmaralištu Crvenog križa Grada Zagreba u vili „Rustica“ u Novom Vinodolskom.

**3.**

U prostorijama HNV-a održano je testiranje 16 učenika sedmih razreda

kao prvi dio programa profesionalne orijentacije „GPS – Gdje Poći Sutra!“ koji uključuje profesionalni test ličnosti, interesa i sposobnosti.

**4.**

U svečanoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ otvorena je izložba slika nastalih na XXV. Međunarodnoj likovnoj koloniji „Bunarić“ u organizaciji Likovnog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“. Ovim je ujedno započeo nov saziv trodnevne XXVI. likovne kolonije koji je okupio 44 amaterskih i profesionalnih slikara iz Srbije, Hrvatske i Mađarske.

**5.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame HKPD „Matija Gubec“ je postavilo izložbu pod nazivom „Lampaši i fenjeri“.

**5.**

U Marijinom svetištu Srijemske biskupije u Petrovaradinu održana je proslava Gospe Tekijske, Velikih Tekija.

**6.**

U prostorijama MZ Verušić održano je predstavljanje 14. i 15. sveska *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, a predstavio ga je urednik Slaven Bačić.

**7.**

U okviru manifestacije „Rič pod đermom“, koju organizira HKPD „Đurđin“, u dvorištu župe i etno-salaša u Đurđinu, o liku i djelu hrvatskog književnika Mirka Kopunovića iz Subotice govorili su novinari *Hrvatske riječi* Davor Bašić Palković i Zlatko Romić.

**7.**

U crkvi sv. Josipa Radnika u Đurđinu proslavljena je „Dužijanca“. Bandaš je bio Marko Zubelić, a bandašica Regina Dulić.



**7.**

U mirgeškom Domu kulture služena je sveta misa zahvalnica za plodove žetve.

**8. – 13.**

Nakon dvogodišnje korona stanke, HLU „Croart“ je održala deseti po redu saziv Umjetničke kolonije „Stipan Šabić“ u Domu učenika u Subotici na kojem je sudjelovalo 13 slikara iz Srbije, Rumunjske, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

**11.**

U organizaciji KD-a „Ivan Antunović“, a u sklopu programa „Dužijance 2022.“ u svečanoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici priređena je književna večer koja je bila u znaku 50. obljetnice smrti znanstvenika, književnika te društveno i kulturno angažiranog djelatnika dr. Matije Evetovića te je izlaganje o njegovom liku i djelu održao ravnatelj Povijesnog arhiva Subotica Stevan Mačković. Također, obznanjene su i prve tri nagrade za izloge u Subotici ukrašene u duhu „Dužijance“. Tijekom večeri dodijeljene su i nagrade Društva koje su primili prof. dr. Josip Ivanović kao zaslužni pojedinac, Samostan svetog Dominika iz Subotice u domeni institucija, dok je nagrada za obitelj pripala obitelji Zdenka i Jasne Dulić iz Đurđina.

**11. – 14.**

HKC „Srijem“ sudjelovao je na „18. Srem Folk Festu“ koji je u organizaciji Centra za kulturu „Sirmiumart“ i Turističke organizacije Sremska Mitrovica održan u ambijentu rimskih iskopina Žitnog trga u Srijemskoj Mitrovici. Na festivalu su nastupili sudionici iz 11 država među kojima je i KUD „Tena“ iz Đakova, Hrvatska.

**12.**

Izložba slika od slame nastalih na XXXVII. sazivu Prve kolonije naive u

tehnicu slame u Tavankutu otvorena je u predvorju Gradske kuće.

**12.**

U okviru programa „Dužijance 2022.“ na trgu u centru Subotice priređena je „Tamburaška večer“. Iste večeri predstavljeni su ovogodišnji bandaš Dominik Skenderović i bandašica Katarina Piuković. Održan je i izbor parova pratilaca bandaša i bandašice. Titulu prvih pratioca ponijeli su Ana Mandić iz Subotice i Davor Pančić iz Žednika, drugi pratioci su bili Marija Šarčević iz Subotice i Nemanja Sarić iz Male Bosne, a treći Tereza Kujundžić i Emil Cvijin, oboje iz Subotice. Uručene su i nagrade za najbolje aranžere izloga „Dužijance 2022.“. Prvu nagradu je osvojila Zorica Ivković za izlog pod nazivom „Novo ruvo za Dužijancu“, drugu Mirjana Iršević i Sanda Benčić za izlog „Šije se bandašicino ruvo,“ a treću Iris Stantić Miljački i Emina Kujundžić za izlog „Kruh(g) života“.

**12.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnicu slame otvorena je izložba pod nazivom „Od zrna do kruva“ autora Stevana Siča.

**13.**

Veslačka ekipa „Salašari somborski“ HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je u glavnoj utrci „Maraton lađa“ na Neretvi.

**13.**

Nakon svečane večernje u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske u okviru programa „Dužijance 2022.“, u parku ispred Gradske kuće položeni su vijenci od žita na spomenik Risaru i spomen-bistu Blaška Rajića. Nakon toga je na bini u centru grada uslijedila „Skupština risara“ i „Folklorna večer“ na kojoj su nastupila kulturno-umjetnička društva: HKC „Bunjevačko kolo“, OKUD „Mladost“, MKC „Népkör“ i FA

„Sunce“ iz Subotice, HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta te gosti iz Hrvatske KUD „Lipa Semeljci“ i KUD „Šumari“ iz Vinkovaca.

**14.**

U okviru središnje proslave „112. Dužijance“ u Subotici, u crkvi svetog Roka obavljen je blagoslov i ispraćaj bandaša Dominika Skenderovića i bandašice Katarine Piuković, koji su skupa s ostalim seoskim bandašima i bandašicama te ostalim sudionicima „Dužijance“ sudjelovali na svečanom euharistijskom slavlju u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske koje je predvodio biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski mons. Petar Palić. Po završetku mise zahvalnice priređena je povorka kroz grad svih sudionika „Dužijance“, a bandaš i bandašica predali su kruh od novoga žita gradonačelniku Stevanu Bakiću. Navječer je upriličen posjet grobu Blaška Rajića, a u večernjim satima na trgu u centru grada priređeno je „Bandašičino kolo“.

**16.**

Komorni sastav HGU-a „Festival bunjevački pisama“ i vokalna solistica Marija Kovač iz Subotice predstavljali su hrvatsku manjinu na zajedničkom koncertu „Cvijet raznolikosti“ zavoda za kulturu vojvođanskih Rumunja, Rusina, Slovaka, Mađara i Hrvata u okviru programa „Novi Sad – Europska prijestolnica kulture“ koji je održan na sceni „Pera Dobrinović“ u Srpskom narodnom pozorištu.

**16. – 18.**

U sklopu Multikulturalnog kampa u „Ekocentru“ u Monoštoru i u župi sv. Petra i Pavla održan je Ljetni oratorij za više od 60 djece koji pohađaju cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku odnosno izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture te 12 animatora. Osim Subotičkog oratorija i HNV-a, u organizaciju su se uključili i

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora i HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora.

**17. – 22.**

Folklorni odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice boravio je na šestodnevnoj turneji po Italiji, kao sudionici 55. Međunarodnog festivala „Castagna d’oro“ (Zlatni kesten) u gradu Susa.

**18.**

Udruga građana „Hrvatski Majur“ iz Subotice organizirala je „I. Gastrofest“ koji je održan na Pivčijem salašu.

**19.**

Promocija knjige prim. dr. med. Marka Sentea *Otrgnuto od zaborava – Naši liječnici* održana je u čitaonici Gradske knjižnice Subotica. Osim autora o knjizi su govorili Ivana Petrekanić Sič, urednica, Stevan Mačković, ravnatelj Povijesnog arhiva Subotica i profesor Stipan Stantić u ime nakladnika Matića hrvatska Subotica.

**19.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je izložba pod nazivom „Pranje košulja“ autorica Branke Vujić i Ruže Stantić iz HKPD-a „Matija Gubec“.

**21.**

Članovi tamburaškog orkestra HGU-a „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice sudjelovali su na koncertu Tamburaške filharmonije koji je održan na Trgu slobode u Novom Sadu u okviru završnice „Tamburica festa 2022. godine“. Tamburašku filharmoniju je sačinjavalo oko 170 najeminentnijih tamburaških izvođača iz 11 zemalja.

**22. – 26.**

U organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje i Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske u Dubrovniku je održan stručni



skup za učitelje hrvatskog jezika izvan sustava Ministarstva znanosti i obrazovanja RH na kojem su prisustvovali, među ostalima, 14 sudionika iz Republike Srbije.

**22. – 26.**

U organizaciji Hrvatske čitaonice i uz logističku potporu Gradske knjižnice Subotica, u domu DSHV-a u Subotici održan je XV. Etno kamp na kojem je sudjelovalo 65 volontera i 120 djece osnovnoškolske dobi iz Subotice s okolicom, ali i inozemstva.

**25.**

Povodom održavanja petnaestog znanstvenog skupa „Srpsko-hrvatski odnosi“ u Golubiću (obrovačkom) u Hrvatskoj, predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov i predsjednik Samostalne demokratske srpske stranke Milorad Pupovac parafirali su Deklaraciju o suradnji Srba iz Hrvatske i Hrvata iz Srbije.

**25. i 26.**

U Svetištu Gospe od suza na Bunariću svečano euharistijsko slavlje je predvodio mons. Fabijan Svalina u zajedništvu sa svećenicima Subotičke biskupije. Bunaričkim proštenjem je i završena „112. Dužijanča“.

**26.**

Subotički biskup mons. Slavko Večerin preminuo je nakon kraće i teške bolesti u Domu za smještaj odraslih i starijih osoba Zrenjaninske biskupije „Misericordia“ u Kikindi.

**26.**

U sklopu projekta „52 nedilje tradicijske kulture u Tavankutu“ u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame HKPD „Matija Gubec“ je postavilo izložbu pod nazivom „Gupčeva priznanja“.

**27.**

KUDH „Bodrog“ iz Berega sudjelovala je na 4. smotri „Sto pjevača“ koja

je održana u Ivanovcu u organizaciji Katoličko glazbenog društva „Sv. Cecilija“ i Muške pjevačke skupine „Baje“.

**27.**

Ivo Šokčić, rodом iz Subotice položio je doživotne zavjete Salezijanskog reda u crkvi sv. Mati slobode u Zagrebu.

**27.**

Hrvatska čitaonica „Fischer“ iz Surčina proslavila je šestu obljetnicu rada. Tijekom kulturnog programa članovi literarne i tamburaške sekcije te članovi pjevačke skupine predstavili su publici ono što su naučili u proteklom razdoblju.

**28.**

Manifestacija „Mikini dani“ održana je u Beregu u organizaciji mjesnog HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ i bila je u znaku 95. obljetnice postojanja Društva. Na manifestaciji je, među ostalima, bila prisutna i izaslanica predsjednika Hrvatskog sabora, jednog od pokrovitelja ovogodišnje manifestacije, zastupnica Vesna Bedeković. Osim domaćina, u programskom dijelu sudjelovali su i KPZH „Šokadija“ iz Sonte, Pučki pjevači iz Solina i KUD „Slavko Janković“ iz Šiškovaca.

**29. 8. – 4. 9.**

Drugi dio programa profesionalne orijentacije pod nazivom „GPS – Gdje Poći Sutra“ za učenike koji su završili 7. razred cjelovite nastave na hrvatskom jeziku održan je u Novom Vinodolskom u Republici Hrvatskoj.

**29. 8. – 4. 9.**

Učenici cjelovite nastave na hrvatskom jeziku, koji su prošle godine završili peti i šesti razred osnovne škole imali su priliku ljetovati s vršnjacima u odmaralištu Crvenog križa Grada Zagreba u vili „Rustica“ u Novom Vinodolskom.

**30.**

Gradonačelnik Zagreba Tomislav Tomašević primio je predsjednika DSHV-a Tomislava Žigmanova, predsjednika Mladeži DSHV-a Marina Piukovića te ravnatelja NIU-a „Hrvatska riječ“ Ladislava Suknovića kako bi razgovarali o nastavku i razvoju višegodišnje suradnje toga grada s institucijama Hrvata u Srbiji kao i o svim ostalim važnim temama.

**31. 8. – 2. 9.**

Predstavnici Visoke škole Ivanić-Grada u Hrvatskoj boravili su tri dana u Subotici, a u sklopu suradnje s ovdašnjom Srednjom medicinskom školom u kojoj se odvija nastava i na hrvatskom nastavnom jeziku.

**Novi broj Godišnjaka za znanstvena istraživanja**

Objavljen je trinaesti broj *Godišnjaka za znanstvena istraživanja* Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

**Izašao prvi broj brošure  
Znam tko sam!**

Iz tiska je izašao prvi broj brošure *Znam tko sam!* u izdanju NIU-a „Hrvatska riječ“. Brošura je reklamni materijal u okviru istoimene kampanje koju provode ključne institucije hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji na čelu s Hrvatskim nacionalnim vijećem u Republici Srbiji, s ciljem informiranja šire javnosti o predstojećem popisu stanovništva.

**RUJAN, 2022.**

**1.**

Sprovod subotičkog biskupa mons. Slavka Večerina održan je u katedrali sv. Terezije Avilske u Subotici.

**1.**

Svečani prijam prvaka koji su upisali cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku održan je u prostorijama Hrvatskog

nacionalnog vijeća u Republici Srbiji. Dvadeset prvu generaciju na hrvatskom nastavnom jeziku čini ukupno sedamnaest mališana.

**1.**

Izložba fotografija „Lica Bačke“ poznatog subotičkog fotografa Augustina Jurige otvorena je u Gradskom muzeju u Somboru u organizaciji ZKVH-a.

**2.**

Hrvatsko nacionalno vijeće u Republici Srbiji posjetila je delegacija Visoke škole Ivanić-Grad iz Republike Hrvatske.

**2.**

Prigodnim druženjem autora i dodjelom zahvalnica na Etno-salašu „Balažević“ nakon godinu dana završen je projekt „52 nedilje kulture u Tavankutu“ HKPD-a „Matija Gubec“.

**3.**

U organizaciji UG-a „Tragovi Šokaca“ u Baču je deseti put održana manifestacija „Žensko tradicijsko češljanje i izrada oglavlja i njihova primjena kroz suvremene trendove“. U okviru cjelodnevnog programa koji se sastojao od likovne kolonije i radionice češljanja i izrade oglavlja, glavni događaji su bili promocija dvije knjige i nastupi gostujućih društava. O knjizi *Samija i bajka* govorio je njen autor, pater Josip Špehar, dok je o drugoj knjizi *Zbirka narodnih nošnji hrvatske dijaspore* govorila autorica Katarina Bušić iz Zagreba. U kulturno-umjetničkom dijelu programa sudjelovali su KUD „Kolo“ iz Vukovara, Udruga „Vrijedne ruke“ iz Vinkovaca i KUD „Mladost“ iz Bača.

**3.**

Predsjednik Mladeži DSHV-a Marin Piuković i predsjednik Podružnice Subotica Ninoslav Radak bili su gosti na III. Programskoj konvenciji Mladeži Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, koja je održana u



Žepču pod sloganom „Generacija odlučnosti“.

**3.**

U Donjem Miholjcu održani su 18. susreti KUD-ova koji nose ime Matija Gubec. Među ostalim, susretu su prisustvovali i društva iz Rume i Tavan-kuta.

**3.**

U organizaciji HKU-a „Antun Sorgg“ u Šokačkoj kući u Vajskoj održano je drugo „Paorsko veče“ na kojem je goste zabavljao TS „Ladan špricer“ iz Golubinaca.

**5.**

Ministrica za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog Gordana Čomić potpisala je Odluku o raspisivanju izbora za članove nacionalnih vijeća nacionalnih manjina, koji će biti održani 13. studenoga.

**5. – 8.**

OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta, njejujući dugogodišnju suradnju s gradom Münchenom, ugodila je u sklopu projekta „Tolerancija – poštivanje različitosti – tradicija“, sedam učenika i četiri odrasla predstavnika koji su tijekom četverodnevno posjeta realizirali aktivnosti na razvoju multikulturalnosti i očuvanja tradicije.

**6.**

Modna kreatorica Marija Šabić i UBH „Dužijanca“ primili su u Vrnjačkoj Banji nagradu za doprinos modnoj sceni Anny Style Award 2022. „Čuvari kulturnog naslijeđa“.

**9.**

U Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici HGU „Festival bunjevački pisama“ je održala XVIII. Smotru dječjih pjevača i zborova na kojoj su nastupila 22 vokalna solista iz Subotice i okolice i Dječji zbor HKPD-a „Đurđin“.

**12.**

Predsjednik Vlade Republike Hrvatske Andrej Plenković susreo se u Zagrebu s vodstvom hrvatske zajednice u Republici Srbiji – predsjednicom HNV-a Jasnom Vojnić i zastupnikom u Skupštini Republike Srbije i predsjednikom DSHV-a Tomislavom Žigmanovim. Sastanku su prisustvovali i državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Zvonko Milas, predstojnik Ureda predsjednika Vlade RH Zvonimir Frka-Petešić, savjetnik predsjednika Vlade RH za vanjske poslove Dino Mihanović i savjetnik ministra vanjskih i europskih poslova RH Domagoj Knežević.

**12.**

Papa Franjo imenovao je mons. Santa Gangemija, naslovnog nadbiskupa Umbriatika za novog apostolskog nuncija u Srbiji, priopćila je Apostolska nuncijatura u Srbiji.

**12. 9. – 25. 10.**

Gradska knjižnica Subotica provela je u subotičkim osnovnim školama gdje se nastava odvija na hrvatskom jeziku, online Nacionalni kviz za poticanje čitanja za djecu i mladež Knjižnica grada Zagreba pod nazivom „Nije lako kad si mlad“.

**16.**

Cjelodnevni program pod nazivom „Osijeku s potpisom, Hrvati iz Vojvodine“ čiji su pokrovitelji Grad Osijek i Osječko-baranjska županija održan je u Osijeku. Tim povodom gradonačelnik Osijeka Ivan Radić i osječko-baranjski župan Ivan Anušić primili su čelnike hrvatskih institucija iz Srbije (HNV-a, DSHV-a, ZKVH-a, NIU-a „Hrvatska riječ“).

Tijekom dana u okviru programa publici je predstavljeno suvremeno dijalektalno pjesništvo na novoštokavskoj ikavici među Hrvatima u Bačkoj, otvorena je izložba „150 godina Bunjevačkih i šokačkih novina i Vile“, održana

je tribina „Društveno-politički položaj Hrvata u Srbiji – stanje i perspektive“ te završna svečana akademija u Hrvatskom narodnom kazalištu nastupom nekoliko hrvatskih udruga kulture.

**16. – 18.**

Hrvatska čitaonica „Fischer“ iz Surčina realizirala je projekt „Tamburom kroz Hrvatsku“ koji je podrazumijevao putovanje tamburaša, članova udruge dobi od 10 do 15 godina, gdje su se kroz vježbu, druženje i nastupe zbližili. Tom prigodom posjetili su Crikvenicu, Rijeku i Gornji Stupnik u Zagrebačkoj županiji.

**17.**

U organizaciji HNV-a i Fondacije za razvoj hrvatske zajednice u Srbiji „Crofond“ u dvorani župe sv. Rok održano je druženje predškolaca koji pohađaju vrtiće „Marija Petković – Biser i Suncica“ te „Petar Pan“ i njihovih roditelja s odgojiteljima i učiteljima.

**17.**

Jubilarni 20. susret hrvatskih pučkih pjesnika „Lira naiva“ održan je u Subotici u prostorijama HKC-a „Bunjevačko kolo“ pod geslom „Život je pisma“ u organizaciji Hrvatske čitaonice i Bunjevačko-šokačke knjižnice „Ivan Antunović“ pri KD-u „Ivan Antunović“. Za jubilarni susret organizatori su pripremili dvije knjige: knjigu izabranih stihova *Prepoznavanje – Lira naiva 2022.* i *Život je pisma – Antologija hrvatskoga pučkog pjesništva u Srbiji Lira naiva 2003. – 2022.* koje su predstavljene na susretu. Pučki pjesnici iz Srbije i Hrvatske, njih oko pedeset, okupili su se na cjelodnevnom druženju te navečer nastupili na Velikoj pjesničkoj večeri u dvorani Centra.

**17.**

Veliki tamburaški orkestar HKPD-a „Matija Gubec“ iz Rume gostovao je u Požegi (Hrvatska) gdje je, u povodu 25. obljetnice postojanja tamošnjeg

Ličkog zavičajnog društva „Vila Velebita“ održao cjelovečernji koncert u dvorani Gradskog kazališta.

**17.**

Na susretu hrvatske katoličke mladeži u Bjelovaru koji je imao geslo „Srca gore“ sudjelovalo je i nešto više od 30 mladih iz Subotičke biskupije.

**17. – 19.**

HKD „Šid“ iz Šida, u suradnji s HLU-om „Croart“ iz Subotice, organizirao je IX. saziv svoje likovne kolonije u Šidu i Sotu u kojoj je sudjelovalo 20 slikara iz Srbije i Hrvatske.

**18. – 23.**

Natjecateljski program 29. Međunarodnog festivala kazališta za djecu u Subotici otvorila je predstava „Velika tvornica riječi“ u izvedbi Kazališta „Mala scena“ iz Zagreba.

**19.**

Knjiga *Demografska i društvena odživost Hrvata u Vojvodini: aktualni trendovi, izazovi i perspektive* koju priređuje ZKVH predstavljena je u čitaonici Gradske knjižnice Subotica. Knjiga je plod istoimenog projekta koji je tijekom 2021. godine proveo Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ u suradnji sa ZKVH-om.

**19., 21. i 23.**

Koordinatorica razvojnih projekata HNV-a Karolina Bašić prisustvovala je trodnevnoj edukaciji u Osijeku o Europskim fondovima pod nazivom „Osnove pripreme i provedbe projekata prema EU standardima“ u organizaciji Županijske razvojne agencije Osječko-baranjske županije i Savjeta mladih OBŽ-a.

**22.**

U povodu 100. obljetnice rođenja subotičkog slikara, dizajnera i scenografa Gustava Matkovića ZKVH je u okviru projekta „Godine novog pre-





poroda" u Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ priredio izložbu njegovih djela.

**22.**

UG „Urbani Šokci“ iz Sombora priredila je „Dane hrvatske kulture 2022.“. Predstavljena su četiri zbornika u kojima su objavljeni radovi s okruglih stolova „O Šokcima je rič“. O zbornicima, u kojima su objavljeni radovi autora iz Hrvatske i Srbije, govorila je dr. sc. Silvija Ćurak, docentica na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku. U drugom dijelu programa „Na tamburi tanka žica“ sudjelovali su TO „Golden Strigs Orchestra“ iz Osijeka, Ženska pjevačka skupina „Šokice“ („Šokačka grana“) iz Osijeka i Dramski studio „Sanjari“ iz Sombora.

**23.**

U prostorijama HNV-a upriličena je svečana dodjela tehničke opreme hrvatskim udrugama iz Republike Srbije. Opremu su preko projektnih programa Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije Republike Hrvatske i Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske osigurali Fondacija za razvoj hrvatske zajednice u Republici Srbiji „Cro-Fond“ i ZKVH, uz podršku HNV-a i DSHV-a.

**24.**

Četrnaesti saziv međunarodne likovne kolonije „Ivan Gundić Ćiso – Dalmata“ održan je u Lovačkom domu u Kupusini u organizaciji HKD-a „Vladimir Nazor“ iz Stanišića.

**24.**

Stručni skup „Jačanje jezičnih kompetencija prosvjetnih djelatnika na hrvatskom jeziku“ održan je u Restoranu „Dukat“ u organizaciji HNV-a i HPD-a „Bela Gabrić“. Predavači na stručnom skupu bili su Bernadica Ivanković, knjižničarska savjetnica u Gradskoj knjižnici Subotica i Perica Vujić, lektor

na Lektoratu za hrvatski jezik pri Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

**24.**

HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina organizirao je petu kulinarsku manifestaciju „CROz kuhinje Vojvodine“ u dvorištu Vatrogasnoga doma u Petrovaradinu na kojem su osim domaćina sudjelovali i Udruga južnobanatskih Hrvata iz Bačkog Petrovca, Udruga Hrvata iz Berega i Udruga banatskih Hrvata iz Starčeva.

U organizaciji HKPD-a „Matija Gubec“, Galerije Prve kolonije naive u tehnici slame, OŠ „Matija Gubec“ i Voćarske zadruge „Vočko“, svih iz Tavankuta, na Etno-salašu „Balažević“ u Donjem Tavankutu održan je XII. festival voća i autohtonih rukotvorina.

**24.**

Preminula je Ljerka Radović, umirovljena sutkinja i pjesnikinja, aktivna članica HKUPD-a „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada.

**25.**

U dvorani Tehničke škole „Ivan Sarić“ u Subotici održan je „XXII. Festival bunjevački pisama“. Među 14 novih skladbi pisanih namjenski za Festival, po ocjeni stručnog žirija, za najbolju pjesmu proglašena je „Priča o tamburi“, autora glazbe i teksta Gorana Jakusa. Nagradu za najbolji do sada neobjavljeni tekst dobila je Snežana Kujundžić za pjesmu „Tiha ravnica“. Najbolji aranžman na Festivalu, po ocjeni stručnog žirija, potpisali su članovi ansambla „Ruže“, koji su s pjesmom „Moja jedina“ osvojili i nagradu publike. Davor Knežević ponio je titulu najboljeg interpretatora Festivala, dok je za najboljeg debitanta proglašen Marko Grmić. Sve soliste je pratio Veliki festivalski tamburaški orkestar koji je uvježbala i njime dirigirala Mira Temunović.

27.

U Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu premijerno je prikazana predstava „Što na podu spavaš“, rađena po tekstu Darka Cvijetića, a u režiji Kokana Mladenovića. U predstavi igraju glumci iz triju ansambala – Srpskog narodnog pozorišta, Narodnog pozorišta Sarajevo i Dramskog kazališta „Gavella“ iz Zagreba.

28. 9. – 6. 11.

„Otvoriti oči, bez tebe neću moći. Bdij za mene“, geslo je četvrte jesenske kampanje Inicijative „40 dana za život“ koja se bdijenjem i molitvom ispred Klinike za ginekologiju i akušerstvo Kliničkog centra Vojvodine „Betanija“ održava u Novom Sadu.

29.

Na izbornoj skupštini HKUPD-a „Matoš“, održanoj u Plavni, izabran je novi predsjednik ove hrvatske udruge Igor Probojčević.

29.

S novim aktivnostima i projektima ICARUS Hrvatska te suradnjom i umrežavanjem upoznala je djelatnike ZKVH-a Vlatka Lemić, predsjednica ove organizacije prigodom posjeta Zavodu.

30.

Pavao Huska, učenik 6. razreda OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice osvojio je drugo mjesto u kategoriji literarnih radova na natječaju „Most razumijevanja – međugeneracijska solidarnost 2022.“. Nagrada mu je uručena na svečanosti održanoj u Narodnoj skupštini Srbije.

### Emisije na hrvatskom jeziku na Gradskoj M televiziji

Tijekom jeseni na Gradskoj M televiziji sa sjedištem u Srijemskoj Mitrovici, koju gledatelji iz Srijema mogu pratiti preko IPTV MTS servisa i Super nova kablovskog distributera, emitirano je

14 emisija na hrvatskom jeziku u trajanju od 20 minuta pod zajedničkim nazivom „Srijemci u Sremu“.

### Rekonstrukcija i premještanje čikerijanskog zvon(ik)a

Zbog lošeg stanja konstrukcije zvona, zbog čega je prijetila opasnost urušavanja na salaš u čijem je dvorištu podignuto davne 1934., grupa vjernika, na čelu s vlč. Tomislavom Vojnićem Mijatovim odlučila je pokrenuti obnovu i premještanje zvonika na Čikeriji na plac preko puta čikerijanskog križa koji su tavankutskoj crkvi darovale sestre Spomenka i Snežana Hegediš iz Tavankuta.

### Dijecezanski upravitelj Subotičke biskupije mons. Ferenc Fazekas

Preminućem biskupa mons. Slavka Večerina za privremenog dijecezanskog upravitelja Subotičke biskupije izabran je dosadašnji generalni vikar biskupije mons. Ferenc Fazekas, župnik župe sv. Jurja u Subotici.

### Prikupljanje potpisa za elektore HNV-a

Predizborna Platforma za izbore za V. saziv Hrvatskog nacionalnog vijeća „HRvati i dalje ZAjedno“, koju predvodi Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, provodi akciju prikupljanja potpisa za elektore u gradovima i selima Vojvodine.

## LISTOPAD, 2022.

1.

Susret kulturnih udruga iz Srijema, manifestacija „Srijemci Srijemu“ održana je u Kulturno-obrazovnom centru u Šidu. Kroz pjesmu, ples, tamburašku glazbu, literarni i kreativni rad svoje umijeće predstavilo je osam hrvatskih udruga koje djeluju na području Srijema: HKPD „Matija Gubec“ iz Rume, Zajednica Hrvata Zemuna „Ilija Okrugić“ i Društvo hrvatske mla-



deži Zemuna, HKC „Srijem – Hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice, HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina, HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca i domaćini HKD „Šid“ iz Šida.

**1.**  
Književno-teatarski kružok, koji djeluje pri HKC-u „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, gostovao je na 14. danima hrvatskog teatra u Vitezu, u Bosni i Hercegovini. Glumci KTK-a izveli su predstavu „Avaške godine“ rađenu po istoimenoj poemi Milovana Mikovića, a u režiji Nevene Mlinko.

**1.**  
Risari UBH-a „Dužijanca“ sudjelovali su na natjecanju u berbi kukuruza u Crnoj Bari gdje su osvojili prvo i treće mjesto.

**1.**  
Hrvatska udruga „Bezdanaška marina“ organizirala je četvrti saziv likovne kolonije u Bezdanu u čijem radu je sudjelovalo 13 slikara iz Srbije i Hrvatske.

**1. – 31.**  
U Srbiji je proveden Popis stanovništva, kućanstava i stanova.

**2.**  
Nakon dvogodišnje korona stanke, u Tavankutu je održan festival „Bunjevci bez granica“, koji okuplja udruge bunjevačkih Hrvata iz Srbije i Mađarske. Uz druženje i radni sastanak, na koncertu u Domu kulture sudjelovali su HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta, HKC „Bunjevačko kolo“, HGU „Festival bunjevački pisama“ i Hrvatska čitaonica iz Subotice, HKPD „Đurđin“ iz Đurđina, HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša, KUD „Zora“ iz Bačalmaša i Hrvatska samouprava iz Kačmara. UBH „Dužijanca“ predstavila se izložbom „Ris“ u tavan-kutskoj Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame.

**3.**  
Izložba slika Josipe Križanović pod nazivom „Panon(i)ja“ otvorena je u Galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

**3.**  
U Muzeju Srijema u Srijemskoj Mitrovici, a povodom 150. obljetnice rođenja umjetnika Roberta Frangeša-Mihanovića, rodom iz Srijemske Mitrovice, ZKVH je priredio izložbu fotografija tridesetak djela ovog velikog hrvatskog kipara i medaljera, koja se čuvaju u Nacionalnom muzeju moderne umjetnosti u Zagreba.

**6. – 9.**  
Slikari subotičke HLU-a „Croart“ boravili su na likovnoj koloniji u Plajgoru (Mađarska) koja se organizira u spomen na likovnog umjetnika Lajoša Brigovića. Boravili su tamo na poziv hrvatskih samouprava triju sela središnjeg Gradišća u Mađarskoj: Plajgora, Hrvatskog Židana i Prisike.

**7.**  
Dječje kazalište u Subotici premijerno je izvelo predstavu „Ne idi daleko“ koju je, po vlastitome tekstu, režirala redateljica iz Hrvatske, Tamara Kućinović.

**7. – 9.**  
Predstavnici HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta boravili su na Susretu manjina u Ludbregu, u okviru Međunarodnog projekta sufinanciranog od EU u sklopu programa „Europa za građane“ na koji je aplicirao Grad Ludbreg sa svojim partnerima iz Hrvatske, Crne Gore, Mađarske, Srbije i Slovenije. Ovom prigodom potpisan je i Memorandum o bratimljenju partnera u projektu.

**8.**  
U Hali 2 Novosadskog sajma koncert je održao kulturni zagrebački rock sastav „Hladno pivo“.

8.

KPZH „Šokadija“ iz Sonte bila je do-  
maćin 16. saziva likovne kolonije.

8.

HKC „Srijem – Hrvatski dom“ iz Sri-  
jemske Mitrovice organizirao je jesen-  
ski izlet u Stari Slankamen za učenike  
osnovnih škola koji pohađaju nastavu  
iz predmeta Hrvatski jezik s elemen-  
tima nacionalne kulture u Srijemskoj  
Mitrovici i Sotu.

9.

Zajednička manifestacija hrvatskih  
udruga kulture koje njeguju šokač-  
ku tradiciju održana je poslije dvo-  
godišnje pauze zbog pandemije u  
Hrvatskom domu u Somboru gdje  
je domaćin bila UG „Urbani Šokci“ iz  
Sombora. U programu su pored do-  
maćina sudjelovali i HKPD „Silvije  
Strahimir Kranjčević“ iz Berega, KUDH  
„Bodrog“ iz Monoštora, KPZH „Šoka-  
dija“ iz Sonte, HKU „Antun Sorgg“ iz  
Vajske, Stanka Čoban iz UG-a „Tragovi  
Šokaca“ iz Bača, Josip Dumendžić Me-  
štar iz Bođana i Ruža Siladev iz Sonte,  
te kao gosti HKUD „Vladimir Nazor“ iz  
Sombora.

9.

Pod sloganima „Budi čudo što čuda  
čini!“ u subotičkoj Dvorani sportova  
održan je XVII. Festival hrvatskih du-  
hovnih pjesama „HosanaFest“ koji je  
ove godine okupio izvođače iz razli-  
čitih krajeva Hrvatske, Bosne i Herce-  
govine, Švicarske i Srbije. Glavnu na-  
gradu „HosanaFesta“ osvojio je Goran  
Pastor iz Subotice.

10.

U povodu obilježavanja 15 godina od  
smrti i 50 godina od rukopoloženja  
za svećenika mons. dr. Nikole Doga-  
na, rođenog Hrtkovčanina, profesora  
i prvog dekana Katoličkog bogoslov-  
nog fakulteta u Đakovu, u župnoj crkvi  
njegovog krštenja sv. Klementa pape  
u Hrtkovcima služena je svečana eu-

haristija te blagoslovljena i otkrivena  
spomen-ploča znamenitom Hrtkovča-  
ninu.

10. – 14.

Nakon susreta učenika gradišćanskih,  
moliških te bunjevačkih Hrvata i uče-  
nika iz Bakra (Hrvatska), koji je održan  
proljetos u Bakru, u okviru projekta  
Erazmus+ K2 „Povratak korijenima“ u  
Subotici su se susreli učenici-vršnjaci  
iz Italije, Austrije, Hrvatske s ovdaš-  
njim učenicima OŠ „Ivan Milutinović“  
koji pohađaju cjelovitu nastavu na  
hrvatskom jeziku. Tijekom boravka u  
Subotici održano je više radionica, a  
organizirano je i nekoliko izleta i ra-  
zgdledanja znamenitosti.

14. i 15.

U Pečuhu je održan XVI. Međunarodni  
kroatistički znanstveni skup u organi-  
zaciji Znanstvenog zavoda Hrvata u  
Mađarskoj, Katedre za hrvatski jezik i  
književnost Filozofskog fakulteta Sve-  
učilišta u Pečuhu, Slavističkog odbora  
Regionalnog centra Mađarske aka-  
demije znanosti i Zavoda za kulturu  
vojevođanskih Hrvata. Sudjelovalo je  
pedesetak izlagača iz Mađarske, Hrv-  
vatske, Srbije, Bosne i Hercegovine,  
među kojima i predstavnici ZKVH-a iz  
Subotice: Katarina Čeliković i Vladimir  
Nimčević.

15.

Svečanim liturgijskim slavljem koje je  
predvodio srijemski biskup mon. Đuro  
Gašparović u zajedništvu sa svećeni-  
ma Srijemske i drugih (nad)biskupija,  
Župa sv. Jurja, mučenika u Golubinci-  
ma proslavila je 250 godina od svoje  
uspostave. Misnom slavljju je pretho-  
dila svečana akademija održana u pa-  
storalnom centru župe u organizaciji  
mjesnog HKPD-a „Tomislav“ u surad-  
nji sa župnikom vlč. Zdravkom Čabraj-  
cem na kojoj je govorio vlč. Marko  
Kljajić.



15.

Predstavom „Balkanski špijun“ u izvođenju Dramskog studija „Centar za kulturu i obrazovanje“ iz Sonthe u Lemešu je otvoren XI. Memorijal amaterskih dramskih skupina „Antun Aladžić“ koji organizira HBKUD „Lemeš“.

15.

Na V. Međunarodnom festivalu tradicijskog pjevanja, koji je u svečanoj dvorani Centra organizirao HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice predstavile su se vokalne skupine iz Srbije i Hrvatske. Prema ocjeni stručnog povjerenstva prvo mjesto osvojila je muška pjevačka skupina KUD-a „Šokadija“ iz Starih Mikanovaca.

15.

Pod geslom „Moli i radi“ („Ora et labora“) nakon dvije godine pauze prozročene pandemijom, u Beogradu je održan nacionalni susret Caritasovih djelatnika i volontera.

15.

Dramska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je na Međunarodnom festivalu kazališnog amaterizma „ZAMKa fest“ koji je održan u Svetom Ivanu Zelini, kraj Zagreba. Nazorovi glumci izveli su komediju „Oporuka“ u režiji Lee Jevtić, a Dušan Esapović iz Sombora nagrađen je kao glumac večeri.

16.

Misnim slavljem u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu koje je predslavio generalni vikar Srijemske biskupije mons. Josip Ivešić te prigodnim kulturno-umjetničkim programom obilježen je jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice, Dan rođenja bana Josipa Jelačića. U kulturno-umjetničkom program su nastupili zbor i tamburaši mjesnog HKPD-a „Jelačić“, Lara Grginčević i komorni tamburaški orkestar HGU-a „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice.

19.

Najveća književna manifestacija Hrvata u Srbiji, koju organizira Hrvatska čitaonica iz Subotice u suorganizaciji sa Zavodom za kulturu vojvodanskih Hrvata, Gradskom knjižnicom Subotica, Zagrebačkim knjižničarski društvom, a uz potporu Hrvatskoga nacionalnog vijeća, „21. Dani hrvatske knjige i riječi – dani Balinta Vujkova“, započeli su programom „Narodna književnost u školi“ u Monoštoru namijenjenim učenicima 3. i 4. razreda mjesne OŠ „22. oktobar“. Istoga dana u Monoštoru u Domu kulture održan je i Književni salon u okviru kojeg je predstavljena knjiška produkcija „Od Dana do Dana“ te knjiga poezije *Buđenja riči* monoštorskog pjesnika Željka Šeremešića. U glazbenom dijelu nastupile su „Kraljice Bodroga“.

20.

U sklopu „XXI. Dana hrvatske knjige i riječi – dana Balinta Vujkova“ u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici, nakon dvogodišnje stanke susretanja uživo zbog pandemije, održan je program za djecu „Narodna književnost u školi, u spomen na Balinta Vujkova Didu“ koji je okupio oko 330 djece iz vrtića i osnovnih škola gdje se nastava odvija na hrvatskom jeziku ili gdje se sluša predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture iz Subotice, Male Bosne, Tavankuta, Đurđina i Žednika. Tom prigodom djeci je predstavljena, te školskim i vrtićkim knjižnicama podijeljena, šesta knjiga iz edicije Izabrana djela Balinta Vujkova pod nazivom *Basne i pripovijetke*. Predstave po narodnim pripovijetkama izveli su učenici OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice i vrtića „Petar Pan“ iz Tavankuta, a nastupila je i pjevačka skupina HKPD-a „Đurđin“ iz Đurđina.

20.

„Ej tamburo“, naziv je koncerta TA „Ruže“ iz Subotice koji su održali u Ve-

likov vijećnici Gradske kuće povodom 10 godina postojanja i rada.

**20.**

Na glavnu temu „XXI. Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova“, a to je pričanje priča ili storytelling, teta pričalica Danica Lešek iz Donje Stubice, Republika Hrvatska je održala radionicu u Gimnaziji „Svetozar Marković“ za učenike ove škole, Politehničke i Medicinske srednje škole.

**21.**

U okviru pratećeg programa „XXI. Dana hrvatske knjige i riječi – dana Balinta Vujkova“, izložbom u Gradskoj knjižnici Subotica predstavljena je knjiška produkcija Hrvata u Vojvodini između dvaju Dana, a kao i svake godine položeni su i vijenci na bistu Balinta Vujkova u centru grada, pokraj Gradske kuće.

**21.**

Multimedijalna večer „XXI. Dana hrvatske knjige i riječi – dana Balinta Vujkova“ je održana u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici. Tom prigodom Hrvatska čitaonica iz Subotice dodijelila je nagradu za životno djelo Ruži Silađev iz Sonte. ZKVH je nagradu „Emerik Pavić“ za najbolju knjigu tiskanu u 2021. godini dodijelio knjizi sabranih pjesama Vojislava Sekelja *Više, više od riječi* čiji je priređivač Mirko Kopunović dok je trijenalna nagrada „Tomo Vereš“ za najbolju knjigu u području znanosti i publicistike objavljenu u razdoblju 2019. – 2021. dodijeljena Olgi Šram za monografiju *Čilika Dulić Kasiba*.

Tijekom večeri nastupili su gosti iz udruge „Šokačka grana“ iz Osijeka, ŽPS „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora te HGU „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice.

**21. i 22.**

Dvodnevni znanstveno-stručni skup na temu „Storytelling za djecu i odrasle

– ljudi i priče“, održan je po hibridnom modelu u čitaonici Gradske knjižnice Subotica u sklopu „XXI. Dana hrvatske knjige i riječi – dana Balinta Vujkova“ za oko 70 knjižničara iz Srbije i Hrvatske koji su uživo sudjelovali na skupu u Subotici, ali i još 120 knjižničara iz cijele regije, koliko ih je skup pratilo online putem ZOOM platforme.

**22.**

Drugog dana XI. Memorijala amaterskih dramskih skupina „Antun Aladžić“ koji organizira HBKUD „Lemeš“, članovi dramske sekcije HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora izveli su predstavu „Oporuka“.

**22.**

Hrvatska čitaonica „Fischer“ iz Surčina organizirala je peto „Jesenje prelo“ u Surčinu na kojem su uz mjesne Hrvate ove godine nastupili i pripadnici srpskog i slovačkog naroda, a posjetitelji su imali prigodu uživati u glazbeno-scenskom nastupu domaćina, starim i novim ručnim radovima i nošnjama te gastronomskim specijalitetima okupljenih naroda.

**22.**

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora priredio je u Hrvatskom domu 22. saziv likovne kolonije „Colorit“ koja je okupila petnaestero slikara iz Sombora, Subotice i Ridice.

**23.**

Blagoslovljen je obnovljeni Vukov (Čonjin) križ na Verušiću, selu nadomak Subotice.

**25.**

Na Reviji rekonstruiranih i restauriranih narodnih nošnji koja je održana u Trnjanima u organizaciji KUD-a „Lovor“ iz Trnjana, u suradnji s Centrom za tradicijsku kulturnu baštinu iz Zagreba, Nada Sudarević i Ružica Kozma iz Subotice predstavile su nošnju bunjevačkih Hrvata iz Bačke koju su rekonstru-



irale 2020. godine, a koja je u vlasništvu HKC-a „Bunjevačko kolo“ te dobile nagradu za uspješnu rekonstrukciju u konkurenciji nošnji izvan Hrvatske.

**25.**

U sklopu XI. Memorijala amaterskih dramskih skupina „Antun Aladžić“ koji organizira HBKUD „Lemeš“ nastupili su članovi dječje dramske skupine HKC-a „Bunjevačko kolo“ s predstavom „Legenda o vjetropirki“.

**26.**

Polaganjem prisege Tomislav Žigmanov postao je ministar za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog Vlade Republike Srbije.

**27.**

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ predstavili su svoja izdanja na 65. međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu, najvećoj manifestaciji toga tipa u regiji.

**28.**

Blagoslovljen je kamen temeljac za nove jaslice koje će se graditi u Subotici u sklopu vrtića „Marija Petković – Sunčica“ pri samostanu sestara Družbe kćeri milosrđa u Keru.

**28.**

ZKVH je priredio predstavljanje knjige *Tragom starih matičnih knjiga u Subotici : Povijest jedne male grane velike porodice Skenderović*, autora Ivana Skenderovića u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu.

**28.**

U Domu kulture u Sonti učenici OŠ „Ivan Goran Kovačić“ pripremili su veliku priredbu u povodu Dana kruha.

**28. i 29.**

U organizaciji HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora u Hrvatskom domu održan 13. Međunarodni susret amaterskih dramskih društava.

Prve večeri domaćini su premijerno odigrali komad „Prosidba“, a Dramski studio „Sanjari“ iz Sombora predstavu „Društvo mrtvih pjesnika“. Narednog dana publici se predstavila Pučka scena Hrvatske čitaonice Hercegovac predstavom „Tri treća tromjesečja“ i satirično kazalište mladih iz Slavonskog Broda predstavom „Bespomoćna stvorenja“.

**29.**

Volonteri Etno-kampa Hrvatske čitaonice, njih oko 60, bili su na jednodnevnom izletu u Osijeku gdje su, među ostalim, posjetili Muzej Slavonije, osječku konkatedralu te pogledali operu „Samson i Dalila“ u Hrvatskom narodnom kazalištu.

**29.**

Glumci „Teatar Draft“ iz Tuzle sudjelovali su na XI. Memorijalu amaterskih dramskih skupina „Antun Aladžić“ u Lemešu s predstavom „Rodoljupci“.

**30.**

U dvorištu franjevačke crkve svetog Mihovila Arkandela u Subotici upriličen je blagoslov slika četiriju sveca i novopostavljenog križa.

**31.**

Večer uoči obilježavanja blagdana Svih Svetih u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ održan je „X. Hollywin“ (Noć svetaca) u Subotici koja je posvećena svetom Tarziciju, dječaku koji je zaštitnik ministranata, mladih i čuvar Presvetog Sakramenta. Uvodni nagovor je održao vlč. Vinco Cvijin, a potom su djeca i mladi iz subotičkih župa izveli predstavu „Na andeoskoj straži“ koju je pripremila vjeroučiteljica Danica Mlinko.

**Na Youtube kanalu ZKVH-a Dokumentarci o šokačkim i srijemskim udrugama**

ZKVH je objavio na svom Youtube kanalu dva dokumentarna filma – „Šok-

ci i baština 2020.“ i „Srijemci Srijemu 2020.“ Filmovi prikazuju rad udruga kulture šokačkih i srijemskih Hrvata tijekom pandemijskih mjera izazvanih koronavirusom, kada njihove istoimene manifestacije nisu mogle biti održane.

#### **Uspješna realizacija projekta**

UBH „Dužijanca“ u partnerstvu s Turističkom zajednicom grada Županje uspješno je realizirala projekt „Prekogranična suradnja, Turistička zajednica grada Županje – Udruga bunjevačkih Hrvata Dužijanca“. Projekt obuhvaća izradu i nabavu opreme stolova i klupe pa prodajnih štandova i kućica.

#### **CD s izabranim djelima Josipa Andrića**

Diskografska kuća „Croatia records“ iz Zagreba objavila je CD s 14 izabranih djela Josipa Andrića.

**Nova knjiga: Izabrana djela Balinta Vujkova – Basne i pripovijetke**  
Hrvatska čitaonica i ZKVH iz Subotice objavili su šestu knjigu u ediciji Izabrana djela Balinta Vujkova – *Basne i pripovijetke*.

#### **Sanacija krova župne kuće u Đurđinu**

Župa sv. Josipa Radnika u Đurđinu sudjelovala je u programu prekogranične suradnje između Hrvatske i Srbije u 2022. godini zajedno s Općinom Đakovačka Satnica kao vodećim partnerom s projektom pod nazivom „Brat uz brata – Hrvat uz Hrvata“ čime je osigurala sredstva za sanaciju krovne konstrukcije na župnoj kući.

## **STUDENI, 2022.**

#### **4. – 5.**

HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice priredio je drugi Međunarodni amaterski festival drame „Drim fest“ na kojem su nastupili: Kulturno-prosvetni

centar Petrovac na Mlavi – Pozorište „Dragoljub Milosavljević Gula“, Amatersko dramsko pozorište „Branislav Nušić“ iz Teslića, Amatersko pozorište „Jovica Jelić“ iz Banatskog Karadorđeva, Hrvatska čitaonica Hercegovac – Amatersko kazalište „Pučka scena“ iz Hercegovca i Gradsko kazalište mladih „Vitez“ iz Viteza.

#### **4. – 6.**

Elektori IV. saziva HNV-a boravili su na završnom studijskom putovanju u Novom Sadu, Beogradu, Nišu i Prokuplju.

#### **5.**

HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada organizirao je sedmu po redu manifestaciju „Prepekova jesen“ koja je održana u prostoru Tribine mladih, u Kulturnom centru Novog Sada. Ovom prigodom je predstavljen zbornik priča pristiglih na natječaj „Prepekova jesen 2022.“ te uručene nagrade autorima triju najuspješnijih priča. Prvu nagradu žiri je dodijelio Stjepanu Crniću iz Zagreba za priču „Mala šetnja“.

#### **5.**

Hrvatski kulturni centar Novi Sad organizirao gostovanje Hrvatskog pjevačkog društva „Lipa“ iz Osijeka. Gosti su pod ravnanjem Valerije Fischbach održali koncert u Kapeli mira u Srijemskim Karlovcima.

#### **5.**

Za novog nadbiskupa Beogradske nadbiskupije i metropolita imenovan je dosadašnji biskup Zrenjaninske biskupije mons. dr. sc. Ladislav Némec.

#### **5.**

Na svečanosti povodom obilježavanja Dana Općine Zemun, koja je održana u operi i teatru „Madlenianum“, župniku i dekanu u Zemunu preč. Joži Duspari uručena je povelja za građanske zasluge – Zaslužni građanin Zemuna.





**5.**

Članovi HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega, Julijana Krizmanić i Marin Katačić, su na 4. Reviji šokačkih narodnih nošnji za drugu i treću životnu dob nazvanoj „40 plus“, koja je u organizaciji domaćeg Hrvatskog seljačkog kulturno-prosvjetnog društva „Seljačka sloga“ održana u Nuštru, osvojili prvo mjesto u kategoriji parova.

**7.**

U Galeriji SULUV-a u Novom Sadu otvorena je izložba umjetnice Ane Petrović „Na rubu“. Izložba se realizira u okviru programa partnerske suradnje SULUV-a s Hrvatskim društvom likovnih umjetnosti Osijek.

**11.**

Učenici srednjih škola koji pohađaju cjelovitu nastavu na hrvatskom jeziku i njihovi profesori boravili su na 44. međunarodnom sajmu knjiga „Interliber“ u Zagrebu, u organizaciji HPD-a „Bela Gabrić“ i HNV-a.

**12.**

HKU „Antun Sorgg“ organizirao je treći po redu „Vajštanski svinjokolj“ u dvorištu Šokačke kuće u Vajskoj.

**12.**

Svetom misom zahvalnicom i blagoslovom spomen-ploče u crkvi obilježena je 125. obljetnica izgradnje crkve Presvetog Trojstva u Surčinu.

**12.**

Uzvratnim posjetom u sklopu projekta prekogranične suradnja PLA-PET 2022, kojeg financira Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije Republike Hrvatske, a u svojstvu vodećeg partnera, župljani grkokatoličke župe Pokrova presvete Bogorodice iz Petrovca posjetili su svoga partnera, odnosno župljane rimokatoličke župe sv. Jakova iz Plavne. Tijekom ovog studijskog posjeta gosti iz

Hrvatske posjetili su i drevni biskupski i kraljevski grad Bač.

**12. i 13.**

Sestre dominikanke Kongregacije svetih anđela čuvara obilježile su 75 godina djelovanja u Subotici u župi sv. Jurja. Tim povodom je prvog dana na akademiji govorio dr. sc. Ivan Armanda i predstavljena je knjiga *Ispunjeno vrijeme* s. Blaženke Rudić. Narednog dana svečano euharistijsko slavlje je predvodio pomoćni biskup đakovačko-osječki mons. Ivan Ćurić.

**12. – 15.**

Kao subotičke pobjednice Nacionalnog kviza za poticanje čitanja, Sara Dulić iz Đurđina i Martina Tikvicki iz Subotice, boravile su tri dana u Zagrebu te među ostalim u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici prisustvovalе završnoj priredbi i javnom izvlačenju nagrada Kviza „Nije lako kad si mlad“ koji su organizirale Knjižnice grada Zagreba, a u Subotici ga provela Gradska knjižnica Subotica.

**13.**

Lista „HRvati i dalje ZAJedno“, čija je nositeljica dosadašnja predsjednica HNV-a Jasna Vojnić, pobijedila je na izborima za novi V. saziv Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji na Elektorskoj skupštini za izbor članova nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine održanoj u Beogradu. Vojnić će vršiti dužnost predsjednice i u idućem četverogodišnjem mandatu, a predloženih 29-ero elektora s te liste osvojili su mandate u novom sazivu Vijeća.

**14.**

Na sceni Dječjeg kazališta u Subotici premijerno je izvedena predstava „Legenda o Vjetropirki“ u izvedbi Dječje dramske sekcije HKC-a „Bunjevačko kolo“. Predstava je rađena po istoi-menom djelu hrvatskog pisca Igora Knížeka, a režirala ju je mlada članica





manjinske udruge iz Grada Sombora: HKUD-a „Vladimir Nazor“, UG-a „Bunjevačko kolo“, Udruge Nijemaca „Gerhard“ i Mađarske građanske kasine, a kojim su održane četiri radionice.

**19.**

Regionalni malonogometni turnir nacionalnih manjina je održan u Vrbovskom (Hrvatska), a nagrade najboljima dodijelili su potpredsjednica Vlade Hrvatske Anja Šimpraga, ministar za ljudska i manjinska prava u Vladi Srbije Tomislav Žigmanov i predsjednik Samostalne demokratske srpske stranke Milorad Pupovac.

**20.**

Na blagdan Krista Kralja u rimokatoličkoj crkvi Uzvišenja Svetog Križa u Rumi euharistijsko slavlje slavio je gostujući zbor „Veritas“ iz župe Dobroga Pastira iz Đakova.

**21.**

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta je u suradnji s Galerijom Prve kolonije naive u tehnici slame organizirao dvije božićne radionice izrade božićnih ukrasa i čestitki od slame te izrade figurica od tijesta za božićnjak.

**22.**

Na međunarodnoj konferenciji na temu „Zaštita jezične raznolikosti u centralnoj Europi“, održanoj u Rijeci putem ZOOM platforme sudjelovala je v. d. ravnateljice ZKVH-a Katarina Čeliković. Ona je govorila o zaštiti hrvatskog jezika i ikavice u Srbiji kao nematerijalnog kulturnog dobra.

**24.**

U novoj čitaonici Gradske knjižnice Subotica održana je promocija nove knjige Ivana Tumbasa naslovljena *Stešćalo se*.

**24. i 25.**

Katarina Čeliković, v. d. ravnateljice Zavoda za kulturu vojvođanskih Hr-

vata sudjelovala je na Okruglom stolu na temu „Hrvatska ‘panonska’ književnost u Hrvatskoj, Mađarskoj, Austriji, Srbiji i Bosni i Hercegovini – autori, časopisi, knjige i perspektive“ održanom u Budimpešti u okviru manifestacije 5. Hrvatska književna Panonija.

**25.**

U Hrvatskoj čitaonici „Fischer“ u Surčinu muzejska savjetnica, voditeljica muzejske edukacije Etnografskog muzeja u Zagrebu Željka Jelavić održala je predavanje na temu „Baština i identitet“.

**26.**

U okviru dvodnevnog posjeta profesora X. gimnazije „Ivan Supek“ iz Zagreba Petrovaradinu, Novom Sadu i Subotici, u Hrvatskom nacionalnom vijeću u Republici Srbiji je održan sastanak na kojem se razgovaralo o budućoj suradnji.

**26.**

Književno-glazbena večer „Ikavica – govor hercegovačkih, dalmatinskih, bosanskih, šokačkih i bunjevačkih Hrvata“ održana je u Stanišiću u organizaciji mjesnog HKD-a „Vladimir Nazor“. U programu su sudjelovali pjevači i kazivači iz Subotice, Monoštora, Beograda, Bajmaka, Širokog Brijega, Solina, Obrovca Sinjskog i Benkovca dok je Udruga „Solinjani“ iz Solina pripremila tradicijska jela svog kraja.

**26.**

U prostorijama Hrvatskog doma u Somboru priređen je Adventski vašar na kojem je sudjelovalo oko 30 izlagača.

**26.**

U organizaciji UG-a „Hrvatski Majur“ na terenima „Pešta“ održan je malonogometni turnir.

**28.**

Reprezentativna izložba nematerijalne kulturne baštine Hrvata u Srbiji pod

nazivom „Živa baština“, koju je priredio Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, otvorena je u predvorju Gradske kuće u Subotici.

### 30.

Gala koncert „Mira Temunović – 50 godina s tamburom“ održan je u subotičkoj Sinagogi u organizaciji HGU-a „Festival bunjevački pisama“ te suorganizaciji HNV-a i Fondacije „Subotička Sinagoga“. Na koncertu su nastupili: Dječji tamburaški orkestar i Festivalski orkestar, kao i dječji zbor HGU-a „Festival bunjevački pisama“ pod ravnanjem prof. Mire Temunović, Akademski tamburaški orkestar „Strossmayer“ iz Osijeka pod ravnanjem mag. mus. Marka Sesara i Katedralni zbor „Albe Vidaković“ iz Subotice koji je pripremio Miroslav Stantić te solisti Iva Molnar i Nenad Temunović, Roko Piuković, Matija Temunović i Tamara Štricki Seg.

### Prekogranična suradnja „Bunjevačkog kola“

HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice privedo je kraju realiziranje projekta prekogranične suradnje „Jačanje prosvjetnih i kulturnih kapaciteta radi očuvanja nacionalnog identiteta“ pomoću kojeg je pribavio dio opreme za organiziranje najveće svoje manifestacije „Veliko prelo“.

### Specijalna nagrada za Anu Šujić

Na XXIII. Pokrajinskoj smotri likovnih umjetnika amatera Vojvodine, održanoj u Novom Bečeju, slamarka HKPD-a „Matija Gubec“ Ana Šujić osvojila je specijalnu nagradu za sliku u tehnici slame koja nosi naziv „Moje misli nebu lete“.

### Nova knjiga u nakladi NIU-a „Hrvatska riječ“

U nakladi NIU-a „Hrvatska riječ“ objavljena je nova knjiga – knjiga pjesama Zvonimira Franje Vuka *Mrak svjetlosti*, književni prvijenac autora iz Zemuna.

### Katarina Čeliković dobitnica nagrade „Utjecajna hrvatska žena“

Croatian Women’s Network / Mreža hrvatskih žena izabrala je Katarinu Čeliković iz Srbije za jednu od dobitnica nagrade Utjecajne hrvatske žene za 2023. godinu u kategoriji „umjetnost i kultura“.

## AUTORI U OVOM BROJU

Ivan Andrašić  
Ivana Andrić Penava  
Marija Bajić  
Davor Bašić Palković  
Darko Baštovanović  
Nevena Baštovanović  
Jelena Blanuša  
Miša Brajac  
Katarina Čeliković  
Mirko Ćurić  
Barbara Delač  
Josipa Dević  
Klara Dulić Ševčić  
Josip Dumendžić Meštar  
Anita Đipanov Marijanović  
Katarina Firanj  
Srđan Gagić  
Tatijana Gareljčić  
Spasoje P. Hajduković  
Tatjana Ileš  
Bernadica Ivanković  
Đorđe Ivković  
Željko Janković  
Danilo Lučić  
Jelena Marinkov  
Anja Marković  
Jasna Melvinger  
Dalibor Mergel  
Đula Milodanović  
Kristina Milosavljević  
Vladimir Nimčević  
Sonja Periškić Pejak  
Lajčo Perušić  
Mariška Pravdić  
Zlatko Romić  
Zoltan Sič  
Nela Skenderović  
Stevan Tatalović  
Vojislav Temunović  
Marko Tucakov  
Ivan Tumbas  
Neven Ušumović  
Zlata Vasiljević  
Ljubica Vuković Dulić  
Ilija Žarković  
Tomislav Žigmanov  
Goran Živković

# Časopis za književnost i umjetnost

## NOVA RIJEČ

### br. 1, proljeće – ljeto 2013.



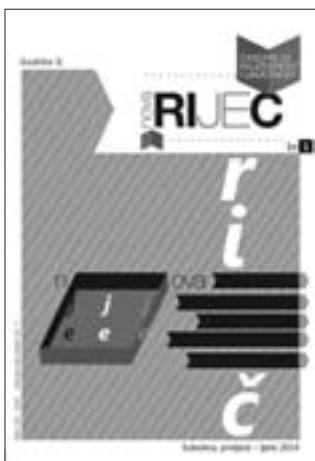
Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, uz logističku potporu NIU „Hrvatska riječ“, pojavio se krajem lipnja 2013. godine. Predviđeno je da časopis izlazi dva puta godišnje (proljeće-ljeto i jesen-zima) u 500 primjeraka, a nastojat će se držati visokih uredničkih standarda i kada je u pitanju prezentacija književnih sadržaja i kada je riječ o tematiziranju književnih i umjetničkih fenomena. Glavni i odgovorni urednik *Nove riječi* je Tomislav Žigmanov, a zamjenik glavnog i odgovornog urednika je Vladan Čutura. Savjet časopisa čine književnici i znanstvenici

iz Vojvodine, Hrvatske i Mađarske (Neven Ušumović – Umag, Mirko Sebić – Novi Sad, Stjepan Blažetin – Pečuh, Helena Sablić Tomić – Osijek, Petar Vuković – Zagreb, Darko Vuković – Novi Sad i Vojislav Sekelj – Subotica). Uredništvo, u koji je uključen značajan broj mladih ljudi, čine Katarina Čeliković, Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović, Nela Tonković, Ljubica Vuković Dulić i Željka Zelić. Časopis grafički oblikuje Darko Vuković iz Novog Sada, dok pripremu teksta i prijelom radi Thomas Šuić. U prvom broju *Nove riječi* objavljen je tematski blok „Suvremena hrvatska kratka priča“, čiji uvodni dio potpisuje Neven Ušumović. Slijede cjeline „Novo žensko pismo Hrvata u Vojvodini – pjesništvo“, „Esejistička obzorja“, „Leksikografska obrada hrvatske književnosti u Vojvodini – primjeri iz prakse“, „Kritička čitanja interpretacija nasljeđa“, „Hrvatsko-srpski odnosi – pogled izvana“ te „Čitanja književne produkcije“, cjelina u kojoj se donose prikazi i recenzije 10-ak knjiga iz aktualne hrvatske književnosti u Vojvodini. Autori tih tekstova u prvom broju *Nove riječi* su kako iskusni književnici i kritičari, tako i mlade nade hrvatske vojvođanske književnosti. Časopis, obima 176 stranica, završava „Književno-umjetničkim dokumentarijem (siječanj – svibanj 2013.)“ koji je zabilježila Bernadica Ivanković.

## br. 2, jesen – zima 2013.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, za razdoblje jesen – zima 2013., sadrži aktualan tematski blok „Život u sjenama zidova Europe“ u kojem su tekstovi Alpára Losoncza „Europske antinomije“ i Tomislava Žigmanova „Europa i Drugo – pokušaj etičkoga temeljenja“. Slijedi blok „Pjesnički glasovi na šokačkoj ikavici u Bačkoj“ u kojem su zastupljeni pjesnici Josip Dumendžić – Meštar, Marica Mikrut, Željko Šeremešić, Zlatko Gorjanac i Anita Đipanov. Književnik Mirko Kovač i njegov fizički odlazak sa životne i književne scene tema je cjeline „Hrvatsko-srpski književni sraz“ u kojoj pišu Žarko Paić i Filip David. Tekst „Refrakcije i transformacije rodnih identiteta u Krležinoj trilogiji o Glembayevima“ potpisuje Vladan Čutura u cjelini „Studije iz hrvatske književnosti“. „Hrvatski časopisi u Mađarskoj od 1989. do 2009.“ djelo mladog Silvestra Balić iz Pečuha, te „Kanonska djela mađarske drame napokon na hrvatskom jeziku“ Nevena Ušumovića nalaze se u bloku „Književnost u Hrvata – veze i prožimanja“. Slijede „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ u kojem Mila Markov-Španović piše „O ženskim likovima u djelu *Ženski udesi* Živka Bertića“, Željka Zelić donosi tekst „Novo svjetlo poezije Alekse Kokića“, a Tomislav Žigmanov „Suvremeno pjesništvo u bačkih Hrvata na bunjevačkoj ikavici – osnovne činjenice“. U bloku „Interpretacije likovnosti“ zastupljene su Ljubica Vuković Dulić s tekstom „Uporni slikar – Ivan Tikvicki (1913.-1990.)“ i Nela Tonković „Umjetnik kao umjetnost. Izložba Uroša Đurića u Zavičajnoj galeriji ‘Dr. Vinko Perčić’“. Neven Ušumović u ovom broju, u istoimenoj cjelini, predstavlja „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ u tekstu „Godina 2000.“. „Čitanja književne produkcije“ donose prikaze i recenzije petnaest književnih djela iz pera suradnika časopisa. Drugi broj *Nove riječi* ima 216 stranica, a završava Kulturnim dokumentarijem (lipanj – studeni 2013.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković.





## br. 1, proljeće – ljeto 2014.

Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu otvara se tematskim blokom naslovljenim „Naš suvremenik Matoš“ s napisima nastalim o stotoj obljetnici smrti velikoga hrvatskog književnika *Antuna Gustava Matoša* (1873.-1914.). U bloku „Pjesnički glasovi iz Srijema“ predstavljani su pjesnici Ivan Balenović, Marija Lovrić, Jasna Melvinger, Marko Kljajić, Mila Markov-Španović i Mato Groznica. Žarko Paić u tekstu „Veliko dijete i njegovi dvojnici“ govori o „znakovima i tragovima u Krležinom *Djetinjstvu u Agramu 1902.-1903.*“, a u bloku „Studije iz hrvatske književnosti“. „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ uključuju dva

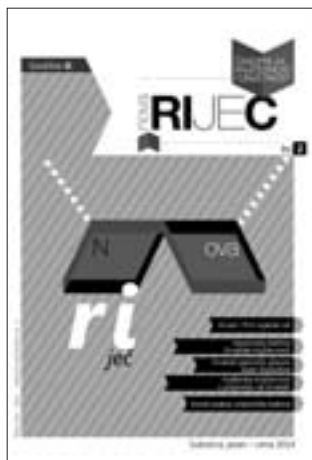
teksta: „Samozatajna poezija Stanislava Prepreka“ Željke Zelić i „Identitetske sastavnice i slike svijeta Bunjevac(=k)a u tri pripovijetke Veljka Petrovića“ Tomislava Žigmanova. U ovom se broju časopisa pojavljuje i novi blok „Kazališna praksa Hrvata u Vojvodini“ u kojem je riječ o predstavi „Bunjevački blues“ o kojoj pišu Mira Muhoberac, Sanja Nikčević i Zvezdana Balić.

„(Re)afirmacija kulturne baštine“ je zanimljiv prilog o glazbenoj umjetnosti te kulturi i kulturnim praksama, a uvrštena su dva teksta, „Franjo Stefanović – kralj dječje opere“ – (o 90. obljetnici smrti) Petra Pifata i „*Bunjevački Put križa* – jedan model promišljanja kulturne baštine“ Ljubice Vuković Dulić. Nastavljajući prikaz „Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću“, Neven Ušumović predstavlja odabrane knjige u tekstu „Godina 2001.“. U cjelini „Čitanja književne produkcije“ čitatelji će naći prikaze i recenzije deset književnih djela čiji su autori stalni suradnici časopisa. Broj završava Kulturnim dokumentarijem (prosinac – svibanj 2014.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković. Ovaj broj ima 224 stranice, a može se nabaviti kod nakladnika.



## br. 2, jesen – zima 2014.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu, što ga u sunakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“, na 224. stranice donosi cijeli niz zanimljivih sadržaja. Broj otvara temat „Hrvati i Prvi svjetski rat“, dok se u drugom bloku, naslovljenom „Nepoznata baština hrvatske književnosti“, Petar Vuković javlja kao priređivač dvaju poglavlja iz do sada neobjavljenoga romana Ivana Antunovića *Posljednji Gizdarev*, a Slaven Bačić priredio je iz ostavštine Geze Kikića njegovu korespondenciju o sudbini njegova rukopisa *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata*. Suvremeno pjesničko stvaralaštvo vojvođanskih Hrvata ovoga puta predstavljeno je u dijelu onih pjesnika koji ne žive u Vojvodini



nego u Hrvatskoj (Ante Sekulić, Miroslav Slavko Mađer, Luka Štilinović, Ljubica Kolarić-Dumić, Lajčo Perušić, Slavko Žebić i Stipan Orčić), a donosi se i poezija Svena Adama Ewina. U stalnoj rubrici „Kritička čitanja književnog nasljeđa“ u ovom broju *Nove riječi* objavljeni su napisi Ivane Andrić Penava „Mara Švel-Gamiršek : Portret jedne (ne)poznate književnice“, Vojislava Sekelja „Pjesnik sjenki Lazar Merковиć“ i Marine Balažev „Koncept vremena u kalendarsko-dnevničkim publikacijama“. Također, i ovaj broj *Nove riječi* ima tekst o preplitanjima hrvatske književnosti s onima u okružju – riječ je ovoga puta o hrvatsko-mađarskim književnim doticajima. Ljubica Vuković Dulić autorica je teksta o dvjema poklon kolekcijama Stipana Šabića, Petar Pifat piše o Hrvatskom pjevačkom društvu „Neven“ i nasljeđu zbornoga pjevanja u Petrovaradinu, a Vladan Čutura donosi prikaz Marinkovićeve *Glorije* na sceni subotičkoga Narodnog kazališta u tematu „(Nove) Prakse umjetničke baštine“. Stalne rubrike *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović je posvetio ovoga puta prikazu 10 knjiga koje su obilježile 2002. godinu u Hrvatskoj, a „Čitanja književne produkcije“ donose prikaz 10-ak knjiga iz recentne knjiške produkcije Hrvata u Vojvodini. Na koncu, i ovaj broj *Nove riječi* zatvara se s rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od mjeseca lipnja do prosinca 2014. Ovaj broj *Nove riječi* obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića.



## br. 1-2, proljeće – zima 2015.

Koncem prosinca 2015. godine iz tiska je izašao dvobroj za 2015. časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, što ga u su-nakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Na 312 stranica bogat sadržaj pokriva cijelu lepezu književnih tema, a časopis je obogaćen i grafičkim crtežima Vladislave Dudvarski iz Petrovaradina.

Na tragu predstavljanja recentne hrvatske književnosti, u tematu „Hrvatska mlada proza“ predstavljeni su mladi prozaisti iz Hrvatske: Ivana Simić Bodrožić, Sven Popović, Iva Tkale, Jelena Zlatar, Andrija Škare i Marko Gregur. Poetski blok, naslovljen „Subotički pjesnički krug“ donosi poeziju već afirmira-

nih pjesnika (Vojislav Sekelj, Milovan Miković, Mirko Kopunović, Robert G. Tilly, Zvonko Sarić, Tomislav Žigmanov, Željka Zelić), ali i onih koji se povremeno javljaju svojim pjesmama (Katarina Čeliković, Josipa Dević, Nevena Mlinko) te otkriva prve pjesničke korake (Vedran Horvacki).

U stalnoj rubrici „Kritička čitanja književnog nasljeđa“ objavljeni su tekstovi Geze Kikića („Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva“) i Ljubice Ivezić („Dva registra na Hrvate iz Bačke u *Odbljesima pamćenja*“) te Tomislava Žigmanova („Vojvođanski Hrvati u Krležinim „Marginalijama“). Značaj tekstova svakako je aktualnost davno objavljenih sadržaja vezanih uz autore i književnost Hrvata u Vojvodini, u nekim do sada neotkrivenim detaljima.

U rubrici „O hrvatskoj književnosti u Vojvodini“ Franjo Emanuel Hoško piše „O pronađenoj knjizi franjevca Mihajla Radnića *Pogargegne izpraznosti od svijeta* u knjižnici subotičkog Franjevačkog samostana“, a potom slijede tekstovi vezani uz obljetnice hrvatskih književnika. Božica Zoko objavljuje tekst „Kristalna špilja vedrine i veliko nasmijano nebo Ise Velikanovića (1869. – 1940.)“ u povodu 75. godišnjice smrti Ise Velikanovića, a autorica je i tekstova o dvoje pjesnika: „Pjevam, majko, pjevam! (čitajući oporučnu knjigu pjesama Miroslava Slavka Mađera)“ i „Duhovito odmjerivanje duše po mjeri daha ili progovor o poeziji Jasne Melvinger“. Ivan Balenović piše „O nekim osobnim i stvarateljskim enigmama Stanislava Prepreka“, a mlada Klara Dulčić piše o knjizi Petka Vojnića Purčara „*Prstenovani gavran – kružno vrijeme u beskonačnom tekstu*“. Katarina Dinješ Gros završava blok tekstom

„Zavičaj, rat i intima u kratkim pričama i kolumnama Julijane Adamović“ kojom nam otkriva nama premalo poznatu književnicu rodom iz Plavne.

„Hrvatsko-mađarske i srpsko-mađarske književne veze“ donose dva teksta prevoditelja mađarske književnosti, Nevena Ušumovića „Hrvatski prijevodi i recepcija djela Ádáma Bodora“ i Marka Čudića „Problemi prevođenja jedne zbirke priča Lászla Mártona“. U stalnoj rubrici *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje 10 knjiga koje su obilježile 2003. godinu u Hrvatskoj.

Kako je ovo dvobroj, *Nova riječ* nam u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donose prikaze 20-ak knjiga iz recentne knjiške produkcije Hrvata u Vojvodini. Silvestar Balić predstavlja *XI. Međunarodni kroatistički znanstveni skup : zbornik radova*, a Katarina Čeliković piše o knjizi za djecu Ljubice Kolarić-Dumić *Ja se mraka ne bojim : dječja uspavanka*; prvi strip autora Balinta Vujkova i Petra Tikvickog *Poplašeno jaje : hrvatska narodna pripovijetka – bunjevačka* predstavlja Ljubica Vuković Dulić, a Zvonimir Pelajić knjigu Mirka Kopunovića *Mrvljenje mrve neba*. Zlatko Romić autor je prikaza romana Ivana Antunovića *Posljednji Gizdarev* te zbornika radova *Urbani Šokci 6/7 : Marijanska svetišta Šokaca i Bunjevaca / Utemeljiteljski projekt udruge – Baštinci Njikoš i Rem*, a Željka Zelić teksta *Odsjaji ljubavi, panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini*, o knjizi Katarine Čeliković *Izgubljeno srce* piše Zvonko Sarić dok se Nevena Mlinko bavi knjigom Nevena Ušumovića *U stočnom vagonu*. Slijedi tekst Željke Zelić *Lira naiva 2013., izabrane pjesme*, a Zvonimir Pelajić piše o knjizi Mirka Kopunovića *Pružiti ruku mila*, Davor Bašić Palković je autor prikaza *Naklada NIU Hrvatska riječ : prvih deset godina 2005. – 2014.*, a Vojislav Sekelj se pozabavio *Bibliografijom časopisa za književnost, umetnost i kulturu Rukovet : 1955 – 2014.* autora Lazara Merkovića i Izabele Papdi. Sekelj progovara i o poeziji Ante Vukova u knjizi *Boca bez poruke. Dogovoreni brak* Dražena Prčića opisao je Robert G. Tilly koji je autor još dvaju prikaza: Zvonko Sarić, *Povjeruj u vlastitu smrt* i Vojislav Sekelj, *Životopis jedne sjene*. Mirko Ćurić predstavlja knjigu *Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi (Zbornik radova 2013. – 2014.)*, Zlatko Romić *Svjetla starih fotografija*, a Dragan Muharem piše o knjizi sabranih pjesama Alekse Kokića *U sjenama ravnice*. Klara Dulić piše o knjizi za mlade *Školjka koja govori* Miroslava Pendelja, a blok završava Katarina Čeliković prikazom prve knjige poezije Katarine Firanj *Žagor iz opaklije*.

Dvobroj *Nove riječi* završava rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od mjeseca siječnja do studenog 2015.



## br. 1-2, proljeće – zima 2016.

Dvobroj za 2016. časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Do sada obimom najveći, časopis na 380 stranica progovara o najrazličitijim temama, kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Nova riječ počinje tematom „Izbor proze za djecu i mlade“ u kojem su nakon uvodnog teksta Katarine Čeliković predstavljeni hrvatski pisci iz Vojvodine (Ivan Balenović, Marija Lovrić, Ljubica Kolarić-Dumić, Nedelj-

ka A. Šarčević, Ruža Silađev, Katarina Firanj, Rajko Ljubić, Katarina Čeliković, Ružica Miković-Žigmanov, Blaženka Rudić, Julijana Adamović, Vesna Huska, Marina Balažev i Jasna Crnković). Cjelina „Uvidi u hrvatsku književnost iz Vojvodine u egzilu“ predstavlja dvoje autora biografski, kroz izbor iz njihove proze i kritike koja piše o njihovoj prozi. Riječ je o već afirmiranoj književnici Julijani Adamović, rodom iz Plavne, te o mladom Ivanu Vidaku iz Sombora, koji sada žive i stvaraju u Hrvatskoj.

Recentno hrvatsko pjesništvo predstavlja Delimira Rešickog, najprije kroz pero Nevena Ušumovića, a potom kroz njegovu poeziju i foto-uratkne. U izboru i prijevodu Roberta Tillyja u poetskom bloku predstavljeno je „Suvremeno mađarsko pjesništvo u Vojvodini u prijevodu“ (Katalin Ladik, Ottó Tolnai, István Domonkos, Magdolna Danyi, Gábor F. Urbán, István Beszédes, Ottó Fenyesi i János Sziveri).

U rubrici „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ objavljeni su radovi petero autora koji pišu, kako o staroj tako i o aktualnoj književnosti. O starijoj književnoj baštini pišu Mario Šimudvarac „Dva stabla i otkinuta grana: Prostor u romanu Odmjetnik Ivana Antunovića“ i Ante Bežen „Josip Jelačić kao pjesnik i njegova pjesma o Nikoli Zrinskom“, a Klara Dulić piše o prozi Miroslava S. Mađera u tekstu pod nazivom „Autopoetičnost kao obilježje polijanrovske proze“. O suvremenoj književnosti pišu s. Kata-

rina Maglica „Povratak Iskonu s. Blaženke Rudić“ i Vlasta Markasović „(Ne) Sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova i teror povijesti“.

„Interpretacije umjetničkih praksi Hrvata u Vojvodini“ tematiziraju glazbenu i likovnu umjetničku baštinu. U povodu 125. obljetnice rođenja Pere Tumbasa Haje, *Nova riječ* predstavlja ovog značajnog glazbenika kroz radove dvoje sudionika Stručne tribine o njegovu životu i djelu u Gradskoj knjižnici Subotica, a u organizaciji Subotičkog tamburaškog orkestra, održane 28. lipnja 2016. godine. Tamara Štricki Seg priredila je sažeti prikaz života i rada Pere Tumbasa Haje (1891. – 1976.), a potom piše o temi „Narodna pjesma u glazbenoj građi Pere Tumbasa Haje“, dok je Vojislav Temunović autor rada „Glazbena tamburaška obitelj Tumbas (Antun, Stipan i Pere)“. Ljubica Vuković Dulić u nastavku predstavlja „Djela hrvatskih kipara u subotičkom muzeju“.

U stalnoj rubrici *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje 10 knjiga koje su obilježile 2004. godinu u Hrvatskoj.

Dvobroj *Nove riječi* u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donosi četrnaest prikaza književne produkcije Hrvata u Vojvodini. Katarina Čeliković predstavlja tri knjige poezije: *Čavalduš, bumbača, špijodica...* Marka Ivoševa Kuzme na šokačkoj ikavici, *Prepekovo proljeće 2014.* i *Osmijeh u mokrom kaputu* Ljerke Radović. Klara Dulić piše o poeziji sabranj za susret pučkih pjesnika „Lira naiva“ *Cidi se život – Lira naiva 2014.* i najnovijoj knjizi Tomislava Žigmanova *Minijature vlastitosti*. Kalendar *Subotička Danica za 2015.* i poeziju Miroslava Cakića Tomlekina u knjizi *Salauka* predstavlja Tomislav Žigmanov. O knjizi za djecu Nedeljke A. Šarčević *Sve i svašta da poleti dječja mašta* piše Ivana Petrekanić Sič, a Antonija Huljev predstavlja knjigu kratkih priča na bunjevačkoj ikavici *(Ne)sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova*. Željka Zelić autorica je prikaza zbornika radova *Urbani Šokci 8/9 „Šokci: Bunjevci: Panonija – Europa“*, kao i knjiga *Moja Luca* Ivana Ivkovića Ivandekića i *Prah obiteljske srebrnine* Milovana Mikovića. O romanu Tomislava Ketiga *Damin gambit* piše Zlatko Romić koji je i autor prikaza narodnih pripovjeda *Bečarski poso* koje je zapisao Balint Vujkov.

Dvobroj *Nove riječi* standardno završava rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od prosinca 2015. do studenog 2016.



## br. 1-2, proljeće – zima 2017.

Dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2017. godinu donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunkladu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Časopis na 300 stranica donosi različite teme kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Nova riječ počinje lirskim temom „Sjećanje na bardove hrvatske književnosti u Vojvodini“ posvećenom trojici književnika koji su preminuli tijekom 2017. godine. U spomen na Lazara Merkovića svoj poetski oproštaj piše Matije Molcer, Mirko Kopunović se sti-

hovima oprašta od Vojislava Sekelja, a Tomislav Žigmanov svoje stihove posvećuje Petku Vojniću Purčaru.

U cjelini „Dijalektalna poezija bačkih Hrvata“ zastupljeni su pjesnici svih generacija, oni koji pišu na šokačkoj i bunjevačkoj (i dalmatinskoj) ikavici: Vojislav Sekelj, Milovan Miković, Josip Dumendžić – Meštar, Ivan Andrašić, Željko Šeremešić, Blaženka Rudić, Josipa Dević, Tomislav Žigmanov, Zlatko Gorjanac, Željka Zelić i Anita Đ. Marijanović.

U povodu 50. obljetnice smrti Josipa Andrića, književnika i glazbenika, autora operete *Na vrbi svirala*, prvog glazbenog scenskog djela iz života bačkih Šokaca, čija je partitura izgubljena, časopis u cijelosti objavljuje libreto zahvaljujući trudu velikog zaljubljenika u kulturnu baštinu Zvonimira Pelajića.

Rubrika „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ donosi tri rada: Katarina Čeliković piše o epsko-lirskoj pjesmi *Posljednji Zrinski* Ferde Stražimira Kulundžića objavljenoj u kalendaru *Subotička Danica*, a Vladimir Nimčević tematizira zanimljiv odnos dvojice povjesničara s uvidom u prošlost u tekstu „Subotička lasta i novosadski kobac: Doprinosi Petra Pekića i Vase Stajića proučavanju 18. stoljeća u povijesti Subotice“. O lirici pokojnog i nedovoljno poznatog pjesnika, pod naslovom „Žedan u pustari. Hodočasnik Branko Jegić“ piše Lajčo Perušić.

Hrvatsko nakladništvo u 2017. godini obilježio je cijeli niz prijevoda uglednih, štoviše kanonskih pisaca književnosti Mađara u Vojvodini i to u rasponu od Kosztolányija, preko Végela do Sziverija i Fenyvesija. Stalni suradnik časopisa Neven Ušumović u cjelini „Reprezentativni hrvatski prijevodi mađarskih pisaca iz Vojvodine u 2017. godini“ ukratko opisuje na koji su način hrvatski nakladnici predstavili navedene književnike i njihova izdanja.

„Iz povijesti umjetničkih praksi Hrvata u Vojvodini“ temat je posvećen kazališnoj, likovnoj i glazbenoj umjetničkoj baštini. Katarina Dinješ Gros piše tekst „Suvremeno hrvatsko dramsko pismo u subotičkom kulturnom ozračju“, a Dalibor Mergel predstavlja nepoznatog, gotovo zaboravljenog banatskog slikara Franju Radočaja (Starčevo, 29. VII. 1902. – Beograd, 2. III. 1948.) koji svojim radovima zaslužuje mnogo više. Ljubica Vuković Dulić piše o aktualnoj temi „Slamarstvo – prijedlog kandidature za upis na listu nematerijalnog kulturnog nasljeđa Hrvata u Vojvodini/Srbiji“, a slijedi rad Petra Pifata o glazbenom stvaralaštvu Ilije Okrugića Srijemca (prigodom 190. obljetnice rođenja i 120. obljetnice smrti).

*Nova riječ* se bavi i prinosima obrazovanju na hrvatskom jeziku te u cjelini „Novi autorski udžbenici na hrvatskom jeziku“ predstavlja prve autorske udžbenike za glazbenu kulturu od 1. do 4. razreda pod nazivom *Glazbena škrinjica*. Margareta Uršal piše rad „Didaktičko-metodičke smjernice za realizaciju nastave glazbene kulture od 1. do 4. razreda s osvrtom na *Glazbene škrinjice*“, a Tamara Štricki Seg predstavlja koncepciju udžbenika. Osvrt na udžbenike s primjerima objavljuje Vojislav Temunović.

U stalnoj rubrici „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje TOP 10 – romane tiskane u Hrvatskoj 2005. godine.

Dvobroj *Nove riječi* u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donosi petnaestak prikaza književne produkcije Hrvata u Vojvodini iz pera Klare Dulić, Zvonka Sarića, Zlatka Romića, Katarine Čeliković, Zoltana Sića, Ane Gaković, Tomislava Žigmanova, Željke Zelić.

Dvobroj *Nove riječi* standardno završava rubrikom „Kulturno-društveni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture i društva hrvatske zajednice u Vojvodini od prosinca 2016. do studenog 2017.



## br. 1-2, proljeće – zima 2018.

Dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2018. godinu donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU *Hrvatska riječ*. Časopis donosi različite teme kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina. Dvobroj časopisa za 2018. godinu donosi priloge razvrstane u nekoliko tematskih cjelina, među kojima su oni posvećeni suvremenoj hrvatskoj književnosti kao i kritičkom iščitavanju hrvatske književnosti u Vojvodini, potom jezično-književnoj i umjetničkoj baštini, ali i teme vezane uz knji-

ževne doticaje sa susjednim književnostima.

Aktualni dvobroj otvara tematski pjesnički blok najmlađih hrvatskih pjesnika u Vojvodini, kao što su Jovana Gromović, Vedran Horvacki, Marija Brzić, Nikola Turkalj, Darko Baštovanović i Tatjana Čačić, a potom donosi blok petero dobitnika „Goranove nagrade za najmlađe pjesnike“ koji je priredio Neven Ušumović. On je ujedno autor nove zbirke priča *Zlatna opeklin* koja se predstavlja u sljedećoj cjelini.

„Kritička čitanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ – važna je cjelina koju otvara rad Vladimira Nimčevića „Život i djelo Balinta Vujkova s posebnim osvrtom na njegovu monografiju o Blašku Rajiću“ otkrivajući u njemu do sada nepoznate podatke o dvojici velikana koji su obilježili 20. stoljeće u kulturnoj povijesti Hrvata u Vojvodini. O stotoj obljetnici rođenja Jakova Kopilovića u ovoj se cjelini nalazi i rad Klare Dulić o njegovim pjesničkim motivima, a Lajčo Perušić piše o djelu *Salašarske skice* Josipa Temunovića. Ivana Andrić Penava i Zvonimir Pažin predstavljaju srijemskog pjesnika Ivana Bonusa, „pjesnika koji je koračao vizijom vlastita srca“, dok se Darko Baštovanović bavi knjigama Vladimira Bošnjaka *E moj bačo* i *Svršetak vražjeg stoljeća*. O jednom srijemskom pjesniku s prebivalištem u Hrvatskoj piše Marko Tucakov u članku „Krugovi nostalgije u pjesmama Zvonimira Nemeta“.



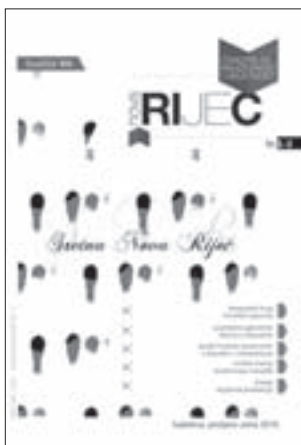
U cjelini „Književno-jezična i umjetnička baština Hrvata u Vojvodini“ vjerni suradnik časopisa Franjo Emanuel Hoško u tekstu „Hrvatski pisac Lovro Bračuljević“ progovara o „starom“ piscu poznatom po važnim jezičnim načelima. O narodnim pripovijetkama koje je skupio Balint Vujkov i banatskim Hrvatima piše Dalibor Mergel, a jezičnoj problematici svoj prinos daje Zlatko Romić u članku pod nazivom „Dijalektalni govor u raljama jezika“. Mario Bara piše i odgovara na zanimljivo pitanje „Što se dogodilo s projektom Biografskog leksikona Hrvata istočnog Srijema?“. „Karikature Ivana Balaževića – Skriveni dio opusa“ rad je Ljubice Vuković Dulić koja otkriva manje poznat umjetnički rad ovog umjetnika.

Stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović nastavlja s prikazima hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću, ovoga puta u 2006. godini u kojoj urednik konstatira kako se domaća književnost slabo prodaje.

U posebnoj cjelini „Novi autorski udžbenici na hrvatskom jeziku i suvremene nastavne prakse“ prikazani su prvi autorski udžbenici iz „pera“ njihovih suautor(ic)a: Tamare Štricki Seg i Margarete Uršal. Lidija Milanković piše rad na temu „Suradničko učenje, mogućnost primjene u nastavi hrvatskog jezika“.

Stalna rubrika „Čitanja književne produkcije“ donosi sedamnaest prikaza i recenzija knjiga iz aktualne hrvatske književnosti u Vojvodini, o čemu pišu Mirjana Crnković, Davor Bašić Palković, Klara Dulić, Vladimir Nimčević, Milovan Miković, Darko Baštovanović, Tomislav Žigmanov, Zoltan Sič, Katarina Čeliković i Tamara Štricki Seg.

Časopis završava Kulturnim dokumentarijem autorice Bernadice Ivan-ković, u kojemu se kronologijskim redoslijedom bilježe sva kulturno-društvena događanja u hrvatskoj zajednici u Vojvodini. Lektorica je Katarina Čeliković, a korekturu časopisa uradio je Mirko Kopunović.



## br. 1-2, proljeće – zima 2019.

Slijedom uređivačke koncepcije, dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2019., u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ na više od 330 stranica donosi raznovrstan sadržaj kroz devet cjelina, a obogaćen je i grafičkim priložima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Prva cjelina „Beogradski krug hrvatskih pjesnika“ predstavlja poeziju sedmero pjesnika, različitih prosedeja i generacija koji stvaraju u glavnom gradu Srbije. To su pjesnici: Marko Kljajić, Ljiljana Crnić, Miroslav Pendelj, Danijela Lukinović, Ivan Sokač, Marija Brzić i Zvonimir Franjo Vuk.

*Nova riječ* nastavlja s praksom prikazivanja književnosti naroda s kojima na ovim prostorima stoljećima živimo. Stoga u tematu „Suvremeno pjesništvo Rusina iz Vojvodine“ prikazuje isječak iz književnosti vojvođanskih Rusina – izbor iz suvremene rusinske poezije, u izboru novinarkice i pjesnikinje Olene Plančak Sakač (četiri autora, dok je uredništvo *Nove riječi* uvrstilo i nju): Irina Hardi Kovačević, Nikola Šanta, Olena Plančak-Sakač, Tamara Hrin Rončević i Saša Sabadoš.

Stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović prikazuje Međunarodne pogranične susrete „Forum Tomizza“ u istoimenoj cjelini, čija je dvadeseta obljetnica proslavljena 2019. godine u Umagu, Koprju, Trstu i Puli. Riječ je o manifestaciji koja je započela kao književno-znanstveni skup posvećen talijanskom i istarskom piscu Fulviju Tomizzi (Materada kraj Umaga, 1935. – Trst 1999.) da bi se tijekom godina razvila u dijaloški prostor za aktualne i povijesne društvene probleme suživota u Istri i široj regiji. Kako ova manifestacija posebnu pozornost posvećuje autorima i djelima koji doprinose razvoju tolerancije, nude jasne perspektive za razumijevanje manjinskog kulturnog položaja, te potiču suosjećajnost za Drugog i za socijalno ugrožene i isključene, na „Forumu Tomizza“ sudjelovao je i niz intelektualaca iz Srbije. Ovdje se nalaze dva teksta koje potpisuju Milan Rakovac i Neven Ušumović.

U poglavlju „Građa hrvatske književnosti u Vojvodini i interpretacije“ časopis objavljuje tri značajna rada u kojima se obrađuje i interpretira starija hrvatska književnost, od nepoznatih zapisa bećaraca i bunjevačkih narodnih pjesama do nepoznatih činjenica iz života Matije Evetovića. Josip Dumenđić je skupio i zapisao u svom radu „Bećarce iz sela Bođani“, Vlasta Markasović autorica je teksta „Memorija panonskoga prostora u 'Bunjevačkim narodnim pismama' (1971.) Ive Prčića“, a Vladimir Nimčević piše i otkriva „Mladi pjesnik i ideolog Matija Evetović (1894. – 1972.) – manje poznate činjenice“.

Stalna rubrika „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ donosi šest radova o književnosti Hrvata u Vojvodini. Mirko Ćurić autor je rada „Antun Gustav Matoš kao dramatičar i kao sonetist“, Vlasta Novinc nam piše o srijemskom književniku i prevoditelju u tekstu „Iso Velikanović – Srijemac i Hrvat – povodom 150. godišnjice rođenja“, Marko Tucakov otkriva manje poznatog pjesnika u radu „Kad se pomiješaju vino i stihovi – ukratko o pjesmama Đure Palaića“, Hrvojka Mihanović-Salopek potpisuje prikaz „Sanjam pusti široki šor – O ediciji Izabrana djela Miroslava S. Mađera“, Darko Baštovanović piše o „Doprinosu djela Vojislava Sekelja analitičkoj misli Hrvata u Srbiji“, a temat završava radom Tomislava Žigmanova „Temeljne odrednice i značajke hrvatske književnosti u Vojvodini“.

Nova riječ za 2019. iz pera svog suradnika Lajče Perušića predstavlja u šestom poglavlju „Zavičajnu književnost iz zagrebačkog rakursa“ u tri rada: „Marko Vukov – pobjednik nade“, „Kad se čutnja raspukne“ i „Kratka priča u Hrvata u Vojvodini – osvrt na knjigu 'Suvremena vojvođansko-hrvatska kratka priča'“.

Nastavljajući predstavljanje „Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću“, priređivač Neven Ušumović opisuje i donosi izbor deset prozних naslova objavljenih u 2007. godini.

Najbogatija je stalna rubrika „Čitanja književne produkcije“ koja je plod i bogate nakladničke djelatnosti Hrvata u Vojvodini (Srbiji) te ovu produkciju čita i opisuje deset suradnika u 26 prikaza knjižnih naslova: Klara Dulić Ševčić, Davor Bašić Palković, Mirjana Crnković, Ivana Petrekanić Sič, Ivana Andrić Penava, Zlatko Romić, Filip Ćeliković, Zoltan Sič, Katarina Ćeliković i Vojislav Temunović.

Tradicionalno Nova riječ bilježi bogatu godišnju aktivnost u devetoj cjelini „Kulturno-društveni dokumentarij (prosinac 2018. – studeni 2019.)“ koji je zabilježila Bernadica Ivanković.



## br. 1-2, proljeće – zima 2020.

U sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2020. godinu donosi raznolik i bogat sadržaj. I ovaj je dvobroj obogaćen grafičkim priložima Darka Vukovića iz Petrovaradina. Sadržaj je na 350 stranica podijeljen na devet cjelina u kojima su tekstovi trideset četvero autora, različite dobi, a među njima su i mladi suradnici kojima uredništvo otvara prostor za objavu vlastitih književnih uradaka.

U prvoj cjelini pod nazivom „Duhovna lirika Hrvata u Vojvodini“ nalazi se lirika sedamnaestero pjesnika koja pokazuje široku lepezu duhovne poezije. U ovom su bloku zastupljeni pjesnici: Ljubica Kolarić-Dumić, Lajčo Perušić, Marko Kljajić, Josip Dumendžić – Meštar, Marića Mikrut, Ivan Andrašić, Katarina Čeliković, Mirjana Jaramazović, Ljiljana Žegarac-Tenjović, Željko Šeremešić, Josipa Dević, Blaženka Rudić, Tomislav Žigmanov, Željka Zelić Nedeljković, Anita Đipanov Marijanović, Nevena Mlinko i Darko Baštovanović.

*Nova riječ* nastavlja s praksom prikazivanja književnosti naroda s kojima na ovim prostorima stoljećima živimo. Stoga u tematu „Književnosti u prijevodu“ donosi „Suvremeno pjesništvo Slovaka iz Vojvodine“ prikazujući isječak iz književnosti vojvođanskih Slovaka – u izboru pjesnikinje Zdenke Valent Belić. Tako čitamo pjesme koje potpisuju pjesnikinje i pjesnici: Vjera Benkova, Mihael Đuga, Martin Prebuđila, Ladislav Čáni, Katarina Hric i Zdenka Valent Belić. U ovom je bloku stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović u tekstu „Junak literarne sekcije“ prikazao slavnog Subotičanina Dezsőa Kosztolányija (1885. – 1936.) i njegovu knjigu proze *Kornél Esti*.

U stalnoj rubrici „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ zastupljeni su radovi Vladimira Nimčevića („Fruškogorski kružok i petrova-

radinski *Fruškogorac*“), Klare Dulić Ševčić („Aleksa Kokić danas i zašto mu dugujemo sjećanje“), Lajče Perušića (tekstovi: „Matija Dulić i Marga Stipić – Žene književnice starije generacije u Hrvata u Bačkoj“, te o knjigama proze Mirka Kopunovića i Ruže Silađev), Nevena Ušumovića („Naježena naelektrizirana Bačka – Ivan Vidak: *Radio Siga*“) te Darka Baštovanovića („Sonet u recentnom pjesništvu Hrvata u Vojvodini u 20. i 21. stoljeću“).

U cjelini „Građa hrvatske književnosti u Vojvodini i interpretacije“ časopis objavljuje rad Vladimira Nimčevića pod nazivom „Život i djelo Matije Evetovića od 1925. do 1941.“.

Peta cjelina pod nazivom „Obrade i interpretacije umjetničkih praksi“ donosi rad Nevene Mlinko i Darka Baštovanovića „Kazalište u Subotici u izabranim teatrološkim radovima Josipa Buljovčića i Milovana Mikovića“ te Mirka Ćurića „Na rubu svega, a tako velika i važna – Olga Šram: *Ćilika Dulić Kasiba*“.

Zanimljiv je blok „Kulturna baština Hrvata u Banatu“ u kojem mladi suradnik Zavoda Dalibor Mergel prikazuje starčevačke Hrvate i proces mađarizacije u Austro-Ugarskoj, a Aleksandar Skenderović piše o Balintu Vujkovu i karaševskim Hrvatima.

Nastavljajući predstavljanje „Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću“, priređivač Neven Ušumović opisuje i donosi izbor deset prozних naslova objavljenih u 2008. godini.

Stalna rubrika „Čitanja književne produkcije“ donosi šesnaest prikaza knjiga, koje potpisuje devet suradnika časopisa: Davor Bašić Palković, Vladimir Nimčević, Katarina Čeliković, Zoltan Sič, Spasoje P. Hajduković, Nevena Mlinko, Filip Čeliković, Tomislav Žigmanov i Mirko Ćurić.

Bogatim i sadržajnim „Kulturno-društvenim dokumentarijem“ (prosinac 2019. – studeni 2020.) tradicionalno završava dvobroj *Nove riječi* za 2020., a rad je stalne suradnice Bernadice Ivanković. Lektorice su Katarina Čeliković i Ivana Petrekanić Sič, a korekturu časopisa uradio je Mirko Kopunović.



## br. 1 – 2, proljeće – zima 2021.

Dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* 1-2 za 2021. godinu na blizu tristo stranica donosi priloge razvrstane u osam tematskih cjelina.

Aktualni dvobroj počinje tematom „Kratka priča Hrvata u Vojvodini“ i uvodnim tekstom glavnog i odgovornog urednika Tomislava Žigmanova u kojem ističe kako je kratka priča u književnosti vojvođanskih Hrvata relativno podzastupljen književni žanr, koji tek u posljednje vrijeme očituje svoj, kako brojem tako i autorima, bogatiji život. U časopisu je reprezentativni izbor kratkih priča osmero autora među kojima su Ljubica Kolarić-Du-

mić, Lajčo Perušić, Mirko Kopunović, Tomislav Žigmanov, Neven Ušumović, Zvonko Sarić, Ivan Vidak i Igor Grbić.

*Nova riječ* nastavlja praksu prijevoda manjinskih vojvođanskih pjesnika te u ovom dvobroju donosi poeziju suvremenih rumunjskih pjesnika u izboru Ioana Babe. Predstavljeni su pjesnici koji pišu na rumunjskom, a ovdje ih čitamo na hrvatskom jeziku, među njima su Ioan Baba (Joan Baba), Vasile Barbu, Eugenia Bălteanu (Euđenija Balteanu), Nicu Ciobanu (Niku Čobanu), Ratcu Golesîn / Ratku Golesn (Ratomir Marković), Ionela Mengher (Jonela Menger), Antonela Mic (Antonela Mik), Valentin Mic (Valentin Mik), Aurora Rotariu Planianin (Aurora Rotariu Planjanin) i Mariana Stratulat (Marijana Stratulat). Neven Ušumović autor je dvaju tekstova kojima se proširuje upoznavanje mađarske književnosti. Prvi je rad prikaz knjige Franciske Čurković-Major „Hrvatski motivi u mađarskoj književnosti“. Riječ je o knjizi ugledne zagrebačke hungarologinje Franciske Čurković-Major, rođene u Bačkoj

Topoli, 1948. godine. U drugom se radu predstavlja Mađarska postjugoslavenska književnica Ildikó Lovas.

U poglavlju „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ predstavljeni su radovi kojima se otkrivaju novi podaci o književnosti bačkih Hrvata i vezama s Hrvatskom, o njihovom kulturnom i nacionalno-identitetskom značaju. Ovdje čitamo radove Mirka Ćurića „Prigodnice Ante Evetovića Miroljuba biskupu Josipu Jurju Strossmayeru“, Vladimira Nimčevića „Hrvatski pučki pjesnici iz Vojvodine u *Slobodnom domu*“ i Zlatka Romića „Tri zbirke bajki Balinta Vujkova“.

U cjelini „Građa hrvatske književnosti u Vojvodini“ i interpretacije mladi povjesničar i stalni suradnik časopisa Vladimir Nimčević potpisuje rad „Život i djelo Matije Evetovića od 1945. do 1972.“, treći je ovo nastavak kojim završava pisanje o značajnom kulturnom djelatniku.

Zanimljiv je rad „Tragom uglazbljene lirike Slavka Mađera (1922. – 1946.)“ autorice Tamare Jurkić Sviben iz Zagreba o umjetničkoj vezi pjesnika Slavka Mađera i skladatelja Emila Cossetta koji je inspiraciju našao u najranijem Mađerovom pjesničkom ostvarenju. Rad se nalazi u cjelini „Obrade i interpretacije umjetničkih praksi“.

Stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović nastavlja s prikazima hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću, ovoga puta s prikazima deset prozних naslova u 2009. godini.

Rubrika *Nove riječi* „Čitanja književne produkcije“ donosi osamnaest prikaza naslova aktualne književne produkcije koje potpisuju Ivana Andrić Penava, Klara Dulić Ševčić, Petar Pifat, Ana Hodak, Tamara Štricki Seg, Sonja Periškić Pejak, Lajčo Perušić, Đuro Vidmarović, Davor Bašić Palković, Nevena Mlinko, Katarina Čeliković, Zlata Vasiljević, Tomislav Žigmanov, Miroljub Kovačić i Đuro Vidmarović.

*Nova riječ* završava „Kulturno-društvenim dokumentarijem“ (prosinac 2020. – studeni 2021.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković.

Adresa Uredništva:

*Nova riječ*, časopis za književnost i umjetnost  
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata  
Laze Mamužića 22  
24000 Subotica  
Tel./fax: +381 (0)24/535-533  
e-mail: ured@zkhv.org.rs

Ovaj broj časopisa *Nova riječ* tiskan je uz potporu  
Ministarstva kulture i informiranja Republike Srbije,  
Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske,  
Veleposlanstva Republike Hrvatske u Srbiji  
i Pokrajinskog tajništva za kulturu, javno informiranje  
i odnose s vjerskim zajednicama.